

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РЕПП ЛІНА ВІКТОРІВНА

УДК 811.111'37(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ HEART TA SOUL В
СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. В. Репп

Науковий керівник – **Анісімова Алла Ігорівна**, кандидат філологічних наук,
доцент

Дніпро 2024

АНОТАЦІЯ

Репп Ліна Вікторівна. Концептуалізація мовних одиниць *HEART* та *SOUL* в сучасній англomовній картині світу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 “Філологія”. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2024.

У дисертації досліджено мовні одиниці *HEART* і *SOUL* в мовній, концептуальній та фразеологічній картинах світу. Розроблено метафоричні моделі *HEART* і *SOUL*, побудовано фреймові моделі слів-імен концептів *HEART* і *SOUL*, виявлено когнітивні ознаки слів-імен *HEART* і *SOUL* у мовній та фразеологічній картинах світу. Досліджено функціонування слів-імен *HEART* і *SOUL* у художніх текстах англomовної картини світу на матеріалі трьох варіантів англійської мови – американського, британського, канадського.

Як у будь-які часи етичні питання серця й душі тривожили людську свідомість, так і в мовознавстві ХХІ ст., орієнтованому на теорію антропоцентризму, спостерігаємо поглиблений інтерес до вивчення концептуалізації та категоризації реалій дійсності в індивідуально-мовній картині світу. З урахуванням того, що слова-концепти *HEART* і *SOUL* формують низку еквівалентних понять, відбивають значущі складники мислення і вплетені своїм корінням у глибинну традицію, логічним вважаємо комплексно проаналізувати концепти *HEART* і *SOUL*, а також виявити, описати й систематизувати лексико-фразеологічні засоби об'єктивації зазначених концептів у сучасній англomовній картині світу. Крім того, у переважній більшості праць дослідники студіюють концепти *HEART* і *SOUL* у різних картинах світу окремішньо, або вивчають їх в англійській мові, порівнюючи з іншими мовами (українською, німецькою, французькою тощо). Наше дослідження фокусується на обох концептах в одній мовній картині

світу – англomовній. Утім, наукових розвідок, у яких висвітлюють явище концептуалізації **HEART** і **SOUL** в англomовній картині світу поки що немає, що й зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Метою в роботі є виявлення особливостей концептуалізації мовних одиниць **HEART** і **SOUL**.

Об’єктом дослідження є мовні одиниці **HEART** і **SOUL** як вербалізатори відповідних їм концептів з власними когнітивними структурами в англomовній картині світу.

Предметом постає процес метафоризації як джерело появи концептуальних значень мовних одиниць **HEART** і **SOUL**.

Матеріал дослідження – понад 25 лексикографічних джерел, корпуси американського варіанту англійської мови (COCA), британського варіанту англійської мови (BNC), канадського варіанту англійської мови (Strathy) та низка відібраних літературних творів сучасної англomовної картини світу: роман британського письменника та сценариста Ієна Мак'юена (*Ian McEwan*) “*Atonement*” («Спокута») (2001); роман британської письменниці Джоан Роулінг (*Joanne Rowling*) “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню») (2000); роман американського письменника Колсона Уайтхеда (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») (2016); роман американського письменника Кормака Маккарті (*Cormac McCarthy*) “*The Road*” («Дорога») (2006); роман канадської письменниці Маргарет Етвуд (*Margaret Atwood*) “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») (2003); роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») (2001).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань застосовано когнітивний аналіз, фреймовий аналіз, корпусний аналіз, кількісний аналіз; дескриптивний та порівняльний методи; лінгвокультурологічний підхід. Когнітивний аналіз застосовано для дослідження концептуальних значень, актуалізованих мовними одиницями

HEART і **SOUL**; лінгвокультурологічний підхід – для вивчення когнітивних особливостей **HEART** і **SOUL** на матеріалі відібраних літературних творів англomовної картини світу; корпусний та кількісний аналізи – для встановлення частотності вживання мовних одиниць **HEART** і **SOUL** в англomовній картині світу; дескриптивний та порівняльний методи – для опису та порівняння виявлених особливостей досліджуваних явищ.

У вступі дисертації представлено актуальність та наукову новизну досліджуваної теми, встановлено мету та завдання, сформовані для досягнення мети, визначено об'єкт та предмет дослідження, вказано кількість одиниць матеріалу дослідження, описано методи дослідження роботи, виявлено теоретичне та практичне значення наукової роботи, а також зазначено кількість наукових публікацій, у яких оприлюднені основні результати дослідження.

У першому розділі наукової розвідки подано дослідження понять концепт та концептуалізація у когнітивній лінгвістиці, їхній зв'язок та відмінності. Проаналізовано поняття мовної, концептуальної та фразеологічної картин світу та з'ясовано як мова відображає культурну й національну спадщину нації. Крім того, досліджено зв'язок між мовними одиницями та концептами в мові та як лінгвістичні засоби слугують інструментами вираження концептів.

У другому розділі наукової розвідки досліджено етимологію мовних одиниць **HEART** і **SOUL** та їх частотність використання в англomовній картині світу на матеріалі трьох корпусів англійської мови. Проаналізовано і обґрунтовано відмінності у застосуванні досліджуваних одиниць у американському, британському та канадському варіантах англійської мови. Побудовано метафоричні моделі одиниць **HEART** і **SOUL** та виявлено їх когнітивні ознаки як концептів у концептуальній картині світу. Досліджено фразеологічні одиниці з компонентами **HEART** і **SOUL** для виявлення когнітивних ознак слів-імен концептів **HEART** і **SOUL** у фразеологічній

картині світу. Проаналізовано багатогранну та складну природу концептів **HEART** і **SOUL** та побудовано їх когнітивні моделі на матеріалі лексикографічних джерел.

У третьому розділі дисертаційної роботи методом корпусного аналізу досліджено частотність використання слів-імен концептів **HEART** і **SOUL** у різних жанрах англomовної картини світу та встановлено, що обидві одиниці найактивніше вживані в художній літературі англійської мови. Досліджено та проаналізовано частотність використання мовних одиниць **HEART** і **SOUL** у художніх текстах американського, британського та канадського варіантів англomовної картини світу. Виявлено в якому із проаналізованих варіантів мовні одиниці **HEART** і **SOUL** функціонують найчастіше, а в якому – найрідше. Порівняно отримані результати частотності використання цих мовних одиниць у художніх текстах з результатами одержаними методом корпусного аналізу у другому розділі наукової праці. Обґрунтовано вибір художніх творів для дослідження когнітивних ознак та способів мовної репрезентації концептів **HEART** і **SOUL**. Проаналізовано виявлені в романах способи мовної репрезентації концептів **HEART** і **SOUL**, виокремлено низку їх найактивніших та найпасивніших вербалізаторів, виявлено когнітивні ознаки досліджуваних концептів.

У висновках узагальнено результати наукової розвідки, запропоновано перспективи подальших пошуків з огляду на наявні результати.

Список літератури містить 294 позиції використаних наукових праць, лексикографічних джерел, а також інтернет-ресурсів.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в першості проведення комплексного аналізу концептуалізації мовних одиниць **HEART** і **SOUL** у мовній, концептуальній й фразеологічній картинах світу англійської мови. Вперше досліджено частотність використання мовних одиниць **HEART** та **SOUL** у мовній картині світу на матеріалі корпусів американського, британського та канадського варіантів англійської мови, розглянуто та

обґрунтовано відмінності у частотності застосування досліджуваних мовних одиниць у всіх трьох варіантах англомовної картини світу, порівняно отримані методом корпусного аналізу результати щодо частотності використання мовних одиниць *HEART* і *SOUL* у американському, британському та канадському варіантах із результатами застосування цих мовних одиниць отриманими під час дослідження їх функціонування у відібраних художніх текстах трьох варіантів англомовної картини світу.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що результати дослідження засобів концептуалізації мовних одиниць *HEART* і *SOUL* в сучасній англомовній картині світу значно розширюють відомості з когнітивної семантики, лексикології, лінгвокогнітивних студій, а також дають змогу поглибити розуміння процесів концептуалізації.

Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає у можливості їх використання під час:

- викладання нормативних курсів («Стилістика англійської мови», «Лексикологія основної іноземної мови»), розроблення та впровадження дисциплін за вибором студентів («Когнітивна лінгвістика»), а також підготовки спецсемінарів із проблем сучасної англійської літератури;
- створення навчально-методичних посібників із зазначених курсів;
- укладання словників, довідників та глосаріїв з англійської мови.

Ключові слова: концептуалізація, концепт, мовна одиниця, лексема, *HEART*, *SOUL*, картина світу, мовна картина світу, метафорична модель, концептуальна картина світу, когнітивна особливість, фреймова структура, слот, роман, варіант англійської мови.

SUMMARY

Repp Lina. Conceptualization of the linguistic units *HEART* and *SOUL* in the modern English worldview. – Qualifying scientific paper on the rights of the manuscript.

PhD Thesis for the degree of Philosophy Doctor in the specialty 035 “Philology”. Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2024.

The dissertation examines the language units ***HEART*** and ***SOUL*** in language, conceptual and phraseological pictures of the world. Metaphorical models of ***HEART*** and ***SOUL*** were developed, frame models of the word-names of the concepts ***HEART*** and ***SOUL*** were built, and the cognitive features of the words-names ***HEART*** and ***SOUL*** in linguistic and phraseological worldviews were revealed. The functioning of the words ***HEART*** and ***SOUL*** in the artistic texts of the English worldview on the material of three variants of the English language – American, British, and Canadian – was studied.

Just as at any time ethical questions of the *heart* and *soul* disturbed human consciousness, so in the linguistics of the 21st century, oriented to the theory of anthropocentrism, we observe a deepened interest in studying the conceptualization and categorization of the realities of reality in the individual-linguistic worldview. Taking into account the fact that the words-concepts ***HEART*** and ***SOUL*** form a number of equivalent concepts, reflect significant components of thinking, and are rooted in a deep tradition, we consider it logical to comprehensively analyze the concepts ***HEART*** and ***SOUL***, as well as to identify, describe and systematize lexical and phraseological means of realization of the mentioned concepts in the modern English worldview. In addition, in the vast majority of works, researchers study the concepts of ***HEART*** and ***SOUL*** in different worldviews separately or study them in English, comparing them with other languages (Ukrainian, German, French, etc.). Our research focuses on both concepts in one linguistic worldview – English worldview. However, there are no scientific investigations that highlight the

phenomenon of *HEART* and *SOUL* conceptualization in the English worldview, which determines the **relevance** of the proposed research.

The **aim** of the work is to identify the features of the conceptualization of language units *HEART* and *SOUL*

The **object** of the study is the linguistic units *HEART* and *SOUL* as verbalizers of the corresponding concepts with their own cognitive structures in the English worldview.

The **subject** is the process of metaphorization as a source of the emergence of conceptual meanings of linguistic units *HEART* and *SOUL*.

The **research material** is more than 25 lexicographic sources, corpora of the American variant of the English language (COCA), the British variant of the English language (BNC), the Canadian variant of the English language (Strathy) and a number of selected literary works of the modern English worldview: novel by the British writer and screenwriter Ian McEwan "Atonement" (2001); novel by the British writer Joanne Rowling "Harry Potter and the Goblet of Fire" (2000); American writer Colson Whitehead's novel "The underground railroad" (2016); the novel of the American writer Cormac McCarthy (Cormac McCarthy) "The Road" (2006); the novel "Oryx and Crake" by the Canadian writer Margaret Atwood (2003); Canadian writer Yann Martel's novel "Life of Pi" (2001).

Research methods. Cognitive analysis, frame analysis, corpus analysis, and quantitative analysis were used to achieve the set goal and perform the tasks; descriptive and comparative methods; linguistic and cultural approach. Cognitive analysis was applied to study the conceptual meanings actualized by the language units *HEART* and *SOUL*; linguistic and cultural approach – to study the cognitive features of *HEART* and *SOUL* based on the material of selected literary works of the English worldview; corpus and quantitative analyzes – to establish the frequency of use of linguistic units *HEART* and *SOUL* in the English worldview; descriptive and comparative methods – for describing and comparing the identified features of the studied phenomena.

The introduction of the dissertation presents the relevance and scientific novelty of the researched topic, establishes the goal and tasks formed to achieve the goal, defines the object and subject of the research, indicates the number of units of the research material, describes the research methods of the work, reveals the theoretical and practical significance of the scientific work, as well as the number of scientific publications in which the main results of the research were made public is indicated.

In the first chapter of scientific research, a study of the concepts and conceptualization in cognitive linguistics, their connection and differences are presented. The concept of linguistic, conceptual and phraseological worldviews was analyzed and it was clarified how the language reflects the cultural and national heritage of the nation. In addition, the relationship between linguistic units and concepts in the language and in what way linguistic means serve as tools for the expression of concepts have been investigated.

In the second chapter of scientific research, the etymology of the linguistic units **HEART** and **SOUL** and their frequency of use in the English worldview are investigated on the material of three corpora of the English language. The differences in the use of the studied units in the American, British and Canadian variants of the English language are analyzed and substantiated. Metaphorical models of **HEART** and **SOUL** units were built and their cognitive features as concepts in the conceptual worldview were revealed. Phraseological units with the components **HEART** and **SOUL** were studied to identify cognitive features of the words-names of the concepts **HEART** and **SOUL** in the phraseological worldview. The multifaceted and complex nature of the **HEART** and **SOUL** concepts was analyzed and their cognitive models were built based on the material of lexicographic sources.

In the third chapter of the dissertation, the frequency of use of the word-names of the concepts **HEART** and **SOUL** in various genres of the English worldview was investigated using the corpus analysis method, and it was established that both units

are most actively used in English language fiction. The frequency of use of the linguistic units *HEART* and *SOUL* in artistic texts of the American, British and Canadian variants of the English worldview was studied and analyzed. It was revealed in which of the analyzed variants the linguistic units *HEART* and *SOUL* function most often, and in which – the least. The results of the frequency of use of these linguistic units in artistic texts are compared with the results obtained by the corpus analysis method in the second chapter of the scientific work. The selection of works of art for the study of cognitive features and methods of language representation of the concepts *HEART* and *SOUL* is substantiated. The methods of linguistic representation of the *HEART* and *SOUL* concepts found in the novels were analyzed, a number of their most active and passive verbalizers were singled out, and the cognitive features of the studied concepts were identified and analyzed.

In the conclusions, the results of scientific research are summarized, and prospects for further research are offered in view of the available results.

The **bibliography** contains 294 items of used scientific works, lexicographic sources, as well as Internet resources.

The scientific **novelty** of the research consists in the primacy of conducting a comprehensive analysis of the conceptualization of linguistic units *HEART* and *SOUL* in linguistic, conceptual, and phraseological worldviews of the English language. For the first time, the frequency of use of linguistic units *HEART* and *SOUL* in the linguistic worldview was investigated on the material of the corpora of the American, British and Canadian variants of the English language, the differences in the frequency of use of the studied linguistic units in all three variants of the English worldview were considered and substantiated, the results obtained by the corpus analysis method were compared frequency of use of language units *HEART* and *SOUL* in the American, British and Canadian versions with the results of the use of these language units obtained during the study of their functioning in selected artistic texts of three versions of the English worldview.

The **theoretical significance** of the work is due to the fact that the results of the study of means of conceptualization of linguistic units *HEART* and *SOUL* in the modern English worldview are a contribution to cognitive semantics, lexicology, linguistic-cognitive studies, and also allow deepening the understanding of conceptualization processes.

The **practical significance** of the obtained research results lies in the possibility of their use during:

- teaching standard courses ("Stylistics of the English language", "Lexicology of the major foreign language"), development and implementation of disciplines chosen by students ("Cognitive Linguistics"), as well as preparation of special seminars on the problems of modern English literature;

- creation of educational and methodical manuals for the specified courses;

- compilation of dictionaries, handbooks, and glossaries of the English language.

Key words: conceptualization, concept, linguistic unit, lexeme, *HEART*, *SOUL*, worldview, linguistic worldview, metaphorical model, conceptual worldview, cognitive feature, frame structure, slot, novel, a variant of the English language.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Repp L. V. The national peculiarities of the concepts HEART and SOUL in the English phraseology: a multilingual aspect. *Англістика та американістика: зб. наук. праць* / ред. кол. : А. І. Анісімова (голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 17. С. 55–64. URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/25010.15421/382006>
2. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “Atonement” by Ian McEwan. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 31, 2023. С. 73–79. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.13>
3. Репп Л. В. Концептуалізація, концепт та лексичні одиниці в лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 70. Том 2. С. 216–220. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-31>
4. Репп Л. В. Концептуалізація лексем HEART та SOUL у романі Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. № 4. С. 24–30. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.4>
5. Репп Л. В. Концептуальні значення лексичної одиниці *heart* на матеріалі англійських лексикографічних джерел. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2024. № 1(19). 2024. С. 459–472. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-459-472](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-459-472)

Статті в інших періодичних наукових виданнях

1. Repp L. V. The concept soul in the English worldview (based on the monolingual lexicographic sources) *Англістика та американістика* : зб. наук. праць / ред. кол. : А. І. Анісімова (голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. Дніпро: Ліра, 2021. Вип. 18. С. 51–58
URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/274>

2. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme HEART in the novel “Harry Potter and the Goblet of Fire” by J. K. Rowling. *Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник* / ред І. С. Попова, проф. Дніпро: Ліра, 2022. Вип.2. С. 16–23. DOI 10.15421/462211

3. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “The underground railroad” by Colson Whitehead. *Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник* / ред І. С. Попова, проф. Дніпро : 2023. Вип.2. С. 5–12. DOI 10.15421/462312.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

1. Репп Л. В. Особливості вербалізації концепту ДУША мовними одиницями в англійській мові та способи їх інтерпретації українською мовою (на матеріалі художніх текстів). *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 листопада 2020 року*. Дніпро, 2020. С. 198–200.

2. Repp L. V. The implementation of heart phrases in modern English literature (on the example of the novel “The girl you left behind” by Jojo Moyes). *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»* : Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 419–421.

3. Repp L. V. The soul phrases in English and Ukrainian. *Філологічні науки. Збірник наукових праць студентів та викладачів факультету / Упорядник О. І. Панченко*. Дніпро : Акцент ПП, 2020. С. 380–382.

4. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in modern English. *Актуальні питання розвитку науки та освіти : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 30-31 серпня 2021 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2021. С. 50–51.

5. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme soul in the novel «Theatre» by William Somerset Maugham. *Наука, освіта, технології, інновації : світові тенденції та регіональний аспект : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 серпня 2021 р.)*. Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 59–60.

6. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme HEART in the novel “The catcher in the rye” by J. D. Salinger. *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-25 листопада 2022 року*. Дніпро: ЛІРА, 2022. С. 164–167.

7. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in the novel — Atonement by Ian McEwan. *Романо-германські мови: загальні тенденції розвитку мовних явищ, контрактивні та ареальні дослідження Текст : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дніпро, 2023. С. 135–137.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ СУЧАСНОЇ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	26
1.1. Концепт та концептуалізація як ключові поняття когнітивної лінгвістики.....	26
1.1.1. Концептуалізація як когнітивний процес	30
1.1.2. Концепт у когнітології	39
1.1.3. Теорії та підходи до вивчення концепту.....	52
1.2. Картина світу як відображення національно-культурної своєрідності мови.....	55
1.2.1. Мовна та концептуальна картини світу	56
1.2.2 Концептуальна метафора	59
1.2.3. Фразеологічна картина світу.....	63
1.3. Методологія та методика дослідження концептуалізації та концептів <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в сучасній англomовній картині світу.....	69
Висновки до розділу1.....	75
РОЗДІЛ 2. <i>HEART</i> ТА <i>SOUL</i> У МОВНІЙ, КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНАХ СВІТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	78
2.1. <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> як мовні одиниці англійської мови.....	78
2.1.1. Етимологія лексем <i>HEART</i> та <i>SOUL</i>	80
2.1.2. Місце лексем <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> у системі англійської мови.....	82
2.2. <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> у концептуальній картині світу англійської мови.....	93
2.2.1. <i>HEART</i> у концептуальній картині світу англійської мови.....	95
2.2.2. <i>SOUL</i> у концептуальній картині світу англійської мови.....	105
2.3. <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> у фразеологічній картині світу англійської мови.....	117
2.3.1. <i>HEART</i> у фразеологічній картині світу англійської мови.....	118
2.3.2. <i>SOUL</i> у фразеологічній картині світу англійської мови.....	129

2.4. <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> як концепти.....	133
2.4.1. Модель концепту <i>HEART</i>	142
2.4.2. Модель концепту <i>SOUL</i>	147
Висновки до розділу 2.....	152
РОЗДІЛ 3. КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ <i>HEART</i> I <i>SOUL</i> В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ.....	153
3.1. Концепти <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в англomовній картині світу: лінгвокультурологічний аспект.....	153
3.2. Англomовна картина світу: американський, британський, канадський варіанти англійської мови	162
3.3. Концепти <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в художній літературі: лінгвокультурологічний аспект.....	166
3.4 Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в англomовній картині світу на матеріалі романів британського варіанту англійської мови.....	180
3.5. Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в англomовній картині світу на матеріалі романів американського варіанту англійської мови.....	187
3.6. Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів <i>HEART</i> та <i>SOUL</i> в англomовній картині світу на матеріалі романів канадського варіанту англійської мови.....	192
Висновки до розділу 3.....	199
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	213
ДОДАТКИ.....	242

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МО – мовна одиниця

ФО – фразеологічна одиниця

COCA – Corpus of Contemporary American English

BNC – British National Corpus

Strathy – Corpus of Canadian English

ВСТУП

Мовознавство кінця XX – початку XXI ст. характеризується вираженою антропоцентричною парадигмою, яка поставила в центр своїх досліджень людину, її «я», мислення, свідомість та духовний світ. Ідеї антропоцентризму беруть свій початок ще з античності і продовжують ставати об'єктом праць низки науковців для виявлення його впливу на різні аспекти мови, культури та суспільства [27]; [94]; [107].

Вивчення концептів *HEART* та *SOUL* є актуальним з огляду на їхню вагомість в англomовній культурі. Ці концепти не просто відображають фізіологічні або метафізичні поняття, але й несуть у собі широкий спектр емоційних, етичних та філософських конотацій, що зробило їх невід'ємною частиною мовного вираження почуттів, переживань і духовності.

У сучасному світі, де мова і культура тісно переплетені, розуміння глибинних значень мовних одиниць набуває особливої важливості. У роботі зроблено спробу зосередитися на аналізі концептуалізації мовних одиниць *HEART* та *SOUL* в англійській мові, досліджуючи, як їхні значення і використання відображені в мовній, концептуальній та фразеологічній картинах світу, а також як вони функціонують у художніх текстах сучасної англomовної картини світу.

Як у будь-які часи етичні питання серця й душі тривожили людську свідомість, так і в мовознавстві XXI ст., орієнтованому на теорію антропоцентризму, спостерігаємо поглиблений інтерес до вивчення концептуалізації та категоризації реалій дійсності в індивідуально-мовній картині світу. З урахуванням того, що слова-концепти *HEART* і *SOUL* формують низку еквівалентних понять, відбивають значущі складники мислення і вплетені своїм корінням у глибинну традицію, логічним вважаємо комплексно проаналізувати концепти *HEART* та *SOUL*, а також виявити, описати й систематизувати лексико-фразеологічні засоби об'єктивації зазначених концептів у сучасній англomовній картині світу. Крім того, у

переважній більшості праць дослідники студіюють концепти *HEART* та *SOUL* у різних картинах світу окремішньо, або вивчають їх в англійській мові, порівнюючи з іншими мовами (українською, німецькою, французькою тощо). Наше дослідження фокусується на обох концептах в одній мовній картині світу – англослов'янській. Утім, наукових розвідок, у яких висвітлюють явище концептуалізації *HEART* та *SOUL* в англослов'янській картині світу поки що немає, що й зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Ступінь розробленості теми. На сьогодні існує низка статей, досліджень і розвідок, спрямованих на дослідження різних аспектів концепту *HEART* або концепту *SOUL* в різних мовах, культурах і картинах світу. Значно рідше концепти *HEART* та *SOUL* досліджують в одній мовній картині світу для виявлення когнітивних ознак, способу вербалізації та їх тлумачення представниками певної мовної спільноти. Дослідженням концептів *HEART* та *SOUL* в різних картинах світу займалися такі українські дослідники, як: Н. В. Брагінець [13], І. Ю. Давиденко [29; 30; 31; 32], В. І. Давиденко [33], Д. С. Макарова [75; 76], К. В. Головенко [22], І. О. Голубовська [23; 25], Р. О. Іванів [49], Н. Д. Іванова [48], А. В. Ільків [50], О. А. Мисик [80], М. В. Скаб [110; 113], А. В. Сібрук [109], С. А. Шуляк [134] та ін.

Зв'язок праці з науковими темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми англослов'янської картини світу: мультиаспектний аналіз» (номер державної реєстрації 0122U001285). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 4 від 19.11.2020).

Метою в роботі є виявлення особливостей концептуалізації мовних одиниць *HEART* і *SOUL*. У межах встановленої мети потрібно виконати такі завдання:

- 1) дослідити такі поняття, як концепт та концептуалізація в когнітивній лінгвістиці;
- 2) проаналізувати феномен мовної, концептуальної та фразеологічної картин світу;
- 3) дослідити етимологію мовних одиниць *HEART* і *SOUL*;
- 4) установити місце та роль мовних одиниць *HEART* і *SOUL* у мовній картині світу на матеріалі американського, британського та канадського варіантів англійської мови;
- 5) дослідити мовні одиниці *HEART* і *SOUL* у концептуальній картині світу;
- 6) виявити та проаналізувати когнітивні ознаки концептів *HEART* і *SOUL* у фразеологічній картині світу;
- 7) побудувати модель концептів *HEART* і *SOUL*;
- 8) виявити когнітивні ознаки концептів *HEART* і *SOUL* та способи їх вербалізації на матеріалі відібраних художніх текстів англосмовної картини світу.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці *HEART* та *SOUL* як вербалізатори відповідних їм концептів з власними когнітивними структурами в англосмовній картині світу.

Предметом постає процес метафоризації як джерело появи концептуальних значень мовних одиниць *HEART* та *SOUL*.

Матеріал дослідження. Мовні одиниці *HEART* та *SOUL* досліджені в сучасній англосмовній картині світу на матеріалі лексикографічних джерел [256; 257; 260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271; 272; 273; 274; 276; 277; 278; 279; 280; 281; 282; 283; 285], корпусів американського варіанту англійської мови (COCA) [289], британського варіанту англійської мови (BNC) [287] та канадського варіанту англійської мови (Strathy) [288] та на матеріалі відібраних літературних творів сучасної англосмовної картини світу:

- роман британського письменника та сценариста Ієна Мак'юен (*Ian McEwan*) “*Atonement*” («Спокута») (2001) [291];
- роман британської письменниці Джоан Роулінг (*Joanne Rowling*) “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню») (2000) [293];
- роман американського письменника Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») (2016) [294];
- роман американського письменника Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) “*The Road*” («Дорога») (2006) [292];
- роман канадської письменниці Маргарет Етвуд (*Margaret Atwood*) “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») (2003) [286];
- роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») (2001) [290].

Теоретико-методологічна база дисертаційної праці ґрунтується на наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячених висвітленню явищ *когнітивної лінгвістики* (О. О. Селіванова [108; 259], О. С. Джеріх [35], Т. В. Колісниченко [57; 58], Г. І. Приходько [97], Н. В. Таценко [122; 123; 124], О. В. Ясіновська [135], А. П. Мартинюк [258], Т. Клаузнер (Clausner) [151], В. Крофт (Croft) [152; 153], В. Еванс (Evans) [157], Дж. Фодор (Fodor) [163], З. Ковечеш (Kovecses) [193; 194], Р. В. Ленекер (Langacker) [202], Зу Вен (Xu Wen) [253]), *концептуалізації* (М. В. Скаб [111; 112], Т. П. Вільчинська [17; 18], Ж. В. Краснобаєва-Чорна [63], І. М. Мирошніченко [79], О. А. Перевезій [87], Дж. Чанзон (Canzhong) [150]), *концепту* (Г. Б. Вишневіська [15], С. А. Жаботинская [40; 41; 42], Т. В. Колісниченко [57; 58], В. І. Кононенко [61], Ю. С. Любавська [72], О. І. Панченко [84; 85; 86], М. М. Полюжин [92], А. М. Приходько [95; 96], Н. В. Таценко [122; 123; 124], О. В. Гурко [179], Дж. Чанзон (Canzhong) [150]), *мовної картини світу* (М. П. Кочерган [62], О. О. Селіванова [108], М. Садовей [107], І. О. Голубовська [23; 24; 25; 26], Л. А. Лисиченко [70; 71]),

концептуальної картини світу (М. П. Кочерган [62], О. О. Селіванова [108], В. В. Жайворонок [43; 44; 45]), фразеологічної картини світу (Ю. В. Ковалюк [56], М. Садовей [107], К. Ю. Савчук [106]).

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання завдань застосовано когнітивний аналіз, фреймовий аналіз, корпусний аналіз, кількісний аналіз; дескриптивний і порівняльний методи; лінгвокультурологічний підхід. Когнітивний аналіз застосовано для дослідження концептуальних значень, актуалізованих мовними одиницями **HEART** та **SOUL**; лінгвокультурологічний підхід – для вивчення когнітивних особливостей **HEART** та **SOUL** на матеріалі дібраних літературних творів англomовної картини світу; корпусний і кількісний аналізи – для встановлення частотності вживання мовних одиниць **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу; дескриптивний та порівняльний методи – для опису та порівняння виявлених особливостей досліджуваних явищ.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в першості проведення комплексного аналізу концептуалізації мовних одиниць **HEART** та **SOUL** у мовній, концептуальній та фразеологічній картинах світу англійської мови. Вперше досліджено частотність використання мовних одиниць **HEART** та **SOUL** у мовній картині світу на матеріалі корпусів американського, британського та канадського варіантів англійської мови, розглянуто та обґрунтовано відмінності у частотності застосування досліджуваних мовних одиниць у всіх трьох варіантах англomовної картини світу, порівняно отримані методом корпусного аналізу результати щодо частотності використання мовних одиниць **HEART** та **SOUL** у американському, британському та канадському варіантах із результатами застосування цих мовних одиниць отриманими під час дослідження їх функціонування у відібраних художніх текстах трьох варіантів англomовної картини світу.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що результати дослідження засобів концептуалізації мовних одиниць **HEART** та **SOUL** у

сучасній англомовній картині світу значно розширюють відомості з когнітивної семантики, лексикології, лінгвокогнітивних студій, а також дають змогу поглибити розуміння процесів концептуалізації в цілому.

Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає в можливості їх використання під час:

- викладання нормативних курсів («Стилістика англійської мови», «Лексикологія основної іноземної мови»), розроблення й упровадження дисциплін за вибором студентів («Когнітивна лінгвістика»), а також підготовки спецсемінів із проблем сучасної англійської літератури;

- створення навчально-методичних посібників із зазначених курсів;

- укладання словників, довідників і глосаріїв з англійської мови.

Апробація. Результати дисертації висвітлено в доповідях на 7 наукових конференціях: на 3 *міжнародних*, зокрема «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав, 2020), «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (Львів, 2021), «Наука, освіта, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект» (Полтава, 2021) і 4 *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики» (Дніпро, 26-27 листопада 2020 року), «Філологічні науки» (Дніпро, 2020), «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики» (Дніпро, 2022), «Романо-германські мови: загальні тенденції розвитку мовних явищ, контрактивні та ареальні дослідження» (Дніпро, 2023).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 8 публікаціях, 5 з яких – одноосібні та надруковані у фахових виданнях України, 3 наукові розвідки опубліковано в інших періодичних наукових виданнях, дві з яких видано у співавторстві.

Структуру дисертаційної розвідки зумовлено поставленою метою і завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки, основного тексту – 189 сторінок.

У вступі дисертації представлено актуальність та наукову новизну досліджуваної теми, встановлено мету та завдання, сформовані для досягнення мети, визначено об'єкт та предмет дослідження, вказано кількість одиниць матеріалу дослідження, описано методи дослідження роботи, виявлено теоретичне та практичне значення наукової роботи, а також зазначено кількість наукових публікацій, у яких оприлюднені основні результати дослідження.

У першому розділі наукової розвідки подано дослідження понять концепт та концептуалізація у когнітивній лінгвістиці, їхній зв'язок та відмінності. Проаналізовано поняття мовної, концептуальної та фразеологічної картин світу та з'ясовано як мова відображає культурну й національну спадщину нації. Крім того, досліджено зв'язок між мовними одиницями та концептами в мові та як лінгвістичні засоби слугують інструментами вираження концептів.

У другому розділі наукової розвідки досліджено етимологію мовних одиниць **HEART** і **SOUL** та їх частотність використання в англomовній картині світу на матеріалі трьох корпусів англійської мови. Проаналізовано і обґрунтовано відмінності у застосуванні досліджуваних одиниць у американському, британському та канадському варіантах англійської мови. Побудовано метафоричні моделі одиниць **HEART** і **SOUL** та виявлено їх когнітивні ознаки як концептів у концептуальній картині світу. Досліджено фразеологічні одиниці з компонентами **HEART** і **SOUL** для виявлення когнітивних ознак слів-імен концептів **HEART** і **SOUL** у фразеологічній картині світу. Проаналізовано багатогранну та складну природу концептів **HEART** і **SOUL** та побудовано їх когнітивні моделі на матеріалі лексикографічних джерел.

У третьому розділі дисертаційної роботи методом корпусного аналізу досліджено частотність використання слів-імен концептів **HEART** і **SOUL** у різних жанрах англomовної картини світу та встановлено, що обидві одиниці

найактивніше вживані в художній літературі англійської мови. Досліджено та проаналізовано частотність використання мовних одиниць **HEART** і **SOUL** у художніх текстах американського, британського та канадського варіантів англomовної картини світу. Виявлено в якому із проаналізованих варіантів мовні одиниці **HEART** і **SOUL** функціонують найчастіше, а в якому – найрідше. Порівняно отримані результати частотності використання цих мовних одиниць у художніх текстах з результатами одержаними методом корпусного аналізу у другому розділі наукової праці. Обґрунтовано вибір художніх творів для дослідження когнітивних ознак та способів мовної репрезентації концептів **HEART** і **SOUL**. Проаналізовано виявлені в романах способи мовної репрезентації концептів **HEART** і **SOUL**, виокремлено низку їх найактивніших та найпасивніших вербалізаторів, виявлено когнітивні ознаки досліджуваних концептів.

У висновках узагальнено результати наукової розвідки, запропоновано перспективи подальших пошуків з огляду на наявні результати.

Список літератури містить 294 позиції використаних наукових праць, лексикографічних джерел, а також інтернет-ресурсів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ СУЧАСНОЇ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

1.1. Концепт та концептуалізація як ключові поняття когнітивної лінгвістики

Як окремий напрям мовознавчих досліджень когнітивна лінгвістика почала формуватися в 70-ті роки ХХ ст. В 1989 році Р. Дірвен організував науковий симпозіум у Луйсбурзькому університеті (Німеччина), на якому започатковано журнал «Когнітивна лінгвістика» [84, с. 81]. О. О. Селіванова зазначає, що до цього часу цю галузь представляли поодинокі дослідження американських мовознавців Дж. Лакоффа та Г. Томпсона [108, с. 365].

На думку українських дослідників М. П. Кочергана [62] та О. О. Селіванової [108; 259], когнітивна лінгвістика є частиною когнітології, яка представляє собою комплексну науку, що вивчає когнітивні процеси у людській свідомості, які формують мислення та світосприйняття.

М. П. Кочерган та О. О. Селіванова вважають когнітологію наукою, яка вивчає моделі свідомості, які мають зв'язок із пізнавальними процесами, із здобуттям, формуванням, зберіганням, використанням та передачею знань людиною, а також представлення знань та обробку інформації, що надходить до неї різними каналами. Це також охоплює переробку знань, прийняття рішень, розуміння людської мови, логічне мислення, аргументацію та інші аспекти пізнавальної діяльності. Вивчаючи розумові системи і розум, когнітивна наука розглядає розумну поведінку як певне обчислення. Існує переконання, що когнітивна парадигма може перетворюватися на креативну, тобто творчу парадигму, яка використовуватиме когнітивні структури для формування нових знань [62, с. 147; 259, с. 234].

На думку вчених, когнітологія є комплексною наукою. Зокрема К. Стеннінг зауважує, що для розуміння сутності когнітивної науки, потрібно скласти разом психологію, логіку, лінгвістику і комп'ютерну науку [241].

Повністю погоджуємося із твердженням, що значення мови для когнітології є надзвичайно важливим, адже саме за допомогою ресурсів мови можна об'єктивувати розумову діяльність, тобто вербалізувати її. Саме через це, когнітивна лінгвістика посіла особливе місце як провідна наукова дисципліна в межах когнітології, оскільки когнітивні та мовні співвідношення перебувають у певній залежності [62, с. 148].

Когнітивна лінгвістика ставить за завдання дослідити який існує зв'язок між мовними формами та структурами людських знань, а також у який спосіб вони представлені у людській свідомості. Об'єктом когнітивної лінгвістики є мова як «експонент когнітивних структур і процесів свідомості» [108, с. 365]. Зокрема, предметом когнітивної лінгвістики постає проблема ролі мови в пізнавальних процесах та процесах осмислення світу, у його концептуалізації і категоризації, проблема співвідношення концептуальних систем з мовними, наукової та буденної картин світу з мовною [62, с. 148], тобто співвідношення «когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією» [108, с. 365].

О. О. Селіванова слушно зауважує, що з 1970-х років когнітивні психологи та теоретичні лінгвісти обрали різні шляхи у вивченні концептів в їхньому утворенні. У когнітивній психології багато досліджень концептів зорієнтовані на працю Елеонор Рош, яка зосереджена на простих словах та на повсякденних поняттях, які вони позначають. У теоретичній лінгвістиці, особливо у формальних та генеративних парадигмах, які розглянув Р. Монтегю, навпаки акцент був іншим. Дослідження семантики природної мови тут переважно стосувалися композиційності значень щодо синтаксичної теорії, з особливим наголосом на кількох логічних концептах, наприклад *every*, *some* чи *most* [108].

Цей аналітичний розрив між психологією та лінгвістикою є небажаним, і це визнано на ранніх етапах історії семантики природних мов. Психологічні теорії не можуть ігнорувати концептуальну композиційність, а семантика природних мов не може ігнорувати складні психічні аспекти значення. Пізніше представники когнітивної психології почали досліджувати складні проблеми концептуальної композиційності, особливо щодо коротких іменних виразів [253].

Ближче до 2000-х років виявлено більше точок дотику між формальною семантикою та різними аспектами понять у вивченні лексичних одиниць та неоднозначності в природній мові. Утім, незважаючи на схожі мотивації та споріднені інсайти, багато досліджень концептів та композиції значень у лінгвістиці та психології проводилося незалежно.

Людська здатність конструювати та поєднувати поняття є продуктивною. З одного боку, люди засвоюють десятки тисяч понять для різноманітних категорій середовищ, агентів, об'єктів, дій, психічних станів, тілесних станів, властивостей, відносин тощо. З іншого боку, люди поєднують ці концепти для створення нескінченної кількості складніших концептів, як це ілюструють відкриті фрази, речення та тексти, що люди без зусиль та всюди створюють. Значні зміни в мозкові, поява мови та нові можливості для соціального пізнання, ймовірно, відіграли центральну роль в еволюції цих вражаючих концептуальних здібностей. У самій психології багато досліджень присвячено людським концептам та концептуальній композиції. Загальніше в когнітивних науках багато додаткових досліджень присвячені концептам та ширшому конструкту композиційності [150].

Проблема когнітивної орієнтації не є новою у мовознавчих дослідженнях. Ще за часів античності філософи розуміли мову як засіб осмислення та пізнання навколишнього світу. До того ж проблема співвідношення мови й мислення, розроблення якої то наближало лінгвістику до когнітивного вектора розвитку (психологічний напрям у мовознавстві,

починаючи з В. фон Гумбольдта [27], лінгвістична психологія, гештальтпсихологія), то відкидала її на позиції крайнього вербалізму й лінгвістичного детермінізму [108, с. 32].

Зародки когнітивного підходу у вітчизняній лінгвістиці насамперед відзначають у концепції О. Потебні, який наголошував, що сама форма існування мови – це діяльність, яка спрямована на пізнання людиною світу і самої себе в цьому світі, діяльністю, яка накопичує і весь час розвиває самосвідомість і світогляд, бо мова зводить багатство і різноманітність до чогось невеликого й такого, що легше досягнути людською думкою [94].

Зародженню когнітивної лінгвістики сприяли досягнення в сфері психолінгвістики, когнітивної психології, антропології, математичної логіки, комп'ютерної науки, теорії інформації тощо. У когнітивній лінгвістиці мову розглядають як засіб кодування та трансформації знань, однак мова – це не лише внутрішня здатність людини, а й надана людині ззовні. Мова формується незалежно від конкретного індивіда і, під час її засвоєння, накладає на нього власний спосіб категоризації і концептуалізації світу, а також внутрішньо рефлексивний досвід етносу [108, с. 32].

Когнітивна лінгвістика має тісний зв'язок з такими суміжними дисциплінами, як психологія та філософія ще з моменту зародження когнітивно-лінгвістичного напрямку наприкінці 1970-х та на початку 1980-х років, використовуючи велику кількість термінів із цих дисциплін. Серед усіх термінів одними з найвикористовуваніших є *концепт* та *концептуалізація*, якими послуговуються когнітивні лінгвісти. Вони є основою теоретичного фундаменту в когнітивній лінгвістиці, тому й досі широко використовувані в когнітивно-лінгвістичних дослідженнях. Крім цих двох термінів, когнітивні лінгвісти також оперують такими поняттями когнітивної лінгвістики, як *концептуальна структура*, *концептуальна система*, *метафорична концептуалізація*, *метонімічна концептуалізація* та *культурна концептуалізація* [150, с. 255].

У когнітивній лінгвістиці концептом називають одиницю психічних або ментальних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка репрезентує досвід й знання індивіда. Концептом також називають оперативну змістову одиницю пам'яті, концептуальної системи й мови мозку, ментального лексикону, усієї картини світу, відображеної в мозку індивіда. Концепт – це також те, що людина знає, думає, припускає чи уявляє про об'єкти світу [62, с. 427].

Під концептуалізацією розуміють поняттєву класифікацію; процес пізнавальної діяльності індивіда, який полягає в осмисленні інформації, що надходить до неї і вможливорює формування концептів, концептуальних структур і загальної концептуальної системи в мозку людини, а також процес структурації знань і виникнення різних структур подання знань з деяких мінімальних концептуальних одиниць [62, с. 427].

Отже, розглянемо ці два ключові, на нашу думку, поняття когнітивної лінгвістики докладніше, вивчивши принципи та підходи до їхнього розуміння та розрізнення.

1.1.1. Концептуалізація як когнітивний процес

Когнітивна лінгвістика віддає перевагу значенню та зробила «революцію» в семантиці, беручи до уваги передусім процес концептуалізації. Коренем цієї «революції» постають зміна поглядів на концепти та зв'язок між ними, значенням і мовою, а також реакція проти традиційних філософських та лінгвістичних поглядів на семантику, які ототожнюють значення або з посиланням, або з умовою істинності, як у об'єктивістській семантиці, або з ідеацією чи образом, як у ідеаційній теорії семантики, або з композицією семантичних примітивів, як у композиційній семантиці, або з емерджентним процесом, як у радикальному інтерактивному підході до семантики [150, с. 258].

Зважаючи на те, що питання концептуалізації не є розкритим повною мірою, як вітчизняні (М. П. Кочерган [62], О. О. Селіванова [108; 259], М. В. Скаб [111; 112], Т. П. Вільчинська [18], Ж. В. Краснобаєва-Чорна [63], І. М. Мирошніченко [79], О. А. Перевезій [87]), так і зарубіжні дослідники (Дж. Чанзон (Canzhong) [150], Ян Кун (Kun) [150], Дж. Лакофф (Lakoff) [199], Р. В. Ленекер (Langacker) [202]) намагались з'ясувати його у своїх працях.

Деякі когнітологи стверджують, що значення є концептуалізацією (Р. В. Ленекер (Langacker) [203; 204; 205], В. Крофт (Croft) [152; 153], В. Еванс (Evans) [157; 158; 159; 160]), а семантичний принцип визнаний одним з основних положень у когнітивному підході до осмислення явищ об'єктивної дійсності. Однак термін *концептуалізація*, прийнятий когнітивними лінгвістами, є неоднозначним і має не так багато явних і виразних визначень.

Дж. Лакофф стверджував, що концептуалізація або, як він це називав, здатність до концептуалізації, полягає у формуванні символічних структур, у метафоричному проєктуванні та у формуванні складних концептів та загальних категорій. З огляду на це, концептуалізацію вбачають як когнітивну здатність встановлювати символічні зв'язки між повсякденним доконцептуальним досвідом, базовими та образно-схематичними концептами, проєктувати структури з фізичної сфери на абстрактну, структурувати складні концепти, загальні категорії на основі образних схем [199].

Р. В. Ленекер (Langacker) був одним з перших, хто ототожнив значення з концептуалізацією та трактував концептуалізацію як когнітивний процес. Згодом він пояснив, що концептуалізація в найширшому сенсі охоплює будь-який аспект психологічного досвіду, осмислюючи як нові, так і закріплені концепти; сенсорний, кінестетичний та емоційний досвід; визнання безпосереднього контексту (соціального, фізичного та мовного). Потім під концептуалізацію дослідник підпорядкував концепції, що розвиваються та розгортаються в процесі оброблення (замість одночасного вияву) [204; 205].

В. Еванс та М. Грін визначили концептуалізацію як динамічний процес, у якому мовні одиниці служать як підказка для масиву концептуальних операцій та залучення фонових знань [161]. Концептуалізацію також визначають як способи, за допомогою яких ми уявляємо або бачимо діапазон відчуттів, досвіду, роздумів та іншого, що складає наше психічне життя [150].

Концептуалізація поширюється на такі фундаментальні когнітивні процеси, як схематизація, категоризація, метафори [150, с. 259].

О. О. Селіванова розглядає концептуалізацію як один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки, а також в осмисленні результатів внутрішнього досвіду [259, с. 298]. Отже, формування концептуальної системи є результатом концептуалізації. Іншими словами, результат концептуалізації – це формування системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, відтворених як структуровані та упорядковані знання, уявлення про дійсність, світ і результати внутрішнього досвіду.

Концептуалізацію формують на підставі вербальних і невербальних знань, набутих через взаємодію п'яти психічних функцій свідомості (відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції, трансценденції) і позасвідомого [259, с. 298].

Концептуалізація є одним із ключових понять когнітивної лінгвістики, оскільки фіксація певного концепту за мовним знаком є основою формування семантичного простору у мові. Збереження та трансляція концептосистеми етносу здійснюється переважно за рахунок мовної актуалізації концептів і фрагментів інформації, яку вони представляють [108, с. 404].

Р. В. Ленекер (Langacker) зробив досить влучний коментар, зазначивши, що немає остаточних відповідей на такі питання: що мається на увазі під концептуалізацією, яка її загальна природа та специфічні властивості, як її досліджувати та описувати [204; 205]. Дослідники Дж. Чанзон (Canzhong) та Ян. Кун (Kun) погоджуються із процедурним трактуванням концептуалізації і

припускають, що це, з одного боку, загальний когнітивний процес, а з іншого – локальний динамічний процес для конструювання лінгвістичного значення [150, с. 259].

Виділяють два рівні концептуалізації: первинну та вторинну концептуалізацію. Під первинною розуміють концептуалізацію, що охоплює схематизацію, категоризацію базового рівня, операції конструювання тощо, які безпосередньо втілені, що й уможлиблює виникнення концептів та концептуальних структур у фізичній сфері. Натомість вторинна концептуалізація функціонує на основі первинної, охоплюючи складну категоризацію, метафоричне та метонімічне відображення, концептуальне поєднання тощо, внаслідок чого виникають складніші концепти та концептуальні структури в абстрактній сфері [150, с. 259].

За Р. В. Ленекер (Langacker), концептуалізацію можна характеризувати принаймні такими шістьма параметрами: неізолюваність, інтерактивність, динамічність, творчість, суб'єктивність та втіленість [204; 205].

Концептуалізація не є ізольованою, що можна пояснити з урахуванням двох аспектів. З одного боку, концептуалізація є містком між фізичним, психічним та мовним світом. Раніше вважалося, що значення існує у фізичному світі згідно з об'єктивістською семантикою, тобто значення мовного виразу – це те, на що воно спирається у фізичному світі. Отже, або значення є питанням композиції семантичних примітивів у мовному світі згідно з композиційною семантикою, або значення існує чи будується в психічному світі, як це визначено в ідеаційній теорії (мовне значення – це ідеація або образ, який представляє вираз), або значення виникає під час процесу взаємодії як у радикальному інтерактивному підході [150, с. 259].

Когнітивна лінгвістика підходить до витлумачення значення, намагаючись зв'язати ці три світи через концептуалізацію. Відповідно до когнітивно-лінгвістичної перспективи фізичний світ представлений у психічному світі й потім спроектований на мовний світ через

концептуалізацію агента. Своєю чергою, мовний світ впливає на психічний і у такий спосіб обмежує певною мірою концептуалізацію агента фізичного світу. Отже, концептуалізація не може обійтися без об'єкта, який концептуалізується у фізичному світі, концептуалізатора та носія концептуалізацій у мовному світі. У цьому сенсі концептуалізація не є ізольованою. З іншого боку, концептуалізація не є простим психічним процесом концептуалізатора для концептуалізованого, локалізованого в певній сфері, а постає складним когнітивним процесом, що охоплює різні когнітивні факультативи, які відбуваються в розподілених контекстах, таких як тілесний досвід, соціокультурні контексти, соціальна взаємодія тощо [150, с. 259].

Мовна концептуалізація, наприклад, створює не лише концепти та концептуальні структури, пов'язані з мовними поведінками, але й загальну систему концептів, що лежить в основі всіх людських поведінок. Іншими словами, мовна концептуалізація не є модулем, ізольованим від загального когнітивного оброблення. У цьому сенсі вона також не є ізольованою. Цей аспект неізолюваності узгоджується із припущенням когнітивної лінгвістики про відсутність модульності та втілює *когнітивне зобов'язання* когнітивної лінгвістики [150, с. 260].

Пов'язаним з неізолюваністю концептуалізації є її інтерактивний характер, і це означає, що концептуалізація, хоч і відбувається в голові індивідуального концептуалізатора, реалізується через взаємодії між концептуалізаторами, між концептуалізатором та концептуалізованим, а також між концептуалізатором та мовою [150, с. 260].

Взаємодії між концептуалізаторами переважно базуються на мові та істотно засновані на успішному обміні значеннями, а значення конструюється в процесі взаємодії. Мовна концептуалізація будується на інтерактивній взаємодії між концептуалізаторами в контекстах мовних, соціальних, фізичних та культурних контекстах. Це також лежить в основі

інтерактивістської думки про те, що значення виникає в процесі взаємодії [150, с. 260].

Це твердження вважають частково правильним, але, вважають, що воно ігнорує інші аспекти взаємодії, зокрема взаємодії між концептуалізатором і концептуалізованим та між концептуалізатором і мовою. Взаємодії між концептуалізатором та концептуалізованим існують, оскільки концептуалізоване як основа для концептуалізації не механічно відображається в голові концептуалізатора, а концептуалізатор бере на себе суб'єктивну ініціативу, щоб представити його. Цей аспект взаємодії зробив варіації концептуалізації, коли один і той самий об'єкт концептуалізується різними концептуалізаторами або одним і тим самим концептуалізатором в різних когнітивних контекстах. Наприклад, *"банан"* за замовчуванням концептуалізується як складник категорії *"фрукт"*, але можуть виникнути варіації щодо його прототипічності в цій категорії через різні особисті досвіди концептуалізаторів. Зокрема, це є прототипом для спільнот, де банани вирощують та споживають у великій кількості, водночас як для інших, де цей фрукт не є широко відомим та вживаними, це може бути не так. Такі варіації спостерігаються не лише в первинній концептуалізації, але також у вторинній концептуалізації, як метафоричне відображення [150, с. 260].

Міжкультурні метафоричні дослідження показали, що джерельні домени варіюються міжкультурно значною мірою в метафоричній концептуалізації одного і того ж цільового домену. Ці варіації також пов'язані з відмінністю у взаємодіях між концептуалізатором та концептуалізованим. Концептуалізація щодо взаємодій між концептуалізатором та мовою полягає в тому, що концептуалізатор кодує концепт у мові, і на процес концептуалізації також додатково впливає мова. З одного боку, концептуалізація кодується в мові, тобто вона існує в мові тієї мірою, якою мову когнітивні лінгвісти вважають частиною загальної когніції концептуалізатора. Будь-які відмінності в лінгвістичних виразах обов'язково виявлять відмінності в концептуалізації.

Це є одним з основних принципів, які пропагуються в когнітивних підходах до граматики, зокрема в конструкційній граматиці, що виявляється в принципі відсутності синонімії [150, с. 260].

О. О. Селіванова узагальнює, що концептуалізацію розглядають як результат довербальної стадії розвитку індивіда і пов'язують із сенсомоторною діяльністю. Із формуванням мови процес засвоєння реальності набуває нових форм, які дають змогу виходити за межі безпосереднього сприйняття і переходити до рефлексивних уявних світів. Дослідниця стверджує, що дещо іншого погляду дотримується О. Розеншток-Хюссі, який трактує мову як спроби людського роду, спрямовані на забезпечення захисту від хаосу. На думку дослідника, індивід починає говорити, щоб подолати смерть. Перші імена, на його думку, були метафоричними й символічними, а людина помічала у світі лише те, що хотіла помічати. Тому концептуалізацію осмислюють як паралельний до формування мови процес [108; 259].

Прихильники генеративізму (Р. Джекендофф (Jackendoff) [183; 184; 185], Дж. Фодор (Fodor) [163; 164; 165]) припускають уроджену універсальну здатність до формування концептів, зважаючи на наявність правил творення концептуальних структур, проте розвиток таких структур певною мірою залежить і від досвіду індивіда, і від його мови.

Як спосіб когнітивного оброблення, концептуалізація розгортається під час оброблення. Р. В. Ленекер (Langacker) чітко дав зрозуміти, що будь-яка концептуалізація потребує певного часу оброблення, зокрема і найпростіший концепт, який зазвичай сприймають як миттєвий і поза нашою свідомістю. Це цілком очевидно в лінгвістичній концептуалізації, оскільки конструкція значення досягається не миттєво, а завдяки процесу поширення активації. Це можна проілюструвати на прикладі слова *меню*: якщо навести курсор на меню, його концептуалізація як списку опцій, доступних користувачеві комп'ютера, порівняно зі списком страв, доступних у ресторані, потребує попередньої активації комп'ютерного домену фразою курсор, який забезпечує розумовий

доступ до цілі [204]. Так само як, наприклад, зі словом **HEART** (*серце*) у контексті: *This shop is in the very heart of the city* (Цей магазин знаходиться в самому *серці* міста). Щоб активізувати значення *центр* лексеми **HEART**, треба активізувати значення *серце* – *центральный орган кровеносной системы*.

Термін *концептуалізація* інтерпретують досить широко: він охоплює як нові уявлення, так і закріплені концепції; сенсорний, кінестетичний та емоційний досвід; визнання безпосереднього контексту (соціального, фізичного та мовного). Оскільки концептуалізація перебуває в когнітивному обробленні, наша кінцева мета має бути характеристикою типів когнітивних подій, процесуалізація яких становить відповідне психічне переживання. Віддаленість цієї мети не є вагомим аргументом для заперечення концептуальної основи значення.

Більшість лексичних одиниць мають значну кількість взаємопов'язаних значень, які визначають діапазон їхнього звичайного санкціонованого використання.

Психологи та лінгвісти функційної орієнтації стверджують, що, наприклад, дитина, як за допомогою мови, так і через власну взаємодію з навколишнім середовищем та органами чуття, опановує концептосистему і поповнює її протягом усього життя. Концептуалізація відбувається у процесі соціалізації індивіда й починається з пізнання дитиною навколишнього середовища спершу через чуттєву сферу, згодом – через утворення цілісних образів (гештальтів) і відповідного оброблення отриманої інформації. Ж. Піаже стверджував, що чим складнішими стають структури мислення, тим потрібнішою є мова щодо їхнього кінцевого оброблення [89]. Р. Н. Павільоніс наголошував, що людина, ще до знайомства з мовою, певною мірою знайомиться з навколишнім світом та пізнає його, тобто індивід отримує певну інформацію про нього завдяки відомим каналам чуттєвого сприйняття світу, розрізняючи і ототожнюючи об'єкти власного пізнання [83].

Оволодіння мовою і засвоєння людьми культурних особливостей певного суспільства, що є стійкими сукупностями особливостей поведінки, послідовності дій, взаємодії, мислення, формування суджень, різних форм і символів культури, дають змогу формувати індивідуальне уявлення на базі колективно прийнятих механізмів концептуалізації. Опанована особистістю мова, стереотипи якої дають змогу індивіду структурувати та упорядкувати його власний досвід і поєднати цей досвід з колективним, впливає на створення концептуальної системи індивіда, адже культура, до якої належить людина, також впливає на процеси концептуалізації, утворюючи символну мережу духовного й матеріального рівнів і визначаючи цінності, норми, оцінки, життєдіяльність індивіда в певному соціальному й культурному середовищі [108; 259].

Культурну й мовну ідентичність у процесах концептуалізації вважають визначальними і взаємно детермінованими, а індивідуальне трактування результатів колективної концептуалізації може навіть спричинити створення нових або руйнування існуючих концептів. Культура та мова можуть збіднюватися або збагачуватися індивідуальним, яке коригує процеси колективної концептуалізації на базі спільної концептуальної системи народу відповідно тенденціям зміни світу і його усвідомлення. Це підтверджує творчий потенціал людини, здатність людини чинити вплив на розвиток мовної системи [108, с. 405].

Концептуалізацію пов'язують з категоризацією як спосіб класифікаційної діяльності. Концептуалізація спрямована на організацію ідеальних структур і зв'язків між ними у свідомості, а категоризація – на інтеграцію цих структур в ієрархію класів від конкретного до загального й до більш загального, а також вибором найкращих зразків у категорійній мережі [108, с. 405].

Отже, зважаючи на всі проаналізовані теорії, ідеї та визначення терміну концептуалізація, вважаємо, що концептуалізація сприяє формуванню

концептуальної системи, складниками якої є концепти, тобто, концептуалізація – це здатність до формування символічних структур, до метафоричного проєктування та утворення складних концептів та загальних категорій.

Крім того, у слід за Р. В. Ленекером (Langacker) [204; 205], який одним з перших ототожнив значення з концептуалізацією і назвав концептуалізацію когнітивним процесом та В. Еванс та М. Грін [161], які вважають концептуалізацію динамічним процесом, у якому мовні одиниці служать як підказки для масиву концептуальних операцій та залучення фонових знань, у нашому дослідженні, розглядаючи концептуалізацію мовних одиниць *HEART* і *SOUL*, будемо дотримуватися таких теорій та розглянемо їх і їхнє значення як основу концептуалізації, тобто динамічний когнітивний процес.

1.1.2. Концепт у когнітології

Однією з найважливіших галузей у вивченні психолінгвістики є вивчення концептів. У багатьох дослідженнях під концептом розуміють: ментальне уявлення; абстрактну одиницю логічної семантики; потенціал мислячої особистості.

Питання форми, структури та змісту концепту неодноразово досліджували в когнітивній лінгвістиці. Низка концептів ставала предметом та об'єктом лінгвістичних досліджень, серед яких: ЛЮДИНА [8], ОСВІТА [10], ВІЙНА [14], ДОЛЯ [22], ВОЛЯ [22], ДУХ [29], ВНУТРІШНІЙ СВІТ ЛЮДИНИ [31], СТРАХ [59], ГРОШІ [84], ЖИТЛО [85], СОБАКА [86], КАНАДА [98], КРАСА [129], ПРИБУТОК [72], CHINA [181], ENGLAND [221], DEATH [243; 244], SUN [105].

Незважаючи на те, що чимало дослідників вивчали і продовжують студіювати концепти *HEART* і *SOUL* спільно та окремішньо, як в межах однієї картини світу, так і в компаративній парадигмі, антропоцентричний характер досліджуваних концептів дає змогу щоразу отримувати нові результати. Серед

дослідників, які аналізують ці концепти можна виокремити: А. І. Анісімова [2; 3; 141], Н. В. Брагінець [13], К. В. Головенко [22], І. О. Голубовська [23; 25], І. Ю. Давиденко [29; 30; 32], Н. Д. Іванова [48], Р. О. Іванів [49], А. В. Ільків [50], Л. О. Лисенко [69], Д. С. Маркова [75; 76], О. А. Мисик [80], Sang-suk Oh [237], Дж. Андерхілл (Underhill) [252], А. В. Сібрук [109], М. В. Скаб [110; 113], С. Шуляк [134].

Термін «концепт» від лат. *conceptus* – поняття, від *conspicere* – збирати, вбирати у себе, утворювати, представляти себе [259, с. 292]. О. О. Селіванова зазначає, що середньовічний філософ П. Абеляр концептом називав сукупність понять, пов'язаних висловлень, як єдиного погляду на той чи той предмет за умови сили розуму. Філософ зауважував, що концепти виникли як ідея Бога та прообраз одиничних речей до створення природи в Божественному розумі [259, с. 292]

Повністю погоджуємося з Н. В. Таценко: «Кардинальна одиниця лінгвоконцептології – концепт – немає однозначного висвітлення у вітчизняних та зарубіжних мовознавчих студіях попри наявність значної кількості теоретичних здобутків науковців із відповідної тематики. Термінологічна невизначеність концепту свідчить нестільки про брак однастайності наукових поглядів щодо його природи й функцій, скільки про різноманіття його ознак і властивостей. Єдиним неcontroверсійним фактом, що стосується природи концепту, є те, що він постає способом реконструкції й центром концептуальної картини світу» [123, с. 112].

М. М. Полюжин стверджує, що як лінгвістичне явище концепт виявляється як сутність, що представляє асоціативне поле імені, хоч і не прирівнюється до нього. Іншими словами, науковець стверджує, що концепт є парадигматичною моделлю імені, яка складається з його логічної й сублогічної структур, які виводяться як із вільного сполучення імені, так і зі зв'язного, тобто із синтагматичних зв'язків [92, с. 218].

Крім того, дослідник стверджує, що концептом можна вважати породження одиниці мови в певному обсязі її змісту, разом з конкретно-чуттєвими асоціаціями та конотацією. Концепт окрім поняття про явища та класи предметів навколишнього світу вміщує асоціативне уявлення загалом. Хоч концепт виражений у мові й закріплений за певними мовними одиницями, проте його не прирівнюють до цих одиниць. Змістом концепту є результат розуміння слів, текстів і контекстів, у яких сформоване загальне уявлення про якийсь факт свідомості, а також усі ті компоненти, які сукупно входять до тлумачення терміна «концепт». До них відносять: 1) концепт – це нерозривне поєднання елементів дійсності, свідомості й мовного знака; 2) концепт – це те, що об'єднує людей за допомогою мовних знаків на різних етапах їхнього історичного розвитку й проявляється в ставленні до дійсності та способів взаємодії з нею; 3) концепт – це водночас віртуальна й реальна сутність, які характеризуються як специфічною національно-культурною, так і загальноприйнятою детермінованістю мовними знаками [92, с. 218].

О. О. Селіванова зауважує, що будучи представником концептуалізму в дискусії номіналістів і реалістів із приводу підґрунтя загальних імен, П. Абеляр заперечував реальне існування загального, однак визнавав базою загальних імен універсалів, які узагальнюють природу речей і створені розумом для його внутрішнього вжитку як результат пізнавальної діяльності людини. З огляду на це концепти є лише абстракціями чуттєво сприйнятої інформації про світ [108, с. 409].

Крім того, дослідниця констатує, що у середньовічному концептуалізмі (Т. Гоббс, П. Абеляр, У. Оккам) концепт розглядали як універсалію, що містить актуальну й важливу інформацію, узагальнює ознаки речей та яку використовують в розумовій діяльності. Концептуалізм потребував філософського тлумачення терміна. Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі вважали концепт терміном який належить лише філософії. Вони називали концепт вузлами сітки, які протягувались крізь вічний хаос [108, с. 409].

Вивчення концепту у східноєвропейській лінгвістиці знову набуло актуальності лише у 80-ті роки ХХ ст. у зв'язку з впровадженням доробку когнітивної науки й когнітивної лінгвістики, які підтвердили можливість аналізу мисленнєвих структур [108].

І. Б. Штерн розглядає підвищення інтересу до концептів як вияв певного зрушення орієнтацій – від трактування смислу як абстрактної сутності, формальна репрезентація якої відокремлена від автора висловлення та його адресата, до вивчення концепту передусім як ментальної сутності [133].

Існує три основні пропозиції, згідно з якими концепт ототожнюється з розумовими уявленнями, здібностями та абстрактними об'єктами. Отже, когнітивна лінгвістика, яка виникла в широкому контексті формування когнітивної науки та розвитку когнітивної психології, насамперед запозичила термін *концепт* саме з когнітивної науки та когнітивної психології, у яких концепти переважно сприймають як розумові уявлення [150, с. 256].

Поява концепту у лінгвістиці зумовлена потребою визначення терміна *поняття*, яке розглядали як абстракцію окремих чуттєвих ознак, а згодом розширили до рівня єдності загального, одиничного й особливого, тобто всього обсягу інформації про якийсь об'єкт або клас об'єктів. На позначення другого тлумачення почали використовувати термін *концепт* [108, с. 410].

Найбільшою мірою когнітивна лінгвістика відрізняється від інших напрямів дослідження семантики необхідністю вивчати явище концепту, яке вважають основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці. Незважаючи на підвищений інтерес дослідників до вивчення поняття концепту, поки що не існує його однозначного визначення. Під концептом тлумачать ментальний образ, ідею поняття і навіть саме поняття [259, с. 292- 293].

В. М. Манакін стверджує, що концепти формують частину когнітивної пам'яті слів, пов'язують смислові характеристики мовних знаків із системою духовних цінностей і традицій народу [19; 73; 74]. На думку

С. А. Жаботинської, концепт є родовим поняттям для певних ментальних сутностей, як-от: уявлень, понять, гештальтів і схем дій [40; 41; 42]. Концепт кваліфікують як інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, у певний спосіб організована одиниця пам'яті, яка уміщує сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих через взаємодію п'яти психічних функцій свідомості та позасвідомого [108].

Н. В. Таценко зазначає, що концепти включають особливості як культурних, так і ситуативних когнітивних моделей, оскільки не можна повністю розрізнити суспільне знання та його реалізацію у створенні дискурсу чи особистих ментальних моделей. Концепт – це динамічна когнітивна модель, що об'єднує як суспільні, так і особистісні знання [243, с. 53-54].

О. В. Гурко стверджує, що у широкому тлумаченні концепт – елемент мовної картини світу, який дозволяє колективній чи індивідуальній свідомості отримувати, опрацьовувати і зберігати певний концептуальний обсяг інформації про світ. Концепт є частиною системи лінгвокультурології [181, с. 83].

М. П. Кочерган зауважує, що концепту характерна подвійна сутність – психічна та мовна. З одного боку, концептом є ідеальний прообраз, що уособлює зумовлені культурою уявлення про світ, з іншого – йому характерне певне ім'я в мові [62, с. 152].

Сучасні визначення концепту ґрунтуються на різних підходах. Вважають, що всі підходи до розуміння концепту зведені до лінгвокультурного й лінгвокогнітивного [51]. З огляду на це виділяють лінгвокогнітивні і лінгвокультурні концепти. Ці підходи розрізняються векторами щодо індивіда: лінгвокогнітивний концепт є напрямом від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний – від культури до індивідуальної свідомості [51]. Схожу думку розвиває У. Карпенко-Іванова стверджуючи, що ці підходи взаємно не виключають один одного й різняться лише векторами відносно особистості: концепт як ментальне утворення у

свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіда [52, с. 16]. Ми, у слід за О. О. Селівановою, погоджуємося, що таке розмежування концептів не завжди можна назвати достатньо обґрунтованим, адже концепти мають когнітивну природу й визначені культурою незалежно від спрямування їхнього аналізу. Індивідуальний концепт, безперечно, має фрагмент індивідуально-особистісного досвіду, який опосередкований пізнавальною здатністю індивіда та зануреністю до культури й соціуму [108, с. 411].

О. Цапок розглядає чотири аспекти дефініції концепту: логіко-філософський, що пов'язує концепт із поняттям; логіко-семантичний, орієнтований на ототожнення його зі значенням; психологічний та інтегративний, орієнтований на розуміння концепту як інформаційної структури свідомості з огляду на різні способи отримання інформації [129].

Н. В. Таценко вважає, що концепти є складними і можуть тлумачитися різними способами, причому кожна інтерпретація наголошує на різних аспектах і характеристиках [244, с. 245].

Т. В. Колісниченко концептом називає множину можливих інформаційних елементів [58, с. 54].

А. Вежбицька виділяє концепт-мінімум, концепт-максимум і енциклопедичний додаток. Концепт-мінімум – це знання смислу слова, яке є неповним (мовець знає реалію, але не все, що стосується цієї реалії; вона для мовця не є важливою або ж він ніколи не мав з нею справи у власному досвіді). Концепт-максимум передбачає повне знання мовцем смислу слова (мовець знає реалію в усіх аспектах), зокрема професійні знання чи енциклопедичні відомості про реалію. Наприклад, якщо для українця концепт *яблуко* можна назвати концептом-максимумом, то концепт *ківі* є концептом-мінімумом (мовцям невідомо, як ростуть ківі, на кущах чи на деревах, як вони цвітуть, коли дозрівають плоди, як за ними доглядають) [254].

На думку Дж. Лакоффа, кожному концепту притаманна ідеалізована когнітивна модель [198; 200], під якою розуміють усі знання та уявлення про об'єкт загалом, якийсь нерозчленований образ, яким зумовлена певна поведінка мовного знака [201].

За словами Н. В. Таценко, концепт проходить кілька етапів розвитку, починаючи від фізичної форми і просуваючись через різні рівні, включаючи нервову систему, рівень сприйняття та емоцій, рівень категоризації, лінгвістичний рівень, дискурсивний рівень і, нарешті, соціокультурний. Цей процес є складним і призводить до того, що концепт стає відкритою та динамічною системою, яка взаємодіє з навколишнім середовищем через обмін речовиною (наприклад, звуком і графікою), інформацією та енергією [244, с. 248].

О. І. Панченко, досліджуючи концепт *житло* в сучасній англійській фразеології, стверджує: «Концепт «житло» має не лише лексичне значення, а й своєрідне ментальне відтворення в свідомості індивіда й національній свідомості. Концепт «житло» є складним і багат шаровим та може зустрічатися в різних формах залежно від культури, у якій він розглядається» [85, с. 169-170].

Услід за О. О. Селівановою вважаємо концепт інформаційною структурною свідомістю, певним способом організованою одиницею пам'яті, яка уміщує сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних [108].

Як вже зазначено раніше, **HEART** та **SOUL** як концепти неодноразово ставали предметом досліджень у різних мовах та культурах [22; 23; 25; 29; 30; 32], що підтверджує підвищений інтерес до їхнього тлумачення та розуміння носіями різних мов та культур. У цьому дослідженні також ідеться про **HEART** і **SOUL** як концепти англomовної картини світу, проте варто зазначити, що ми розглядаємо концепти **HEART** і **SOUL** саме як продукт, тобто результат когнітивного процесу, тобто процесу концептуалізації. Отже, наше

дослідження має дещо інший вектор, оскільки питання концептуалізації **HEART** та **SOUL** комплексно не розглядали.

Дослідники в галузі лінгвоконцептології намагаються розвести терміни *поняття* та *концепт*. Існує погляд, що *поняття* та *концепт* належать до різних наук, так *поняття* тяжіє до логіки, філософії, а *концепт* – до математичної логіки, культурології та лінгвістики [118]. Згідно з іншою думкою, будь-який *концепт* – це *поняття*, але не всяке *поняття* є *концептом* [52]. Ми погоджуємося з О. О. Селівановою, яка вважає, що така позиція є не зовсім обґрунтованою, адже якщо у свідомості наявне *поняття*, то на ньому може базуватися *концепт*, зважаючи на поглиблення і розширення інформації про *поняття*, а *поняття* здебільшого тлумачать як частину *концепту*, його ядерну структуру, сукупність диференційних й інтегральних ознак у низці понять одного класу [108, с. 412].

Існує думка, що у семантичному трикутнику *концепт* співвідноситься із сигніфікатом значення: його центральна частина (ядро) утворює інтенціонал *поняття* [1]. Пов'язуючи *поняття* із класифікаційною діяльністю, Ф. Клікс вважає, що *поняттєві* структури є підґрунтям класифікаційного пізнання, певна множина об'єктів може бути пізнана на базі фіксованої в пам'яті структури ознак [54]. Натомість, *концепт* передбачає залучення ще й чуттєвої, оцінномотивної, образної, метафоричної та іншої інформації, а отже *концепт* тлумачать як поєднання ядра з імплікаціоналом – асоціативно-образним макрокомпонентом значення, що містить різні конотації [1].

Стверджують, що до *концептів* залучаються образи, уявлення, *поняття* [66]. С. А. Жаботинська розглядає *концепт* як родове *поняття* для низки сутностей ментальності, як-от: уявлень, понять (думок про найзагальніші, істотні ознаки явища чи предмета як наслідок раціонального пізнання), гештальтів і схем дій [40].

Отже, у низці наукових робіт диференційним параметром *поняття* і *концепту* постає емотивність, образність, оцінка. Зазначають, що *поняття* є

раціональним та логічно осмисленим концептом, що виникає через осмислення і виділення істотних характеристик явищ і предметів, внаслідок поступового абстрагування від другорядних, індивідуальних ознак, тобто в процесі теоретичного пізнання, а концепт є результатом когніції [11]. У такий спосіб, пропонують єдиний шлях руху при створенні поняття – від концепту, який відбиває одну чи більше ознак об'єкта, до формування поняття, що відображає найзагальніші, істотні ознаки явища чи предмета [11]. Проте О. О. Селіванова не погоджується з таким категоричним розумінням створення поняття, стверджуючи, що можливим є й інший шлях формування концепту як розширення змісту поняття на підставі пізнавальної діяльності та залучення нових ознак. До того ж, на думку дослідниці, пояснення концепту як результату когніції, на відміну від поняття видається, необґрунтованим, адже поняття також формується на підставі пізнавальної діяльності. Ми погоджуємося з думкою О. О. Селіванової, що концепт як інформаційна структура інтегрує поняття як ядерну структуру разом з результатами пізнавальної діяльності, а саме гештальтами, уявленнями, оцінно-емотивними та асоціативно-образними компонентами [108, с. 413].

М. М. Полюжин зазначає, що « в західноєвропейських та українській мовах зберігається сема «зародковість» у значенні «завершеність», а також уявлення про певну «початковість», конкретизацію того, що додаткове чи набуто в межах наукового чи побутового розуміння. З огляду на це є підстави вважати, що подібно до зародків концепти започатковуються в поняттях. Про поняття носії мови домовляються для того, щоб досягнути взаєморозуміння під час обговорення назрілих проблем, а щодо концептів, то вони реконструювалися недостатньо вираженим ступенем упевненості – звідси й гіпотетичність, дифузність та розмитість їхніх змістових ознак. На відміну від поняття, що є конструктом, інтелектуальним або логічним утворенням, концепт – реконструкт, результат відтворення задуманого – того, що перебуває в зародковому стані комунікантів» [92, с. 193].

Зв'язок значення та концепту когнітологи й лінгвісти вбачають в їхній повній тотожності «*під дахом*» одного знака, або відношення перетину концепту і значення, або включення знака до концепту, або активацію значення в концептуальній структурі залежно від ситуації й контексту згідно з позитивістською теорією значення слова як його вживання Л. Вітгенштейна та його послідовників [16].

Звідси випливає суперечність між обсягом значень одиниць у мові й мовленні: у мові значення тотожне обсягу концепту, у мовленні воно представлене лише актуальним фрагментом концепту за умови гасіння неактуалізованого. О. О. Селіванова зазначає, що Д. Лихачов не випадково кваліфікував концепт як «*алгебраїчне*» вираження значення, яким ми оперуємо у своєму мовленні, тому що охопити значення у всій його складності людина просто не встигає [108, с. 413], підкреслюючи те, що концепт заміщує значення слова не в повному обсязі, а лише його фрагмент, до складу якого вчений залучає і індивідуальний досвід людини, а також досвід народу. Дотичною до цього питання є дискусія щодо можливості виділення в концепті не лише денотативного, а й конотативного складників (емотивності, оцінок, прагматичних компонентів) [108, с. 413].

Ототожнення концепту й значення нерідко зводить дефініцію першого до семного набору в семантичній структурі слова. Зокрема, існує твердження, що концепт як «культурно маркований вербалізований зміст представлений у плані вираження рядом своїх мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму. План змісту концепту охоплює як мінімум два ряди семантичних ознак. По-перше, це семи, спільні для всіх його мовних реалізацій, що «скріплюють» лексико-семантичну парадигму й утворюють його поняттєву або прототипну основу. По-друге, це семантичні ознаки, відзначені лінгвокультурною, етносемантичною специфікою і пов'язані з ментальністю носіїв мови або з ментальністю національної мовної особистості [108, с. 414].

Варто зазначити, що існують протилежні погляди щодо концепту й значення — значення є мовною сутністю, а концепт — психоментальною. Існують теорії, що «концепт — одиниця концептосфери, значення — одиниця семантичної системи, семантичного простору мови. Значення своїми системними семами передає певні ознаки, що формують концепт, але це лише частина смислового змісту концепту» [93].

Концепт та значення дистанціюють від розмежування когнітивної та мовної свідомості. Концепт і значення є явищами когнітивної природи, результатами відображення дійсності. У цьому разі значення є частиною концепту, названою регулярно використаним і відтвореним у певній мовній спільноті мовним знаком і комунікативно релевантним для цієї спільноти. Психолінгвістичний же аналіз семантики слова ускладнює проблему, адже значення, за даними експериментів, має більший обсяг, ніж зафіксоване у словниках. Тому розмежовують два типи значень: лексикографічне і психологічне, реальне, що є частинами концепту [119].

Однак у сучасній семасіології через невизначеність терміна «значення» спостерігаємо розширення його обсягу до рівня інформації, яка стоїть за мовною одиницею. У зв'язку із цим виникають тлумачення значення як «концепту, зв'язаного знаком» [82], а семантичні сутності в мові ототожнюють з концептами, що є вербалізованими [183].

Існує судження, що звукова оболонка виконує знакову функцію лише за умови її асоційованості з позначуванням фрагментом немовного типу, ця асоціація і є тим, що в мовознавстві називають значенням [125].

Інше твердження, про те, що концепти є посередниками між словами й екстралінгвістичною дійсністю, і значення слова не може бути зведеним лише до концептів, які його формують; незалежними від мови є саме концепти, ідеї, і не випадково, що лише певна їх частина отримує мовну об'єктивацію [66]. Що відрізняється від погляду А. Вежицької про значення як таке, що не залежить від мови [254].

Зв'язок семантичного й концептуального проєктується в проблему співвідношення колективного й індивідуального в концепті, яка також є дискусійною в сучасній лінгвоконцептології. Значення одиниці мови має бути колективно прийнятним, адже це уможливорює взаєморозуміння у процесах спілкування. Індивідуальні змісти під час позначення і передавання інформації також стають колективним надбанням. Концепти ж уміщують індивідуальні відчуття, образи, почуття, ментальні структури, однак вони багато в чому детерміновані мовною категоризацією, процесами інкультурації, соціалізації. З урахуванням цього під час аналізу концептів потрібно враховувати як індивідуальні особливості, так і колективну, групову, етнічну репрезентацію [259].

Важливим питанням для дослідження концепту є також питання залежності концепту від мовної репрезентації. Одні дослідники вважають їх повністю вербалізованими, що приводить до тлумачення концепту як «парадигматичної структури, що виводиться із синтагматичних відношень імені, фіксованих у тексті [185]. Концепт також класифікують як зміст слова, як денотативний, так і конотативний, який відображає уявлення представників певної культури про характер явища [131].

Концепт також розглядають як частково актуалізовану одиницю концептосистеми, називаючи концепт оперативною одиницю ментального лексикона, пам'яті, концептуальної системи й мови мозку та стверджуючи, що найважливіші концепти вербалізовані в мові, проте деяку іншу інформацію представлено в психіці ментальними репрезентаціями іншого типу – схемами, картинками, образами [66].

Т. В. Колісниченко визначає концептосистему як унікальний ментальний каркас, схематично відтворений у когнітивній карті, базується на автохтонних єдностях, виокремлених на основі врахування актуалізації концептів [57, с.122].

Т. В. Колісниченко погоджується з тим, що комплекс концептів окремих тематично-маркованих концептуальних просторів співвідноситься з концептуальною системою конкретного типу дискурсу (дискурсивної практики) [190, с. 59]. Досліджуючи концептосистему англомовного туристичного рекламного дискурсу, Т. В. Колісниченко констатує, що концептуальна система англомовного туристичного рекламного дискурсу інтегрує спільні уявлення про туризм через комплекс концептів [190, с. 59].

Крім того, концепт розуміють і як квант досвіду, що може мати картоподібну чи мовоподібну репрезентацію [224], відповідати зоровим образам, пропозиційним структурам і ментальним моделям [188]. Такі погляди зумовлені теоріями автономності процесів мислення й вербалізації, розробленням проблеми функціональної асиметрії правої та лівої півкуль головного мозку людини, модулярними теоріями. Представниця модулярного підходу М. Шварц трактує концепт як елементарну ментально організовану одиницю, що виконує функцію збереження знань про світ в абстрактному форматі [239].

Зважаючи на всі наведені думки, ми услід за О. О Селівановою вважаємо, що мова та її система, що склалася протягом тривалого часу визначає способи вербалізації концептуальної інформації і багато в чому сприяла концептуалізації. Однак концептуалізація на відмінно від мовної зміни є динамічним і більш нестійким процесом. Кожний історичний період вносить відповідні зміни до процесів концептуалізації згідно зі змінами ідеології, норм моралі, світоглядних позицій, цінностей і оцінок, хоч незмінними залишаються культурні традиції матеріального й духовного буття народу, які фіксуються у дискурсах релігії, фразеології, фольклору, міфології.

1.1.3. Теорії та підходи вивчення концепту

М. М. Полюжин стверджує, що віднесення концепту до певної науки зумовлює різні підходи до його вивчення, а саме до розмежування між лінгвокультурним і лінгвокогнітивним підходами [92 с. 216].

При лінгвокогнітивному підході концепт розглядають як одиницю психічних або ментальних ресурсів людської свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає досвід та знання людини; змістова й оперативна одиниця ментального лексикону, пам'яті, концептуальної системи й мови мозку, усієї картини світу, відображеної в людській психіці. Когнітивна лінгвістика розглядає концепт як заміник поняття, натяк на можливе значення і як відображення набутого людиною мовного досвіду. Іншими словами, концепт тлумачать як індивідуальне розуміння, на відміну від колективного, яким є закріплене в лексикографічних джерелах значення. Сукупність концептів формує концептосферу народу й, відповідно, картину світу [92, с. 216].

Встановлення закономірності, що пов'язують мовні структури з ментальними процесами в мисленні індивіда визначають основними завданнями лінгвокогнітивного осмислення. Ці закономірності впливають із показань відмінностей і подібностей мисленєвих сутностей та реконструкції роботи «когнівних» механізмів уживання й розвитку мови [92, с. 217].

Ми погоджуємося із М. М. Полюжиним, що лінгвокультурний і лінгвокогнітивний підходи до тлумачення концепту не взаємозаперечують один одного, оскільки аналіз концепту як ментального утворення у свідомості людини виходить на концептосферу мовної спільноти, що є показником її культурного розвитку. І навпаки, дослідження концепту як репрезентанта культури є напрямом руху в дослідженні від колективного досвіду до індивідуального. Отже, ці підходи розрізняються векторами по відношенню до людини: лінгвокогнітивний підхід є напрямом розгляду від індивідуальної

свідомості до культури, а лінгвокультурний – від культури до індивідуальної свідомості [92, с. 217].

Сучасні дослідження в галузі мовознавства зазнали сильного впливу значущих наукових робіт, які вивчають та описують різноманітні концепції, спрямовані на когнітивний аналіз. Цей вплив викликав різні реакції. З одного боку, у прихильників "традиційної лінгвістики" викликало обурення та непорозуміння. З іншого боку, зацікавленість у лінгвоконцептологічних питаннях, при відсутності чітких методів, інструментів та понятійного апарату, призвела до вільного тлумачення предмету та об'єкта аналізу, а також невдалих спроб замінити традиційний семантичний аналіз концептуальним. Опис концепцій став об'єктом вільного спостереження за їхніми ключовими словами у контексті, що призвело до неоднозначної дискусії про те, що може або не може вважатися концептом.

Дослідження концептів у мові ставало предметом багатьох студій когнітивістів. Можна стверджувати, що існує декілька видів концептуального аналізу. Як правило, концепти вивчають на основі сполучуваності, переважно предикативної, рідше комплементарної, атрибутивної. а інколи беруть до уваги різноманітні мовні контексти (художні, фольклорні, публіцистичні та інші). Уже досліджено чимало ідеологічних, філософських, міфологічних, соціально-політичних, культурних, ментальних концептів таких як: справедливість, свобода, доля, дух, душа, серце, шлях, істина, чоловік, жінка [62, с. 153].

Серед різних методик концептуального аналізу вирізняють етноцентричну концепцію А. Вежбицької, яка виходить із того, що значення зумовлене ментальністю певного культурного колективу. У кожній мові відображено своєрідний національний характер народу. Способи концептуалізації світу закладені в мові. Реконструювати особливості національного характеру через мову є завданням лінгвіста. Оскільки мови концептуалізують світ по-різному, то зіставлення мов дає змогу виявити

відмінні концептуальні структури світу, проте вони не є статичними [62, с. 153].

Кожен концепт пов'язаний з іншими концептами, і разом вони формують *домени*, тобто фони, із яких виокремлюють концепт. Тож, концепт *гіпотенуза* сприймається з опорою на поняття про трикутник, концепт *дуга* – на уявлення про коло. Р. В. Ленекер інтерпретує співвідношення між концептом і доменом в термінах профіль і база. Вчений стверджує, що семантику можна зображати у вигляді схем, де виділена будь-яким знаком частина є профілем мовної одиниці, а все інше – її базою [205].

Крім того, фреймовий підхід вважають перспективним у сучасній когнітивній лінгвістиці, оскільки фреймова модель є гнучкою й узгодженою із психологічними концепціями пам'яті й експериментальними психофізіологічними відомостями [108, с. 397].

Р. Шенк наголошував, що для штучного інтелекту фрейм став справжньою сенсацією, ця структура виявилася необхідною для створення моделей розуміння природної мови. Фреймову структуру розглядають по-різному [238]. У соціології цей термін фрейм застосовував І. Гоффман [170]. Фреймом вважають структуру репрезентації інформації, у якій відображено знання про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкцію щодо її використання [211].

Існує кваліфікація фрейму як організації уявлень, що зберігаються в пам'яті людини або комп'ютера. Фрейм є структурою даних для представлення стереотипних ситуацій, особливо щодо організації значних обсягів пам'яті. Тим самим до структури фрейму залучають як декларативні, так і процедурні знання. Фрейм називають структурою, у якій вербальні й невербальні типи інформації паралельно використовуються з огляду на те, що невербальні форми завжди можуть бути організовані через вербальні [165; 224]. Структуру фрейму зазвичай представляють як дворівневу або польову. Фреймом називають сітку вузлів і зв'язків між ними.

Верхні рівні фрейму чітко визначені, оскільки сформовані поняттями, які є завжди справедливими відносно ситуації. Нижніх рівні складаються із термінальних вузлів чи слот, які заповнюють конкретною інформацією під час використання фрейму у певній ситуації [211].

У дисертації метод *фреймового аналізу* застосовано для побудови моделей концептів **HEART** та **SOUL**, під фреймом розуміємо (фреймову) модель (рамку) концептів **HEART** та **SOUL**, яка складається із горизонтальних (найвищих рівнів), які ми називаємо субфреймами та вертикальних рівнів, слотів (вузлі, що формують зв'язок із субфреймами та з головним концептом).

1.2. Картина світу як відображення національно-культурної своєрідності мови

Стверджують, що фізик В. Герцем на межі XIX і XX вперше застосував термін *картина світу*. Термін означав сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, які служать для виведення логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів [108, с. 406-407]. Ці образи відтворюють суттєві ознаки об'єктів і певну кількість зайвих відношень, хоч останніх уникнути не вдається, оскільки вони створюються розумом. Л. Вітгенштейн вперше використав термін *картина світу* у логіці й філософії [16].

Пізніше *картина світу* стала універсальною категорією природничих і гуманітарних наук. *Картину світу* визначають як глобальний образ світу, який лежить в основі світогляду індивіда, тобто репрезентує сутнісні характеристики світу в осмисленні людини, які вважають результатом її духовної діяльності [108, с. 407].

Т. В. Цив'ян окреслює межі картини світу, зауваживши, що якщо світ – це люди і середовище в їхній взаємодії, то картина світу є результатом переробки інформації про середовище й людину [130]. Тим самим, поза межами картини світу наявний певний фрагмент свідомості, який не

проектується безпосередньо на людину та її довкілля. Однак, вважається, що картина світу як суб'єктивний образ об'єктивної реальності, входить до класу ідеального, тому дуже важко відділити проєктивний фрагмент ідеального від рефлексивного. Це спричиняє розгляд у складі картини світу мови, мистецтва, зокрема, й текстових світів, наукової площини тощо [108, с. 407].

Останнім часом через вплив комп'ютерної науки термін *картина світу* замінюють термінами *ментальна репрезентація*, *когнітивна модель світу*, які позначають універсальне концептуальне представлення дійсності в різноманітності її внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що існує у вигляді системи понять (частина й ціле, причина, наслідок, число, простір, час) [108, с. 407].

Картину світу у системах штучного інтелекту перетворюють на модель репрезентації знань в інтелектуальному середовищі, яка розв'язує інтелектуальні задачі.

Дослідники розмежовують концептуальну й мовну картини світу, хоч деякі мовознавці вважають, що точніше виокремлювати мовномисленнєву картину світу, не ототожнюючи мислення й мову, а підлаштовуючи під мовну модель когнітивну базу, або про мовленнєво-мисленнєву єдність, виходячи із принципу холізму всіх психічних складників свідомості, які шляхом динамічних переходів невіддільні один від одного [66].

1.2.1. Мовна та концептуальна картини світу

Мовну картину світу визначають як спосіб відбиття реальності у людській свідомості, що полягає у сприйнятті цієї реальності через культурно-національні та мовні особливості, притаманні мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами [66].

В. фон Гумбольдт увів ідею існування мовної картини світу, який стверджував, що людина здійснює інтерпретацію світу за допомогою мови, що

зумовлює утворення картини [27]. Українська дослідниця Л. А. Лисиченко зазначає, що питання сутності мовної картини світу вирішують по-різному в сучасному мовознавстві – від максимального зближення концептуальної і мовної картин світу до визнання різного рівня своєрідності вираження світу в кожній мові [70; 71].

Існує проблема чітко провести межу між мовною й концептуальною картинами світу через неможливість відокремлення вербалізації від процесів когніції [108, с. 407-408]. Мовну й концептуальну картини світу здебільшого розглядають на підставі логічних відношень перетину або включення першої до другої залежно від визнання концептуально не співвідносних мовних категорій. У науці існує положення про те, що мовна картина світу передуює концептуальній і формує її, оскільки індивід здатний розуміти світ і самого себе завдяки мові, а суспільно-історичний досвід, як загальнолюдський, так і національний закріплено в мові [77].

Мовна картина як фіксація результатів категоризації та концептуалізації світу в колективній свідомості, безперечно, детермінує пізнавальні механізми індивіда. Однак, якщо мова закріплює досвід етносу чи людства, то досвід як результат когнітивної діяльності, уже сформував відповідну концептуальну мережу, фрагменти якої позначає мова. Як здається, при розгляді питання про взаємний вплив мовної та концептуальної картин світу треба розмежовувати процеси формування цих картин у філогенезі й онтогенезі, а також урахувати специфіку становлення та збагачення національної й індивідуальної картини світу [108, с. 408]

Зважаючи на це, універсальність концептуальної картини світу постає як фікція, оскільки, з одного боку, мова впливає на концептуальну картину світу, яка постає як етнічна або національна; з іншого, кожний індивід залучений до певного соціокультурного угруповання і сприймає світ за стереотипами та настановами цієї групи, формуючи узуальну картину світу. Можливо, за умови глобалізації в сучасному світі, проблему універсальності концептуальної

картини світу розглядатимуть під кутом зору єдності певних світоглядних категорій, однак сьогодні універсалізм не знаходиться в цій площині аналізу, а висувається під впливом концепцій універсальних елементів свідомості [108, с. 408].

Стосовно питання принципів інтеграції вербального й невербального з огляду на співвідношення концептуальної й мовної картин світу, воно проектується на аналіз нейрофізіологічних і психологічних механізмів мовленнєвої діяльності. Відношення мови й мислення схематично можна позначити двома перехресними колами, які могли б показати, що певна частина процесів мовлення й мислення збігається. Це так звана сфера «мовного мислення», але це мовне мислення не вичерпує ні всіх форм думки, ні всіх форм мовлення [108, с. 408-409].

Можна показати співвідношення свідомості та мови за принципом гомоморфізму на прикладі співвідношення карти і місцевості: все, що є на карті, є на місцевості, але не все, що є на місцевості, відображено на карті, тобто все, що є в мові, є у свідомості, але не все, що є у свідомості, можна репрезентувати мовними засобами [108, с. 409]. Однак відкритим залишається питання щодо взаємодії мовних знань і концептуальної організації свідомості в пізнавальних процесах. На думку О.О. Селіванової цілком слушним є зауваження про те, що в когнітивній лінгвістиці перспективу має є той напрям у семантиці, який захищає ідеї протиставлення концептуального рівня мовному [108, с. 409].

Проблема зв'язку концептуальної картини світу з мовною у сучасній когнітології розглядають під кутом зору опозиції принципів холізму й модуляризму. Модулярні теорії вказують на те, що в когнітивному механізмі людини існують різні автономно працюючі та незалежні системи обробки вихідної інформації, які називають модулями. Кожний модуль як когнітивна система має специфічну, унікальну структуру, яку не можна пояснити на основі структурних особливостей інших модулів. Так, один модуль розпізнає

обличчя, інший – слова. Базовим у цих теоріях є судження про подільність свідомості індивіда на комплекс субсистем. Дж. Фодор виділяє дві підсистеми мозку: вертикальну (слух, зір, мову у вигляді семантичного та синтаксичного аналізу) та горизонтальну (здоровий глузд). Після обробки специфічної інформації рішення кожного модуля передається до центральної переробної системи, або процесору, де інформація від різних модулів аналізується та розподіляється на різні етапи обробки [163].

Отже, ми погоджуємося з твердженням О. О. Селіванової, що фрагментом концептосистеми, який представляє інтеріоризований людиною або етносом світ, є *концептуальна картина світу*. За межами концептуальної картини світу концептосистема містить результати внутрішньої обробки інформації, яка безпосередньо не проектується на навколишню дійсність, хоч вважається що у свідомості людини немає нічого, не пов'язаного зі світом тією чи іншою мірою. В той час як мовна картина світу визначається як спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму культурно-національних та мовних особливостей.

1.2.2. Концептуальна метафора як спосіб концептуалізації

Образно-ціннісні характеристики концепту встановлено завдяки положенням теорії концептуальної метафори (Р. В. Ленекер (Langacker) [202], Дж. Лакофф (Lakoff) [199], М. Джонсон (Johnson) [189], Дж. Лакофф (Lakoff) [201] та М. Тенер (Turner) [201; 248; 249; 250; 251], Т. Клаузнер (Clausner) та В. Крофт (Croft) [151]).

Когнітивісти приділяють особливу увагу вивченню метафори, вважаючи її ключовим елементом у когнітивній моделі мови. Дж. Лакофф і М. Джонсон відзначають, що повсякденні метафори дають змогу структурувати навколишню дійсність та впливають на поведінкову та інтелектуальну активність людини. Крім того, метафора сприяє формуванню нових

ментальних категорій та створенню нового знання. На думку когнітивістів, всі види значень (лексичні, словотвірні, граматичні) пов'язані між собою метафоричними перенесеннями. Кожна метафора має донорську і реципієнтну зони. Донорська зона завжди має конкретний та антропоцентричний характер, де використовується людина, зокрема її тіло (вушко, ніс, око, ручка, ніжка, горло), а також місцезнаходження у просторі та рух [199; 189; 200].

У когнітивній семантиці метафору використовують як інструмент для опису полісемії, її різновидів та способів зміни значень. Вона також дає змогу відтворити історію значень слів, походження та послідовність, тобто дослідити діахронічну семантику. Це свідчить про те, що когнітивна лінгвістика повертається до історичних, філологічних та доструктуралістських традицій. Когнітивісти вважають, що дослідження історії мови є важливим для розуміння полісемії на сучасному етапі [62, с. 156].

М. Джонсон назвав топологічними схемами (*image scheme*) ті схеми, які показують зв'язки між значеннями, а напрям, що вивчає відношення між окремими значеннями слова – топологічною семантикою. Типова модель схем (pattern) типу «контейнер», «поверхня», «шлях», «перешкода», «шкала», «контакт» використовують для опису багатьох слів одразу. Кожна схема базується на формах і рухах людського тіла, які відображені у навколишній дійсності. Це явище, відоме як втілення або уособлення (*embodiment*), свідчить про те, що семантика має антропоцентричний характер [189].

Сучасне розуміння метафори, особливо з точки зору когнітивної науки, розглядає її як ключ до розуміння основ мислення та творчих процесів, що відображають не лише національно-мовне світосприйняття, а й універсальні аспекти [108, с. 101].

В когнітивному підході поняття *концептуальна метафора* вперше запропонував М. Блек, який розглядав метафору як засіб не лише для вираження виразності, а й для розкриття когнітивних процесів. Установка на

аналіз мовної метафори в контексті мисленнєвої діяльності була безсумнівною заслугою М. Блека [144]. Тим не менш, Р. Гаскелл вказує на італійського філософа Дж. Віко як на першого, хто досліджував когнітивні аспекти метафоризації, вважаючи метафору відображенням несвідомих процесів, що виражені у поетичній творчості [108, с. 101]. Погляди інших філософів, таких як О. Розеншток-Хюссі [235], підтримували цю ідею, називаючи метафору відображенням міфологічних уявлень та способом виявлення структури спільноти. Однак дослідження дитячого мовлення та теорія подвійної опозиції у метафорі свідчать про те, що метафора не завжди виникає з несвідомих процесів, а часто формується на основі логічних операцій, оскільки діти спочатку сприймають прямі значення слів, а вже потім освоюють метафоричні [108, с. 101].

У когнітивній лінгвістиці однією з найпоширеніших вважають теорію концептуальної метафори, яку розробили американські мовознавці Дж. Лакофф і М. Джонсон. Вони розглядають метафору як спосіб використання знаків однієї концептуальної сфери для опису складників іншої, що є характерним для повсякденної мови та мислення людини, а не лише для художнього дискурсу. Згідно з їхньою теорією, цей процес керується набутим у процесі спільної діяльності етносу досвідом. Так звана концептуальна сфера (домен), яка надає знаки для метафори, називають джерелом (*source domain*) або донорською зоною, у термінах інших дослідників [199; 189; 200]. Сферу, яка запозичує знаки із джерела, називають мішенню (*target domain*), або реципієнтною зоною. Дж. Лакофф зазначає, що сферу джерела можна структурувати за допомогою пропозиційної або образно-схематичної моделі. У процесі переносу, ідеалізована когнітивна модель сфери джерела передається на структуру сфери-мішені [199].

Метафори як вираження природної мови можливі, тому що вони є метафорами концептуальної системи людини. У концептуальній системі виділяються «конвенційні» / «усталені» та «образні» / «творчі» метафори, де

перші базуються на повторюваних і «систематичних кореляціях між явищами, фіксованими в нашому досвіді» і відображаються у повсякденному вживанні мови, а другі проявляються у творчому, індивідуальному мисленні і виявляються у дискурсі [199].

Метонімія як і метафора зосереджуються на концептуальних механізмах, які реалізують створення нових значень. Утім, метафору розглядають як відображення однієї області через іншу, метонімію можна розглядати як відображення в межах одного домену або матриці домену [253, с. 22].

А. Барселона (Barcelona) [142], І. В. Качур [53], Дж. Лакофф [199], Г. Редден (Radden) [225] займалися вивченням метонімії у руслі когнітивної лінгвістики. Метонімію тлумачать як механізм мислення і концептуалізації повсякденного досвіду і як когнітивний процес, при якому одна концептуальна одиниця (річ, подія, властивість) – корелят забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної одиниці референта в межах того самого фрейму, концептосфери або ідеалізованої когнітивної моделі [53].

О. О. Селіванова констатує: «на відміну від когнітивної природи метафори, когнітивна природа метонімії полягає в застосуванні знака одного поняття на позначення іншого в межах однієї ситуації або предметної сфери, тоді як метафора завжди обирає знаки іншої предметної сфери» [108, с. 105].

Дж. Лакофф и М. Тернер виокремлюють характерні особливості концептуальної метонімії: вона включає єдиний домен або концепт з метою забезпечення ментального доступу до домену через частину того самого домену або до частини домену через іншу частину в тому ж домені [201]; логічний зв'язок між концептосферами у метонімії описується як *“stands for”*; метонімічний зв'язок виникає при наявності прагматичної функції між двома концептосферами, яка ідентифікується із психологічних, культурних, локативних міркувань і дозволяє здійснити референцію до одного об'єкту в

межах іншого, пов'язаного з ним у такий спосіб; для метонімії визначальною є операція висвітлення або асиметричного мапування [201].

У когнітивній лінгвістиці розглядають три типи взаємодії метафори та метонімії: метонімія є підґрунтям метафори, метафора є джерелом метонімії, метонімія визначає спосіб інтерпретації метафоричного перенесення [236]. У процесі метафоризації метонімія може опосередковувати її як у сфері джерела, так і у сфері мішені.

Отже, концептуальна метафора та метонімія дають змогу розглянути образну сторону концепту. Для розгляду абстрактного референта сумніву залучається група концептуальних корелятів, за допомогою яких цей референт осмислюється. Суттєвою відмінністю між цими двома поняттями полягає в тому, що концептуальна метафора має корелят в іншому домені, а концептуальна метонімія включає єдиний домен і порівняння в межах того ж домену.

1.2.3. Фразеологічна картина світу

Як зазначено у розділі 1.2., термін *картина світу* спочатку використовували у фізиці на перетині XIX-XX ст. Починаючи з 1960-х років минулого століття, поняття *картина світу* стало об'єктом дослідження в семіотиці, особливо в контексті аналізу первинних моделюючих систем, таких як мова, а також вторинних систем (релігія, міф, кіно, фольклор, живопис, поезія, архітектура) [259].

В сучасному трактуванні термін *картина світу* має досить широку семантику, однак у цілому під ним розуміють сукупність уявлень людини про навколишню об'єктивну дійсність. Ці уявлення фіксуються у виді мовних одиниць і категорій.

Дослідження фразеологічних одиниць посідає важливе місце у сучасних лінгвістичних працях. Незважаючи на те, що О. О. Потебня заклав передумови

фразеології ще в XIX столітті [94], поняття *фразеологічна картина світу* з'являється у лінгвістиці у XX столітті, а поширюється лише у XXI [106].

Серед різних мовних засобів, таких як словникові та граматичні, що становлять складові мовного відображення світу, фразеологічна картина світу вирізняється своєю здатністю виражати особливості національного характеру та менталітету в найживописніших образах. Вона фіксує культурно-історичний досвід сприйняття світу у формі образних фразеологізмів. Отже, можна зазначити, що фразеологічна картина світу несе у собі не лише раціональну, а й емоційну інформацію про реальність.

Фразеологічну картину світу називають порівняно стабільною частиною мовної картини світу. Основою фразеологічної картини світу вважають фразеологічні одиниці, які зберігають та репрезентують культурну інформацію, що стосується історії, етнографії, національної психології та специфічної поведінки конкретного народу. Кожен фразеологізм слугує важливим носієм культурних відомостей певної нації, в якому відображається її історія, культурний доробок і духовне життя. Згідно з деякими визначеннями, ідіоматика представляє собою священний текст мови нації, де виразно відображено дух певної культури та виявляється її унікальність [106, с. 191]. Існує твердження, що система образів, що знаходиться в основі фразеологізмів, є дзеркалом світогляду та пов'язана із соціальною, матеріальною та духовною культурою певної мовної спільноти [106, с. 191].

Фразеологія є часткою мовної репрезентації світу. Фразеологічні вирази завжди відображають певне ставлення чи оцінку з боку суб'єкта, оскільки вони не лише описують оточуючий світ, але й виражають особисту думку та оцінку стану речей зі свого власного погляду [106, с. 192]. Фразеологізм також розглядають як душу кожної національної мови, що унікальним чином висловлює дух та особливості даної нації [77].

Фразеологізм (фразеологічна одиниця) – у широкому розумінні стійкі, зв'язані єдністю не тотожного сумі значень складників змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю. Фразеологізм є продуктом культурно-гносеологічної здатності етносу фіксувати як стереотипне власне антропометричне відношення до об'єктивного світу, що з часом перетворюється на прототипне в етносвідомості. Психологічним підґрунтям фразеологічної стереотипізації є головне прагнення людини вилучити з наявної ситуації усе, що в ній є корисного, і відкласти про запас у вигляді рухливої звички вироблену в такому випадку реакцію, щоб використати її у ситуаціях того самого типу [77].

М. Садовой та В. Бялик зазначають, що фразеологічна картина світу як частина мовної картини світу характеризується антропоцентричністю, універсальністю та іншими характеристиками мовної картини світу [107, с.113]. Антропоцентризм фразеологічної картини світу проявляється через її орієнтованість на людину, відображення її звичаїв, характеру, поведінки, відносин та світосприйняття через фразеологізми. Універсальність виявляється в факті існування фразеологізмів у всіх мовах, в існуванні в різних мовах спільних фразоутворюючих моделей. Окремою характеристикою фразеологічної картини світу є її експресивність, що виявляється у здібності фразеологізмів здійснювати вплив на уяву адресата, викликати певні емоції, надавати оцінку тому, що відбувається [107, с. 113].

Отже, у мовній картині світу знаходить також своє відображення розмаїття історичних і соціальних умов існування людини як представника певної нації. Характеристиками мовної та фразеологічної картини світу є антропоцентризм, універсальність, історизм, ціннісний характер. До ключових характеристик фразеологічної картини світу відносять також

експресивність, оскільки її одиниці здатні викликати емоції здійснювати вплив адресата, надавати оцінку тому, що відбувається [107, с. 114].

Отже, ми вважаємо, що фразеологічні одиниці є важливим елементом національної мовної культури, що відображають культурні установки, стереотипи та цінності суспільства. Вони передаються від покоління до покоління і відображають найактуальніші явища та уявлення про світ на певному етапі культурного розвитку. Фразеологізми не лише відтворюють ментальні особливості національного колективу, але й виконують важливу комунікативну функцію, даючи змогу утворити специфічне мовне середовище, в якому здійснюється взаємодія між членами суспільства.

Фразеологічний склад мови – скарбниця знань про культуру і менталітет народу. У фразеологізмах сконцентровані і закріплені уявлення народу про міфи, обряди, звичаї, традиції, ритуали, звички, мораль, поведінку, а також стереотипи і соціально-історичні чинники [4; 5]. Фразеологічний склад мови називають дзеркалом, в якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну самосвідомість [4].

Слід зазначити, що попередні етапи розвитку фразеології мають свої витоки ще з XIX ст., що вказує на попередні підстави для формування цієї галузі. Однак як окрема наукова дисципліна фразеологія виникла вже у 40-х роках XX ст. Розвиток фразеології пов'язаний з концепціями мовознавця Ш. Баллі, який висловив думку, що включення фразеології як самостійної галузі знань у лінгвістичну науку в майбутньому забезпечить їй стійку позицію, аналогічну морфології, фонетиці та іншим лінгвістичним дисциплінам. Така постановка проблеми дає змогу систематизувати різноманітні аспекти фразеології та уникнути випадкових прогалин у дослідженні [4].

Фразеологія як наукова дисципліна вивчає особливості фразеологічних одиниць як знаків вторинної номінації. Вона аналізує їхні значення, будову, характер лексико-синтаксичних зв'язків, а також експресивно-стилістичні

особливості та системні зв'язки з іншими фразеологічними одиницями і словами. Крім того, фразеологія розробляє принципи та методи класифікації, виділення та лексикографічного аналізу фразеологізмів. Одним із ключових завдань цієї науки є вивчення національно-мовної специфіки фразеології, оскільки кожна мова має свій неповторний арсенал виразності, який відображає національний колорит мови. Саме через цю унікальність більшість фразеологічних одиниць не мають прямого еквіваленту в інших мовах [62, с. 291].

Наприкінці 50-х років почали практикувати системний підходу до вивчення структурно-семантичної організації фразеологізмів. Проблеми, пов'язані з системністю, охоплюють опис фразеологічних одиниць як унікальних структурно-семантичних елементів, вивчення явищ фразеологічної варіативності, омонімії, полісемії, антонімії, а також ідентифікацію граматичних класів фразеологізмів та їх синтаксичних функцій. Виявилося, що фразеологічним одиницям притаманні ті ж системні характеристики, що і словам [62, с. 294].

Ш. Баллі дає наступне визначення фразеологізму – словосполучення утворюють фразеологічну єдність, якщо слова, що його творять, втратили всяке самостійне значення; воно властиве сполученню в цілому, до того ж значення це нове, не дорівнює сумі значень його складових частин. Також слід зазначити, що саме Ш. Баллі вперше поставив питання про фразеологію у, власне, лінгвістичному аспекті [4].

Мовознавець І. К. Білодід, вважає, що фразеологічною одиницею називають лексико-граматичну єдність двох і більше оформлених компонентів, організованих граматично за моделлю словосполучення чи за моделлю речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично [120].

Український мовознавець та лексикограф Г.Ф. Шило стверджує, що фразеологізм або фразеологічна одиниця – це таке стійке словосполучення,

яке виникає в результаті метафоризації, тобто семантичного оновлення компонентів [132]. Тож, ознакою фразеологізму вчений визначає метафоризацію, появу нового значення, що часом не має нічого спільного із значенням складових слів-компонентів виразу.

Фразеологізми визначаються трьома постійними для стійких сполук характеристиками: роздільною оформленістю, відносною стійкістю (відтворюваністю в готовому вигляді) й експресивністю [120].

Слід зазначити, що аналіз фразеологічної одиниці окремо від контексту малоефективний, він не забезпечує розкриття глибини її семантики, оскільки фразеологізм здебільшого вступає у смисловій взаємодії з контекстом і залежить від нього. Якщо слово в контексті може бути нейтральним, то цього не можна стверджувати про фразеологічну одиницю, оскільки фразеологічній одиниці в художньому творі завжди характерна експресивність. Як зазначає Л. Г. Скрипник, фразеологічні одиниці, порівняно зі словами є виразнішими з емоційно-експресивного погляду [114]. Здебільшого фразеологізми не лише називають дії, предмети, явища, а й одночасно оцінюють їх, демонструючи ставлення до них.

Зазначаємо, що фразеології належать неоднорідні класи фразеологізмів з різним ступенем фразеологічності, тому для визначення ступеня фразеологічності запропоновано 10 критеріїв: 1) ідіоматичність; 2) дослівна неперекладність іншими мовами; 3) наявність компонента із застарілою граматичною формою або із утраченим лексичним значенням; 4) невмотивованість значення; 5) граматична категоріальність; 6) незмінність граматичної форми; 7) синтаксична немодельованість; 8) відсутність варіантності; 9) неможливість вставити в середину виразу якесь слово; 10) неможливість синтаксичних перетворень [62, с. 292-293].

Незважаючи на те, що велика кількість мовознавців, філологів, науковців та дослідників присвятили себе вивченню фразеології, чимало проблем у цій сфері і нині залишаються нерозв'язаними. Це включає

визначення фразеологізму та критеріїв його виокремлення, вивчення зв'язку між фразеологізмом і словом, словосполученням та реченням, а також основні принципи класифікації фразеологічних одиниць. Вивчення семантичних та граматичних особливостей фразеологізмів залишається актуальним завданням, що продовжує привертати увагу мовознавців і спонукає їх до проведення нових досліджень.

Отже, фразеологічна картина світу пов'язана з мовною, оскільки перша є частиною другої. В мовній картині світу відображається те, як людина бачить світ, що її оточує, своє місце в ньому. Вважаємо фразеологію в цілому та фразеологічну одиницю зокрема ключовими поняттями фразеологічної картини світу.

1.3. Методологія та методика дослідження концептуалізації та концептів *HEART* та *SOUL* в сучасній англomовній картині світу

У цьому розділі розкриваємо методи та методику дослідження концептуалізації *HEART* та *SOUL* в сучасній англomовній картині світу.

За М. П. Кочерганом, розуміємо метод як систему прийомів і правил вивчення закономірностей і явищ природи, мислення, суспільства; спосіб досягнення результатів у практиці і пізнанні, тобто спосіб організації теоретичного і практичного [62, с. 355].

Методологію, так само за М. П. Кочерганом, тлумачимо як вчення про сукупність методів дослідження, що використовують в будь-якій науці відповідно до специфіки її об'єкта [62, с. 355].

Як зазначалось в попередніх розділах під концептуалізацією тлумачимо процес формування, творення та становлення певного концепту у свідомості людини, що і зумовило вибір різних методів для проведення наукової розвідки.

У дисертаційній розвідці застосовано такі методи для вивчення явищ концептуалізації **HEART** та **SOUL**: *концептуальний аналіз, дефініційний аналіз, фреймовий аналіз, метод етимологічного аналізу, лінгвокультурологічний підхід, кількісний аналіз, метод суцільної вибірки, метод корпусної лінгвістики.*

Розглянемо кожен із цих прийомів докладніше та обґрунтуємо вибір цих методів для дослідження понять **HEART** та **SOUL** як мовних одиниць (лексем) та як сформованих концептів сучасної англомовної картини світу.

Беручи за основу твердження про те, що концептуальний аналіз передбачає собою аналіз вербалізованих концептів та слугує способом виявлення концептуальних ознак за допомогою дослідження значень лексеми, що актуалізує концепт [63], звертаємося до концептуального аналізу для вивчення концептів **HEART** та **SOUL**.

Концептуальний аналіз вважають одним із способів реконструкції мовної картини світу, який здійснюється на аналізі метафоричної сполучуваності лексем. Метою концептуального аналізу називають моделювання концепту та встановлення його зв'язків з іншими концептами, що не є лише описом значень окремих лексем, а доповнюється визначенням особливості концептуального поля й відношеннями між компонентами цього поля [17].

Лексеми, фразеологізми та паремії є засобами вербалізації концепту на мовному рівні, тому мета концептуального аналізу – це інтерпретація смислу цих одиниць, що певною мірою зближує концептуальний аналіз із семантичним. Однак, погоджуємося з думкою В. І. Кононенка, який стверджує, що семантичний аналіз відрізняється від концептуального, оскільки перший спрямований на встановлення переліку значень певної лексеми у взаємодії з іншими, тоді як другий – на встановлення смислу, навколо якого групуються лексеми, категорії або знання [61].

Основними методиками концептуального аналізу вважають лінгвокультурологічні теорії, а також теорію метафори та фреймів.

Дослідження концептів *HEART* та *SOUL* здійснюється саме за допомогою концептуального аналізу, що уможливлює побачити зв'язок концептів *HEART* та *SOUL* з іншими концептами інших концептосистем, а також побудувати фрейми слів-імен концептів *HEART* та *SOUL* із залученням дефініційного аналізу, який іноді вважають початковим етапом концептуального аналізу [81, с. 109].

Дефініційний аналіз тлумачать одним із традиційних методів дослідження семантика. Цей аналіз дає змогу встановити структуру значення лексеми, а значить утворити поняттєвий складник певного концепту. Метою дефініційного аналізу є поділ значення лексеми на семи, що уможливлює сформулювати певний набір ознак концепту [81, с. 109].

Фреймовий аналіз мовних досліджувався в працях зарубіжних і вітчизняних лінгвістів, де не лише обґрунтувався вибір методу дослідження, а тлумачилося поняття *фрейм* (С. А. Жаботинська [41], У. Карпенко-Іванова [52], С. В. Козак [55], О. О. Коляденко [60], О. Крайник [64]). Фреймом називають певну сукупність, багатокomпонентний концепт, осмислений у цілісності його складників.

О. О. Коляденко стверджує, що термін фрейм ввели на початку 70-х рр. XX ст. Фрейм, що у перекладі означає *рамка*, визначають як сформовані інформаційні дані, які відтворюють набуті знання в результаті діяльності людини про певну стереотипну ситуацію, під *ситуацією* осмислюють узагальнений зміст, що може позначати розповідь, дію, образ [60].

Ф. С. Бацевич вважає, що фрейм – це основний різновид концепту, тобто структуру, що представляє стереотипні ситуації у людській свідомості та ідентифікації нових ситуацій, що ґрунтується на певному ситуативному шаблоні [6, с. 342]. Проте Г. Б. Вишневська констатує, що фрейм не збігається

з концептом і є підходом до вивчення інформації, що знаходиться у пам'яті, структурує її за ступенем розгортання фрейму [15, с. 14].

Крім того, концепт також тлумачать як систему шарів та структурну організацію, поданих у векторах по вертикалі й горизонталі, де шари концепту розміщують вертикально, від найнижчого до найвищого рівнів, ураховуючи ступінь абстракції знань, які структуровані в концепті. Горизонтально розглядають структурну організацію кожного рівня [128].

У дисертації застосовано метод *фреймового аналізу* для побудови моделей концептів **HEART** та **SOUL**, під фреймом розуміємо модель (рамку) концептів **HEART** та **SOUL**, яка складається із горизонтальних (найвищих рівнів), які ми називаємо субфреймами та вертикальних рівнів, які заповнено слотами (вузлами, що формують зв'язок із субфреймами та з головним концептом).

Використання *методу етимологічного аналізу* дає змогу розглянути етимологію лексем **HEART** та **SOUL** для встановлення їхнього походження, а значить вивчення етимології слів-репрезентантів концептів **HEART** та **SOUL**.

Мовні явища неодноразово вивчались у лінгвокультурологічному аспекті такими науковцями, як: О. О. Тараненко [121], М. П. Кочерган [62], О. В. Тищенко [126] Л. В. Федорюк [128] та ін.

О. О. Селіванова та В. В. Жайворонок неодноразово досліджували явища мови із застосуванням лінгвокультурологічного підходу для встановлення зв'язків між ознаками, які формують особливості тієї чи іншої лінгвокультури [108; 45].

Серед представників лінгвокультурологічного підходу до вивчення концепту можна назвати таких вчених, як: В. Ф. Загороднова [46], В. В. Жайворонок [45], А. Вежбицька [254] та ін. У межах лінгвокультурологічного підходу концепт тлумачать як модель «мова – свідомість – культура». В основі лінгвокультурологічного підходу до

вивчення концепту знаходиться судження про те, що концепт називають базову культурну одиницю як ментальне утворення чи згусток [128].

Лінгвокультурологія має за завдання досліджувати сучасні факти мови через культуру, тобто досліджувати взаємодію мови та культури. З огляду на це, для виявлення особливостей функціонування концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу з лінгвокультурологічного погляду відібрано шість романів відомих американських, британських та канадських письменників [47].

Дослідження концептів **HEART** та **SOUL** з використанням елементів лінгвокультурологічного методу на матеріалі художніх творів зумовлено тим, що культурологія є показником самосвідомість людини щодо історії, суспільства та мистецтва, і отже, художня література як вид мистецтва дає змогу дослідити процес відображення мовних, когнітивних та фразеологічних явищ у літературі, а значить в мистецтві, а отже, й у картині світу певної свідомості. У конкретному випадку – в англomовній картині світу, що є одним з основних завдань дослідження.

Принцип *кількісного аналізу* у дослідженні дає змогу виявлення частоту використання мовних одиниць **HEART** та **SOUL** в корпусах, художніх текстах тощо, а також з'ясувати їхнє кількісне співвідношення. Кількісні підрахунки уможлиблюють об'єктивізацію обчислення, що дає змогу визначити питому вагу певного явища і з'ясувати тенденції щодо використання подібних явищ.

Л. В. Федорюк зазначає, що застосування математичних методів у для вирішення питань мовознавства розширює його можливості, дає змогу відкрити нові глибші закономірності. Узагальнений характер мовних одиниць уможлиблює використовувати математичних методів у мовознавчих дослідженнях [128].

Вважають, що мовознавство першим із гуманітарних наук перейшло від повного та вичерпного опису фактичних даних до узагальнення та пошуків єдиного закону, який би мав змогу пояснити кількість окремих даних.

Квантитативну лінгвістику вважають продуктивною, оскільки для мовлення характерна відносна стабільність частот певних елементів. Рівнями і одиницями квантитативного аналізу є лексеми, словоформи і слововживання [128].

У мовознавстві кількісний аналіз започатковано наприкінці XIX ст., хоч окремі спроби підрахунків у мовознавчих дослідженнях спостерігались протягом XV-XVIII ст. Як стверджує Н. Д. Борисенко, більшість робіт присвячено аналізу фонетичного рівня (вивчається частотність фонем) з середини 30-х років XX ст. У цей же час Дж. Ципф публікує розвідку, в якій розглядає залежність між частотою лексеми у тексті та її рангом у словнику. Згодом П. Гіро стверджує, що високочастотні слова є давніми словами, а слова із загальнішим значенням вживаються частіше, ніж слова з вузьким [12, с.22].

Кількісні методи все частіше використовують у працях мовознавців. У вітчизняній лінгвістиці В.В. Левицький [68] та В.І. Перебийніс [88] розробляють та активно використовують кількісний метод. Статистичні методи застосовують для дослідження фонетичного рівня мови, лексичного складу мови, що уможлиблює укладання частотних словників, одиниць різних рівнів мови та встановлення їх кількісних характеристик, закономірностей зміни та розвитку мови [12].

Метод суцільної вибірки – це добір фактичного матеріалу дослідження здійснювався на основі англомовних лексикографічних джерел та корпусів та романів британського, американського та канадського варіантів англомовної картини світу для ілюстрації способів мовної репрезентації концептів **HEART** та **SOUL** та виявлення когнітивних ознак досліджуваних концептів [259].

Крім описаних вище методів дослідження, застосовано також метод корпусної лінгвістики для виявлення частотності лексем **HEART** та **SOUL** в системі англійської мови, доведено найвищу частотність вживання лексем **HEART** та **SOUL** в художній літературі англомовної картини світу.

Щодо корпусного аналізу Н. В. Таценко зауважує: «Корпуси бувають по-різному організовані залежно від прагматичної мети їхніх творців. Вони поділені на загальні і спеціалізовані, одномовні та багатомовні, паралельні й порівняльні, синхронні та діахронні. Матеріали, зібрані в текстах, є зразками мови, яка використовується в комунікативній діяльності спільноти, вони охоплюють різні жанри й періоди»[124].

Отже, під корпусним аналізом розуміємо один з об'єктивних методів мовного аналізу, спрямований на вивчення певних закономірностей та особливостей мови й мовлення на основі оброблення комп'ютерного корпусу текстів. У дослідженні корпусний аналіз використано для порівняння частотності вживання лексем *HEART* та *SOUL* в англomовній картині світу та виявлення частотності використання лексем *HEART* та *SOUL* в окремих мовних жанрах.

Висновки до розділу 1

В основі англосаксонської моделі етнічної особистості лежить протиставлення матеріального (body) і ментального (mind), що відбиває зосередженість цієї особистості на мисленні, на раціональному пізнанні світу, тоді як українська модель ґрунтуються на протиставленні тіла як матеріального компонента душі. Про це свідчить поле використання цих концептів у даних мовах.

Лінгвоконцептологія використовує поняття концептуалізації – один із процесів пізнавальної діяльності людини. Цей процес полягає у впорядкуванні та осмисленні внутрішнього рефлексивного досвіду людини, а також її уявлень про об'єкти, явища дійсності та характеристики. Концептуалізація також описує понятійну класифікацію, що є одним з ключових процесів пізнавальної діяльності людини. Цей процес полягає в осмисленні отримуваної інформації з різних джерел та призводить до формування

концептів, концептуальних структур та загальної концептуальної системи в мозку людини.

Концептуалізація є важливим процесом у формуванні концептуальної системи, в якій ключовими складниками є концепти, інформаційні структури свідомості, які різняться за способами формування та представлення знань про певні явища та об'єкти. У контексті когнітивної лінгвістики, концептуалізація, разом з категоризацією, вважається ключовим поняттям. Це через те, що прив'язка певного концепту до мовного знаку є базою для формування семантичного простору мови. Збереження та передача концептуальної системи, яка відбувається переважно за допомогою вербалізації концептів, відіграє важливу роль у мовному спілкуванні та розумінні мови.

Мовна концептуалізація, у нашому розумінні, – це процес, у якому людина формує ідеї та поняття, використовуючи мовні засоби. Цей термін використовується в мовознавстві і психолінгвістиці для опису способу, яким ми структуруємо та категоризуємо наш досвід через мову.

Концептуалізація включає в себе процеси, за допомогою яких людина обирає певні слова чи мовні конструкції, щоб описати, класифікувати та інтерпретувати різноманітні аспекти нашого досвіду та навколишнього світу. Це важлива частина нашого мислення, оскільки вона впливає на те, як ми сприймаємо і розуміємо світ.

У дисертаційній праці використано такі методи для вивчення явищ концептуалізації **HEART** та **SOUL**, як: *концептуальний аналіз, дефініційний аналіз, фреймовий аналіз, метод етимологічного аналізу, лінгвокультурологічний підхід, кількісний аналіз, метод суцільної вибірки, метод корпусної лінгвістики.*

Отже, на етапі інтеріоризації відбувається концептуалізація як нарощування у процесі когнітивної діяльності інформації про позначуване. Ця інформація логічно обробляється, впорядковується, що сприяє виформуванню структури знань й отриманню нею місця в концептуальній системі, зокрема,

створенню зв'язків з іншими концептами, які нерідко впливають на вибір мотиваторів (у випадку їхньої метафоризації).

Матеріали розділу висвітлено в науковій публікації [100] та апробовано на 4 конференціях [229; 230; 232; 233].

РОЗДІЛ 2. *HEART* ТА *SOUL* У МОВНІЙ, КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНАХ СВІТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. *HEART* та *SOUL* як мовні одиниці англійської мови

Перш ніж розпочати виклад основного матеріалу дослідження про місце і роль мовних одиниць *HEART* та *SOUL* у системі англійської мови, даємо визначення термінам, якими будемо оперувати.

Погоджуємося з думкою О. В. Гурко, що у сучасному мовознавстві, спрямованому на активне висвітлення питань, пов'язаних із змінами національно-мовної картини світу, термінологія є наймобільнішою частиною будь-якого нового словника [180, с. 1253].

О. В. Гурко стверджує, що функціонування різнорівневих засобів експлікації ментально-мовленнєвої категорії забезпечує важливість її відображення в пізнавальній комунікативній діяльності мовця [179, с. 617].

Н. В. Дьячок зазначає, що проблема визначення слова і словосполучення як номінативних елементів мови залишається однією з актуальних у сучасному мовознавстві. Зокрема, це актуально з погляду аналізу номінаційних одиниць, їх структури та статусу, а також особливостей їх модифікації та функціонування [155, с. 21]. Точне розуміння та інтерпретація мовних фактів є невід'ємною складовою загального уявлення про структуру мов [156, с. 167].

Мовною одиницею називають елемент у системі мови, нерозкладний у рамках членування тексту на певному рівні та протиставлений іншим одиницям мовної підсистеми, що відповідає цьому рівню. Мовну одиницю можна розкласти на одиниці нижчого рівня. Серед основних рівнів мовної структури найчастіше виділяють чотири основні рівні: фонологічний (фонема), морфологічний (морфема), лексичний (лексема) і синтаксичний (речення), які мають ієрархічні відношення, оскільки одиниці кожного

попереднього рівня є будівельним матеріалом для одиниць наступного рівня [156; 67].

Н. В. Дьячок констатує, що термін *лексема* було введено до наукового вжитку О. М. Пешковським на початку минулого сторіччя (1918 р.) [37, с. 36].

Лексемою називають абстраговану одиницю лексичного рівня системи мови з усіма її лексико-семантичними варіантами, для якої характерна формально-граматична й семантична єдність. Формально-граматичний план лексеми забезпечено статусом певної частини мови, наявністю спільних граматичних категорій і для флективних мов – форм словозміни (морфологічної парадигми) [155]. Семантична єдність лексеми полягає в наявності певного смислового зв'язку між лексико-семантичними варіантами – окремими значеннями в межах лексеми, на чому наголошував О. Потебня [94].

Інше визначення терміна *лексема* не суперечить попередньому, де лексема визначена як слово в усіх його формах і значеннях, як структурний елемент мови – на відміну від слова в його конкретних реалізаціях (словоформах, слововживаннях, «словозначеннях» – окремих значеннях полісемічного слова). Слово з усіма його лексичними і граматичними значеннями. Лексемою для багатозначного слова називають сукупність усіх його лексичних значень у різних граматичних формах. Лексему як одиницю мовної структури вважають певною абстракцією, що для конкретизації семантики вимагає певного мовного оточення [37].

Н. В. Дьячок висновкує, що лексемою вважають: 1) абстрактну одиницю словникового складу мови на противагу слову як реалізації лексеми в мовленні; 2) повнозначний елемент на відміну від службового (наприклад, морфеми); 3) будь-яку словникову одиницю (зокрема й стійке словосполучення) [37, с. 37].

Отже, під лексемою ми розуміємо одиницю лексичного рівня системи мови, яка представляє всі свої лексико-семантичні варіанти, а мовні одиниці **HEART** та **SOUL** називаємо саме лексемами.

2.1.1. Етимологія лексем **HEART** та **SOUL**

Потрібно зауважити, що відповідно до етимологічного словника лексема **HEART** походить від давньоанглійського *heorte*, що означало *порожнистий м'язовий орган, який циркулює кров; груди, душа, дух, воля, бажання; мужність; розум, інтелект*, від прагерманського *hertan*, що також було основою старосаксонського *herta*, старофризького *herte*, давньоскандинавського *hjarta*, голландського *hart*, давньоверхньонімецького *herza*, німецького *Herz*, готського *hairto*, від протоіндоєвропейського кореня *kerd* – **HEART** [275].

Правопис лексеми **HEART** із **-ea-** датується приблизно з 1500 року, що вказує на довготу голосного звуку, проте, коли вимова змінилася, написання залишилося. Згідно з етимологічним джерелом [275], більшість сучасних переносних значень були присутні в давньоанглійській мові, зокрема й *напам'ять (by heart)*, що почало функціонувати в мові з кінця XIV ст. від уявлення про серце як осередка усіх розумових здібностей; *місце найпотаємніших почуттів; бажання; вмістилище емоцій, особливо любові та прихильності; місця мужності*. Значення *внутрішня частина будь-чого* походить з початку XIV ст.. Що стосується використання лексеми **HEART** для позначення традиційної форми серця на ілюстраціях, то таке значення з'явилося наприкінці XV ст., коли лексема **HEART** набула значення у *формі серця* [275].

Походження лексеми **SOUL** можна знайти в кожному історичному періоді, цивілізації, філософській антропології та релігії. Англійська лексема **SOUL** і німецька *Seele* походять від давньонімецького *saiwold*, що, своєю

чергою, походить від грецького *aiðlos*, слово, яке означає *спритний*. У цьому випадку душа позначає внутрішній принцип руху в кожній людській істоті, внутрішнє втілення першодвигуна, божественне походження. Латинський термін *anima* походить від грецького слова *psyche*, і його перекладають по-різному: *душа, апетит, бажання і пристрасть* [275].

В етимологічному словнику [275] лексема **SOUL** вербалізує *істотну сутність*, що властива кожній людині, яка відчуває, яка думає і бажає. Лексема **SOUL** походить від середньоанглійського *soule*, від давньоанглійського *sawol* (*духовна та емоційна частина людини, живе існування; життя, жива істота*), від прагерманського *saiwalō* (також від давньосаксонського *seola*, давньоскандинавського *sala*, давньофризького *sele*, середньоголландського *siele*, голландського *ziel*, давньоверхньонімецького *seula*, німецького *Seele*, готського *saiwala*) [275].

Наявні припущення, що лексема **SOUL** спочатку означала *походити з моря або належати морю*, передбачуваного місця зупинки душі перед народженням або після смерті. Тож відповідно до етимологічного джерела [275], якщо саме це брати до уваги, то лексема **SOUL** походить від прагерманського *saiwaz*, що означає *море*. В. Кляйн пояснює це як *з озера*, як місце проживання душ у давній північній Європі [275].

Крім того, значення *безтілесний дух померлої людини* засвідчено у староанглійській мові. Значення як синонім до слова *людина* (як у прикладі *very living soul*) датується початком XIV ст. Виникнення лексеми *soul-searching* (*глибока саморефлексія, істит власної совісті*) засвідчено з 1871 року [275].

Тож важливо зазначити, що як лексема **SOUL**, так і лексема **HEART** мають широку етимологію, що дає змогу розглянути особливості концептуалізації **HEART** та **SOUL** в наступних розділах дисертаційної роботи.

2.1.2. *HEART* та *SOUL* у мовній картині світу англійської мови

Одне із завдань дисертаційної розвідки – дослідити і порівняти лексеми *HEART* та *SOUL* і визначити їхнє місце в системі англійської мови на матеріалі американського, британського та канадського варіантів, а саме: з'ясувати, наскільки часто ці лексеми використовують в англійській картині світу, чи перебувають вони на одному місці в частотності використання. Отже, за результатами аналізу низки інтернет-статей [218; 240; 219; 255; 216; 217; 182; 214; 215; 136] можна стверджувати, що відповідно до проаналізованої інформації лексеми *HEART* та *SOUL* входять до списку 3000 найуживаніших слів англійської мови, що однозначно підтверджує вживаність і важливість цих лексем в англійській картині світу [218; 240].

Утім, потрібно зазначити, що подальший аналіз уживаності слів в англійській мові показує, що лексему *HEART* порівняно з лексемою *SOUL* вживають частіше. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши низку інтернет-досліджень, які надають інформацію щодо частотності вживання мовних одиниць в англійській мові. Зокрема, лексема *HEART* входить до переліку 1000 найпоширеніших слів англійської мови [216], до переліку 750+ найпоширеніших слів англійської мови в повсякденному житті [219], а також із 1200 слів, які є найуживанішими в текстах, публікаціях, заголовках англійської мови, вона посідає 453 місце [255]. Лексема *SOUL* у цих переліках не зафіксована. У списку 1000 найпоширеніших слів англійської мови лексема *HEART* посідає 461 місце [217].

В іншому переліку із 1000 найуживаніших слів англійської мови лексема *HEART* посідає 544 місце [182]. Крім того, вона згадана ще в одному переліку 1000 найуживаніших слів англійської мови та перебуває на 489 місці [136].

За ще двома дослідженнями [214; 215], які надають інформацію про 1000 найуживаніших та найпоширеніших слів англійської мови, лексема *HEART* посідає 445 та 540 місце відповідно.

Отже, можна стверджувати, що лексеми **HEART** і **SOUL** віднесено до списку 3000 найуживаніших слів англійської мови, утім, лексему **HEART** частіше використовують у мові порівняно з лексемою **SOUL**, оскільки лексема **HEART** за частотністю вживання входить до 1000 найуживаніших слів, а лексема **SOUL** лише до переліку 3000 найуживаніших слів англійської мови.

Окрім проаналізованих зазначених даних, проведено власне дослідження методом корпусного аналізу для виявлення частотності уживання лексем **HEART** та **SOUL** у системі англійської мови на матеріалі корпусів американського варіанту англійської мови (Corpus of Contemporary American English (COCA)) [289], британського варіанту англійської мови (British National Corpus (BNC)) [287] та канадського варіанту англійської мови (Corpus of Canadian English (Strathy)) [288]. Мета цього дослідження – проаналізувати на матеріалі зазначених корпусів частотність уживання лексем **HEART** та **SOUL** у системі англійської мови загалом та порівняти частотність використання цих лексем в американському, британському і канадському варіантах зокрема, з'ясувавши, яку з досліджуваних лексем використовують частіше в системі англійської мови загалом та в кожному із варіантів окремішньо.

Незважаючи на те, що COCA набагато більший корпус порівняно з BNC та Strathy (COCA – 1 мільярд слів, BNC – 100 мільйонів слів, Strathy – 50 мільйонів слів), і вони охоплюють досить різні часові періоди запропонованих текстів (COCA – 1990-2019 pp., BNC – 1980-1993 pp., Strathy – 1970-2000 pp.), утім, такий аналіз дасть нам змогу отримати результати частотності використання лексем **HEART** і **SOUL** в англійській мові загалом, а також уможливить простежити загальні тенденції щодо використання обох лексем в кожному із варіантів, адже корпусний аналіз дає змогу побачити не лише частотність уживання лексеми загалом, а також і на мільйон слів, що забезпечить одержання об'єктивніших даних.

Варто наголосити, що під корпусним аналізом розуміємо один з об'єктивних методів мовного аналізу, спрямований на вивчення певних закономірностей та особливостей мови й мовлення на основі оброблення комп'ютерного корпусу текстів [259]. Корпусний аналіз у дослідженні використано для порівняння частотності вживання лексем **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу.

COCA, який являє собою великий корпус, що складається з мільярда слів американського варіанту англійської мови, а тексти, які входять до цього корпусу, датуються 1990-2019 роками, вважають збалансованим корпусом, який представляє американський варіант англійської мови загалом, адже корпус рівномірно поділений на вісім жанрів: розмовний, художній, академічний, мова популярних журналів, газет і телебачення й субтитрів до фільмів, блогів та інших вебсторінок. Аналіз цього корпусу проведено для виявлення частотності використання лексем **HEART** та **SOUL** у системі американського варіанту англійської мови. Результат показує, що лексему **HEART** можна знайти 193 144 рази в COCA, водночас лексема **SOUL** трапляється 52 205 разів у корпусі сучасного американського варіанту англійської мови, що на 140 939 позицій рідше, ніж лексема **HEART**. Результати частотності (frequency) використання лексем **HEART** та **SOUL** у COCA представлено на рисунках 1 і 2: рис. 1 і рис. 2.

Рис. 1. Частотність використання лексеми **HEART** у COCA

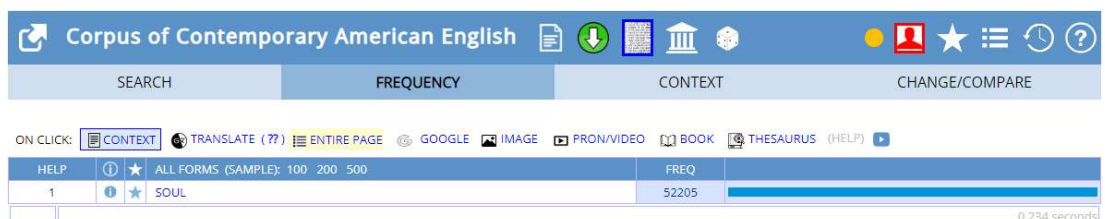

Рис. 2. Частотність використання лексеми **SOUL** у COCA.

Цікавим також є результат аналізу COCA, який показує частотність використання лексем **HEART** та **SOUL** у корпусі американського варіанту англійської мови на мільйон слів. Відповідно до результатів дослідження лексема **HEART** на мільйон слів трапляється **194.50** разів, а лексема **SOUL** – **52.57**. Результати частотності (frequency) використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів (per million) у COCA представлено на рис. 3. і рис. 4.

Рис. 3. Частотність використання лексеми **HEART** на мільйон слів у COCA

Рис. 4. Частотність використання лексеми **SOUL** на мільйон слів у COCA.

Для порівняння беремо до уваги BNC, корпус британського варіанту англійської мови, який значно менший порівняно з COCA та вміщує 100 мільйонів слів. Цей корпус не є найновішим, оскільки внесені до цього корпусу тексти охоплюють період від 1980-1993 років проте він є також збалансованим, а значить у ньому представлено тексти й реєстри з різних сфер застосування британського варіанту англійської мови. Отже, дослідивши лексеми **HEART** та **SOUL** у BNC, маємо такі результати: лексема **HEART** трапляється **13 162** разів, лексема **SOUL** – **2 855**. Такий результат демонструє, що лексема **HEART** трапляється на 10 307 позицій частіше, ніж лексема **SOUL**. Результати частотності (frequency) використання лексем **HEART** і **SOUL** у BNC продемонстровано на рис. 5. і рис. 6.

Рис. 5. Частотність використання лексеми **HEART** у BNC

Рис. 6. Частотність використання лексеми **SOUL** у BNC.

Дослідивши частотність використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів у BNC, маємо такі результати: лексема **HEART** на один мільйон слів (per million) трапляється **131.62** разів, а лексема **SOUL** – **28.55** разів. Результати частотності (frequency) використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів у BNC представлено на рис. 7. і рис. 8.

Рис. 7. Частотність використання лексеми **HEART** на мільйон слів у BNC

Рис. 8. Частотність використання лексеми **SOUL** на мільйон слів у BNC.

Для дослідження лексем **HEART** та **SOUL** у корпусі канадського варіанту англійської мови використано корпус Strathy (корпус канадського варіанту англійської мови), який налічує 50 мільйонів слів з понад 1100

розмовної мови та художньої літератури, журналів, газет і академічних текстів. Проаналізувавши частотність (frequency) використання лексем **HEART** та **SOUL** висновковуємо, що в дослідженому корпусі лексема **HEART** трапляється **7949** разів, а лексема **SOUL** – **1 516** разів. Результати частотності використання лексем **HEART** та **SOUL** у Strathy представлено на рис. 9. і рис. 10.

Рис. 9. Частотність використання лексеми **HEART** у Strathy

Рис. 10. Частотність використання лексеми **SOUL** у Strathy.

Дослідивши частотність (frequency) використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів (per million) у корпусі канадського варіанту англійської мови, маємо такий результат: лексема **HEART** на мільйон слів трапляється **176.64** рази, а лексема **SOUL** – **33.69**. Результати частотності використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів у Strathy представлено на рис. 11. і рис. 12.

Рис. 11. Частотність використання лексеми **HEART** на мільйон слів у Strathy

Рис. 12. Частотність використання лексики **SOUL** на мільйон слів у *Strathy*.

Отже, проведені дослідження з використанням корпусного аналізу дає змогу стверджувати, що як лексику **HEART**, так і лексику **SOUL** використовують в усіх трьох варіантах англійської мови (американському, британському, канадському). Утім, порівняння частотності використання цих лексем доводить, що лексема **HEART** значно частіше функціонує в англomовній картині світу порівняно з лексемою **SOUL**. Отже, можна погодитися з розглянутими інтернет-дослідженнями [218; 240; 219; 255; 216; 217; 182; 214; 215; 136].

Отже, виявлені результати, показують, що лексема **HEART** трапляється частіше порівняно з лексемою **SOUL** в англomовній картині світу, що свідчить про те, що на мовному рівні лексема **HEART** функціонує частіше ніж лексема **SOUL**.

На конкретному рівні можемо спостерігати деякі відмінності застосування лексики **HEART** у американському, британському і канадському варіантах англійської мови, оскільки частотність використання лексики **HEART** на мільйон слів у COCA становить **194.50** разів, що складає **38.69%**, тоді як у BNC та Strathy – **131.62** рази (**26.18%**) та **176.64** рази (**35.13%**) відповідно. Такий докладний кількісний аналіз застосування лексики **HEART** дає змогу дійти висновку, що на мільйон слів найчастіше лексику **HEART** використовують в американському варіанті (**38.69%**), а найрідше – в британському (**26.18%**); канадський варіант знаходиться на другому місці за частотністю застосування лексики **HEART**. Такий результат дає змогу стверджувати, що незважаючи на той факт, що як американці, так і британці разом з канадцами є представниками англomовної картини світу, проте кожній

із націй характерні свої особливості використання лексеми **HEART** на мовному рівні, а значить і концепту **HEART** на когнітивному. Відсотковий розрахунок у вигляді кругової діаграми представлено на рис. 13.

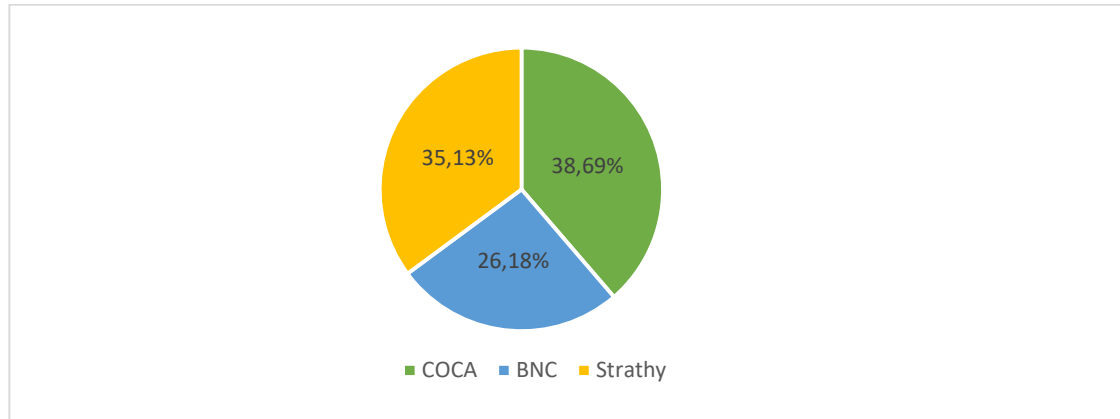

Рис. 13. Частотність використання лексеми **HEART** на мільйон слів у COCA, BNC, Strathy.

Виявлену відмінність у застосуванні лексеми **HEART** в трьох варіантах англійської мови можемо пояснити культурними особливостями кожної із націй. Спираючись на власні спостереження, а також загальновідомі стереотипи, факти та особливості кожної із культур висновкуємо, що:

- лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використовують в американському варіанті через культурні особливості самих американців, адже вони відомі своєю відкритістю і прямолінійністю. Відомо, що американці вважають себе відкритими й прямими у спілкуванні з іншими людьми. Вони вважають, що непорозуміння найкраще вирішувати шляхом відвертої дискусії. Мешканці США вважають, що непорозуміння найкраще вирішувати через відверту дискусію, адже вони не маскують свої емоції та зазвичай демонтують свої почуття. Бути чесним для них є важливішим, ніж зберігати гармонію в міжособистісних стосунках. Для американської культури характерні “*small talks*” у момент першого знайомства, під час таких розмов вони можуть коротко обговорювати сімейні справи. Саме такими культурними особливостями американців можемо пояснити, що лексему **HEART** найчастіше використовують в американському варіанті, адже звернення до

серця (**HEART**) як до центру психоемоційних станів, почуттів і хвилювань безпосередньо можна пов'язати з відкритістю, прямолінійністю та емоційністю американців [137; 138];

– британці відомі звичкою розмовляти про погоду, дотримуватися черги, а також обговорювати будь-які питання за чашкою чаю. Усе це наштовхує на думку, що для них характерніше обговорювати щось у комфортній та затишнішій атмосфері, їм, на відміну від американців, які полюбують “*small talks*”, комфортніше поговорити про загальні питання, наприклад, про погоду, ніж про свої особисті чи сімейні справи. Британська стриманість (*stiff upper lip*) є однією з найяскравіших особливостей нації, адже вони – нація, яка славиться своєю ввічливістю, вони дуже часто вибачаються і дякують. Британці не люблять конфронтації та роблять усе можливе, щоб уникнути непотрібного конфлікту. Доходимо висновку, що саме через це лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** рідше використовують в британському варіанті англійської мови, адже стриманість і терплячість характерна британцям, не потребують такого частого звернення до серця як в американській культурі [246; 247];

– що стосується канадців, то відомо, що багаторічна присутність Великобританії в Канаді чинила вплив як на людей, так і на мову Канади. Сьогодні британці й канадці все ще мають багато спільного. Утім, на Канаду впливає також її близьке територіальне розташування до США. Оскільки переважна більшість канадців проживає в межах 100 км від кордону між Канадою і США, то канадці багато в чому схожі у поведінці з американцями. Канадці поділяють неформальність, свободу самовираження. Але канадці, як правило, помітно скромніші, непряміші та зваженіші у висловленні своїх думок, що є спільною рисою з британцями. Тож, вважаємо, що такі культурно-історичні чинники і є однією із причин, чому лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** в канадському варіанті вживають рідше ніж в американському, але частіше ніж в британському, адже канадці в чомусь

подібніші до американців і є відкритішими за британців. Проте у чомусь мають спільні культурні особливості з британцями і є менш емоційними ніж американці [148; 149].

Отже, вважаємо цілком виправданими отримані результати щодо частотності використання лексеми **HEART** в різних варіантах англomовної картини світу.

У застосуванні лексеми **SOUL** в американському, британському та канадському варіантах англійської мови маємо також відмінності, оскільки частотність використання лексеми **SOUL** на мільйон слів у COCA становить **52.57** разів, що складає **45.79%**, тоді як у BNC та Strathy – **28.55** разів (**24.87%**) та **33.69** разів (**29.34%**) відповідно. Такий кількісний аналіз застосування лексеми **SOUL** дає змогу дійти висновку, що на мільйон слів найчастіше лексему **SOUL** використовують в американському варіанті (**45.79%**), а найрідше – в британському варіанті (**24.87%**); канадський варіант знаходиться на другому місці за частотністю застосування лексеми **SOUL**. Відсотковий розрахунок у вигляді кругової діаграми представлено на рис. 14.

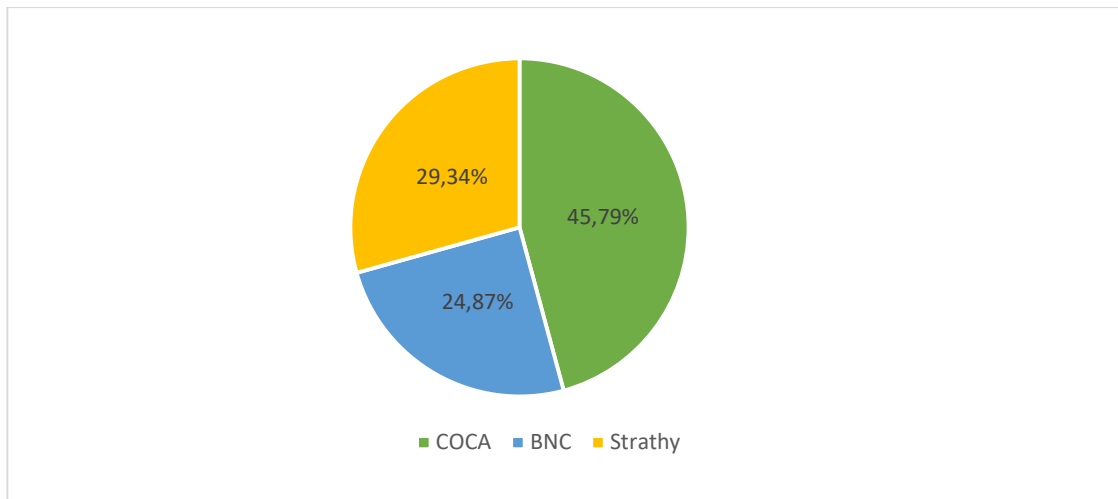

Рис. 14. Частотність використання лексеми **SOUL** на мільйон слів у COCA, BNC, Strathy.

Отже, результати частотності використання лексем **HEART** та **SOUL** як вербалізаторів відповідних їм концептів є відмінними в усі трьох варіантах англійської мови. Висновкуємо: що канадська культура через історичні,

культурні та територіальні чинники є певним усередненим варіантом в культурних відмінностях трьох націй, адже як лексему **HEART**, так і лексему **SOUL** найчастіше використовують в американському варіанті, а найрідше – в британському, тоді як канадський варіант знаходиться між ними.

Утім, аналізуючи частотність використання лексем **HEART** та **SOUL** на мільйон слів у відсотковому відношенні в кожному із варіантів англійської маємо такий результат:

- COCA (американський варіант): **HEART** (149.50 разів – 78.72%) та **SOUL** (52.57 разів – 21.28%);
- BNC (британський варіант): **HEART** (131.62 рази – 82.18%) та **SOUL** (28.55 разів – 17.82%);
- Strathy (канадський варіант): **HEART** (176.64 рази – 83.98%) та **SOUL** (33.69 разів – 16.02%).

Частотність використання лексем **HEART** і **SOUL** на мільйон слів у відсотковому відношенні в кожному із варіантів англійської мови показано на рис. 15.

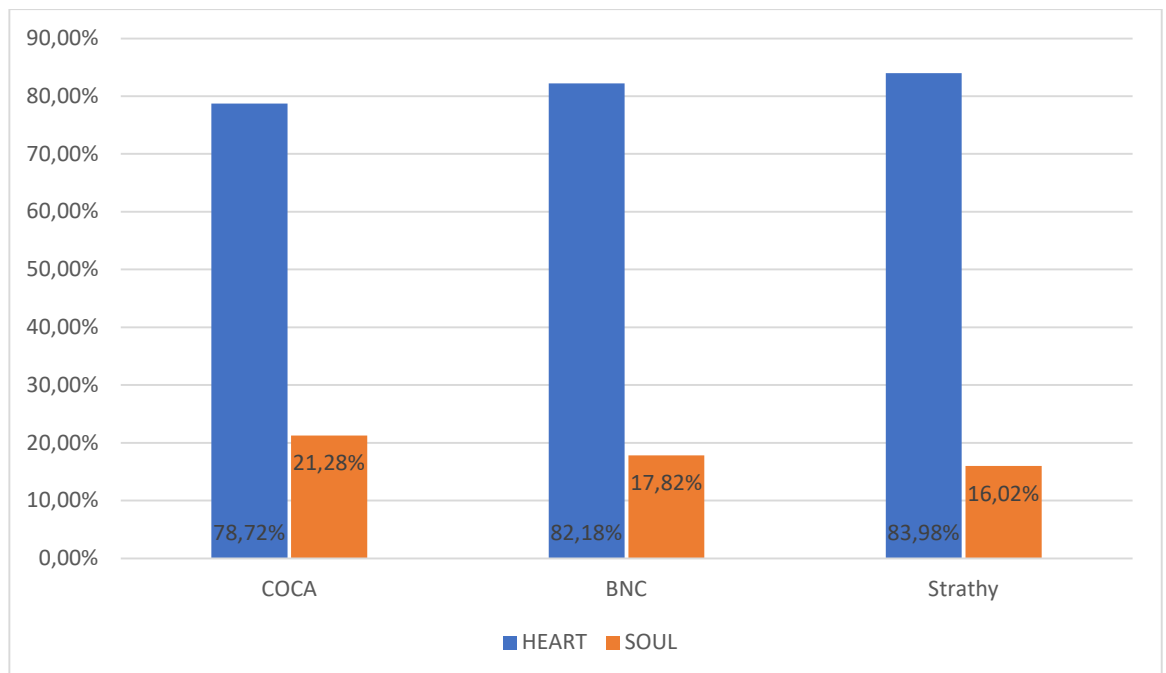

Рис. 15. Частотність використання лексем **HEART** і **SOUL** на мільйон слів у відсотковому відношенні в кожному із варіантів англійської мови

Таке обчислення показує, що, порівнюючи використання лексем *HEART* та *SOUL* як вербалізаторів концептів *HEART* і *SOUL*, американський варіант має найбільше відмінностей порівняно з британським та канадським, тоді як британський та канадський варіанти мають значно більше схожих ніж відмінних особливостей щодо використання лексем *HEART* та *SOUL*, а значить і концептів вербалізованих цими мовними одиницями. Отже, незважаючи на територіальну близькість США та Канади, висновкуємо, що через історико-культурні стосунки британців та канадців ці культури мають між собою більше подібностей щодо використання лексем *HEART* та *SOUL* як вербалізаторів концептів *HEART* та *SOUL* порівняно з американцями.

2.2. *HEART* та *SOUL* у концептуальній картині світу англійської мови

Мовна діяльність відбиває реальність через її сприйняття людиною, а отже, у мові є великий спектр засобів уявлення як характеристики самої людини, так і її внутрішнього світу. Внутрішньо людина репрезентована в мові як складна система органів *душевного* життя, яка поряд зі звичайними органами та системами людського тіла забезпечує виникнення, розвиток і вияв різних психічних реакцій та станів.

Залучення інструментарію когнітивної науки є невід'ємною частиною вирішення питань, пов'язаних з аналізом пізнавальних процесів, а діяльність фахівців у цій галузі перетинається з постановкою і вирішенням кола проблем, що стосуються роботи свідомості і створення ментальних моделей світу, різноманітності ментальних, психічних процесів, людського інтелекту та розуму [196; 197; 198]. У центрі уваги когнітивної лінгвістики як частини когнітивної науки перебуває проблема категоризації навколишньої дійсності, найважливішу роль у якій відіграє метафора як когнітивний процес, що виражає та формує нові поняття [194; 201].

Основу теорії концептуальної метафори становить теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. У своєму дослідженні «Метафори, якими ми живемо», автори стверджують, що суть метафори – це розуміння і переживання сутності одного виду в термінах сутності іншого виду [200]. Метафора належить не лише мові, тобто не лише словам. Автори роблять висновок, що метафоричними є процеси людського мислення. Концептуальна система людини структурована та визначена за допомогою метафори.

Важливо відзначити, що в когнітивних дослідженнях прийнято відрізняти метафору як термін від метафоричного вираження. Під метафорою мають на увазі концептуальну метафору – спосіб думати про одну сферу крізь призму іншої, а метафоричні висловлення – це відображення метафор у мові. Метафори як вираження природної мови можливі саме тому, що вони є метафорами концептуальної системи людини [249].

За такого підходу метафору виводять за межі мовної системи, що дає змогу розглядати її як лінгвоментальне явище. Дж. Лакофф у своїй пізнішій роботі “The Contemporary Theory of Metaphor”, розмежував метафоричний вираз і концептуальну метафору, визначаючи місце останньої в думці, а не в мові [198].

У межах теорії концептуальної метафори метафоризація заснована на взаємодії двох структур знань: 1) сфера-джерело (sourcedomain) та 2) сфера-мета (targetdomain) [108]. Сфера-джерело є узагальнення досвіду практичного життя людини у світі, знання у якій організовані як когнітивні моделі чи «образи-схеми» (imageschema) [108]. М. Джонсон пропонує таку дефініцію для цього терміна: «Образ-схема – це динамічна модель (pattern) наших процесів сприйняття і наших моторних програм, що надає зв'язність і структуру нашому досвіду» [189]. Для ілюстрації найпоширеніших образ-схем, використовуваних у повсякденному житті, М. Джонсон пропонує список із таких, як, наприклад, КОНТЕЙНЕР (ВМІСТИЛИЩЕ), ШЛЯХ,

ЗВ'ЯЗОК, ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ, ЧАСТИНА-ЦІЛЕ, ПОВНЕ-ПОРОЖНЄ, ПОВЕРХНЯ, БЛИЗЬКО-ДАЛЕКО, ОБ'ЄКТ та інші [189].

Отже, значущість метафори полягає в тому, щоб сприяти повній і точній реалізації абстрактного концепту. Отже, метафора є потужним засобом пізнання, коли новий концепт осягають через зіставлення зі старим, уже відомим.

Грунтуючись на зазначеній теоретичній базі, ми здійснили спробу реконструювання системи концептуальних метафор, що репрезентує концепти *HEART* та *SOUL* у мовній свідомості носіїв англійської мови. Матеріалом для дослідження слугують мовні метафоричні висловлення, які отримані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел – словників різного типу [256; 257; 260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271; 272; 273; 274; 276; 277; 278; 279; 280; 281; 282; 283; 285] та корпусів американського варіанту англійської мови (COCA) [289], британського варіанту англійської мови (BNC) [287] та канадського варіанту англійської мови (Strathy) [288].

2.2.1. *HEART* у концептуальній картині світу англійської мови

Під час дослідження виявлено те, що *HEART* носії англійської мови сприймають за допомогою ознак **КОНТЕЙНЕРА (ВМІСТИЛИЩА) ЕМОЦІЙ, ПРОСТОРУ, ОБ'ЄКТУ, ІНСТРУМЕНТУ, ВОГНЮ й ЛЬОДУ**. Тож докладніший розгляд результатів дослідження пропонуємо нижче, описавши кожен метафоричну модель окремо.

Метафоричною моделлю за О. І. Панченко, називаємо схему зв'язку між поняттєвими сферами, яка існує або утворюється у свідомості носія мови. Метафоричні моделі формують метафоричний образ – ментальну одиницю, стійке уявлення про об'єкт навколишньої дійсності, структуроване за допомогою низки концептуальних метафор [86, с. 25].

1. HEART IS A CONTAINER OF EMOTIONS (СЕРЦЕ – КОНТЕЙНЕР (ВМІСТИЛИЩЕ) ЕМОЦІЙ). Характерною ознакою контейнера як форми є орієнтація *всередині* – ззовні, яка виявлена в таких виразах: *to come from the heart* (йти від серця, щиро), *to find it in one's heart* (знайти в серці), *strike fear into one's heart* (зародити в серці страх), *in one's heart* (бути добрим у серці, у душі). Щоб проілюструвати перенесення цієї характеристики, наведемо приклади використання, відібрані із зазначених джерел [260; 262; 263; 265; 266; 268; 272; 276; 277]:

- 1) *Anger is a thorn **in the heart**.*
- 2) *Every man who has in him any real power of joy in battle knows that he feels it when the wolf begins to rise **in his heart**.*
- 3) *Ambition is a little creeper that creeps and creeps **in your heart** night and day, singing a little song, 'Come and find me, come and find me'.*
- 4) *He has left behind the best memories and he will always be **in our hearts**.*
- 5) *I hope you can find it **in your heart** to forgive me.*
- 6) *Seb could not find it **in his heart** to tell Nahum.*
- 7) *Pride is something **in our heart** and we can't really see **into a person's heart**.*
- 8) *The idea struck fear **into their hearts**.*
- 9) *Her speech came **from the heart**.*

Проаналізовані лексикографічні джерела дають підставу стверджувати, що найпоширенішою є орієнтація *всередині*, оскільки майже кожний словник надає метафоричне висловлення – *in one's heart*.

Характеристики *повне-порожнє* знаходять своє відображення в таких прикладах, як: *to fill one's heart with something* (наповнювати чимось серце), *with all one's heart* (усім серцем), *to be emptier than a banker's heart* (бути порожнім, як серце банкіра, бути повністю порожнім), *the fullness of one's heart* (від повноти серця). Крім того, вирази *from the bottom of one's heart* (від щирого серця) та *in the depths of heart* (глибоко в серці) свідчать про

сприйняття серця крізь призму такої характеристики контейнера, як глибина, тобто серце як контейнер має глибину та дно. Більше того, в англійській мові функціонують вислови такі як *to open one's heart, pour out one's heart* (відкрити серце), які засвідчують, що серце є контейнером, який можна відкрити. Наведемо приклади використання, відібрані з таких джерел [260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 268; 272; 276; 277; 278; 279; 281; 289]:

- 1) *The news **filled their hearts with hope**;*
- 2) *She tried **with all her heart** to please them;*
- 3) *He thanked the flood **with all his heart** for bringing a goddess of such power;*
- 4) *Loving **with all your heart** may feel risky but it can take a relationship forward;*
- 5) ***From the fullness of my heart**, I apologize to anyone who may have been hurt by my words or actions;*
- 6) ***It is out of the fullness of my heart** that I address you today. Never in my wildest dreams did I imagine I'd be standing before you today as an elected official in this great state;*
- 7) *My wallet **was emptier than a banker's heart**;*
- 8) *He **opened his heart to her** and told her how he really felt;*
- 9) *She's very understanding – you feel you can really **open your heart to her**;*
- 10) *She **opened her heart to millions** yesterday and told how she came close to suicide;*
- 11) *We need to forgive and **open our hearts to** a new beginning!;*
- 12) *He'll **pour out his heart** to anyone who will listen;*
- 13) *When I said you were my best friend, I meant it **from the bottom of my heart**;*
- 14) *I knew **in the depths of my heart** that we would survive;*
- 15) *I.. . **unpack my heart** with words.*

2. HEART IS SPACE (СЕРЦЕ – ПРОСТІР). В основі опису концепту *HEART* у термінах простору перебуває така просторова опозиція, як *близько-далеко*, наприклад, *near/close to one's heart* (*близько до серця*). Крім того, серце може змінювати своє місцезнаходження, що пов'язане з переживанням сильних емоцій. Наприклад, реагуючи на радість, подив, шок чи страх, серце поводить себе досить активно й може стрибати, тонути, падати, перебувати в горлі, виходити, перебувати в правильному місці чи стояти нерухомо, що актуалізовано фразами *somebody's heart leaps, one's heart sinks into one's shoes, one's heart falls into one's shoes one's heart is in mouth, one's heart goes out to someone, one's heart is in the right place, one's heart stands still*. Наводимо приклади використання, відібрані зі джерел [256; 260; 262; 264; 265; 266; 268; 272; 276; 279; 281; 289]:

- 1) *Somebody else **close to his heart** is consumed by dangerous death;*
- 2) *'I couldn't live without you,' he said and **Jane's heart leapt**;*
- 3) *If **your heart leaped** when you read that job posting, I really think you should apply for it;*
- 4) ***Our hearts leapt** when we heard that she had won;*
- 5) *There are moments in life when **your heart sinks**;*
- 6) *She smiled to show that **her heart had not just sunk into her boots**;*
- 7) ***My heart fell to my boots** when I realized he was going to pick me;*
- 8) *When I realized he had found and read my diary, **my heart fell into my shoes**;*
- 9) *He'll **pour his heart out** to anyone who will listen;*
- 10) *My heart **was in my mouth** when I opened the letter;*
- 11) *You sure don't seem relaxed – in fact, it seems like **your heart is in your mouth**;*
- 12) *That was so hard for his family and my **heart goes out to them**;*
- 13) ***My heart goes out to** the families of the victims;*
- 14) *My **heart will stand still** until you answer;*

15) *He's an odd man but **his heart is in the right place**.*

3. HEART IS AN OBJECT (СЕРДЦЕ – ОБ'ЄКТ). Носії англійської мови сприймають серце за допомогою перенесення характеристик концепту **ОБ'ЄКТ**, основними ознаками якого є вага та розмір. Проекцію цих ознак здійснюють за допомогою таких метафоричних виразів, як ***with a heavy heart, heavy heart, heavy-hearted, heavy-heartedly*** (з важким серцем), ***with a light heart, light heart, light-hearted, light-heartedly*** (з легким серцем); ***to have a big heart, to be big-hearted, big-heartedly, with big heart*** (бути доброю та щедрою людиною). Це ілюструють приклади використання, відібрані з таких джерел [256; 257; 260; 262; 263; 265; 266; 268; 272; 276; 277; 278; 279; 281; 289]:

1) *Mazzanti left the police department several hours after midnight and went home **with a heavy heart**;*

2) *Owners Matt Filip, Nate Sturdevant and the New Wave Burritos crew wrote that the decision to close the restaurant at 3311 Preston Highway was made **with a heavy heart**;*

3) *We were all **heavy-hearted** over the news that our beloved former teacher had passed away;*

4) *The graduating senior admitted to feeling **heavy-hearted** about leaving her classmates to go off to college;*

5) *The book tells how **heavy-hearted** the people felt at the decision that had been reached about these pristinely ungifted people;*

6) *With this comes the revelation of all he has done and **a heavy-hearted** need to atone for his sins;*

7) *The team filed slowly and **heavy-heartedly** into the locker room following the loss that ended their season;*

8) *They **heavy-heartedly** went back to the charred house to see if there was anything left to salvage from the fire;*

9) *It's obviously **light-hearted** but the competitive side comes out in the games;*

10) *Comedy and other **light-hearted** shows will be suspended until after that;*

11) The breakdown of his marriage to Anna and remarriage to Wendi Deng were not done easily or **with a light heart**;

12) Though it was, of course, bittersweet to leave my friends and family behind, I did so **with a light heart** because of the amazing opportunities that awaited me in Europe;

13) She left the doctor's **with a light heart**. There was nothing wrong with her after all;

14) The film **light-heartedly** compares the two men;

15) With his flamboyant dress sense and **lightheartedly** ghoulish sense of humour, he is a favourite on the seminar circuit;

16) What was once **light-heartedly** known as Delhi's monkey menace has suddenly taken an alarming turn;

17) Tom Stuart's film **has a light heart** but a steely truth – its fifteen minutes is thrillingly touching.

Крім того, об'єкту властиві не лише ознаки ваги чи величини, він може бути виготовлений із чогось, наприклад, із золота, срібла, дерева, каменю, кераміки тощо, а отже, серце як об'єкт може бути золотим (**to have a heart of gold**) чи кам'яним (**to have a heart of stone**):

1) He helped all the local sporting organizations – bowls, hockey, rugby and tennis. He **had a heart of gold**;

2) Sarah always goes out of her way to help everyone she can – she really **has a heart of gold**;

3) Be careful when you interact with the receptionist. She's mean and crazy but the director's secretary **has a heart of gold** and will help you and answer any questions you have;

4) You think Tom stole your watch? Impossible! He **has a heart of gold**;

5) You need **a heart of stone** to lead one of those double lives;

6) 'I don't want to think about the Lion,' she told Helen, 'the Lion **has a heart of stone**;

7) *The villain in the play **had a heart of stone**. He was cruel to everyone;*

Будь-який об'єкт можна відчутти тактильно, і він може бути м'яким (***a soft heart, soft-hearted, soft-heartedly***) чи твердим (***a hard heart, hard-hearted, hard-heartedly***), теплим (***a warm heart, warm-hearted, warmheartedly***) чи холодним (***a cold heart, cold-hearted, cold-heartedly***). Аналогічно і в нашому випадку: серце може бути м'яким, твердим, теплим чи холодним, що засвідчують приклади використання з таких джерел [256; 257; 260; 262; 263; 264; 265; 266; 272; 276; 278; 279; 281; 288; 289]:

1) *Julia's **soft heart** had been touched by Minnie's grief;*

2) *Some say you are being **soft-hearted** but forgiving someone means they stop dominating your thoughts;*

3) *Your **softhearted** grandfather might have given you one of their figurines for Christmas one year, or your sentimental mother-in-law might have decorated her guest bathroom with their wall hangings;*

4) *He's too **soft-hearted** for his own good;*

5) *It takes **a hard heart** not to be moved by these images of suffering;*

6) *The landlord **hard-heartedly** evicted all of the tenants from their homes because he planned to turn the building into luxury apartments;*

7) *The migrant children were **hardheartedly** separated from their families by the government agents;*

8) *You can not govern only with good intentions and **a warm heart**;*

9) *She had an icy stare and **a warm heart**;*

10) *Should you listen to **your warm heart** or cool mind? ;*

11) *As a child, he was tender and **warm-hearted**;*

12) *I know she can seem a little bit severe from the outside, but trust me when I say that she really has quite **a warm heart**;*

13) ***This cold heart of** mine isn't really moved by films like that anymore;*

14) *The average citizen tends to be less **cold-heartedly** rational than the average health-care expert;*

15) *The government has **coldheartedly** cut the scheme which protects the savings of low-income earners;*

16) *She said that the city's decision to close the homeless shelter was **cold-hearted**.*

До того ж, як і будь-який інший об'єкт, серце можна:

- згубити (віддати) – ***to lose one's heart to, to give one's heart to**: I was a salesman before I **lost my heart to** woodworking [272]. This very thing was only one of the reasons why he had never wanted **to lose his heart to** anyone [268]. Nate **lost his heart to** his best friend's sister [260]. They never **lost heart**, even in the face of adversity [272];*

- виграти (***to win somebody's heart***): *He'll do anything **to win her heart** [272];*

- забрати (***take heart from***): *Investors also took heart from signs that the retailer was putting a period of profit warnings behind it [265]. **My heart was taken away from me** [265]. It will also **take heart from** the spread of success [265];*

- викрасти (***to steal somebody's heart***): *The heroine of the short story "The Girl with the Golden Shoes" is one of those characters who **will steal your heart** [262];*

- торкнутися (***to touch somebody's heart***): *Just think of the potential you have **to touch the hearts** of many people through being kind to them [265].*

4. HEART IS A FREGILE OBJECT (СЕРЦЕ – КРИХКИЙ ОБ'ЄКТ).

У свідомості носіїв англійської мови серце вважають крихким об'єктом, який можна розбити, що, своєю чергою, призводить до таких емоцій, як смуток, біль, страждання тощо, що і виражено наступними лінгвістичними метафорами:

1) *He **broke her heart** when he left her for another woman [262].*

2) *It **breaks my heart** to see him so unhappy [263].*

3) *We have all read in fiction of people dying of **a broken heart**, but can this happen in reality? [265]*

4) Mary is **broken-hearted** and has spent many nights crying [265].

5) I wonder how many **broken hearts** Carlo was responsible for [268].

6) It **broke my heart** to see him so sick [268].

Крім того, серед менш розповсюджених когнітивних моделей виступають такі, як **HEART IS A TOOL (СЕРЦЕ – ІНСТРУМЕНТ)**, **HEART IS A MEASURE (СЕРЦЕ – МІРИЛО)**, **HEART IS A DWELLING (СЕРЦЕ – ПРИМІЩЕННЯ)**. Ці когнітивні моделі рідше актуалізовані мовними метафорами порівняно із попередніми. Нижче наводимо дібрані поодинокі приклади репрезентації цих когнітивних моделей.

5. HEART IS A TOOL (СЕРЦЕ – ІНСТРУМЕНТ): *Actors have to learn their lines **by heart** [262].*

6. HEART IS A MEASURE (СЕРЦЕ – МІРИЛО): *Our judgments have been skewed by the measures of the money rather than **measures of the heart** [265].*

7. HEART IS A DWELLING (СЕРЦЕ – ПРИМІЩЕННЯ): *The **doors of their heart** were open [265].*

Крім того, в англійській мові знаходить своє відображення концептуальна метафора **HEART IS FIRE (СЕРЦЕ – ВОГОНЬ)**, наприклад: *Much **heartburning** and much needless trouble often come of "offences" which exist only in imagination [267].* Унаслідок аналізу лексикографічних джерел відшукано концептуальну метафору **HEART IS ICE (СЕРЦЕ – ЛІД)**: *It would have **melted your heart** to see her lying in that hospital bed [265]. A warm smile melts the heart. When he saw the puppies, **his heart melted** [265].*

Розглянутий матеріал дає змогу стверджувати, що основною є когнітивна модель **CONTAINER (КОНТЕЙНЕР)**, що має практично універсальний характер – тіло людини – вмістилище серця, яке, своєю чергою, постає як вмістилище почуттів та емоцій. Релевантними ознаками метафори **CONTAINER (КОНТЕЙНЕР)** є такі, як *всередині* – *ззовні*, характеристики *повне* – *порожнє* і така ознака, як *глибина*. Просторові відносини активно використовують для моделювання внутрішнього світу людини. Просторова

метафора **HEART IS SPACE (СЕРЦЕ – ПРОСТІР)** відрізняється чіткою організованістю, вона існує як опозиції *велике – маленьке, близько – далеко і центр – периферія*. Досить активною є і концептуальна метафора **HEART IS AN OBJECT (СЕРДЦЕ – ОБ'ЄКТ)**, конкретна реалізація якої здійснена за допомогою перенесення характеристик **FREGILE OBJECT (КРИХКОГО ОБ'ЄКТУ), TOOL (ІНСТРУМЕНТУ), MEASURE (МІРИЛА), DWELLING (ПРИМІЩЕННЯ)**. Виявлено також наявність таких концептуальних метафор, як **HEART IS FIRE (СЕРЦЕ – ВОГОНЬ), HEART IS ICE (СЕРЦЕ – ЛІД)**.

Унаслідок аналізу метафоричних виразів англійської мови, які використовують для опису **HEART**, можна стверджувати, що внутрішній світ людини, відбитий у його свідомості та репрезентований у мові, є багатограним. Отже, **HEART** можна назвати концептом, адже концепти внутрішньої злагоди людини співвіднесені з концептами фізичного світу з урахуванням перенесення релевантних характеристик останніх.

Загалом, дослідження показало, що концепт **HEART** може сприйматися в англomовній картині світу за допомогою ознак **КОНТЕЙНЕРА (ВМІСТИЛИЩА), ПРОСТОРУ, ОБ'ЄКТА (КРИХКИЙ ОБ'ЄКТ, ІНСТРУМЕНТ, МІРИЛО, ПРИМІЩЕННЯ), СТИХІЇ (ВОГНЮ, ВОДИ)**, що графічно зображено на Рис. 16. (див. с.104).

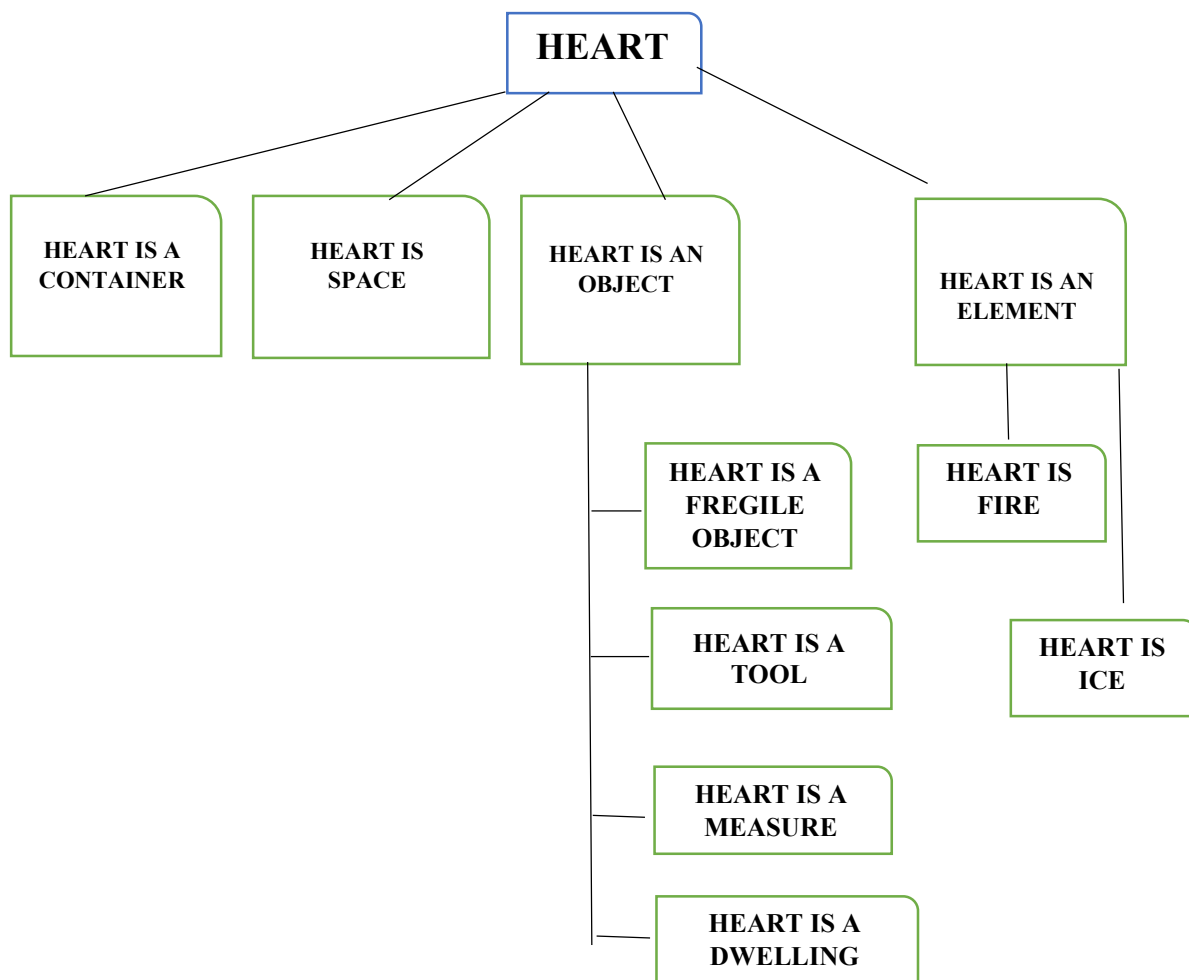

Рис. 16. Ознаки концепту **HEART** у концептуальній картині світу

2.2.2. **SOUL** у концептуальній картині світу англійської мови

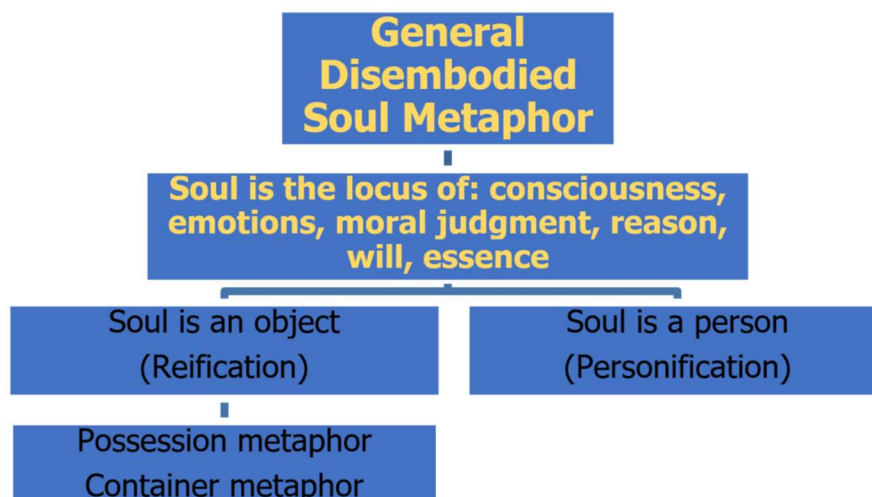
Дж. Лакофф та М. Джонсон [200] показали, що ми маємо систему різних метафоричних концепцій нашої внутрішньої структури і невелику кількість джерел-доменів, на які ця система спирається: простір, володіння, сила і соціальні відносини. Їхній аналіз метафоричних концепцій нашого внутрішнього життя ґрунтується на фундаментальному розрізненні між суб'єктом і одним або кількома «я», яке вперше запропонував Дж. Лакофф [198].

Дж. Лакофф і М. Джонсон показали, що метафори для концептуалізації нашого внутрішнього життя ґрунтуються на універсальному досвіді та

концептуалізують суб'єкт як особистість, яка існує незалежно від «я». Ці метафоричні концепції мають ієрархічну структуру з метафорою загального суб'єкта я (концептуалізація особи як роздвоєної) на першому рівні та багатьма більш специфічними випадками на інших рівнях. Пізніше Дж. Лакофф та М. Джонсон стверджували, що природним супутнім елементом цієї метафори є метафорична концепція розуму, відділеного від тіла [200].

Концепція безтілесної душі, як і безтілесного розуму, є метафоричною, бо вона виникає з відтвореного досвіду, який людина набуває протягом життя. Отже, ідея тілесної душі є досить складним питанням, оскільки вона суперечить фундаментальним віруванням багатьох релігій у всьому світі, які базуються на безсмерті чи на переродженні душі. Однак усвідомлюючи те, що метафори можуть створювати для нас реальність, особливо соціальну, як неодноразово стверджували Дж. Лакофф і М. Джонсон [200], що в багатьох мовах, зокрема й в англійській, безтілесна душа є релігійною та соціальною реальністю, яка також дуже добре відображена в мові.

Ю. Останіна-Ольшевська та К. Штркаль Деспот у дослідженні про метафоричну концепцію душі в слов'янських мовах [223] зазначають, що концептуалізація душі перебуває на найзагальнішому рівні з концептуалізацією *ДУША* як вмістилище свідомості, розуму, емоцій, волі на менш загальному ієрархічному рівні. На наступному, конкретнішому, рівні душа концептуалізується або як особа (персоніфікація), або як річ (реїфікація). У цьому разі метафора поєднується з уявленнями про душу як про вмістилище емоцій, морального судження, волі, сутності чи розуму. Залежно від типу вмістилища та поєднання цих метафор з реїфікацією або персоніфікацією з'являється багато специфічних рівнів, які виражені численними лінгвістичними метафорами. Дослідниці запропонували своє схему концептуальної метафори душа (рис. 17), яку ми візьмемо за основу для дослідження концептуальної метафори *SOUL* в англійській мові [223].

Рис. 17 Модель концептуалізації ДУША

Дослідження Ю. Останіної-Ольшевської та К. Штркаль Деспот “When soul is lost in translation: metaphorical conceptions of soul in Dostoyevsky’s “The Brothers Karamazov” and its translations into Polish, Croatian and English”, метою якого було з’ясувати, що відбувається з мовним вираженням концептуальних метафор у процесі перекладу: зокрема, як лінгвістичні метафори з компонентом *душа* перекладаються іншими мовами та як концептуальні та лінгвістичні метафори в різних мовах виявляють відмінності та подібності як у концептуальній структурі, так і в культурі, є цікавим для нашої дисертаційної роботи, оскільки можна простежити, як науковиці тлумачать поняття метафоричної концепції душі в слов’янських мовах та особливо в англійській [223].

Проаналізувавши три варіанти перекладу оригінального тексту, а саме хорватською, польською та англійською мовами, дослідниці стверджують, що навіть на початковому етапі аналізу стало зрозуміло, що англійська версія містить значно менше випадків застосування лексеми **SOUL** порівняно із трьома слов’янськими текстами. Англійський переклад містить лише 177 випадків слова **SOUL**, що чітко підтверджує зауваження А. Вержбицької щодо обмеженого використання цієї лексеми в англосаксонській культурі, у якій її часте вживання зробило б текст дивним і неприродним [223].

У висновках свого дослідження науковиці стверджують, що концептуалізація душі як місця емоцій в англійській мові не така поширена, як у слов'янських мовах, у перекладах *душа* була замінена на *серце (HEART)* в 74% прикладів [223].

З цього дослідження бачимо, що для носіїв англійської мови природніше та зрозуміліше розглядати *серце (HEART)* як контейнер (вмістилище) емоцій пов'язаних з душею, душевним станом, переживаннями, що й може пояснити представлений у розділі 2.1.2. результат про частотність використання лексем *SOUL* і *HEART*.

Незважаючи на те, що роль душі та її мовна репрезентація англійською лексемою *SOUL* є не настільки властива англійській картині світу, як слов'янській, що й підтверджує частотність використання лексеми *SOUL* значно рідше в англійській мові, ніж лексеми *HEART*, проте, незважаючи на культурні розбіжності носіїв слов'янських мовних картин світу й англійської мовної картини світу, ми беремо за основу спосіб концептуалізації *SOUL*, запропонований Ю. Останіною-Ольшевською і К. Штркаль Деспот, і вважаємо, що в англійській мові концептуалізація душі перебуває на найзагальнішому рівні з концептуалізацією *SOUL* як КОНТЕЙНЕР (ВМІСТИЛИЩЕ) свідомості, моральності, розуму, емоцій та чеснот на менш загальному, а на конкретнішому рівні душа концептуалізується або як особа (персоніфікація), або як річ (реїфікація).

Отже, на основі схеми, запропонованої Ю. Останіною-Ольшевською та К. Штркаль Деспот, у своєму дослідженні ми створили схематичну інтерпретацією концептуальної моделі *SOUL* в англійській мові (рис. 18), де на загальному рівні душа є вмістилищем свідомості, моральності, розуму, емоцій та чеснот, а залежно від типу вмістилища та поєднання цих метафор з реїфікацією або персоніфікацією отримуємо багато специфічних рівнів, що виявляються численними лінгвістичними метафорами, які наведено далі [223].

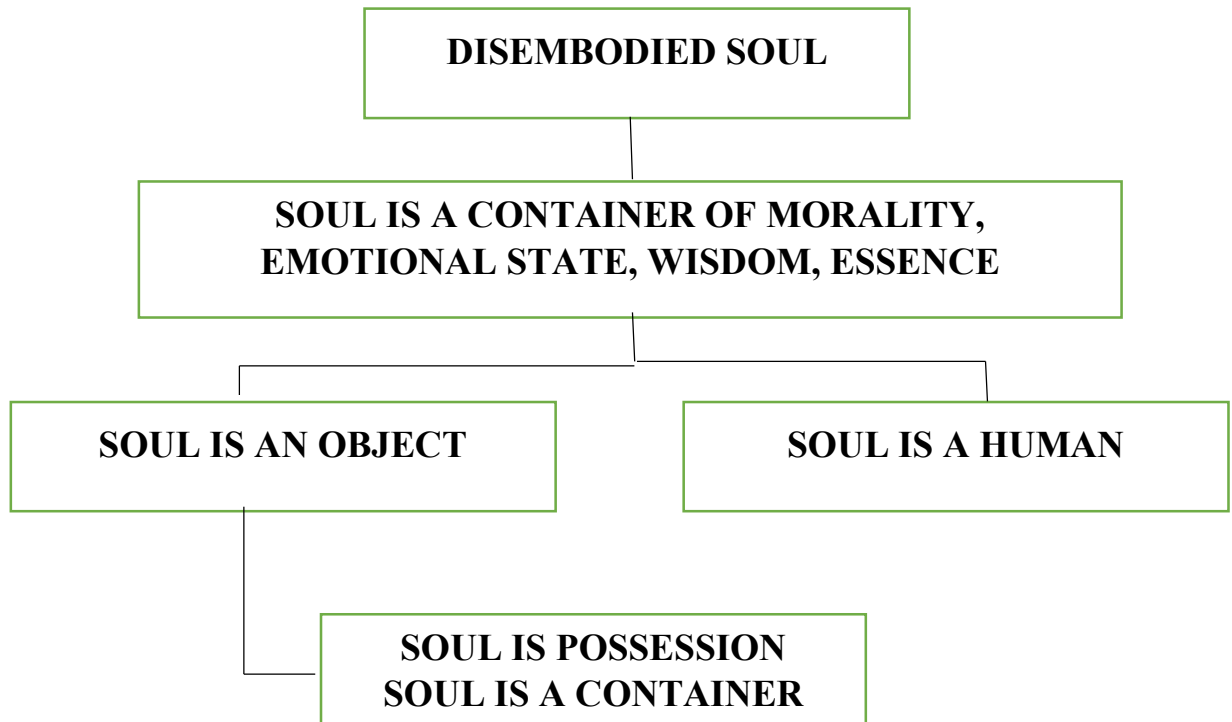

Рис. 18. Когнітивна модель лексики **SOUL**

На додаток до загальної метафори **DISEMBODIED SOUL (ДУША ЯК БЕЗТІЛЕСНА ФОРМА)** метафора **POSSESSION (ВЛАСНОСТІ)** лежить в основі всіх інших метафоричних концепцій душі. У когнітивній моделі людини душу концептуалізують як частину людини, тому отримуємо метафору: **A HUMAN HAS A SOUL (ЛЮДИНА МАЄ ДУШУ)**, яка живе в її тілі. Людина є власником тіла і душі (говорять: *my body* (моє тіло), *my soul* (моя душа)). Власник і його душа зазвичай живуть у тілі, що є іншою метафорою, і ми повернемося до неї пізніше. Метафора **PARTS ARE POSSESSIONS (ЧАСТИНИ Є ВЛАСНІСТЮ)**, певно, є універсальною, що базується на наявних міжмовних емпіричних доказах. Мовні вияви більшості інших конкретних випадків концептуальних метафор часто пов'язані із цією метафорою [223].

Це означає, що незважаючи на те, що душа концептуалізується як людина або річ (а точніше, якою людиною і якою річчю), вона завжди комусь

належить. Це присвійне значення завжди виражається граматично присвійними займенниками або відмінками.

1. PARTS ARE POSSESSIONS (ЧАСТИНИ Є ВЛАСНІСТЮ), де душа й тіло є частинами людини, тому отримуємо концептуальну метафору **A HUMAN HAS A SOUL (ЛЮДИНА МАЄ ДУШУ, ЯКА ЖИВЕ В ЇЇ ТІЛІ)**: *When he worked for the library, Marshall only made enough to **keep body and soul together** [267]; Maria's savings were just enough **to keep body and soul together** while she looked for another job [267]; Struggling peasants they'd be for the most part, **trying to keep body and soul together** in difficult times [268].*

Менш поширена версія метафоричної моделі **A HUMAN HAS A SOUL (ЛЮДИНА МАЄ ДУШУ)**, яка живе в тілі іншої людини. Ця метафора є дуже специфічним втіленням метафори власності, яку використовують для концептуалізації любовних стосунків. Її емпіричні основи можуть бути пов'язані з культурною структурою внесення матеріальних благ до міжособистісних стосунків (шлюб), які потім також стають матеріальними благами вашого партнера (спільна власність). Оскільки душа метафорично концептуалізується як власність, нею також можна ділитися з партнером у любовних стосунках. Ця лінгвістична метафора, ймовірно, пов'язана з концептуалізацією **SOUL AS A CONTAINER OF ESSENCE (ДУША ЯК ВМІСТИЛИЩЕ СУТНОСТІ)**. Варто зазначити, що це може стосуватися не лише двох закоханих людей, які мають одну душу, але й більшої соціальної групи, об'єднаної якоюсь важливою (нефізичною) властивістю.

2. SOUL AS A CONTAINER OF ESSENCE (ДУША ЯК ВМІСТИЛИЩЕ СУТНОСТІ) + метонімія мати спільну душу (володіти чимось спільно) означає мати близькість = **ОДНА СОЦІАЛЬНА, РЕЛІГІЙНА, НАЦІОНАЛЬНА ГРУПА МАЄ СПІЛЬНУ (ОДНАКОВУ) ДУШУ**:

- (національність): *This is also why, perhaps, the **American soul**, beneath the deadpan mask, is essentially comic, while **the Japanese soul**, beneath the comic mask, the *sumairu*, is essentially tragic [289]. Its traditional status has given it, in*

the Japanese mind, the status of a national barrier against the dangers of modernity and a key to the survival of the Japanese soul [289];

- (віросповідання): *I half-forgot the Hammer King had a real name, just like any other **Christian soul** [289]. If by writing this journal I have saved **one Jewish soul** from the atheist/secular humanist missionaries then it is well worth it [289].*

Концептуалізація душі як предмета (реїфікація) **SOUL IS AN OBJECT (ДУША – ПРЕДМЕТ)** є дуже поширеною та досить загальною. Реїфікація є онтологічною метафорою за своєю когнітивною функцією і означає, що вона не забезпечує багато когнітивного структурування для цільової області. Ця метафора майже завжди пов'язана з іншими метафорами, щоб забезпечити більше структурності для цієї абстрактної цільової області за допомогою структурних або більш конкретних метафор. Унаслідок поєднання різних концептуальних метафор, а подекуди й культурних меж, ми отримуємо багато конкретних лінгвістичних метафор, де душа концептуалізується як різні об'єкти: *цінний предмет, новий предмет, предмет певного кольору*. Наведені нижче приклади демонструють як концептуальні метафори визначають властивості душі як предмета на лінгвістичному рівні.

3. SOUL IS AN OBJECT (ДУША – ПРЕДМЕТ). Когнітивна модель **SOUL IS AN OBJECT** пов'язана з когнітивною моделлю **SOUL IS A CONTAINER OF ESSENCE (ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ СУТНОСТІ)**, оскільки душа вміщує сутність, яка є цінною, отже сутність є цінним предметом, а душа є також предметом, з чого отримуємо, що душа це цінний предмет, який можна втратити або продати: *They **have sold their soul to the devil**; they do anything for money* [289]. *He **has sold his soul** for fame and prosperity* [272]. *He would get the dogs from street drunks who were ready to sell their own soul* [289]. *I have nothing left **to lose but my soul**. And I'm not willing to give that up just yet* [289]. *You know, some Native American people believe that taking a photograph can **steal a soul*** [289]. *The soul of our film would be anchored in Lincoln* [289].

Поєднавши когнітивні моделі **SOUL IS A CONTAINER OF MORALITY** (ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ) та **SOUL IS AN OBJECT** (ДУША – ПРЕДМЕТ), отримуємо лінгвістичну реалізацію душа – чистий та білий предмет, душа як вмістилище моральності, а моральність зазвичай асоціюють з чистотою, тому отримуємо лінгвістичне вираження *soul clean and white: Meaning I'll die as summer gives way to fall, on the brink of the Jewish new year, just short of the Days of Awe-those ten days of atonement that could have potentially left my soul clean and white as a sheet fresh on the line* [289]. Тоді як відсутність моральності відображається в лінгвістичній метафорі душа – чорний предмет: *My skin is white but my soul is black* [289]. Крім того, душа як предмет може бути:

- новою чи старою, наприклад: *Sam believes Ana's new soul is good and worthwhile* [289]. *It's an old voice, old soul voice* [289].

- маленькою чи великою, наприклад: *Be brave, little soul. You're almost home* [289]. *Someone who is magnanimous in the literal sense: magna anima, having a big soul* [289].

- до душі як до предмету можна доторкнутися, наприклад: *The differences reach so deep, they touch the soul* [289].

Як стверджують Дж. Лакофф і М. Джонсон, концептуалізація тіла як контейнера властива людині, і досвідна основа для цієї концептуалізації очевидна: ми заповнюємо та спорожняємо наш травний тракт і наші внутрішні органи. Поняття душі, що знаходиться в тілі, є універсальним і широко вживаним у мові [200]. Дуже часто ми сприймаємо всі наші нефізичні переживання, як частину нашого внутрішнього життя, а внутрішнє – це, звичайно, тіло. Отже, концептуальна метафора **BODY IS A CONTAINER FOR A SOUL** (ТІЛО – ВМІСТИЛИЩЕ ДУШІ) знаходить своє відображення в лінгвістичній метафорі, яка вказує на те, що душа може звільнитися з одного контейнера – тіла і переміститися в інший: *When we are asleep, the soul appears to leave the body and roam about in dreams* [260], а також в лінгвістичній

метафорі – душу видно в очах людини: *If the eyes are the window to the soul, I worry about her – she always looks so downcast and sad* [260].

Ще одна загальна концепція душі полягає в тому, що сама **SOUL IS A CONTAINER (ДУША – КОНТЕЙНЕР)**. Ця концепція пов'язана з метафорою **PROTECTION IS CONTAINMENT (ЗАХИСТ – ЦЕ ЗБЕРІГАННЯ)**, важливою метою фізичного стримування є захист вмісту, а досвідною основою для цього метафоричного відображення є те, що наші життєво важливі органи захищені плоттю та кістками, а також наш щоденний досвід зберігання чогось цінного в надійних та потаємних контейнерах. Існують особливі випадки цієї метафори, коли **SOUL IS A CONTAINER OF EMOTIONS (ДУША – КОНТЕЙНЕР ЕМОЦІЙ)**, і враховуючи те, що відкритість емоцій у західних культурах розглядають як вразливість, потреба закрити ці емоції в контейнері та зробити їх невидимими для інших є досить раціональним.

Тож концептуальну метафору **SOUL IS A CONTAINER (ДУША – КОНТЕЙНЕР)** відображено в мові за допомогою характеристики *всередині-ззовні*, тобто всередині означає в душі, а значить душа являє собою контейнер, в якому щось можна зберігати, що продемонстровано такими прикладами: *That urge is in my soul, and I don't need to force myself or beat myself into an automaton of change* [289]. *I of course would tell you that I know in my heart and soul that it is there* [289]. Крім того, такі характеристики контейнера, як *повний-порожній* також продемонстровано на лінгвістичному рівні, де душа є саме контейнером емоцій, якщо він повний, то це душа емоційної людини, а якщо порожній, то без емоційної людини: *He had a heart of the purest gold and a soul full of mischief* [289]. *Hiro awoke in an empty house. His soul felt as empty* [289]. *Maybe you just haven't found it yet. You've got a deep soul, Charger. Tiffany doesn't see it yet, but she will, in time* [289].

Персоніфікація, яка є однією з найпоширеніших концептуальних метафор взагалі, стосується і концепту **SOUL** в англійській мові.

Загальноонтологічна метафора **SOUL IS HUMAN (ДУША – ЛЮДИНА)** має багато особливих випадків, у яких персоніфікована душа охоплює велике різноманіття людських властивостей, які разом утворюють цілісний образ. Концептуальна метафора **SOUL IS HUMAN (ДУША – ЛЮДИНА)** пов'язана з метафорою **ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ ЧЕСНОТ (ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ) ТА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ**, що відображено в лінгвістичній метафорі **ДУША – ЦЕ ЛЮДИНА, ЯКА Є: доброю (*kind soul*), злою (*evil soul*), загубленою (*lost soul*), щасливою (*happy soul*)**. Крім того, концептуальна метафора **ДУША – ЛЮДИНА** пов'язана з **ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ**, а також не часто пов'язана з **ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ РОЗУМУ**, що утворює лінгвальну метафору **ДУША – ЦЕ ЛЮДИНА, ЯКА ДУМАЄ ТА ЗНАЄ**.

Нижче представляємо концептуальну метафору **ДУША – ЛЮДИНА** в концептуальній картині світу англійської мови, де, користуючись корпусами англійської мови надаємо приклади лінгвальних метафор. Було виявлено, що концептуальна метафора **ДУША – ЛЮДИНА** розкриває різні особливості людської природи та існування, наприклад, національність людини, віросповідання або вік, що представлено нижче:

ДУША – ЛЮДИНА (вік): *There is a wise, old soul within every child. And a foolish child in every old soul* [289]. *Young Men's Christian Association Training School, poor agronomists and worse ecclesiasts, argued that evil was like to a seed, germinating in the same bodily springtime that nurtures a young soul, taking fast root for want of a disciplined gardener's scythe* [289].

Далі розглядаємо концептуальні метафори **ДУША – ЛЮДИНА**, яка пов'язана з концептуальною метафорою **ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ**.

ДУША – ЛЮДИНА + ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ = ДУША ЦЕ ЛЮДИНА ЯКА АБО МАЄ АБО НЕ МАЄ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ:

- 1) Another **innocent soul** joins my brothers and sisters [289];
- 2) There's just no way that you're **the pure soul** that survives at the end of the day [289];
- 3) I love you bud, nothing will ever replace **your beautiful soul**, I will miss you and think about you every day, it's not goodbye its see you later [289];
- 4) Don't tell me you actually sympathize with this, this? person? " " He had a soul. **A great soul** [289];
- 5) You have a good heart **a gentle soul** [289];
- 6) If there's a **bad soul** here, you have it. And you got it from your father [289];
- 7) Since it didn't, she chose to believe she didn't **have an evil soul**, just a weak heart [288];
- 8) May the Lord have mercy **on his gentle soul** [288];
- 9) But you have a choice. You pride yourself in having a choice. You have the **talent, the fierce, fierce soul** of Bach. And you think I can't bear it [288];
- 10) Impressed, he immediately abandoned his usual habit of trotting peacefully along behind the cattle and began nipping at their heels, although actually biting them seemed cruel and barbaric **to his kindly soul** [288];
- 11) Ah, this must be the **virtuous soul** [288].

ДУША – ЛЮДИНА + ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ ЕМОЦІЙНОГО НАСТРОЮ (СТАНУ) = **ДУША – ЦЕ ЛЮДИНА, ЯКА ЗНАХОДИТЬСЯ В ЯКОМУСЬ ЕМОЦІЙНОМУ СТАНІ або ЯКІЙ ВЛАСТИВІ ПЕВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ:**

- 1) You have to eat dessert with moderation, but it's important to continue to keep yourself and **your soul happy** with a bit of sweetness [289];
- 2) He was always so troubled. **A lost soul**. And you know, he never really accepted me as his mother [289];
- 3) And the only time **my poor brother's soul** knew any peace was when he was in those mountains, climbing [289];

4) *I would like to cleanse my soul; however, neither you nor anyone else can take it into your hands; no one has clean hands, and my **soul is free**... [289];*

5) *The **soul** that was **restless** and calm and free and beautiful and kind [289];*

6) *A **troubled soul** who, according to Ana, had a hidden dark side [289];*

7) *I do not think I could have endured it that day if my cooking had gone wrong, but nothing failed me and no woman can turn out an ovenfull of good flaky pies with well-cooked undercrusts and not find peace **for her troubled soul** [288];*

8) *I'm sure **his soul will be happier** on this side of the fence [288].*

9) *Jackie Kennedy is such a complicated figure that anyone who dares to bring her story to the big screen is **a brave soul** [289];*

10) *If I think about my father I think,' this was really **a strong soul**, a poet, who accepted a kind of jail, a human condition [289];*

11) *Dominique is a serious and **gentle soul**, a foil to her outgoing husband [289];*

12) *I have lost a beloved friend – **the kindest, most generous soul** and a brilliant artist [289];*

13) *Did she happen to tell the doctor the name of the **sick soul** who stabbed her? [289];*

14) *I don't know if the poor fit is from an inferior tailor, a weapon, or the fact that he likely borrowed it from some **unfortunate soul** [289];*

ДУША – ЛЮДИНА + ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ РОЗУМУ = ДУША – ЦЕ ЛЮДИНА, ЯКА ДУМАЄ ТА ЗНАЄ:

1) *He took a match from his pocket, struck it – and, while a second passed, stood there a prey, it seemed, to every emotion that **the human soul could know** [288];*

2) *The first choice for Armenians, maybe, or **some poor soul who thinks** research means running through the countries in alphabetical order [288];*

3) *Therefore, this principle by which we primarily understand, whether it be called the intellect or **the intellectual soul**, is the form of the body [288].*

ДУША – ЛЮДИНА, ЯКА МАЄ ВПОДОБАННЯ, переживання

1) *Our beloved Tim was a seeker, a fragile **artistic soul** searching for answers [289];*

2) *I knew then instinctively what a truly' old **musical soul**' he was [289];*

3) *Oh, creator of this Garden of Eden, please understand he's **a good soul** whose mind has been disturbed by temptation [289];*

4) *This was the Inky I remembered, **the kind, assertive, creative soul** who had taught me so much about living, but he misunderstood my excitement [289];*

Отже, душа в концептуальній картині світу англійської мови постає в таких метафоричних моделях: **ДУША Є КОНТЕЙНЕРОМ (ДУША ЯК ВМІСТИЛИЩЕ СУТНОСТІ, ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ, ДУША ВМІСТИЛИЩЕ ЧЕСНОТ (ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ) ТА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ, ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ РОЗУМУ), ДУША – ЛЮДИНА, ДУША – ПРЕДМЕТ, ДУША ЯК ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, тобто ТІЛО – ВМІСТИЛИЩЕ ДУШІ.**

2.3. HEART та SOUL у фразеологічній картині світу англійської мови

Варто зауважити, що фразеологічний рівень являє собою особливий шар у мовній картині світу та є етноспецифічним виявом законів життя певного народу. Він указує не лише на процес і результат побудови семантичного простору, але також і на соціальний, етичний складник, наприклад, що є добре і що є погано, як можна діяти і як не можна чинити. На відміну від простої звички або традиції, моральні норми отримують ідеологічне обґрунтування як ідеали добра і зла, належного, справедливого, відносно об'єктивного для певного періоду суспільного розвитку. Моральність формується протягом тривалого часу на базі традицій, звичаїв, обрядів, які превалюють у кожного народу й народності. Звісно, традиції та звичаї в різних етнічних груп, народів не існують автономно, ізолювано, а можуть перехреснуватися, впливаючи

один на одного. Однак вони не втрачають своєї специфіки, тому таким важливим є вивчення національно-культурної специфіки морально-етичних концептів різних лінгвокультур через фразеологічний фонд мови, який відображено у фразеологічній картині світу.

Фразеологічна картина світу англійської мови багата на фразеологічні одиниці з іменем-концептом **HEART**, які репрезентують низку когнітивних ознак концепту **HEART**.

Специфіка досліджуваного концепту **SOUL** у фразеологічній картині світу англійської мови визначила межі вивчення фразеологічних одиниць як багатогранний опис сутності концепту як культурного феномену та екзистенційно-маркованої ментальної структури, пов'язаної з релігійною етикою. Філософи уналежнюють концепт **SOUL** до одного з найскладніших понять. Визначення душі – це поняття, що виражає погляди на психіку та внутрішній світ людини, які піддавалися змінам у різні історичні періоди; душа – це поняття про особливу нематеріальну субстанцію, незалежну від тіла в релігії та ідеалістичній філософії і психології; у ортодоксальних концепціях середньовічної християнської та католицької філософії душа людини – це створене Богом унікальне безсмертне духовне начало; у новоєвропейській філософії під душею розуміли внутрішній світ. Людина є соціальною істотою, оскільки її внутрішній світ визначає її духовна домінанта, що відображено в різних формах її діяльності.

2.3.1. **HEART** у фразеологічній картині світу англійської мови

Концепт **HEART** представлений лексемою **HEART**, яка в поєднанні з іншими мовними одиницями утворює велику кількість фразеологізмів, які характеризують різні сфери життя людини. Англійська культура протягом століть зазнавала змін в асоціаціях зі словом **HEART**. У середні віки слово **HEART** символізувало наполегливість, силу духу, воєнну хоробрість, що

можна помітити в таких фразеологізмах: *faint heart* (боягуз), *brave heart* (відважний), *to lose heart* (втрачати дух). XIV ст. ознаменувалося значущими культурними змінами – епічні романи змінюють лицарськими романами, поезією серця. Слово **HEART** в англійській мові стає втіленням любові, емоцій, почуттів, що знаходить відображення в численних стійких поєднаннях: *to have a soft corner in one's heart for smb* (відчувати душевні зв'язки, теплі взаємини з кимось); *to break one's heart* (розбити серце); *heart is yearning over smb* (серце розривається); *sweetheart* (друг сердечний).

Варто наголосити, що для виявлення когнітивних ознак концепту **HEART** в англійській мові, вербалізованого фразеологічними одиницями (ФО) взято до уваги саме ФО з лексичним компонентом **HEART**. Для виявлення когнітивних ознак концепту **HEART** залучено такі лексикографічні джерела [256; 257; 260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 270; 271; 272; 273; 276; 277; 278; 279; 280; 281; 282; 285]. Під час дослідження всіх згаданих джерел відібрано **165** фразеологічних одиниць з лексичним компонентом **HEART** для виявлення когнітивних ознак концепту **HEART** у фразеологічній картині світу англійської мови.

Серце є центром любовного захоплення та емоційного життя людини: *win smb's heart* (досягти чиєїсь любові); символом відвертості та щирості: *with all one's heart* (щиро, всім серцем); символом відваги та мужності: *brave heart* (сміливий); символом доброти: *a kind heart* (добре серце); символом співчуття: *one's heart goes out to* (від усього серця співчувати); символом глибокого емоційного стану: *to have one's heart in one's boots* (серце відійшло в п'ятки). Серце як вмістилище емоцій та почуттів людини асоціюється як з позитивними (радість, захоплення, хвилювання) так і негативними емоційними станами, які може переживати людина (смуток, страх), а також з такими почуттями, як любов, задоволення, щастя.

Крім того, серце є вмістилищем рис характеру людини як позитивних – доброта, щирість, щедрість, відвертість, сміливість, так і негативних –

байдужість, жорстокість, боягузливість. Наприклад, людина з добрим серцем (*a kind heart*) чи людина із золотим серцем (*a heart of gold*) є доброю та чуйною, тоді як людина, яка має кам'яне серце (*a stone heart, a stony heart*) або серце із каменя (*a heart of stone*), є байдужою та злою. Серце може бути як співчутливим (*have one's heart go out to someone, one's heart bleeds for someone, to melt one's heart*), так і байдужим (*harden one's heart, steel one's heart against*), як сміливим (*heart of oak, stout heart*), так і боязким (*faint of heart*). Потрібно відзначити, що серце саме по собі вважають вмістилищем справжньої сутності людської вдачі, що актуалізовано фразеологічною одиницею *at heart*, яку використовують для опису істинної природи людської вдачі, навіть якщо людина не демонструє якихось рис свого характеру. Якщо в серці людина є доброю чи злою, то за своєю природою вона є саме такою: або схильною до гарних, або до поганих вчинків, що можна простежити в наступних прикладах: *He had dozens of friends, but he was a private person at heart. He was a very gentle boy at heart.* Крім того, ідеться не лише про риси характеру людини, але й також про справжнє «я» особистості, про погляди та сприйняття реальності, які є властиві особистості, наприклад: *He's still a socialist at heart. At heart, he's a revolutionist, an anarchist, a nihilist.*

У фразеологічній картині світу англійської мови серце може відчувати зацікавлення чимось чи жагу до чогось (*set your heart on something/doing something, everything your heart could desire*) або навпаки повну відсутність інтересу до чого-небудь (*not have the heart to do something, have one's heart (dead) set against something*).

Серце є символом емоційного стану людини, серце – це орган людського тіла, що своєю безпосередньо фізіологічною роботою демонструє зміну стану чи емоційного настрою людини, і саме тому серце як вмістилище та осередок зародження або переживання емоцій постає одним із ключових символічних образів у фразеологічній картині світу англійської мови. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що у фразеологічній картині світу серце є

вмістилищем як конкретних емоцій, так і емоцій, які переходять одна в одну або формують загальний спектр схожих чи протилежних емоцій, що зафіксовано у фразеологічній картині світу англійської мови. Наприклад, беручи до уваги наступні приклади, можна стверджувати, що в таких ФО, як *nearly gave someone a heart attack, strike fear into the hearts of, give someone heart failure* серце є вмістилищем саме емоції страху; смуток репрезентовано ФО *to break someone's heart, make someone sick at heart*, а радість вербалізує ФО *somebody's heart leaps*. Водночас фразеологічні одиниці *somebody's heart misses a beat, somebody's heart skips a beat, someone's heart is knocking, one's heart stands still, (one's) heart is jumping out of (one's) chest* можуть актуалізувати спектр таких емоцій, як схвильованість, хвилювання, захват, захоплення, подив чи страх. Варто додати, що спектр саме цих емоцій може бути актуалізовано в контексті повністю або частково, відповідно до контекстуального значення, яке має на меті мовець, чи автор або розуміє слухач чи читач. Отже, запропоновані нижче приклади використання дібраних з досліджених словникових джерел ФО *somebody's heart misses a beat, somebody's heart skips a beat, someone's heart is knocking, one's heart stands still, (one's) heart is jumping out of (one's) chest* демонструють актуалізацію цілого спектру таких емоцій, як схвильованість, хвилювання, захват, захоплення, подив чи страх: *Every time he looks at me my heart skips a beat. My heart missed a beat when I saw who it was. We met at one of his legendary house parties and my heart skipped a beat. His heart missed a beat as he saw the body of a small child at the water's edge. When I learned I was on live television, my heart skipped a beat. The shocking news made her heart skip a beat. His heart was knocking as he waited to meet his blind date. I swear, my heart stood still the moment my wife began walking down the aisle on our wedding day. There's nothing more jarring than waking up to the sound of sirens – your heart stands still immediately. Our hearts were jumping out of our chests as we waited for them to announce the winner.*

Уважаємо, що наведені приклади демонструють неоднозначну природу концепту серце, що вербалізована фразеологічними одиницями, оскільки зазначені вище ФО актуалізують серце як осередок емоційного стану, що не завжди є чітким та зрозумілим навіть людині, яка переживає схвильованість, хвилювання, захват, захоплення, подив чи страх, тож у наведеному прикладі *His heart was knocking as he waited to meet his blind date* (**Його серце калатало, коли він чекав свого побачення наосліп**) складно чітко та однозначно визначити, чи його серце калатало від страху, чи від захоплення, чи від хвилювання, чи від захвату. У контексті *Every time he looks at me my heart skips a beat* (**Щоразу, коли він дивиться на мене, моє серце завмирає**) важко виокремити єдину емоцію, яку переживає людина, коли він на неї дивиться. Так само і в прикладі *My heart missed a beat when I saw who it was* (**Моє серце завмерло, коли я побачив, хто це**) доволі складно з'ясувати, чи це лише страх, чи захоплення, чи хвилювання, чи все разом. Проте варто також зазначити, що в прикладах на зразок *The shocking news made her heart skip a beat* (**Шокуюча новина змусила її серце зацімівити**); *There's nothing more jarring than waking up to the sound of sirens – your heart stands still immediately* (**Немає нічого приголомшливішого, ніж прокидатися під звуки сирен – ваше серце миттєво зупиняється**) можна окреслити конкретніше, про які емоції йдеться, що це або страх, або хвилювання, або як страх, так і хвилювання.

Отже, висновкуємо, що серце не завжди є осередком якоїсь однієї конкретної емоції, а може одночасно переживати цілий спектр емоцій, які складно виокремити одна від одної навіть людині, яка перебуває в певному емоційному стані. Отже, серце – це центр емоцій, що репрезентує або певну конкретну емоцію або одночасно спектр різних емоційних станів, які можна вважати приємними, неприємними або нейтральними, а отже, фразеологічні одиниці, які вербалізують такі емоційні стани, можуть або передавати весь спектр таких емоцій або уточнювати конкретну чи конкретні емоції відповідно до їхнього контекстуального оточення. Таку особливість ФО пов'язуємо з

фізіологічною функцією серця, яке має здатність пришвидшувати своє серцебиття, коли людина одночасно переживає різні емоції, що можуть бути зовсім різними чи схожими, приємними чи неприємними.

Дослідивши та проаналізувавши всі **165** відібраних ФО з компонентом **HEART**, що вербалізують концепт **HEART**, варто зазначити, що виявлено **27** когнітивних ознак концепту **HEART** у складі фразеологічної картини світу англійської мови. Подаємо класифікацію досліджених ФО з компонентом **HEART**, які актуалізують когнітивні ознаки концепту **HEART** у фразеологічній картині світу англійської мови, у порядку зменшення, тобто від найбільшого кількісного показника відшуканих ФО, які актуалізують певну когнітивну ознаку, до найменшого:

1) **смуток та розчарування** – виявлено **22** ФО з компонентом **HEART**, які вербалізують смуток чи розчарування: *to break someone's heart; to die of a broken heart; to have a broken heart; to have a heavy heart; with a heavy heart; heart-wrenching; to have a sinking heart; to have an aching heart; someone's heart is in their boots; someone's heart sinks to/into their boots; someone's heart falls to/into their boots; someone's heart sinks; to eat your heart out; What the eye doesn't see, the heart doesn't grieve over; pierce someone's heart; make someone sick at heart; to lose heart; Hope deferred make the heart sick; somebody's heart aches; It is a sad heart that never rejoices; if it were not for hope, the heart would break; weigh (heavily) on (one's) heart;*

2) **кохання та любов** – під час аналізу відібрано **15** ФО з компонентом **HEART**, які концептуалізують кохання та любов: *to take somebody to your heart; to give your heart to somebody; to lose your heart to somebody; to win somebody's heart; to steal one's heart; to capture one's heart; to find a way into/to someone's heart; matters/affairs of the heart; to have a soft spot in one's heart for someone; the way to somebody's heart; the key to (one's) heart; The way to a man's heart is through his stomach; home is where the heart is; have one's heart go pitter-patter; Absence makes the heart grow fonder;*

3) **доброта та щедрість** – у дослідженому матеріалі виявлено **15** ФО з компонентом **HEART**, які концептуалізують доброту та щедрість: *be all heart; to have a heart of gold; to have a good heart; to have a kind heart; to have a big heart; to have a soft heart; to have a warm heart; to have a heart in the right place; to do something out of the goodness of your heart; to do something out of the kindness of one's heart; have someone's (best) interests at heart; to have a heart; to be tender-hearted; Cold hands, warm heart; a heart the size of Texas;*

4) **щастя та радість** – виявлено **12** ФО з компонентом **HEART**, які репрезентують щастя та радість: *give sb heart; it does your heart good to see/hear something; to do one's heart good; to gladden someone's heart; to have a light heart; one's heart leaps; to warm someone's heart; to warm the cockles of someone's heart; with a light heart; in good heart; heavy purse makes a light heart; a song in (one's) heart;*

5) **жорстокість (байдужість)** – виявлено **дев'ять** ФО з компонентом **HEART**, які вербалізують жорсткість та байдужість: *to have a heart of stone; to have a stone heart; to have stony heart; to have a cold heart; to have a hard heart; to harden one's heart; to be black-hearted; to steel one's heart against; have the heart (to do something);*

6) **центр, основна суть чого-небудь** – виокремлено **дев'ять** ФО з компонентом **HEART**, які вербалізують серце як цент та основну суть чого-небудь: *go to the heart of the matter; get at the heart of the matter; lie at the heart of the matter; rip the heart out of (something); strike at the heart of (something); tear the heart out of something; at the heart of something; at the/its heart; the beating heart of something;*

7) **повне залучення до чогось** – аналіз показав **дев'ять** ФО з компонентом **HEART**, які репрезентують повне залучення та зацікавлення чимось: *put your heart and soul into something; with all one's heart; one's heart out; put one's heart into; cry one's heart out; sing one's heart out; play one's heart out; sob one's heart out; weep (one's) heart out;*

8) **відсутність зацікавлення або бажання щось робити**: під час аналізу було відібрано **сім** ФО з компонентом **HEART**, які використовують для вираження відсутності зацікавлення та бажання щось робити: *not have the heart to do something; have no heart for; one's heart is (just) not in something; half a heart; have one's heart (dead) set against something; half-hearted about (someone or something); make a halfhearted attempt;*

9) **спектр таких емоцій, як схвилюваність, хвилювання, захват, захоплення, подив чи страх** – у досліджених контекстах виявлено **сім** ФО з компонентом **HEART**, які залежно від контексту можуть вербалізувати смuteк, розчарування, хвилювання чи страх: *heart-stopping; someone's heart is knocking; somebody's heart misses a beat; somebody's heart skips a beat; someone's heart is knocking; one's heart stands still; (one's) heart is jumping out of (one's) chest;*

10) **сильне бажання чи прагнення** – **сім** ФО з компонентом **HEART** використані, щоб показати сильне бажання чи прагнення: *your heart's desire; to set your heart on something/doing something; to your heart's content; with all your heart; your heart's desire/everything your heart could desire; to follow one's heart; the heart wants what it wants;*

11) **смівлівість, відважність**: **шість** ФО з компонентом **HEART** вербалізують смівлівість чи відважність: *to have a heart of oak; to have a stout heart; to take heart; to have a brave heart; to be lion-hearted; to find it in (one's) heart;*

12) **щирість** – під час дослідження проаналізовано **шість** ФО з компонентом **HEART**, що є вербалізаторами почуття щирості: *from the heart; from the bottom of one's heart; have a heart-to-heart talk; with all one's heart; speak from the heart; straight from the heart;*

13) **співчуття** – відібрано **п'ять** ФО з компонентом **HEART**, які вербалізують співчуття до когось: *to have one's heart go out to someone; one's*

heart bleeds for someone; to have a bleeding-heart; to melt one's heart; play on someone's heartstrings;

14) **відвертість** – дослідження виявило **п'ять** ФО з компонентом **HEART**, які вербалізують відвертість та відкритість характеру: *to open your heart; to wear one's heart on one's sleeve; to pour one's heart out; to bare your heart; pin (one's) heart to (one's) sleeve;*

15) **пам'ять** – **п'ять** ФО з компонентом **HEART** репрезентують серце як осередок пам'яті: *to know by heart; to learn off by heart; enshrine someone in one's heart; be etched on your heart; be engraved on (one's) heart;*

16) **страх** – **чотири** ФО з компонентом **HEART** концептуалізують емоції страху: *nearly gave someone a heart attack; strike fear into the hearts of; strike terror into (one's) heart; give someone heart failure;*

17) **найпотаємніше місце** – під час дослідження виявлено **чотири** ФО з компонентом **HEART**, які використовують для репрезентації чогось найпотаємнішого та найсокровеннішого: *in your heart of hearts; from the depths of someone's heart; in one's heart; know in (one's) heart;*

18) **чесність**: **чотири** ФО з компонентом **HEART** репрезентують правдивість та чесність намірів чи обіцянок: *cross my heart; cross my heart and point to God; with your hand on your heart; be (as) serious as a heart attack;*

19) **значущість когось або чогось** – під час аналізу відібрано **три** ФО з компонентом **HEART**, які концептуалізують важливість та значущість когось або чого-небудь: *near to one's heart; close to someone's heart; dear to one's heart;*

20) **острах, нерішучість**: **три** ФО з компонентом **HEART** вербалізують втрату сміливості, острах чи нерішучість: *faint of heart; Faint heart never won fair lady; be not for the faint-hearted;*

21) **вразливість**: відібрано **дві** ФО з компонентом **HEART**, які концептуалізують вразливість: *have a heart of glass, take something to heart;*

22) *справжня сутність характеру людини* – одна ФО з компонентом **HEART** демонструє використання лексеми **HEART** для вираження справжньої сутності характеру людини: *at heart*;

23) *схожість інтересів*: одна ФО з компонентом **HEART** концептуалізує схожість інтересів та захоплень кількох осіб: *after one's own heart*;

24) *зміна ставлення, настрою*: одна ФО з компонентом **HEART** концептуалізує зміну ставлення до когось або до чогось: *a change of heart*;

25) *здоров'я* – одна ФО з компонентом **HEART** вербалізує здоров'я: *hale and hearty*;

26) *порожній* – одна ФО з компонентом **HEART** функціонує в мові для вираження характеристики порожній: *emptier than a banker's heart*;

27) *прохолодна погода* – одна ФО з компонентом **HEART** описує прохолодну погоду: *colder than the shady side of a banker's heart*.

Здійснений аналіз відібраних фразеологічних одиниць з компонентом **HEART** дає змогу виділити **27** когнітивних ознак концепту **HEART**. Важливо зазначити, що для виявлення когнітивних ознак концепту **HEART** серце у фразеологічній картині світу англійської мови відібрано фразеологічні одиниці з лексичним компонентом **HEART**, який залучено до структури всіх відібраних та проаналізованих ФО.

За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що концепт серце відіграє неабияку роль у формуванні фразеологічної картини світу, оскільки його репрезентовано та актуалізовано в **165** фразеологічних одиницях, до структури яких входить основний функціональний вербалізатор концепту серце – лексичний компонент **HEART**.

Серед **27** виявлених когнітивних ознак концепту серце у фразеологічній картині світу когнітивна ознака *смуток та розчарування* вербалізована **22** фразеологічними одиницями та посідає перше місце за кількістю віднайдених ФО, що вербалізують цю когнітивну ознаку концепту **HEART** у

фразеологічній картині світу англійської мови. Вважаємо, що такий результат здійсненого аналізу зумовлений основною когнітивною ознакою концепту *HEART*, вербалізованого ФО з компонентом *HEART*, а саме серце як орган тіла. Оскільки серце як орган людського тіла відповідно до своїх фізіологічних функцій та особливостей може пришвидшувати або уповільнювати пульс, боліти чи спричиняти дискомфорт, що може бути реакцією організму на зовнішні чинники, то одними з найсильніших збудників таких реакцій можуть бути саме ситуації та події, які викликають такі емоції та стани, а саме: смуток, сум, журба, скорбота чи розчарування. Саме те, що серце як фізичний орган, який може боліти, калатати, шалено битися чи збивати ритм, зумовлює вираження емоцій смутку чи розчарування.

Серце вважають вмістилищем кохання, доброти та щедрості, що підтверджено досить великою кількістю віднайдених ФО, які репрезентують саме такі когнітивні ознаки концепту *HEART*. Під час аналізу виявлено по **15** фразеологічних одиниць, які репрезентують когнітивні ознаки *кохання та любов, доброта та щедрість*. Фразеологічний фонд англійської мови, отже, налічує значну кількість одиниць, які вербалізують кохання, любов, щедрість та доброту.

Варто зазначити, що така когнітивна ознака концепту *HEART*, як *щастя та радість* також є яскраво актуалізованою у фразеологічній картині світу англійської мови, що засвідчено **12** ФО. Припускаємо, що фізіологічні функції серця, які можуть здійснювати реакцію не лише на негативні, але й на позитивні чинники, зумовили осмислення серця як вмістилища і позитивних, і негативних емоцій, тому щастя та радість – це також те, що можна відчутти серцем та звернувшись до серця, що й вербалізовано у фразеологічній картині світу.

Такі виявлені когнітивні ознаки концепту *HEART*, як *жорстокість (байдужість), центр (основна суть чого-небудь), повне залучення до чогось* представлені у фразеологічному пласті англійської мови у кількості **дев'яти**

одиниць кожна, що формує значний шар фразеології досліджуваної мови. Згідно із представленими когнітивними ознаками серце є вмістилищем як позитивних, так і негативних рис характеру людини, центром або найосновнішим компонентом чого-небудь, а також джерелом сили, енергії та залучення до будь-чого.

Концепту **HEART**, вербалізованого ФО з лексичним компонентом **HEART**, властиві 27 когнітивних ознак. Отже, фразеологічні одиниці збагачують і розширюють значення окремих слів, вносячи в них нові виміри та асоціації, що й може впливати на кількість когнітивних ознак концепту у фразеологічній, когнітивній чи мовній картині світу.

2.3.2. **SOUL** у фразеологічній картині світу англійської мови

Дослідження фразеологічної картини світу англійської мови демонструє, що фразеологічні одиниці, які містять лексему **SOUL**, описують внутрішній світ людини та її характер – позитивні якості людини: *wealth of a soul* (багатство душі), *a soul of honour* (благородство душі), *the soul of discretion* (розсудливість душі); негативні якості особистості: *that man has no soul* (бездушна людина); міжособистісні відносини: *a kindly soul* (добра душа), *twin soul* (споріднена душа), *timid soul* (боязка душа). У фразеологічній картині світу **SOUL** як певний орган несе відповідальність за внутрішньо-духовне життя людини: *cannot call one's soul one's own* (не належати собі), а як субстанція, означає внутрішній стан людини: *a lost soul* (загублена душа, пропавша людина). Крім того, концепт **SOUL**, вербалізований ФО англійської мови, може виступати як культурний феномен та екзистенційно-маркована ментальна структура, пов'язана з релігійною етикою: *God rest his soul* (Царство йому небесне, упокій Господи його душу).

Отже, концепт **SOUL** у свідомості носіїв англійської мови може бути представлений як жива та нежива категорії. Концепт **SOUL** як жива субстанція

може позначати у фразеологічних одиницях саму людину або нематеріальну сутність, яка відчуває біль або радість, співчуття або презирство, тобто вміщувати увесь спектр людських емоцій. У фразеологічній картині світу англійської мови **SOUL** представлена в різних формах: як осередок почуттів й емоцій, як внутрішній світ людини, як носій етичного ідеалу, як безсмертна субстанція, пов'язана з вищим духовним началом.

Образно-сміслову домінантність концепту **SOUL** у національній самосвідомості простежують не лише на поняттєвому, концептуально-онтологічному рівні, але й на лексико-фразеологічному, що найбільш найрельєфніше представлено в лексикографічному просторі англійської мови.

У формуванні фразеологічної картини світу беруть участь універсальні елементи, що відображають етнонаціональну характеристику мовної особистості, супутню інформацію, яка може бути зумовлена освітою індивіда, соціальним середовищем його спілкування, естетичними ідеалами, етнокультурними традиціями. Спираючись на результати дослідження, можна зробити висновок про ступінь експліцитності національно-культурних та духовних цінностей, заснованих на традиції та морально-етичній системі лінгвокультур, наприклад, найбільш послідовно вони репрезентовані в англійських фразеологічних одиницях, які характеризують внутрішні якості та морально-етичні цінності людини.

Лексема **SOUL** має образне, метафоричне значення та називає духовне начало, до якого неможливо доторкнутися, а лише відчути. Дослідивши та проаналізувавши 67 відібраних ФО з компонентом **SOUL**, що вербалізують концепт **SOUL**, варто зазначити, що виявлено 13 когнітивних ознак слова-імені **SOUL** у складі фразеологічної картини світу англійської мови. Для аналізу залучено такі джерела, як: [256; 257; 260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 270; 271; 272; 273; 276; 277; 278; 279; 280; 281; 282; 285].

Нижче подаємо класифікацію досліджених ФО з компонентом **SOUL**, які актуалізують когнітивні ознаки концепту **SOUL** у фразеологічній картині

світу англійської мови в порядку зменшення, тобто від найбільшого кількісного показника відшуканих ФО до найменшого:

1) **душа як утілення моральності та духовності:** 10 ФО з компонентом **SOUL** репрезентують душу як моральність та духовність: *sell your soul (to the devil), sell your soul for something, soul-searching, touch the soul, (open) confession is good for the soul, search your soul, the iron enters (into) (someone's) soul, diseases of the soul are more dangerous than those of the body, do a (little) bit of soul-searching, search (one's) soul;*

2) **душа – основна суть чого-небудь; центр, осередок:** 10 ФО з компонентом **SOUL** вербалізують душу як центр чи основну суть чого-небудь: *heart and soul, the life and soul of the party, in/from the depths of someone's soul, deep in one's soul, soul-destroying, soul-crushing, very soul, be the soul of (something), brevity is the soul of wit, punctuality is the soul of business;*

3) **душа – внутрішній стан людини:** дев'ять ФО з компонентом **SOUL** актуалізують душу як стан, в якому перебуває людина: *lost soul, sensitive soul, happy soul, simple soul, unfortunate soul, poor soul, troubled soul, thirsty soul, stir the soul;*

4) **єдність думки та поглядів:** вісім ФО з компонентом **SOUL** репрезентують єдність думок та поглядів: *a kindred soul, to be a soulmate, to be a soul brother, to be a soul sister, soul music, soul jazz, soul food, soul cake;*

5) **душа – людина як матеріальна істота:** шість ФО з компонентом **SOUL** вказують на душу як на людину: *human soul, not tell a soul, gripe one's soul, a living soul, not a living soul in sight, every living soul;*

6) **душа – позитивні якості людини:** шість ФО з компонентом **SOUL** вербалізують позитивні риси характеру людини: *be the soul of discretion, wealth of a soul, a soul of honour, brave soul, wise old soul, good soul;*

7) **душа – дух:** відібрано **п'ять** ФО з компонентом **SOUL**, які концептуалізують душу як дух: *world soul, the eyes are the window to the soul, can't call (one's) soul (one's) own, salve for the soul, save (one's) soul;*

8) *душа – енергія; з повною віддачею, ентузіазмом, енергією*: чотири ФО з компонентом **SOUL** вказують на душу як на енергію: *body and soul, put (one's) heart and soul into (something), work (one's) soul case out, pour your heart and soul*;

9) *душа – відвертість людини*: три ФО з компонентом **SOUL** актуалізують відвертість людини: *bare your soul (to somebody), pour one's heart/soul out, with all one's heart and soul*;

10) *душа – негативні якості особистості*: дві ФО з компонентом **SOUL** репрезентують негативні риси характеру людини: *timid soul, black soul*;

11) *душа – ментальна структура, пов'язана з релігійною етикою*: дві ФО з компонентом **SOUL** вербалізують душу як ментальну структуру, пов'язану з релігійною етикою: *God rest his/her soul, bless my soul*;

12) *подив* – одна ФО з компонентом **SOUL** вербалізує подив: *upon my soul*;

13) *матеріальне благо* – одна ФО з компонентом **SOUL** актуалізує душу та тіло як два складники, які забезпечують матеріальне благо: *keep body and soul together, enough to keep body and soul together*.

Дослідження показало, що у фразеологічній картині світу англійської мови існує **67** ФО з компонентом **SOUL**, які актуалізують концепт **SOUL**. Виявлені ФО з компонентом **SOUL** вербалізують **13** когнітивних ознак досліджуваного концепту. Когнітивні ознаки *душа як утілення моральності та духовності* і *душа – основна чуть чого-небудь* є найбільш актуалізованими, оскільки кожен з них вербалізують десять фразеологічних одиниць системи англійської мови. Констатуємо, що душа у фразеологічній картині світу є, перш за все, утіленням моральності людини, а також осередком, центром, основою будь-чого, що можна обґрунтувати філософсько-теологічними трактування сутності душі.

Отже, виявлено **13** когнітивних ознак слова-імені **SOUL** у складі фразеологічної картини світу англійської мови. Для порівняння: **HEART**

репрезентує **27** когнітивних однак, що робить його домінуючим поняттям над **SOUL** у фразеологічній картині світу англійської мови.

2.4. **HEART** та **SOUL** як концепти

Як стверджує Г. Б. Вишневська, представництво концепту в мові часто приписують слову. Дослідниця розглядає різні погляди щодо відношень між словом та концептом. Зокрема, вважають, що основними формами вираження концепту є слово і словосполучення; до мовної репрезентації концепту відносять окремі слова та словосполучення, фразеологізми, речення та тексти, причому концепт вважають динамічним, а слово статичним; концепт співвідносять з кореневою морфемою, яка складає основу словотвірного гнізда, але тоді він залишиться без імені; слово є вмикачем, що вмикає концепт у нашої свідомості, активізуючи й «запускаючи» його до процесу мислення. Сама ж дослідниця схиляється до думки, що концепт і слово не потрібно ототожнювати, оскільки слово – це один з мовних репрезентантів концепту [15]. Ми погоджуємося з думкою Г. Б. Вишневської та вважаємо лексеми **HEART** та **SOUL** вербалізаторами концептів **HEART** та **SOUL**. Нижче наведемо підстави, чому **HEART** та **SOUL** є концептами в англійській картині світу.

У релігії, у повсякденному житті, у музиці, у кіно та в літературі концепти **HEART** та **SOUL** є істотними та ключовими в осмисленні людського існування, оскільки все, що шкодить душі чи серцю, шкодить людині на найглибшому рівні. Уразити когось у серце – означає завдати шкоди фізичному, психічному, моральному чи емоційному «я» людини. Так само як і завдати шкоди душі означає не просто завдати їй болю, але й позбавити її здатності жити повноцінно. Якщо щось калічить душу, то це порушує здатність людини нормально жити та спотворює те, як ми сприймаємо гармонію та порядок світу навколо нас. Безсердечних та бездушних людей вважають нездатними почувати себе гармонійно, адже їхнє бачення світу та

розуміння людей є скаліченим та глибоко спотвореним, бо безсердечна чи бездушна людина не здатна повністю пізнати світ. У такому осмисленні серце й душу потрібно розглядати не стільки цінними самі по собі, скільки інструментами, які дають змогу нам цінувати все, що є добрим. Відповідно до цього концепти серце й душа – це афективні, соціальні, емоційні та духовні емоції або почуття, які вможливають пізнання світу.

Цікавим є те, що в маркетингу, у рекламі спорту, у літературі, у популярних медичних порадах, які можна відшукати в журналах і в повсякденних дискусіях, серце регулярно зводять до розуміння його як органу, адже серце – це *мотор* або *насос*. Варто погодитися із цією універсальною істиною, що серце – це орган. Проте таке фізіологічне визначення поняття **HEART** змушує задуматися, як та в який спосіб можливо говорити про відмінність між людиною та твариною та що маємо на увазі, характеризуючи когось такими словами, як *безсердечний* чи *бездушний*, адже ці слова зазвичай означають набагато більше, ніж просте твердження про те, жива людина чи мертва в медико-біологічному сенсі. Отже, виникають питання, що саме мають на увазі під поняттям **SOUL** та які цінності ми вкладаємо в поняття **HEART** або що асоціюємо з ним. Це ключові й універсальні питання щодо того, як людина ставиться одна до одної та до світу, і вони, безперечно ставляться по-різному в різні часи, коли вступаємо в діалог і вивчаємо дискурс конкретних мов.

За останні двісті років уявлення про тіло як машину, а серце як про насос або двигун, стало поширеним. Хоч В. Гарві (1578-1657) зробив приголомшливе відкриття, коли в середині XVI ст. продемонстрував, як серце перекачує кров в тілі. Цій ідеї неминуче знадобився деякий час, щоб утвердитися в масовому уявленні, оскільки понад три тисячі років серце вважали моральною та духовною здатністю, набагато більш фундаментально вкоріненою в почуттях і соціальних відносинах, ніж фізичне тіло [145].

У фундаментальнішому сенсі ми відкидаємо редуктивну матеріалістичну концепцію серця так само, як і душі, виходячи з того, як ми діємо та говоримо в нашому повсякденному житті. Серце пов'язане з тим, як ми відчуваємося, як любимо, а також з нашим глибшим почуттям ідентичності чи власної сутності. Наш центр – це емоційне, психічне «я». Цей центр дає змогу вийти за межі наших можливостей і вступити в контакт з іншими. Цей простір усередині нас є простором, який відкритий на світ і на Бога.

У сучасній англійській мові та культурі наявні такі способи характеристики людини, як *good-hearted* (з добрим серцем), *warm-hearted* (добросердечний) чи *hard of heart* (жорстокий). Ще з давніх часів серце вважали осередком емоцій та почуттів людини, підтвердженням чого є приклади використання афоризмів великих поетів-класиків, таких як Вільям Шекспір в 1606 році в трагедії «Макбет» – *False face must hide what false heart doth know* [145].

Т. Брандт та Д. Хупперт у дослідженні “Brain beats heart: a cross-cultural reflection” стверджують, що поширене призначення емоційних і когнітивних функцій для серця в стародавніх світських і релігійних культурах по всьому світу можна пояснити відсутністю концепту функції мозку в ті ранні часи [145].

Стародавні приклади того, як серцю приписували функції, яких воно насправді не має, можна знайти в єгипетській Книзі мертвих, доктрині грецького філософа Аристотеля та частково в традиційній китайській медицині. У середньовічній Європі з'явилися надзвичайні релігійні ритуали, такі як роздільне поховання серця і тіла або культ «Пресвятого Серця Ісуса Христа» у католицькій церкві [145].

Містичний приклад ірраціонального значення серця покійників можна знайти в єгипетській Книзі мертвих. У Стародавньому Єгипті вважали, що смерть передбачає проходження небезпечної подорожі складним підземним світом, щоб нарешті досягти раю в потойбічному світі. Книга мертвих

складається з окремих папірусних згорток, позначених ієрогліфічними заклинаннями, які нібито мають магічну силу. Книга була своєрідним путівником для померлих, щоб допомогти їм подолати раптові перешкоди. У той час єгиптяни були впевнені, що серце, а не мозок є найціннішим органом, джерелом індивідуального інтелекту, характеру, емоцій і пам'яті, а основне – ключем до успішної подорожі потойбічним світом. Із цієї причини процес муміфікації передбачав видалення мозку через ніздрі, але наявність серця в тілі померлого. Крім магічних заклинань, Книга мертвих також містила кольорові ілюстрації, такі як ритуал зважування серця. Обов'язковою умовою було те, щоб серце померлого не важило більше пера богині Маат, яка відповідала за порядок і правду. Якщо серце було легшим за перо, мертвим дозволяли йти далі, щоб нарешті приєднатися до богів [145].

Століттями пізніше в стародавній китайській медицині мозок також вважали другорядним, визначаючи, що функціонування серця забезпечує якість і розуміння чуттєвого сприйняття людини [145]. У медицині відповідностей органу Інь призначали певні функції печінки, серця, селезінки, легень та нирок, тоді як мозок не належав ні до органів Інь, ні до органів Ян. Якщо його взагалі згадували, то описували як своєрідний орган зберігання речовини, який мав назву кістковий мозок. Серце відігравало центральну роль у сприйнятті, опосередкованому взаємними зв'язками з органами чуття. Здатність чітко бачити, наприклад, була пов'язана зі станом врівноважених емоцій, що, своєю чергою, було функцією серця [145].

Щодо концепту ***SOUL***, то, за словами Т. Брандта та Д. Хупперта, у стародавній Греції тіло й душа були предметом гострих філософських дискусій, зокрема Аристотеля та Гіппократа. Існували філософські прихильники віднесення духу й душі як до серця, так і до мозку. Аристотель (384-322 рр. до н. е.) розглядав серце як місце духовних і розумових функцій, пов'язаних з усіма частинами тіла через кровоносні судини. Він уважав, що основним завданням мозку є охолодження серця, яке мало схильність закипати

різними емоціями [145]. Однак лікар Гіппократ (460-370 рр. до н. е.) у своїй роботі “De morbo sacro” писав про те, що мозок є найпотужнішим органом людини та стверджував хибність думки про те, що людина думає серцем [145].

Однак у середньовічній Європі *вища функція серця* була відроджена як осередок християнства, що дало початок новому культу католицької церкви, відомому як Пресвяте Серце Ісуса Христа. Історично цей культ бере свій початок від XI та XII ст. християнства в бенедиктинських і цистерціанських монастирях. У XVII ст. основна роль у розвитку й поступовому визнанні культу Святого Серця належить Іоаннові Еду і Маргариті Марії Алякок. Згодом культ Пресвятого Серця став одним з найзначущіших римо-католицьких свят католицької церкви в усьому світі. Численні картини та скульптури зображують цю відданість культу, деякі з яких показують Ісуса, який тримає своє серце в руках [145].

Ще один звичай, який бере свій початок із середньовічної Європи, – це роздільне поховання серця і тіла. У ранній період таких поховань в Європі внутрішні органи й серце не розділяли. Окреме поховання серця на відстані від тіла почалося у Франції та Англії. Серце Річарда Левове Серце, який помер у 1199 році в Шалус (Chalus), поховано в Руані, а тіло – у Фонтевро. Ритуал встановлення двох місць поховання для високопоставленої особи в середньовічній та постсередньовічній Центральній Європі допоміг посилити та поширити лояльність завдяки подвоєнню кількості пам’ятників на честь померлого. Особливу важливість серця, безсумнівно, все ще формували вірою в те, що людська душа перебуває саме в серці. Продовження звичаю окремого поховання серця маємо на прикладах Фредеріка Шопена (1810-49), чиє серце було поховано у Варшаві, а тіло – в Парижі, або Отто фон Габсбурга, чиє серце поховано в 2011 році в бенедиктинському абатстві Паннонхалма в Угорщині, а тіло залишилося в капучинській гробниці у Відні [145].

Транскультурні концептуалізації когнітивних функцій серця, які, з погляду нашого сьогоденішнього наукового розуміння, є ірраціональними,

ідеями базовані на загальному джерелі історичної мудрості: на досвіді, що серцебиття відображає такі емоції, як щастя, любов чи тривога. Усі когнітивні та емоційні процеси, які генеруються інтерактивними нейронними центрами та складними церебральними мережами, що об'єднують сенсорні дані з досвідом та очікуваннями, працюють без будь-якої здатності з нашого боку локалізувати основну діяльність мозку. Натомість ми сприймаємо вегетативні реакції цих когнітивних процесів, особливо серця, навіть до такої міри, що ми можемо відчувати тимчасовий *синдром розбитого серця (broken heart)*. Отже, історично саме тілесні симптоми та відчуття, а не непомічені функції мозку спричинили те, що серце вважали органом, який вміщує душу [145].

Від єгипетської Книги мертвих до доктрини грецького філософа Аристотеля стародавні світські та релігійні культури по всьому світу часто вважали серце, а не мозок, вмістилищем емоцій, пізнання та навіть душі [145].

Душу відкидають багато вчених сьогодні в Європі та Америці як анахронізм. Утім, функціонування лексеми **SOUL** залишається продуктивним в англійській мові. Душа охоплює глибоку і значущу сферу життя і почуттів.

Джеймс В. Андерхілл у дослідженні “Understanding and translating the heart & the soul”, беручи до уваги матеріал COCA, щоб дослідити вживаність лексеми *soulless*, знаходить такі приклади використання: *soulless places* (бездушні місця), *soulless houses* (бездушні будинки), *soulless tower blocks* (бездушні вежі), *soulless concrete and glass structures* (бездушні бетонні та скляні конструкції), *soulless dormitories* (бездушні гуртожитки), *soulless institutions* (бездушні установи), *soulless bureaucracies* (бездушна бюрократія), *soulless monochrome universes* (бездушні монохромні всесвіти). Дослідник висновковує, що нічого із цього нас не хвилює, жодне з цих місць не приймає нас і не є домівкою для нас, такі місця лякають і калічать душу, у таких місцях серце не отримує насолоди чи радості [252].

Отже, услід за Джеймсом В. Андерхілл, погоджуємося, що тільки бездушна істота могла б перебувати в таких місцях та отримувати такий

досвід, але не людина, бо *бездушна істота є нелюдською*. Ці посилення дають змогу сформулювати дві пов'язані ідеї про те, що, по-перше, людство як таке можна визначити через поняття ***SOUL***, адже душа робить людину людиною, що створює опозицію: *істота* не є людиною; по-друге, душа протягом життя генерує здатність відчувати і сприймати, а здатність проживати повноцінне життя розвивається з часом, крім того розвиток душі може бути перешкоджено або навіть заблоковано, якщо душу не збагачувати або завдавати їй шкоди [252].

Цінним для нашої дисертаційної розвідки є й подальші результати дослідження Джеймса В. Андерхілла, який зазначає, що серце працює аналогічно, оскільки серце пов'язане з тим, що означає бути людиною. Дослідник стверджує, що ***heartless man*** (*безсердечний чоловік*) судячи із фраз і словосполучень, відшуканих дослідником у COCA, має значення чоловіка, який не наділений гідними рисами вдачі, тобто безсоромного, здатного на негідні вчинки, чоловіка, якого можна порівняти із твариною – ***heartless dog*** (*безсердечний пес*), де протиставлена людина тварині. Отже, безсердечний чоловік втрачає свою людяність та зосереджує увагу лише на своїх егоїстичних бажаннях. З іншого боку, жінка втрачає не свою людяність, а свою здатність бути жінкою. Це передбачає дві ієрархії, пов'язаних зі статусом, але по суті різні. Чоловіків розглядають з погляду людської цінності, жінок оцінюють з погляду того, наскільки вони відповідають уявному жіночому ідеалу [252].

У дослідженні “Understanding and translating the heart & the soul” науковець Джеймс В. Андерхілл, підбиваючи підсумок того, які пісні, тексти та онлайн-корпуси дають змогу осмислити, що означає мати серце чи душу, і що за логічною ознакою означає бути безсердечним чи бездушним, стверджує, що бездушні місця (*soulless places*) гальмують наш духовний, емоційний і психічний розвиток, а безсердечні та бездушні люди (*heartless people*) небезпечні для нас. Окрім того, дослідник наголошує, що враження загалом

справедливі щодо текстів і корпусів французькою, чеською, німецькою, англійською, американською, шотландською та австралійською англійською мовами. Для підтвердження цих висновків дослідник провів широкий спектр короткометражних інтерв'ю протягом року з носіями цих мов. На його думку, є незначні розбіжності в коментарях китайців, корейців та філіппінців, у котрих взято інтерв'ю і які погодилися поділитися своїми враженнями, але вони принципово не суперечать ідеї того, що серце має здатність розуміти та відчувати й має емоційний характер [252].

Джеймс В. Андерхілл дослідив частотність вживання лексеми **HEART** в англійській мові та зміни, що відбулися із часом. За його словами, програма перегляду Google ngram зафіксувала приблизно вдвічі менше вживань слова **HEART** у 2000 році порівняно з 1860 роком, тоді як слова *heartly* та *heartily* зменшилися у своєму функціонуванні у сім і вісім разів за той самий період. На думку дослідника, соціальні науки, зокрема економіка та психологія, дедалі більше віддаляються від усього, що має суб'єктивний присмак. Навіть літературознавці, лінгвісти та філологи понад сто років або близько того віддають перевагу таким термінам, як *світогляд*, що наголошують на інтелектуальній, концептуальній стороні розуміння за рахунок емоцій або почуттів, пов'язаних з досвідом [252].

Однак інтернет-ресурс представляє статтю “British terms of endearment: ‘Sweetheart’, ‘love’, ‘darling’...” в якій ідеться про те, що лексема *sweetheart* одна з найпоширеніших способів звернутися до коханої або близької людини серед таких як *love, luv, honey, hun, dear, dearie, darling, babe, baby*. Лексему *sweetheart*, що походить від середньоанглійського *swete hert* і буквально означає *солодке серце*, можна простежити аж до XIII ст. Оскільки в ті часи мало що було відомо про серце та систему кровообігу, серцю нав'язували образні слова щодо характеру людей: *heavy-hearted, light-hearted, and cold-hearted*. Вважалося, що, оскільки від кохання може паморочитися голова та пришвидшуватися серцебиття, то середньоанглійське *swete hert* означало

серце, що б'ється швидко. Поступово *swete hert* перетворилося на лексему *sweetheart*, часто використовувану в сучасній англійській мові для звернення до людини [146].

Згадуваний Джеймс В. Андерхілл, задаючись питанням, наскільки ефективною є лексема **HEART**, стверджує, що **HEART** є концептуальним зв'язком, навколо якого функціонують різні лексичні ресурси. Порівнюючи функціонування лексеми **HEART** в п'яти мовах (в англійській, німецькій, французькій, чеській та польській) він стверджує, що англійська мова надає велику кількість складних слів та виразів, у яких використана лексема **HEART**. Дослідник надає деякі приклади дериватів (*hearty, heartily*), складних слів (*heartbreak, heartstrings, heartrending, heartland, heartburn, heartfelt*) та виразів (*from the heart, by heart, to take something to heart, set your heart on something, the heart of the matter*) [252].

Зроблено висновок, що з усіх досліджених мов німецька видається найефективнішою щодо дериватів, складних слів та виразів, а у французькій мові менше складних слів з лексемою **HEART**. Проте незважаючи на те, що лексема *sœur* у французькій мові є досить непродуктивною у словотворі, вона забезпечує рівень, на якому сходяться та збігаються різні поля значень [252].

Чеська мова надає широкий спектр похідних слів, які стосуються людських почуттів, сердечних прийомів та сердечності загалом. З іншого боку, незважаючи на те, що чеська мова дуже продуктивна з афіксами (суфіксами та префіксами), як і французька, вона вважається відносно непродуктивною у формуванні складних слів. Польська мова має схожий діапазон значень із чеською та іншими мовами [252].

Отже, на думку Джеймса В. Андерхілла, аглютинувальна сила германських мов виявляється як у словах, так і у складних словах. Він переконаний, що ані слов'янські мови, польська чи чеська, ані романська мова (французька) не можуть конкурувати з німецькою та англійською мовами. Отже, бачимо як граматики відображає шляхи та можливості, що їх мови

відкривають для уявлення. Уявлення є вільними настільки, що ми постійно підтверджуємо та переглядаємо шляхи використання мови. Робота розуму постійно формує наші спільні межі для мислення та почуттів [252].

Проаналізувавши п'ять мов (англійську, німецьку, французьку, чеську та польську), науковець вважає, що серце є ключовим культурним поняттям у всіх п'яти мовах, а переважна більшість виразів, пов'язаних із серцем, вказують на позитивні значення. Отже, погоджуємося, що серце є ключовим концептом в системі англійської мови та культури [252].

Варто наголосити, що метою дисертації не є компаративний аналіз різних мов, проте навіть поверховий аналіз **HEART** та **SOUL** у різних культурах та мовах дає змогу назвати поняття **HEART** та **SOUL** саме концептами, які властиві різним картинам світу, а не лише англійській.

2.4.1. Модель концепту **HEART**

Серцю, більш ніж будь-якій іншій частині людського тіла, надають особливого значення та символічної сили. Це серце, яке виражає істотний характер людини у такій фразі, як *at heart*. У сучасній англійській мові серце означає джерело емоцій на відміну від міркувань мозку. Однак раніше серце також вважали центром розумових процесів, зокрема розуму й пам'яті, що підтверджує фраза *by heart* (напам'ять). У наш час люди мислять серцем, посиляючись на любов і співчуття, що вербалізовано фразами *heartbreak*, *heart-rending*, *heart-warming*. Доповнюючи низку цих емоцій, маємо наступні випадки *from the heart* (щиро); *heart-to-heart* (відверто); *heart and soul* (повністю, з повною віддачею). Емоційні запаси мужності та волі нерідко від серця – *take heart* чи *lose heart*. Роль серця в підтримці життя означає, що його розглядають як центр тіла, і як наслідок це може бути центром інших локацій – *in the heart of the region* (в серці регіону) чи *at the heart of the company* (в центрі компанії).

Беручи за основу твердження про те, що концептуальний аналіз передбачає собою аналіз вербалізованих концептів та слугує способом виявлення концептуальних ознак за допомогою дослідження значень лексеми, що актуалізує концепт [41], можна побудувати фреймову структуру концепту **HEART**, вербалізованого лексемою **HEART** на основі взятого з лексикографічних джерел матеріалу. Унаслідок аналізу словникових дефініцій лексеми **HEART** створено загальну модель концепту **HEART** в англійській мові, яку представлено у вигляді фрейму.

Покроковий та докладний аналіз лексикографічних дефініцій лексеми **HEART** представлено нижче з відібраними з лексикографічних джерел ([261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271; 272; 273; 274; 277; 278; 280; 282; 283; 285]) прикладами використання лексеми **HEART** відповідно до виявлених когнітивних ознак.

Фреймова структура концепту **HEART** складається з п'яти субфреймів, які, своєю чергою, заповнені слотами, що і формує фреймову сітку концепту **HEART**, вербалізованого лексемою **HEART**.

Відповідно до всіх проаналізованих лексикографічних джерел першою дефініцією лексеми **HEART** є серце як орган. Отже, **серце-орган** уналежнюємо до першого **субфрейму 1**, який заповнюємо слотами. **Слот 1** визначає серце як м'язовий орган кровоносної системи у хребетних, який перекачує кров від вен до артерій, підтримуючи кровообіг у всій кровоносній системі. Під **слотом 2** розуміємо аналогічний функціонуючий орган структури безхребетних організмів, яка забезпечує живлення клітин через поширення поживних речовин системою. **Слот 3**, який також відносимо до **субфрейму 1** репрезентує частину тіла, що означає грудну клітину або груди. Отже, **субфрейм 1** заповнюємо трьома слотами, які репрезентують серце як орган фізичної будови організму, тобто *серце як внутрішній орган* та *серце як частина тіла*.

Наступний етап дослідження дав змогу виявити **субфрейм 2**, який розуміємо як **серце-осередок** та, своєю чергою, заповнюємо двома слотами. *Серце як осередок емоцій* формує **слот 1 субфрейму 2**, який послідовно розділяємо на чотири слоти другого рівня, а саме: **слот 1.1** кохання, **слот 1.2** – впевненість, **слот 1.3** – сміливість, **слот 1.4** – сподівання.

Серце-осередок характеру заповнює **слот 2 субфрейму 2**, оскільки відповідно до лексикографічних джерел серце репрезентує вдачу людини та її риси характеру, як позитивні, так і негативні: *simple-hearted, pure-hearted, generous-hearted, big-hearted, cold-hearted, hard-hearted*.

Серце-центр відносимо до **субфрейму 3**, який заповнюємо трьома слотами. До **слоту 1 субфрейму 3** уналежнено *серце-центр* будь-чого, наприклад, центр міста, центр лісу – *a house in the heart of London, an old house at the heart of an ancient forest, a busy dentists' practice in the heart of London's West End, a quiet hotel in the very heart of the city*. **Слот 2 субфрейму 3** називаємо *серце-розгалуження подій*, оскільки серце означає найважливішу або основну частину проблеми, запитання, події чи ситуації: *difficult issues at the heart of science policy. We must get to the heart of the problem. The committee's report went to the heart of the government's dilemma*.

Серце-серцевина овочів відносимо до **слоту 3 субфрейму 3**, оскільки відповідно до лексикографічних джерел лексема **HEART** вербалізує концептуальне значення серцевини таких овочів, як *artichoke hearts* (серцевина артишоку).

Субфреймом 4 фреймової сітки концепту **HEART** вважаємо *серце-форму*. **Субфрейм 4** заповнений одним слотом. **Слот 1** називаємо *серце-кохання-любити*. Доречно зазначити, що саме таке концептуальне значення датується 1977 роком, коли використання форми серця (зображення форми серця «») зазнало трансформації, увійшовши в ужиток як дієслово. Логотип «I NY» був створений, щоб підняти моральний дух міста, яке перебувало в стані кризи. Графічний дизайнер М. Глейзер створив знаменитий

логотип () , який відтоді вважають кліше та мемом. З логотипом М. Глейзер розширив значення лексеми **HEART** за межі романтичної любові, щоб охопити сферу громадянських почуттів, і в такий спосіб відкрив шлях до нових способів використання. Коли (зображення форми серця «») стало дієсловом, його концептуальне значення передбачало почуття любові та прихильності до людини, міста чи до речей. Проте через двадцять два роки з'явилася нова графічна форма, яка надала цьому концептуальному значенню ще більшої вживаності та популярності. У 1999 році японський провайдер NTT DoCoMo випустив перші емодзі, створені для мобільного зв'язку. У оригінальному наборі з 176 символів було п'ять, які демонстрували форму серця. Наразі можна нарахувати понад 30 різних емодзі, які зображають серце в різний спосіб, тож припускаємо, що така тенденція буде розвиватися й надалі [177]. Отже, відповідно до лексикографічних джерел лексема **HEART** репрезентує значення серцеподібної форми чогось або описує предмет у формі серця, що має концептуальне значення любові та кохання: *heart-shaped chocolates; The child decorated the card with hearts and flowers.*

Субфрейм 5 має назву *гра*, який складається із *слому 1* *серце-масть*, оскільки в проаналізованих лексикографічних джерелах лексема **HEART** актуалізує поняття гральної карти чирвової масті.

Дослідивши лексикографічні джерела для виявлення концептуальних ознак за допомогою значень словникових дефініцій лексеми **HEART** в англійській мові, виявили **14** основних когнітивних ознак, які може вербалізувати лексема **HEART**:

- 1) серце – м'язовий орган кровоносної системи у хребетних;
- 2) серце – функціональний орган структури безхребетних організмів;
- 3) серце – грудна клітина або груди;
- 4) серце – осередок кохання;
- 5) серце – осередок впевненості;
- 6) серце – осередок сміливості;

- 7) серце – осередок сподівання;
- 8) серце – осередок характеру;
- 9) серце – центр;
- 10) серце – розпал подій;
- 11) серце – серцевина овочів;
- 12) серце – форма;
- 13) серце – любов;
- 14) серце – гральна карта.

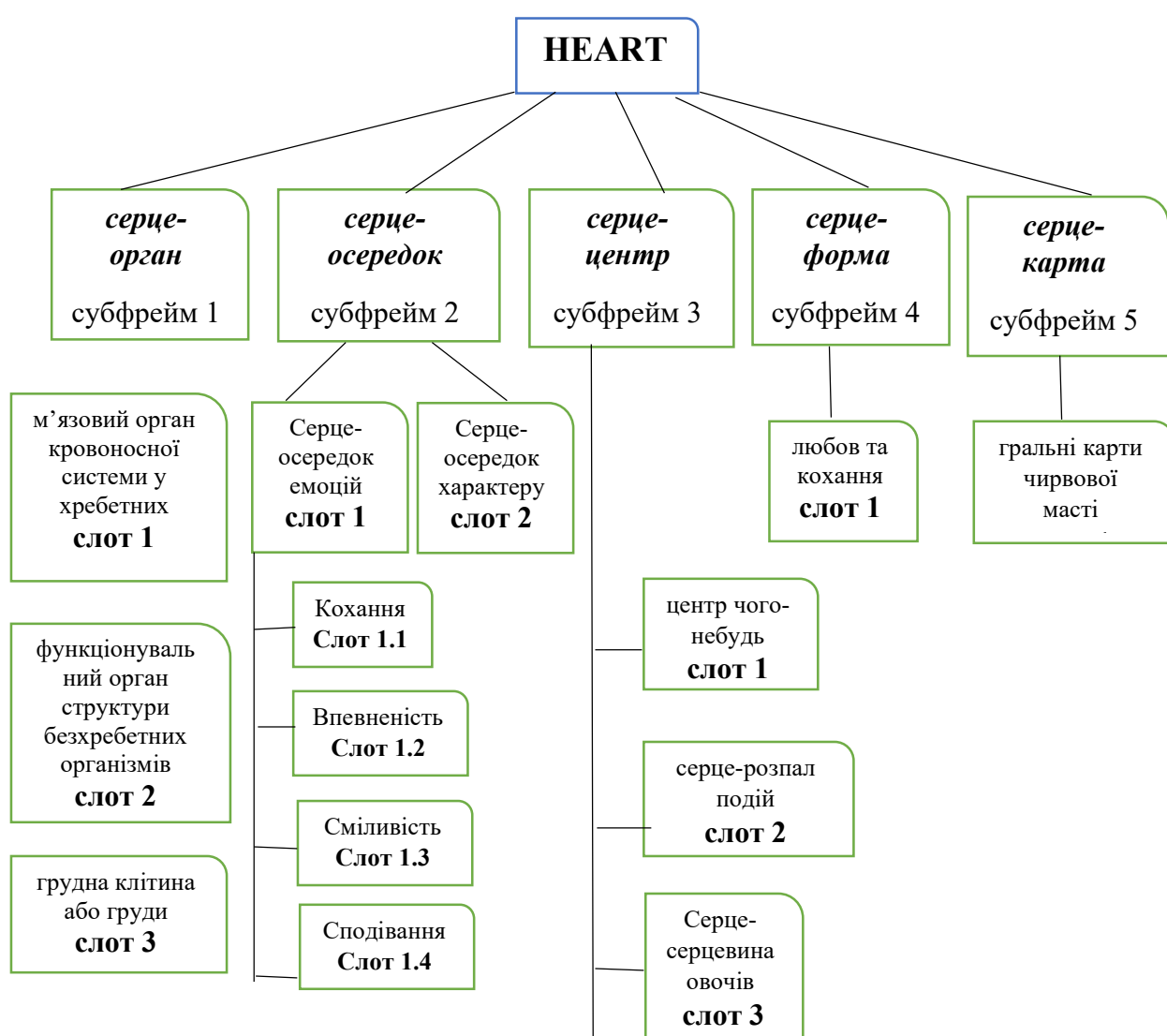

Рис. 19. Фреймова модель концепту *HEART*

2.4.2. Модель концепту *SOUL*

Незважаючи на те, що багато філософів, дослідників і вчених розглядають й уточнюють феномен концептів у своїх наукових розвідках, ця проблема все ще потребує подальших досліджень для виявлення питання з різних точок зору.

Існує думка, що мова не формує понять, а служить засобом обміну ними в процесі спілкування. Поняття існують в реальній психіці людини, тому для спілкування вони повинні бути вербалізовані, тобто виражені мовними засобами. Очевидно, що дослідження концептів у всіх його аспектах є одним з найважливіших напрямів досліджень у лінгвістиці останніх років.

Основним завданням цього підрозділу є проаналізувати дефініції лексеми *SOUL* на матеріалі відібраних лексикографічних джерел для виявлення всіх лексичних значень досліджуваної лексеми, що дасть змогу з'ясувати основні когнітивні ознаки концепту *SOUL*, вербалізованого лексемою *SOUL*. Для виявлення всіх лексичних значень лексеми та створення фреймової сітки проаналізовано такі лексикографічні джерела а саме: [261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271; 272; 273; 274; 277; 278; 280; 282; 283; 285].

Відповідно до проаналізованих дефініцій лексикографічних джерел будуємо фреймову сітку концепту *SOUL*, яка складається із чотирьох субфреймів: *душа-дух*, *душа-людина*, *душа-основна частина*, *душа-культура темношкірих афро-американців*. Своєю чергою, кожен із цих чотирьох субфреймів заповнений слотами, які ширше та докладніше розкривають концептуальні значення лексеми *SOUL* в англійській мовній картині світу.

У проаналізованих лексикографічних джерелах першою дефініцією лексеми *SOUL* є *душа як дух*, який є принципом життя, енергії, початкової рушійної сили живої чи неживої істоти. Отже, *субфреймом 1* називаємо *душа-*

дух, у якому, своєю чергою, виділяємо **слот 1** нефізична сутність людини, який описує безсмертну нематеріальну основу в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварин чи предметів.

Субфрейм 2 душа-людина заповнюємо такими слотами, як: **слот 1** – людина як матеріальна істота, **слот 2** – людина у кількісному вимірі, **слот 3** – характер людини, **слот 4** – духовність людини, **слот 5** – внутрішній емоційно-психічний світ людини.

Значення лексеми **SOUL** людина як матеріальна істота відносимо до **слоту 1**, яке використано для позначення людини як живої фізично-матеріальної істоти, яку можна побачити, почути та відчутти: *The night was dark and still, and there was not a soul in sight* (Ніч була темна і тиха, і не було видно жодної душі); *Don't tell a soul* (Не говори нікому); *I don't know a single soul in this town* (Я не знаю жодної душі в цьому місті); *There was no other living soul to be seen* (Більше не було видно жодної іншої живої душі). До **слоту 2** відносимо значення лексеми **SOUL**, використане для визначення певної кількості людей, наприклад, *a village of 300 souls* (село, в якому проживає 300 душ). У **слоті 3** представлено значення характер людини, тобто лексему **SOUL** можна використовувати для визначення та опису рис характеру людини: *A few brave souls queued all night to get tickets for centre court*. (Кілька сміливців всю ніч стояли в черзі, щоб отримати квитки на центральний корт). **Слот 4** надає значення духовність людини, тобто є показником, наскільки духовно розвинена особистість: *My brother thinks that anyone who doesn't like poetry has no soul* (Мій брат вважає, що той, хто не любить поезію, не має душі). Останнім виокремленим слотом в **субфреймі 2 душа-людина** вважаємо **слот 5** – внутрішній емоційно-психічний світ людини: *He is really quite a sensitive soul* (Він дійсно дуже чутлива людина). *She's a happy little soul* (Вона щаслива маленька душа).

До **субфрейму 3 душа-головна частина** належать два слоти: **слот 1** енергія, **слот 2** життя: *A lot of local residents say the downtown area is losing*

its soul (Багато місцевих жителів кажуть, що центр міста втрачає свою душу).

Останній **субфрейм 4** називаємо **душа-культура темношкірих афро-американців**, у якому виділяємо **слот 1** – музичний жанр, який визначає культурний напрям темношкірих афро-американців, зокрема музичний жанр: *He listens to a lot of soul* (Він багато слухає соул-музики); *A soul band* (Група соул); *Hip-hop artists draw on the music of the past – the blues, R&B, soul, and jazz* (Виконавці хіп-хопу спираються на музику минулого – блюз, R&B, соул і джаз); *It will feature various local musicians such as Faithe, Rashawn Stallworth and Jamal Steele, all who embody a hip-hop and soul style to their music* (В концерті візьмуть участь різні місцеві музиканти, такі Фейт, Решон Столворт і Джамал Стіл, усі вони втілюють у своїй музиці стиль хіп-хопу та соулу).

Важливо зауважити, що соул-музика є популярним музичним жанром, який виник в афроамериканській культурі Сполучених Штатів наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років. Своїм корінням соул-музика пов'язана з афроамериканським госпел та ритм-енд-блюзом. Соул-музика відображає афроамериканську ідентичність і підкреслює важливість афроамериканської культури. Нововиявлена афроамериканська свідомість уможливила виникнення нових стилів музики, які мотивували афроамериканців пишатися тим, що вони темношкірі. Отже, соул-музика, будучи таким жанром музики, мала підвищувати обізнаність темношкірих американців про своє африканське походження. Соул-музика є функціональною, тому що вона служить як соціальним, так і духовним потребам. Кінцевий продукт музики не є артефактом, схожим з тим, який створюється у мистецтві живопису чи скульптури. Цей нематеріальний аспект афроамериканської музики фактично забезпечив її виживання, насичену африканізмами, від Африки через період рабства до сьогодення.

За результатами дослідження лексикографічних джерел для виявлення концептуальних ознак за допомогою значень словникових дефініції лексеми

SOUL в англійській мові виявлено **12** основних когнітивних ознак, які можуть вербалізуватися лексичною одиницею ***SOUL***:

- 1) душа – дух;
- 2) душа – нефізична сутність людини;
- 3) душа – людина як матеріальна істота;
- 4) душа – людина у кількісному вимірі;
- 5) душа – характер людини;
- 6) душа – духовність людини;
- 7) душа – внутрішній емоційно-психічний світ людини;
- 8) душа – основна частина;
- 9) душа – енергія;
- 10) душа – життя;
- 11) душа- культура темношкірих афро-американців;
- 12) душа – музичний жанр;

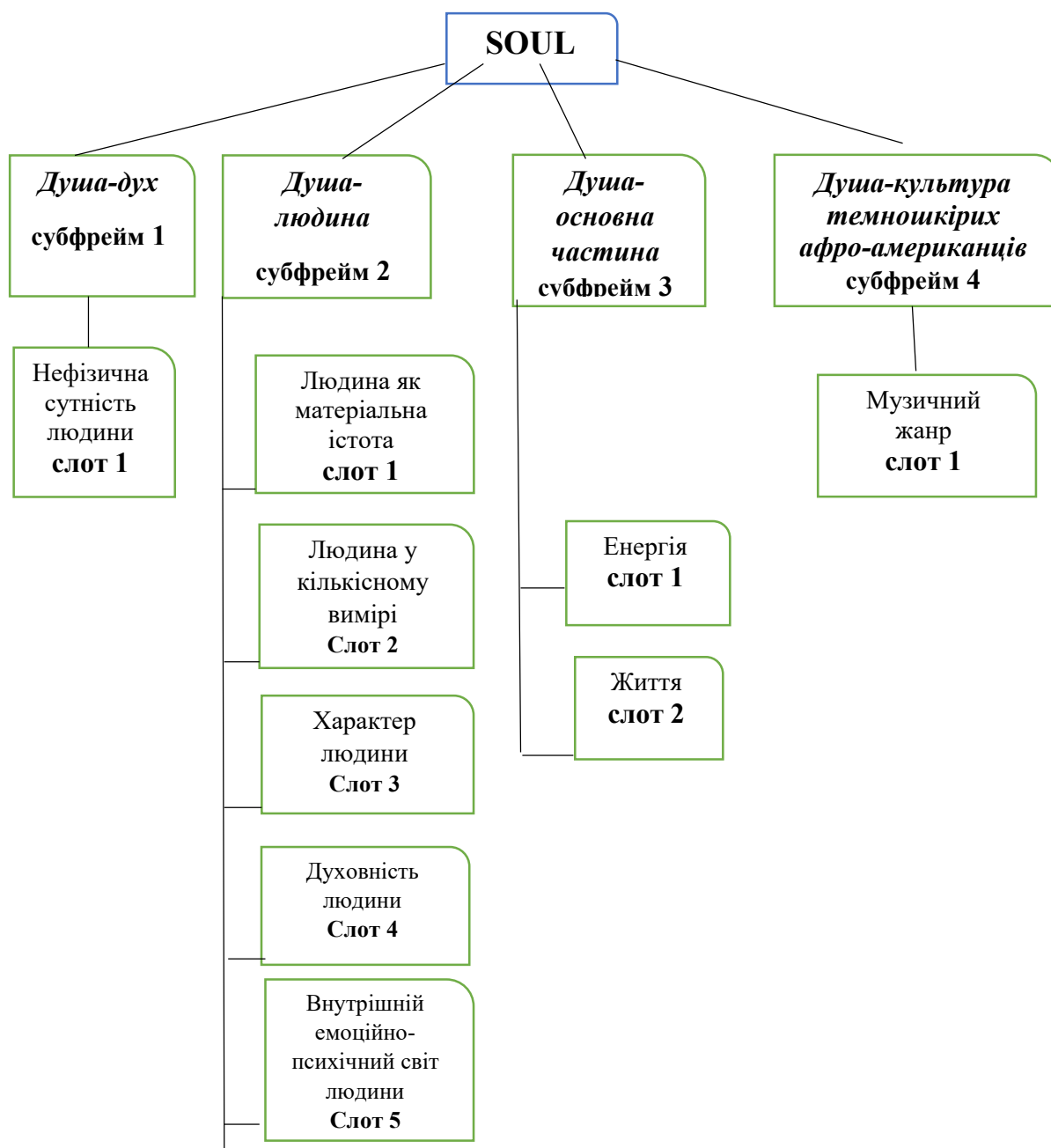

Рис. 20. Фреймова модель концепту *SOUL*

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу встановлено, що лексеми *HEART* та *SOUL* посідають важливе місце в системі англійської мови та входять до 3000 найуживаніших слів англійської мови. Проте порівнюючи частотність уживання лексеми *HEART* та лексеми *SOUL*, робимо висновок, що лексема *HEART* в чотири рази частіше функціонує в мові порівняно з лексемою *SOUL* як на мовному рівні, так і на фразеологічному, оскільки було віднайдено 165 ФО з компонентом *HEART* і лише 67 ФО з компонентом *SOUL*.

На конкретному рівні можемо спостерігати деякі відмінності застосування лексеми *HEART* у американському, британському і канадському варіантах англійської мови, оскільки частотність використання лексеми *HEART* на мільйон слів у COCA становить **194.50** разів, що складає **38.69%**, тоді як у BNC та Strathy – **131.62** рази (**26.18%**) та **176.64** рази (**35.13%**) відповідно.

Лексеми *HEART* і *SOUL* є словами-іменами концептів *HEART* і *SOUL*, які мають 14 та 12 когнітивних ознак відповідно. Концепти *HEART* і *SOUL* є істотними та ключовими в осмисленні людського існування, оскільки все, що шкодить душі чи серцю, шкодить людині на найглибшому рівні.

Унаслідок дослідження концептуальної метафори концептів *HEART* та *SOUL* встановлено, що *HEART* – це *ПРОСТІР*, *ОБ'ЄКТ* та *КОНТЕЙНЕР*, а *SOUL* – це *ОБ'ЄКТ* та *КОНТЕЙНЕР*. Встановлено, що в системі англійської мови метафори концепту *HEART* функціонують значно частіше, ніж метафори концепту *SOUL*. Це, на нашу думку, можна пояснити тим, що за філософсько-теологічними уявленнями серце вважають вмістилищем душі. З огляду на це концепт *HEART* можна використовувати, поєднуючи когнітивні ознаки концепту *SOUL*.

Матеріали розділу висвітлено в 4 наукових публікаціях [101; 227; 228].

РОЗДІЛ 3. Когнітивні особливості та мовна репрезентація концептів *HEART* та *SOUL* в англomовній картині світу на матеріалі художніх текстів

3.1. Концепти *HEART* та *SOUL* в англomовній картині світу: лінгвокультурологічний аспект

Кожна національна культура формує ніби невидиму сферу, за межі якої належні до неї люди неспроможні вийти. Вони не усвідомлюють, не відчують цих обмежень, оскільки перебувають усередині цієї ментальності й культурної сфери. Суб'єктивно вони почувають себе вільними, об'єктивно їй підпорядковані. Це підпорядкування виявляється в тому, що людина діє, відчуває, мислить так, як це прийнято певною нацією. Вона бачить світ крізь призму менталітету свого народу, у традиційних образах культури, в якій людина зростала [13].

Особливості національного характеру знаходять вияв у мікрополі споконвічних мовних утворень на позначення найважливіших, визначальних для народу слів-понять, кожне з яких має розгалужену систему первинних і вторинних значень, характеризується широкими асоціативними зв'язками, здатністю виконувати когнітивні функції метафоризації, символізації [13, с. 22-23].

Вплив національно-культурного складника на мовленнєву діяльність позначений не лише в безпосередньому застосуванні етнічно орієнтованих слів і виразів, а й у способах і засобах слововживання, у процесах розвитку образності [13, с. 23].

Внутрішній світ кожної особистості характеризується різним ступенем поєднання властивостей розуму (*ratio*), з одного боку, і властивостей серця і душі (*emotio*) – з іншого. Особистість – це хтось, хто хоче, відчуває, думає, знає, говорить і робить. Наявність у всіх мовах слів для визначення цих понять

свідчить про те, що це визначення особистості можна сприйняти як універсальне. Етнічна зумовленість поняття «*особистість*» виявляється в різному наповненні цих понять і в специфіці їхньої взаємної співвіднесеності [13, с. 23]. Тож у роботі зроблена спроба розглянути когнітивні особливості концептів **HEART** і **SOUL** та способи вербалізації досліджуваних концептів в англomовній картині світу на прикладах американського, британського та канадського варіантів англійської мови.

Як уже було з'ясовано в розділі 2.4., **HEART** та **SOUL** є міжкультурними концептами, оскільки вони ставали об'єктами досліджень різних мовних картин світу: англійської, німецької, французької, української, чеської, польської, арабської, – що підтверджує ідею того, що **HEART** та **SOUL** є радше міжкультурними, ніж національно маркованими елементами, хоч, зрозуміло, кожній картині світу властиві свої особливості. Отже, одним із завдань дисертаційної розвідки є спроба виявити особливості вербалізації концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу.

В цьому розділі проаналізуємо концепти **HEART** та **SOUL** з лінгвокультурологічного погляду, розглянувши їхнє функціонування та роль в англomовній картині світу на матеріалі відібраних романів американського, британського та канадського варіантів англійської мови. У центрі уваги дослідження постають способи вербалізації та когнітивні особливості досліджуваних концептів в англomовній картині світу.

У дисертаційній роботі англomовну картину світу розглядаємо на прикладах американського, британського та канадського варіантів англійської мови. Вибір саме цих варіантів англійської мови зумовлено їхньою популярністю на європейському континенті. Крім того, британський варіант вважають родоначальником усіх інших варіантів мови, а популяризація американського та канадського контенту в художній літературі, телеіндустрії, публіцистиці, новинах та джерелах засобів масової інформації щороку набирає обертів. До того ж, порівняно з іншими варіантами англійської мови, такими

як ірландський, шотландський, австралійський та новозеландський, саме американський, британський та канадський варіанти англійської мови налічують найбільшу кількість носіїв цих її варіантів.

Очевидно, що найтісніші зв'язки лінгвокультурологія виявляє з культурологією та лінгвістикою, оскільки культурологія показує самосвідомість людини щодо природи, суспільства, історії, мистецтва та інших сфер її соціального та культурного буття і об'єктом її є культура. Крім того, одним із завдань мовознавства є дослідження світогляду, який відбивається та фіксується в мові як мовна картина світу. Отже, лінгвокультурологія досліджує процес та результат постійної діалектичної взаємодії мови та культури, а об'єктом її є синергетична єдність цих двох сутностей [47, с. 21].

Лінгвокультурологія передусім досліджує сучасні мовні факти крізь призму духовної культури, тобто досліджує лише синхронну взаємодію мови та культури. Лінгвокультурологія дотична не лише до національної культурної інформації, але й до інформації, що стосується культури загальнолюдської [47, с. 21]. З огляду на це, для дослідження особливостей функціонування концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу з лінгвокультурологічного погляду відібрано шість романів відомих американських, британських та канадських письменників.

Дослідження концептів **HEART** та **SOUL** з використанням елементів лінгвокультурологічного методу на матеріалі художніх творів зумовлено двома основними причинами.

По-перше, як уже зазначено, культурологія показує самосвідомість людини щодо природи, суспільства, історії та мистецтва, і отже, художня література як вид мистецтва надає змогу розглянути та дослідити процес відображення мовних, когнітивних та фразеологічних явищ у літературі, а отже, в мистецтві, і, відповідно, й у картині світу певної свідомості. У

конкретному випадку – в англомовній картині світу, що є одним з основних завдань дослідження.

По-друге, методом корпусного аналізу, який застосовано в другому розділі дисертаційної роботи для дослідження місця та ролі мовних явищ **HEART** та **SOUL** в англомовній картині світу на матеріалі корпусів американського, британського та канадського варіантів англійської мови, виявлено, що **HEART** на матеріалі корпусів всіх трьох варіантів англійської мови: американського – Corpus of Contemporary American English (COCA) [289], британського – (British National Corpus (BNC)) [287] та канадського – (Corpus of Canadian English (Strathy)) [288] найчастіше використовують саме в художній літературі. Нижче наводимо точні дані та графічні підтвердження отриманих результатів про частотність застосування лексеми **HEART** як вербалізатора концепту **HEART** у трьох варіантах англійської мови.

Варто зазначити, що відповідно до Corpus of Contemporary American English (COCA) **HEART** в американському варіанті англійської мови найчастіше використовують саме в художній літературі, а найрідше – в академічній сфері: в художній літературі **HEART** використано **340 73** (частотність використання на мільйон слів становить **287,97** разів); у фільмах, серіалах та телевізійних шоу **HEART** використано **315 59** разів (на мільйон слів **HEART** трапляється **246, 41** разів); у публіцистиці (журналах) кількість використання **HEART** становить **292 46** разів (на мільйон слів **HEART** – **231, 94** рази); на вебсторінках **HEART** використано **271 17** разів (частотність використання на мільйон слів становить **218,24** рази); у блогах **HEART** трапляється **207 21** раз (на мільйон слів – **161, 11** разів); у розмовному мовленні – **199 77** (на мільйон слів – **158, 38** разів); у новинах – **179 22** (на мільйон слів – **147, 21** раз); в академічній сфері – **124 30** (на мільйон слів – **103. 76** разів). Результати частотності використання лексеми **HEART** як вербалізатора концепту **HEART** за різними сферами вживання англійської мови в її американському варіанті подано на рис. 21.

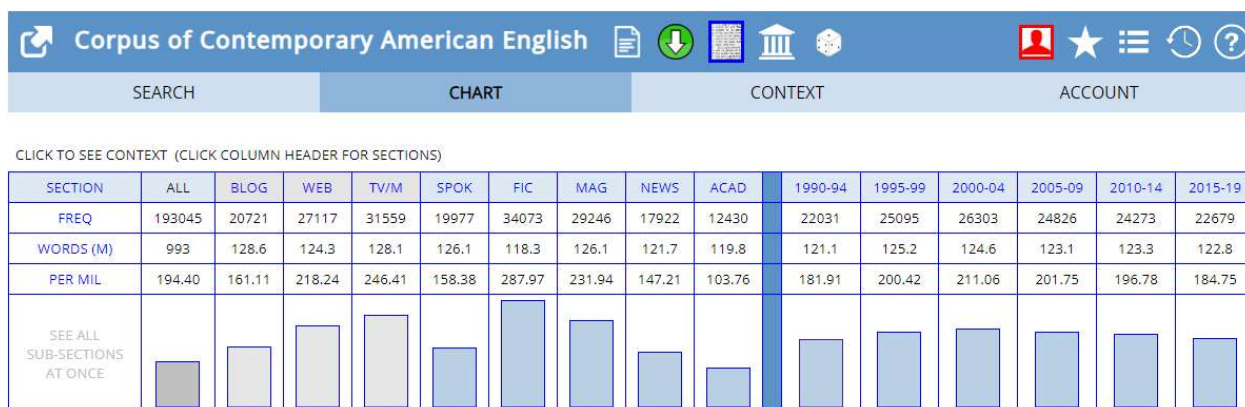

Рис. 21. Частотність використання лексеми **HEART** в різних контекстах американського варіанту англійської мови.

Схожі результати отримуємо, проаналізувавши корпус британського варіанту англійської мови (British National Corpus (BNC)), де лексема **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використана в художній літературі, а найрідше – в розмовному мовленні: в художній літературі **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** використано **4958** разів (на мільйон слів **HEART** – **311, 64** рази); у публіцистиці (газетах) – **HEART** використано **1705** разів (на мільйон слів – **162, 90** рази); у категорії різне – **HEART** використано **2636** рази (на мільйон слів – **126, 52** рази); у популярному жанрі – **HEART** використано **851** раз (на мільйон слів – **117, 19** разів); в неакадемічній сфері – **1324** рази (на мільйон слів – **80, 27** разів); в академічній сфері – **1104** (на мільйон слів – **72.01** рази); в розмовному мовленні – **584** рази (на мільйон слів – **58.61** рази). Результати частотності використання лексеми **HEART** як вербалізатора концепту **HEART** за різними сферами вживання англійської мови в її британському варіанті подано на рис. 22.

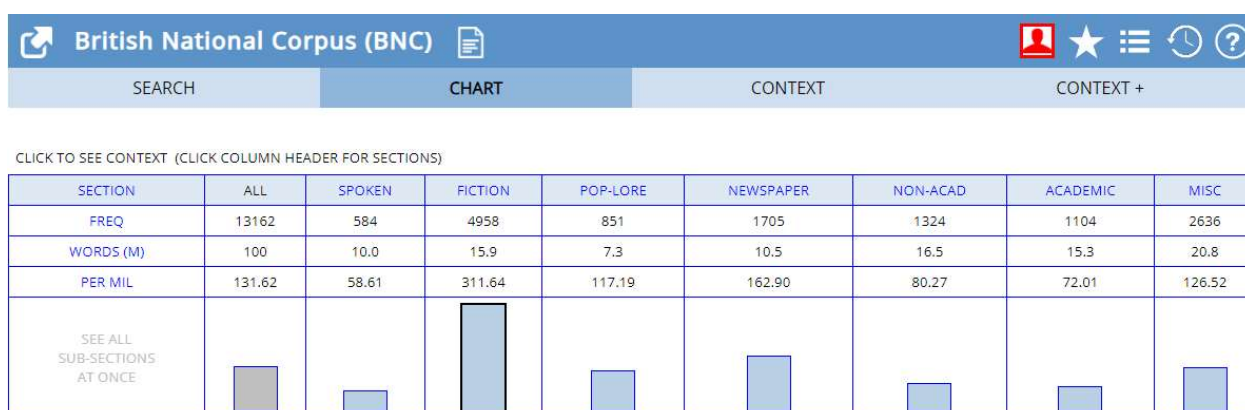

Рис 22 Частотність використання лексеми **HEART** в різних контекстах британського варіанту англійської мови.

За результатами корпусу канадського варіанту англійської мови (Corpus of Canadian English (Strathy)), можемо констатувати, що лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використано в художній літературі, а найрідше – в розмовному мовленні: у художній літературі **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** використано **1430** разів (на мільйон слів – **383,66** разів); у категорії різне **HEART** трапляється **18** разів (на мільйон слів – **243,33** рази); у науково-популярній літературі – **551** раз (на мільйон слів – **219,45** рази); у газетах **HEART** трапляється **2696** разів (на мільйон слів – **205,60** рази); у журналах – **1394** рази (на мільйон слів – **139,91** раз); в академічній сфері – **1551** раз (на мільйон слів – **107,44** рази); у розмовному мовленні – **309** разів (на мільйон слів – **53,99** рази). Результати частотності використання лексеми **HEART** як вербалізатора концепту **HEART** за різними сферами вживання англійської мови в її канадському варіанті показано на рис. 23.

Рис. 23. Частотність використання лексеми **HEART** в різних контекстах канадського варіанту англійської мови

Отже, незважаючи на розбіжності у кількості слів, яку налічують корпуси американського, британського та канадського варіантів англійської мови (COCA – мільярд слів, BNC – 100 мільйонів слів, Strathy – 50 мільйонів слів) та різні часові періоди, які охоплюють корпуси запропонованих текстів (COCA – 1990-2019 роки; BNC – 1980-1993 роки; Strathy – 1970-2000 роки), лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використано в

художній літературі в корпусах усіх трьох досліджуваних варіантів англійської мови.

Лексему **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** відповідно до COCA в американському варіанті англійської мови найчастіше використано на вебсторінках, а найрідше – в розмовному мовленні. У художній літературі частотність використання лексеми **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** посідає третє місце з незначним розривом. Відповідно до COCA **SOUL** найчастіше використовують на вебсторінках з частотністю в **9950** разів (частотність використання на мільйон слів становить **80.08** разів); у фільмах, серіалах та телевізійних шоу **SOUL** використано **9908** разів (частотність використання на мільйон слів становить **77,36** разів); у художній літературі – **8471** раз (на мільйон слів – **71,59** разів); у публіцистиці (журналах) кількість використання **SOUL** становить **5853** рази (на мільйон слів – **45,46** разів); у блогах **SOUL** трапляється **5847** разів (на мільйон слів – **45,46** разів); в академічній сфері – **4632** рази (на мільйон слів – **38,67** разів); у новинах **SOUL** використано **4118** разів (на мільйон слів – **33,83** рази); у розмовному мовленні **SOUL** використано **3427** разів (на мільйон слів – **27,17** разів). Результати частотності використання лексеми **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** за різними сферами вживання англійської мови в її американському варіанті представлено на рис. 24.

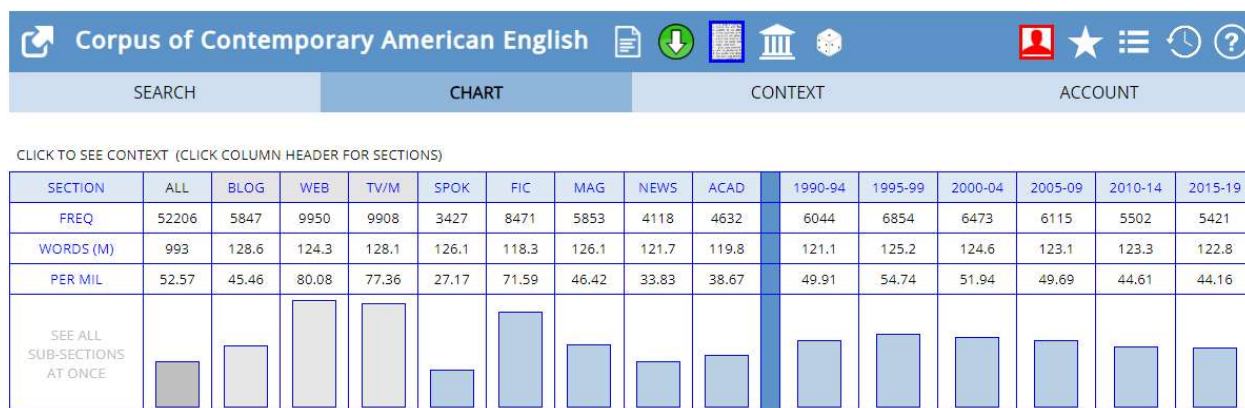

Рис 24. Частотність використання лексеми **SOUL** в різних контекстах американського варіанту англійської мови

Проаналізувавши корпус британського варіанту англійської мови (BNC), можна висновкувати про те, що лексему **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** найчастіше використано в художній літературі, а найрідше – у розмовному мовленні: у художній літературі **SOUL** як вербалізатор концепту **SOUL** використано **994** рази (на мільйон слів – **62,48** рази); у популярному жанрі **SOUL** трапляється **420** разів (на мільйон слів – **57,84** разів); у категорії різне **SOUL** використовують **522** рази (на мільйон слів – **25,05** рази); в неакадемічній сфері – **379** рази (на мільйон слів – **22,98** рази); в академічній сфері – **251** раз (на мільйон слів – **16,37** разів); у публіцистиці (газетах) – **164** рази (на мільйон слів – **15,67** разів); у розмовному мовленні – **125** разів (на мільйон слів – **12,55** раз). Результати частотності використання лексеми **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** за різними сферами вживання англійської мови в її британському варіанті подано на рис. 25.

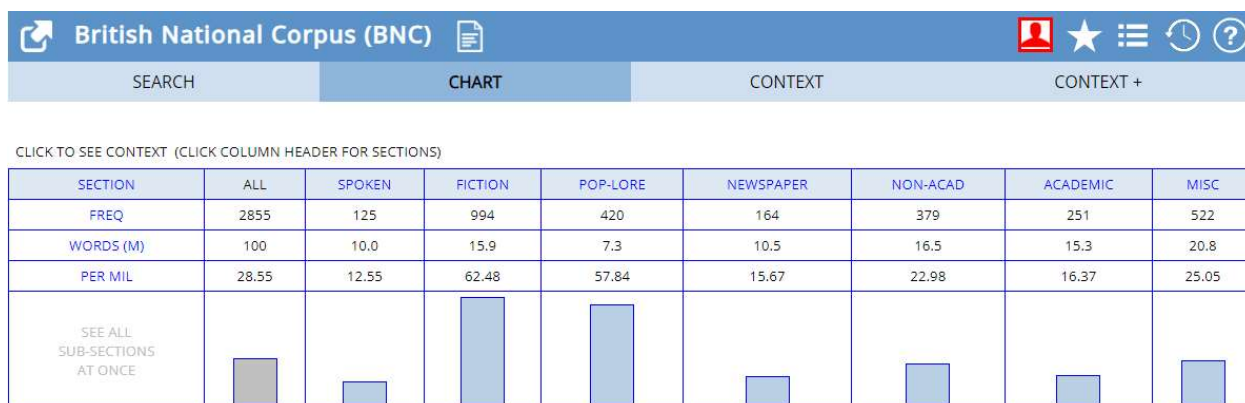

Рис. 25. Частотність використання лексеми **SOUL** в різних контекстах британського варіанту англійської мови.

Схожі результати отримуємо, проаналізувавши корпус канадського варіанту англійської мови (Strathy), де лексему **SOUL** як вербалізатор концепту **SOUL** найчастіше використано в художній літературі, а найрідше – в розмовному мовленні: у художній літературі лексему **SOUL** як вербалізатор концепту **SOUL** використано **395** разів (на мільйон слів – **105,98** разів); у науково-популярній літературі – **169** разів (на мільйон слів – **67,31** разів); у категорії різне – **чотири** рази (на мільйон слів – **54,07** разів); в академічній

сфері – **429** разів (на мільйон слів – **29,79** разів); у журналах – **283** рази (на мільйон слів – **28,40** разів); у газетах **SOUL** трапляється **194** рази (на мільйон – **14,49** рази); у розмовному мовленні – **42** рази (на мільйон слів – **7,34** рази). Результати частотності використання лексеми **SOUL** як вербалізатора концепту **SOUL** за різними сферами вживання англійської мови в її канадському варіанті продемонстровано на рис. 26.

*Рис. 26. Частотність використання лексеми **SOUL** в різних контекстах канадського варіанту англійської мови.*

Незважаючи на деякі розбіжності, лексема **SOUL** як вербалізатор концепту **SOUL** найчастіше використана саме в художній літературі в корпусах британського та канадського варіантів англійської мови, тоді як в американському варіанті використання **SOUL** у художній літературі незначною мірою поступається кількості використання на вебсторінках та у фільмах, серіалах та телевізійних шоу, що можемо пояснити відмінностями в кількості слів та часовими періодами представлених текстів у корпусах американського, британського та канадського варіантів англійської мови.

Отже, зважаючи на представлені результати внаслідок корпусного аналізу, особливості вербалізації та когнітивних ознак концептів **HEART** та **SOUL** із застосуванням лінгвокультурологічного підходу розглядаємо на прикладі шести відібраних художніх творів американського, британського та канадського варіантів англійської мови.

3.2. Англомовна картина світу: американський, британський, канадський варіанти англійської мови

Англійську мову називають національно негомогенною або поліетнічною через те, що для 400 мільйонів людей вона є рідною мовою, проте має різноманітні національні та регіональні варіанти [21, с. 56].

Такі країни як США, Сполучене Королівство чи Канада, як і кожна країна, де англійська мова є основною мають на меті зберегти всі лінгвістичні особливості, користуючись мовним стандартом [21, с. 56]. Для 14 мільйонів канадців англійська мова є рідною, але англійська мова в Канаді має спільні риси, як зі стандартом США, так і зі стандартом Великої Британії [21, с. 56].

Вивчення специфіки кожного з варіантів мови вважають надзвичайно важливим, адже територіальний різновид мовлення – це не лише просторова проєкція мови, а також проєкція культурна, політична та соціальна. В різних англомовних країнах англійська мова має свої особливості, що зумовлено певними внутрішньолінгвістичними та позалінгвістичними чинниками. З огляду на це розрізняють такі національні різновиди англійської мови, як американська, канадська, британська та австралійська [36].

Вивчення особливостей варіантів англійської мови не є метою дисертаційної праці, проте вважаємо доцільним окреслити розуміння поняття варіативності англійської мови, оскільки розглядаємо питання англомовної картини світу загалом та на прикладах романів художньої літератури американського, британського та канадського варіантів англійської мови.

До того ж, порівняно з іншими варіантами англійської мови, такими як ірландський, шотландський, австралійський та новозеландський, саме американський, британський та канадський варіанти англійської мови налічують найбільшу кількість носіїв цих варіантів англійської мови, що і зумовило їхній вибір для дослідження концептів *HEART* та *SOUL* в англомовній картині світу.

Відмінності між британським та американським англійським не вважають критичними для розуміння одного народу іншим, оскільки обидва варіанти відносять до цілісного мовного «тіла» й вирізняються переважною більшістю подібностей, які помітно домінують. Існує думка, що ці варіанти англійської мови ніколи не мали таких відмінностей, як люди собі уявляли, а значна схожість і збіг є домінантною тенденцією упродовж кількох десятиліть [78, с. 303].

Більшість британців й американців можуть легко порозумітися, хоч і виникають певні проблеми з огляду на вимову чи семантику слів. Писемна мова дуже схожа в обидвох варіантах. Проте ці два варіанти істотно змінилися упродовж останніх трьох століть, і природно, що вони не розвиваються ідентично. Найстійкіші відмінності між двома варіантами виявляються не в диференційованій денотації, а в різній словесній реакції на ті самі екстралінгвістичні чинники [78, с. 303].

Це можна пояснити з історичного погляду, оскільки перші емігранти – пуритани, що прибули в Америку в XVII ст. та мали на меті уникнути переслідування через релігійні війни та релігійну нетолерантність, розмовляли мовою Шекспіра і його сучасників. Емігранти потрапляли в те середовище, якого їм не доводилося бачити в Європі. Це змушувало новоприбулих давати назви багатьом природним явищам, рослинам і тваринам. Використовували ресурси індіанської мови чи мов емігрантів, що прибували з інших країн, зокрема із Німеччини, Голландії, Іспанії та Франції. Це змушувало їх частково чи повністю вводити іншомовні слова до мовного вжитку чи використовувати оригінальні запозичення. Крім того, поширення загальноосвітньої концепції збігалось в часі із заселенням американського континенту, а завдяки книгодрукуванню з'явилась змога читати книжки, які більшою мірою друкували в Англії. Колоністи відчували міцний зв'язок зі своєю метрополією, читаючи англomовні книги, зокрема Біблію. Освіту здобували в престижних англійських університетах з англійською мовою як офіційною [78, с. 299-300].

Тож, вважають, що до 80-х років XIX ст. завершилися майже всі основні мовні процеси, яких зазнала англійська мова в Америці. Існує судження, що, якби американський континент колонізували кілька сторіч раніше, то американська англійська відрізнялася б від британської англійської, як французька від італійської, адже романські мови є наслідком взаємодії латинської із субстратами інших мов [78, с. 302].

Соціальний, економічний і політичний розвиток нового суспільства зумовили формування англійського варіанту в Америці. Особливі політичні обставини й природні умови стали причиною виникнення певних економічних і урядових структур та реалій, які відображено в мові новосформованої нації. Незважаючи на те, що культурне підґрунтя і ментальність носіїв також відображені в ідіомах і фразеологізмах, більшість помітних відмінностей між британським та американським варіантами можна спостерігати лише у правописі, лексиці й вимові [78, с. 302].

Канадська англійська має майже ідентичну граматичну структуру та основну лексику з літературною англійською мовою, однак відрізняється особливостями лексики, вимови і, рідше, синтаксису та морфології. Такі особливості, своєю чергою, стають нормою, закріпленою в національному варіанті мови. Крім того, змішування англійської мови з мовою туземного населення сприяло виникненню так званої гібридна мова, тобто усного мовлення, яке здебільшого використовують для спілкування іммігранти та туземне населення [36].

Канаду називають країною іммігрантів, а отже багатонаціональність цієї країни безсумнівно вплинула на місцевий варіант англійської мови. В Канаді сформувалися дві базові мовні спільноти – англомовні та франкомовні канадці. Перші використовують канадський варіант англійської мови у мовній практиці, а другі – канадський варіант французької мови [21, с 58].

Існують теорії, що канадська англійська поєднує в собі традиції американського варіанту, що впливає на фонетику й лексику канадського

варіанту, а також британської англійської, що переважно стосується правопису канадської англійської. Англійська мова в Канаді меншою мірою схильна до впливу інших мов, серед яких основне місце займає французька мова, мови корінних народів та мови іммігрантів. Вважають, що лексичний складник канадської англійської більше наближений до американського варіанту, ніж до британського, в якому простежено велика кількість відмінностей. Крім того, виділяють певну кількість унікальних канадських слів, що заперечує судження про те, що канадський варіант англійської мови – це лише комбінація британської та американської англійської. Беручи до уваги чинники економічного, політичного та соціально-культурного характеру, а також особливості територіального розселення, можна висновкувати, що у фонетичному аспекті канадський англійська займає проміжне місце між американською англійською та британською («оксфордською»), з домінуючим фонетичним складником американського стандарту [36].

Цікавою є також особливість фразеології канадської англійської, для якої характерні яскраво виражені національні особливості. Розглянувши словник канадизмів, можна побачити, що канадські стійкі словосполучення та ідіоми відповідно до тематики поділяють на три групи: 1) ідіоми, які описують реалії канадського суспільного, політичного та культурного життя; 2) ідіоми, які описують або позначають власні назви; 3) ідіоми, які відображають особливості канадського побуту [36].

Отже, досліджуючи дібрані романи для аналізу концептів *HEART* та *SOUL*, зосередимо увагу на особливостях їх оприявлення в англomовній картині світу.

3.3. Концепти *HEART* та *SOUL* в художній літературі: лінгвокультурологічний аспект

Як вже зазначалось раніше, дослідження концептів *HEART* і *SOUL* в англomовній картині світу з лінгвокультурологічного погляду буде здійснено на матеріалі шести романів художньої літератури американського, британського та канадського варіантів англomовної картини світу, а саме:

- 1) роман британського письменника та сценариста Ієна Мак'юен (*Ian McEwan*) “*Atonement*” («Спокута») (2001) [291];
- 2) роман британської письменниці Джоан Роулінг (*Joanne Rowling*) “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню») (2000) [291];
- 3) роман американського письменника Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») (2016) [294];
- 4) роман американського письменника Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) “*The Road*» («Дорога») (2006) [292];
- 5) роман канадської письменниці Маргарет Етвуд (*Margaret Atwood*) “*Oryx and Crake*” («Орікс і Деркач») (2003) [286];
- 6) роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») (2001) [290].

Варто наголосити, що обрані романи для дослідження концептів *HEART* та *SOUL* вважаються культовими в культурі, мистецтві та літературі англomовної картини світу, адже автори цих романів вважаються одними з найяскравіших представників культурної спадщини американців, британців та канадців, більше того, ці романи стали бестселерами по всьому світу, а такі відомі видання як “*The Guardian*” [171] та “*The Sunday Times*” [245] внесли ці романи до списку 100 найкращих книг 21-го століття: “*The 100 best books of the 21st century*” [171], “*The Sunday Times 100 21st-Century Novels to Love*” [245]. Отже, варто зазначити, що дослідження концептів *HEART* та

SOUL з використанням лінгвокультурологічного підходу здійснюватимемо на матеріалі текстів художньої літератури, а саме романів. Тож, є доцільним з'ясувати, що вважається романом та які особливості притаманні цьому літературному жанру.

Романом називають літературний жанр, складний за будовою та великий за обсягом епічний твір, у якому широко охоплені життєві події та глибоко розкривається формування характерів персонажів [284]. Тож, вважаємо, що роман як літературний жанр через складність будови та глибини розкриття характерів та подій дасть змогу проаналізувати особливості та закономірності вербалізації концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу.

Далі надаємо детальніше обґрунтування вибору згаданих вище шести романів та яку значущість, на нашу думку, вони мають для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу.

Для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі британського варіанту англійської мови відібрано два романи авторів, які вважаються культовими для британської культури, а саме роман британського прозаїка та сценариста Ієна Мак'юен *“Atonement”* («Спокута») (2001), а також роман британської письменниці Джоан Роулінг *“Harry Potter and the Goblet of Fire”* («Гаррі Поттер і келих вогню») (2000).

Так, варто наголосити, що Ієн Рассел Мак'юен (*Ian Russell McEwan*) є видатним британським прозаїком, сценаристом, володарем Букерівської премії, членом Королівського літературного товариства і Британської гуманістичної асоціації. У 2008 році *The Times* включила його до списку 50 найвидатніших британських письменників з 1945 року (*The 50 greatest British writers since 1945*), а *The Daily Telegraph* поставила його на 19 місце у своєму списку 100 найвпливовіших людей британської культури (*100 most powerful people in British culture*) [284].

Роман *“Atonement”* («Спокута») вважають одним з найбільших досягнень одного з найкращих британських авторів сучасності Ієна Мак'юена.

Роман вважається дивовижною у власній щирості хронікою втраченого часу, яку веде дівчинка-підліток, на особистий незвичайний і по-дитячому безжалісний манер, переоцінюючи і переосмислюючи дії дорослого життя. Ставши очевидцем зґвалтування, вона позиціонує це зі свого бачення і запускає ланцюжок фатальних подій, що через довгі роки повертається раптовим чином. Роман представляє описи дитинства, кохання та війни, в основі якого лежить глибокий аналіз прощення й сорому, виправдання й спокути [284].

Роман “*Atonement*” («Спокута»), який також вважають одним із основних творів Ієна Мак’юена, в якому домінують мотиви смерті та життя. В основі створення роману лежать документи з архівів Імперського військового музею, в якому письменник провів багато часу в період написання твору.

Роман “*Atonement*” («Спокута») вважаємо цінним для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в британській картині світу оскільки емоційний та психологічний розвиток персонажів роману розкриває глибокі емоційні лінії, досліджуючи почуття провини, любові та каяття, тож концепти **HEART** та **SOUL** у цьому контексті можуть бути використані для вираження глибинних емоційних станів та мотивацій персонажів.

Крім того, у центрі сюжету “*Atonement*” («Спокута») постають питання моральності та відповідальності. В романі також простежується конфлікт між реальністю та уявленням, що може бути вираженим саме через концепти **HEART** та **SOUL**.

Хоч роман “*Atonement*” («Спокута») не отримав Букерівську премію, однак отримав кілька інших: премію Бі-Бі-Сі «People’s Booker» (2002), премію Генрі Сміта, премію Бі-Бі-Сі «People’s Booker» (2002), національну премію спілки літературних критиків і вищу нагороду «Лос-Анжелес таймс», «Santiago Prize for the European Novel» (2004), крім того екранізація роману “*Atonement*” («Спокута») отримала премію Оскар. До того ж, роман неодноразово ставав предметом та об’єктом численних досліджень, проте

концепти **HEART** та **SOUL** вперше досліджуються в цьому романі. Тож, вважаємо творчість Ієна Рассела Мак'юен надзвичайним цінним внеском в британську культуру що і зумовило вибір його відомого роману "*Atonement*" («*Спокута*») для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в британській картині світу[284].

Другим романом для дослідження британської картини світу обрано роман британської письменниці Джоан Роулінг (*Joanne Rowling*) "*Harry Potter and the Goblet of Fire*" («*Гаррі Поттер і келих вогню*») (2000).

Джоан Роулінг (*Joanne Rowling*), яку знають як Дж. К. Роулінг є британською письменницею, кінопродюсеркою та сценаристкою. Джоан Роулінг називають найпопулярнішою англійською дитячою письменницею початку третього тисячоліття. Серія романів про Гаррі Поттера принесла їй світове визнання та низку нагород. Джоан Роулінг за версією американського часопису «Таймз» посіла друге місце в номінації «*Людина року*», її відзначили за моральне, політичне та соціальне натхнення, яке вона дала своїм шанувальникам. Крім того, за версією "*National Magazine Company*" Джоан Роулінг називають «*Найвпливовішою жінкою Британії*» [284].

Роман "*Harry Potter and the Goblet of Fire*" («*Гаррі Поттер і келих вогню*») – це четвертий роман серії «Гаррі Поттер», який побачив світ у 2000 році. Того ж року роман отримав нагороду премією «Г'юго».

Роман "*Harry Potter and the Goblet of Fire*" («*Гаррі Поттер і келих вогню*») представляє інтерес для дослідження концептів **HEART** та **SOUL**, оскільки роман пропонує широкий спектр ситуацій, подій та як персонажі проявляють та поведуть себе в цих ситуаціях, демонструючи своє ставлення, почуття, емоції, що безпосередньо пов'язано з концептами **HEART** та **SOUL**. Наприклад, любов, у різних її проявах, неодноразово стає центром подій у романі, так, в романі постає питання материнської, батьківської, дружньої та романтичної любові, через ці відносини автор показує, як вони формують характери персонажів та впливають на їх вчинки та розвиток, що

безпосередньо можемо пов'язати з концептом **HEART**, однією з когнітивних ознак якого є саме почуття любові та кохання. Важливим аспектом, який часто зачіпається в романі, є також співчуття, яке проявляють персонажі одне до одного, особливо в часи випробувань та боротьби, що також має зв'язок з концептом **HEART**.

Щодо концепту **SOUL**, то авторка досліджує поняття істинної сутності та моральної сили персонажів, розглядаючи, як вони обирають свої шляхи, часто стикаючись з важливими моральними дилемами.

Отже, роман *“Harry Potter and the Goblet of Fire”* («Гаррі Поттер і келих вогню») надає багато матеріалу для аналізу концептів **HEART** та **SOUL** через вивчення відносин персонажів, їх внутрішніх конфліктів та моральних виборів, що робить його цікавим об'єктом дослідження.

Для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі художніх романів американського варіанту англійської мови відібрано два романи авторів, які вважаються одними з найвідоміших в американській культурі, а саме роман американського письменника Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) *“The underground railroad”* («Підземна залізниця») (2016) та роман американського письменника Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) *«The Road»* («Дорога») (2006).

Так, Колсон Вайтгед (*Arch Colson Chipp Whitehead*) – американський письменник, відомий новаторськими романами, які досліджують соціальні теми, зокрема расизм, часто включаючи фантастичні елементи. Насамперед відомий як автор романів *“The Intuitionist”* («Інтуїціоніст») (1999) та *“The Underground Railroad”* («Підземна залізниця») (2016), за які здобув Національну книжкову премію (*National Book Award for Fiction*) та Пулітцерівську премію (*Pulitzer Prize for Fiction*), а за роман *The Nickel Boys* він знову отримав Пулітцерівську премію з фантастики у 2020 році, що зробило його одним із чотирьох письменників, які коли-небудь отримували цю премію двічі, а в 2007 році навіть став лауреатом Стипендії Мак-Артура [284].

Варто зазначити, що творчість Колсона Уайтгед неодноразово ставала предметом дослідження низки сучасних літературознавців, мовознавців та дослідників, проте концепти **HEART** та **SOUL** вперше досліджуються в цьому романі [284].

Роман Колсона Уайтхеда *“The underground railroad”* («Підземна залізниця») має цінність для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** кількох причин. По-перше, роман описує подорож головної героїні, що втікає від рабства та користується *“Underground Railroad”*, що є таємною мережею місць та людей, які допомагали рабам втекти на північ США. Тема рабства і боротьби за свободу глибоко емоційна, що може розкрити мужність, стійкість, співчуття та боротьбу персонажів через концепти **HEART** та **SOUL**. По-друге, роман детально описує внутрішній світ і почуття персонажів, що може бути розкрито саме через концепти **HEART** та **SOUL** для опису переживань, моральних дилем та емоційних конфліктів. По-третє, теми рабства, свободи, ідентичності та виживання у романі є універсальними та вічними, тож концепти **HEART** та **SOUL** як універсальні концепти використовується для вираження цих універсальних тем, що може бути цінним для розуміння людського досвіду.

Отже, роман *“The underground railroad”* («Підземна залізниця») має значний потенціал для дослідження концептів **HEART** та **SOUL**, особливо у контексті емоційної глибини, історичного значення та розвитку персонажів.

Другим романом для дослідження англомовної картини світу на матеріалі американського варіанту англійської мови обрано роман американського письменника Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) *“The Road”* («Дорога») (2006).

Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) – це американський драматург, прозаїк та сучасний класик, який є лауреатом Пулітцерівської премії (2007). *“The Road”* («Дорога») (2006) – роман, який розповідає про кількомісячну подорож батька і сина після катаклізму, який знищив земну цивілізацію. Роман

отримав Пулітцерівську премію (Найкращий прозаїк) у 2007 році і нагороду Джеймса Тейта (*“James Tait Black Memorial Prize for Fiction”*) у 2006. Крім того, у 2009 році у світ вийшов однойменний фільм, відзнятий режисером Джоном Гілкоутом [284].

Роман *“The Road”* («Дорога») слугує цінним матеріалом для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** через свою інтенсивну емоційну глибину та значущість теми, які зачіпають глибокі аспекти людської природи. Роман зосереджується на відносинах між батьком і сином, які подорожують через пустелю після апокаліптичної катастрофи. Ці відносини відображають найглибші аспекти батьківства, любові та захисту, навіть у найекстремальніших умовах, що може актуалізуватися саме через концепти **HEART** і **SOUL**.

Крім того, також досліджується тема співчуття та людяності, які виявляються у діях героїв по відношенню до всіх інших, хто вижив на цій безжальній дорозі, що є невідомими аспектами концептів **HEART** та **SOUL**. До того ж, в романі постає питання значення людського буття у світі, де панує велика безнадія та відсутність майбутнього, що підштовхує читача задуматися про суть людської душі та її здатність зберігати гуманність у найважчі часи. Більше того, порушення моральних норм у відповідь на виклики суворого середовища демонструє внутрішній боротьба персонажів за збереження своєї гідності та гуманності.

Тож, завдяки своїй глибокій емоційності та глибоким філософським аспектам, роман *“The Road”* («Дорога») вважаємо важливим джерелом для дослідження концептів **HEART** та **SOUL**, які можуть допомогти зрозуміти та оцінювати людську природу в умовах важких випробувань.

Для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі художніх романів канадського варіанту англійської мови відібрано два романи авторів, які вважаються одними з найвідоміших в канадській культурі, а саме роман канадської письменниці Маргарет Етвуд

(Margaret Atwood) "*Oryx and Crake*" («Орикс і Деркач») (2003) та роман канадського письменника Янна Мартеля (Yann Martel) "*Life of Pi*" («Життя Пі») (2001).

Маргарет Етвуд (Margaret Eleanor Atwood) – канадська поетеса, есеїстка, викладачка та винахідниця. З 1961 року вона опублікувала 18 збірок поезії, 18 романів, 11 публіцистичних книг, дев'ять збірок короткої прози, вісім дитячих книжок, два графічних романи та низку невеликих видань як поезії, так і художньої літератури. Маргарет Етвуд отримала численні нагороди та відзнаки за свої твори, зокрема дві Букерівські премії (Booker Prizes), премію Артура Кларка (the Arthur C. Clarke Award), премію генерал-губернатора (the Governor General's Award), премію Франца Кафки (the Franz Kafka Prize), нагороди принцеси Астурійської (Princess of Asturias Awards) та нагороди Національних книжкових критиків (the National Book Critics) і ПЕН-центру США (PEN Center USA Lifetime Achievement Awards) за життєві досягнення, крім того низку її творів було екранізовано [284].

Крім того, Маргарет Етвуд є засновником поетичної премії Гріффіна та Фонду письменників Канади. Твори Маргарет Етвуд охоплюють різноманітні теми, такі як гендер та ідентичність, релігію та міф, силу мови, зміну клімату та політику влади. Багато її віршів натхненні міфами та казками, які цікавили її з самого раннього віку.

"*Oryx and Crake*" («Орикс і Деркач») – відомий роман Маргарет Етвуд, який сама авторка охарактеризувала як суміш пригодницького роману та фантастики. "*Oryx and Crake*" («Орикс і Деркач») вперше опублікували у 2003 році. Того ж року роман номінували на Букерівську премію у категорії «Художня література», а у 2004 році – Orange Prize for Fiction [284].

До того ж, роман неодноразово ставав предметом та об'єктом численних досліджень, проте концепти **HEART** і **SOUL** вперше досліджуються в цьому романі. Тож, вважаємо творчість Маргарет Етвуд є надзвичайно цінним внеском в канадську культуру, що і зумовило вибір цього роману для

здійснення аналізу концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі канадського варіанту англійської мови.

Роман Маргарет Етвуд “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») є цінним для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в канадській картині світу з багатьох причин. По-перше, події роману розгортаються у дистопічному майбутньому, де піднімаються питання людської природи та емоцій, що безпосередньо має зв'язок з концептами **HEART** та **SOUL**, вербалізатори яких виражають емоційні стани, ставлення, моральність. По-друге, роман має справу з науковими та технологічними інноваціями, оскільки вони можуть впливати на людину, що може продемонструвати як емоції та моральність взаємодіють із науковим світоглядом. По-третє Маргарет Етвуд відома майстерністю використовувати символіку та метафору. Розгляд концептів **HEART** та **SOUL** в контексті роману, який є сумішшю фантастики та пригодницького напрямів, може показати, як традиційні концепти переосмислюються в умовах радикально зміненого майбутнього. Крім того, роман Маргарет Етвуд “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») порушує питання етики, особливо в контексті генетичної інженерії та екології. В романі емоції відіграють важливу роль у формуванні реальності та ідентичності персонажів, що представляє базу для вивчення концептів **HEART** та **SOUL** на матеріалі цього роману.

Отже, роман “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») представляє багатий контекст для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі художнього твору канадського варіанту англійської мови, що дозволяє виявити як традиційні, так і нетрадиційні аспекти розуміння концептів **HEART** та **SOUL** в сучасній картині світу в літературному прояві.

Другим романом для дослідження англomовної картини світу на матеріалі канадського варіанту англійської мови обрано роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») (2001).

Янн Мартель (*Yann Martel*) – канадський письменник, переможець Букерівської премії 2002-го року за роман “*Life of Pi*” («*Життя Пі*»).

“*Life of Pi*” («*Життя Пі*») – це пригодницький роман про юнака Пісцина (Пі) Пателя, який пережив шторм в Тихому океані та протримався 227 днів у шлюпці з гієною, бенгальським тигром, орангутангом та зеброю. За цей роман письменник отримав Букерівську премію (2002) та отримав світове визнання. Американський інститут кіномистецтва назвав, знятий за романом “*Life of Pi*” («*Життя Пі*») однойменний фільм, однією з десяти найкращих кінокартин року [284].

Роман “*Life of Pi*” («*Життя Пі*») вважаємо цінним матеріалом для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** завдяки своїй глибокій філософії та багатовимірному підходу до поняття людської сутності. В романі зосереджено увагу на внутрішньому світі головного героя, Пі, його емоціях, стражданнях та пошуках значення життя. Під час непростого подорожі на човні він змушений зіткнутися з власними страхами, виявляючи свою силу та витримку. Любов до родини та співчуття до тварин виступають як ключові теми, що демонструють глибокий зв'язок Пі з іншими живими істотами та його здатність до милосердя. Завдяки своїй метафоричній глибині та розгорнутому образному світі, “*Life of Pi*” («*Життя Пі*») може слугувати важливим джерелом для дослідження концептів **HEART** та **SOUL**, розкриваючи внутрішній світ героя та його духовні виміри.

Отже, розглянувши всі відібрані романи для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі художніх романів британського, американського та канадського варіантів англійської мови можна стверджувати, що концепти **HEART** та **SOUL** як універсальні концепти перш за все сфокусовані на особистості, тобто людині то людському «я», що є спільним у всіх романах, адже саме людська постать постає центральною у всіх текстах.

Зазначаємо, що загальна кількість сторінок проаналізованих романів становить 2004 сторінки: *“Atonement”* (315 сторінок – 123820 слів): **HEART** – 39 разів, **SOUL** – 5 разів. *“Harry Potter and the Goblet of Fire”* (755 сторінок – 205116 слів): **HEART** – 43 рази, **SOUL** – 5 разів. *“The underground railroad”* (283 сторінок – 87474 слів): **HEART** – 27 разів, **SOUL** – 21 раз. *“The Road”* (214 сторінок – 58900 слів): **HEART** – 24 рази, **SOUL** – 2 рази. *“Oryx and Crake”* (291 сторінок – 103127 слів): **HEART** – 37 разів, **SOUL** – 8 разів. *“Life of Pi”* (146 сторінок – 103895 слів): **HEART** – 70 разів, **SOUL** – 19 разів.

Здійснивши відсотковий розрахунок використання вербалізаторів концептів **HEART** та **SOUL**, стверджуємо, що **HEART** застосовується частіше порівняно з **SOUL** у всіх досліджуваних текстах. Такий результат ще раз підтверджує факт того, що в англomовній картині світу загалом та у трьох аналізованих варіантах англійської мови окремішньо, концепт **HEART** вербалізований відповідним мовним засобом є превалюючим порівняно з концептом **SOUL**. Результати представлено на рис. 27.

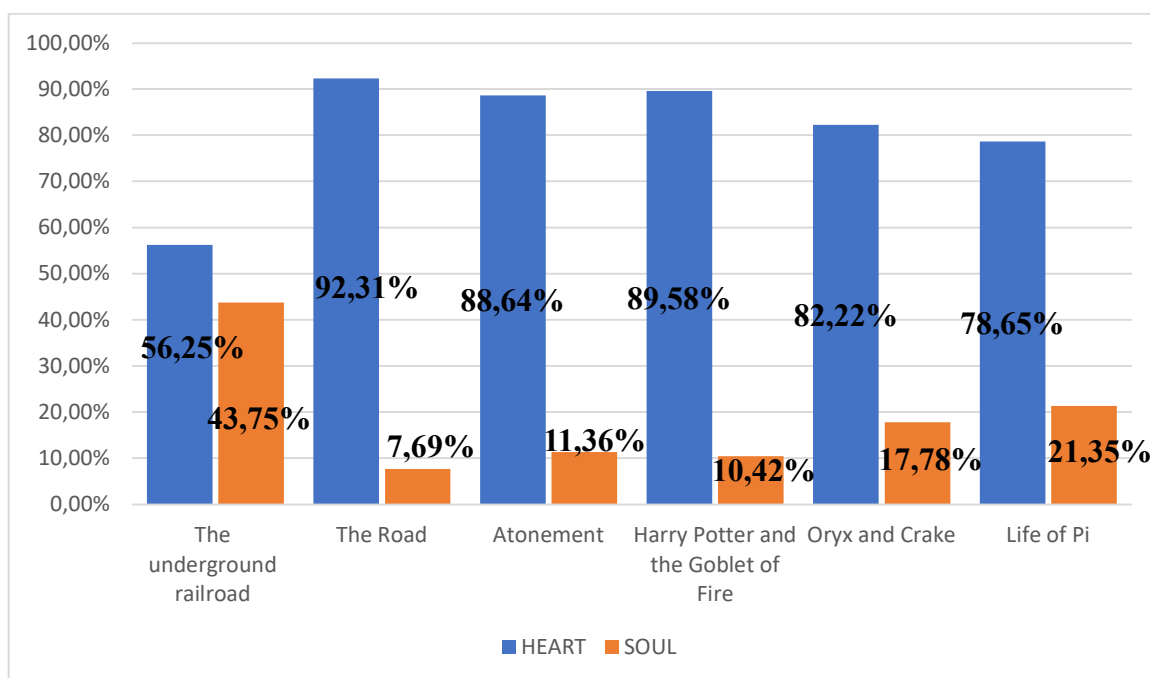

Рис. 27. Відсоток використання вербалізаторів концептів **HEART** та **SOUL** в кожному з романів з урахуванням кількості слів кожного тексту.

Розрахувавши відсоток використання лексеми **HEART** як вербалізатора відповідного їй концепту, отримуємо такий результат: “*Atonement*” – 13,86%; “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” – 9,22%; “*The Underground Railroad*” – 13,58%; “*The Road*” – 17,92%; “*Oryx and Crake*” – 15,78%; “*Life of Pi*” – 29,64% (рис. 28.).

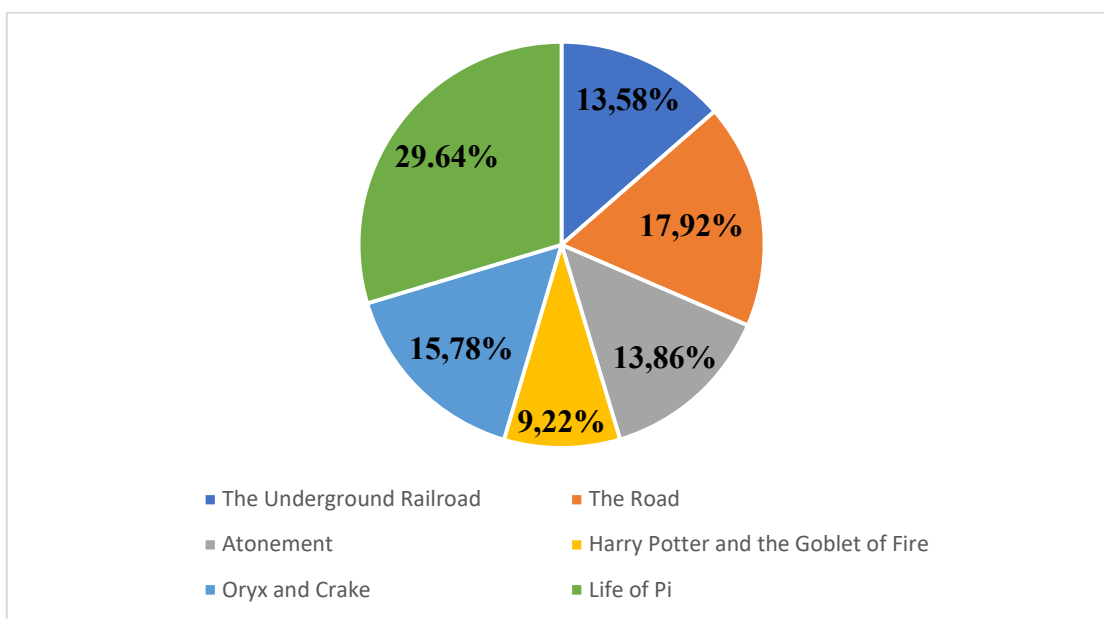

Рис. 28. Використання лексеми **HEART** в кожному романі з урахуванням загальної кількості слів кожного тексту

Найчастіше лексему **HEART** як вербалізатор відповідного їй концепту використано в романі канадського варіанту “*Life of Pi*”, що становить 29,64%, тоді як найрідше – в тексті роману британського варіанту “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” – 9,22%.

Здійснивши відсотковий аналіз використання лексеми **SOUL** як вербалізатора відповідного їй концепту, одержуємо такі дані: “*Atonement*” – 6,74%; “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” – 4,07%; “*The Underground Railroad*” – 40,06%; “*The Road*” – 5,67%; “*Oryx and Crake*” – 12,95%; “*Life of Pi*” – 30,52% (рис. 29).

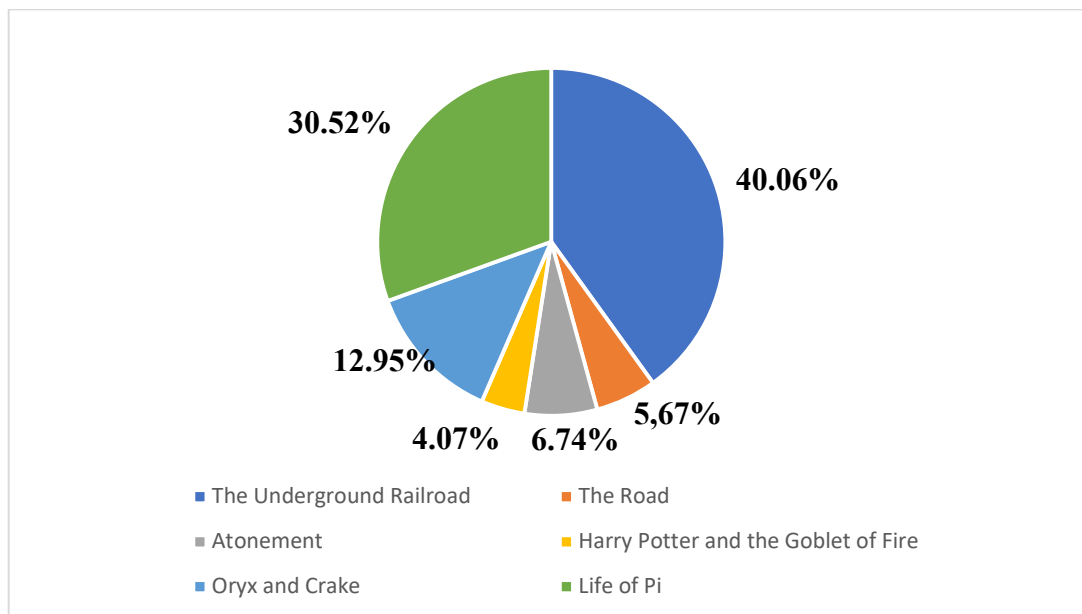

Рис. 29. Використання лексеми **SOUL** в кожному романі з урахуванням загальної кількості слів кожного тексту

Найчастіше лексему **SOUL** як вербалізатор відповідного їй концепту використано в романі американського варіанту “*The Underground Railroad*”, що становить 40,06%, тоді як найрідше – в тексті роману британського варіанту “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” – 4,07%.

Розраховавши загальний відсоток використання лексем **HEART** та **SOUL** в кожному з варіантів англійської мови, отримуємо такі результати:

- **HEART**: американський варіант – 31,26%, британський варіант – 22,37%, канадський варіант: 46,37%;

- **SOUL**: американський варіант: 49,42%, британський варіант: 9,56%, канадський варіант: 41,02%.

Здійснений аналіз показує, що лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використано в канадському варіанті, а найрідше – в британському. Тоді як лексему **SOUL** як вербалізатора відповідного їй концепту найчастіше використано в американському варіанті, а найрідше – в британському. Зазначені результати наведено на рисунках 17 та 18.

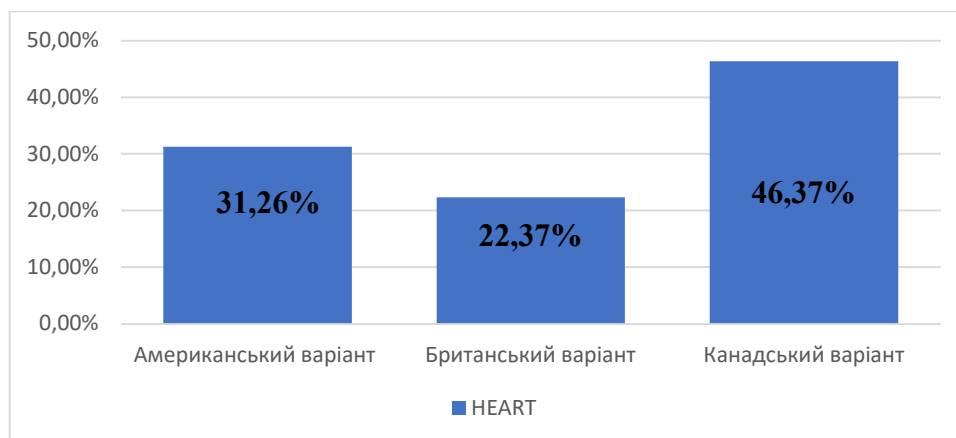

Рис. 30. Загальний відсоток використання **HEART** у кожному із варіантів англійської мови

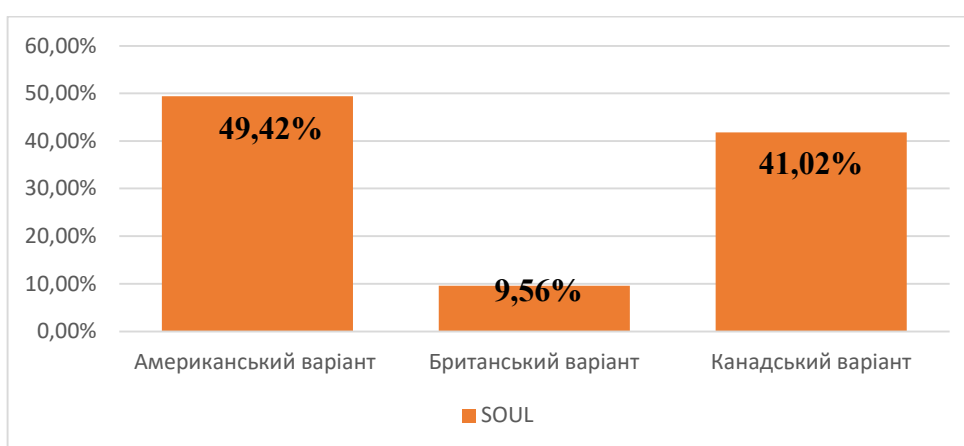

Рис. 31. Загальний відсоток використання **SOUL** у кожному із варіантів англійської мови

Дослідження дає змогу констатувати, що концепти **HEART** та **SOUL** експліковані відповідними вербалізаторами найменш активні в британському варіанті англійської мови, тоді як **HEART** найактивніше актуалізовано в канадському варіанті, а **SOUL** – в американському. Зазначимо, що такі результати дещо відрізняються від даних отриманих методом корпусного аналізу у розділі 2.1.2, в якому зазначалось, що концепти **HEART** та **SOUL** найактивніше оприявлені в американському варіанті, а найрідше в британському, тоді як канадський варіант займає друге місце серед трьох досліджуваних варіантів щодо актуалізації обох концептів. Утім, такі незначні відмінності можна обґрунтувати особливостями літературних жанрів,

авторським стилем написання, а також культурно-національною приналежністю автора. У розділі 2.1.2 зазначалось, що загальновідомими є судження щодо відкритості американців, стриманості британців та зваженість канадців, що й можна більшою мірою простежити в аналізованих текстах, однак, беручи до уваги антропоцентричний характер досліджуваних концептів, цілком виправданими вважаємо розбіжності щодо частотності актуалізації концептів **HEART** та **SOUL**, адже національно-культурна свідомість мовця може бути рушійною щодо актуалізації певного концепту.

В наступних розділах дисертаційної праці розглянемо особливості вербалізації концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу загалом, аналізуючи тексти відібраних романів та виявимо когнітивні ознаки досліджуваних концептів.

3.4. Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі романів британського варіанту англійської мови

Англomовну картину світу на матеріалі британського варіанту представляють роман Ієна Мак'юен *"Atonement"* («Спокута»), а також роман Джоан Роулінг *"Harry Potter and the Goblet of Fire"* («Гаррі Поттер і келих вогню») для дослідження когнітивних ознак та мовної репрезентації концептів **HEART** та **SOUL**.

Констатуємо, що в романі Ієна Мак'юен *"Atonement"* («Спокута») концепт **HEART** актуалізовано **39** разів, а його вербалізаторами слугують:

- лексема **HEART** (загалом **один** випадок застосування в романі);
- деривати лексеми **HEART** (загалом **три** випадки застосування в романі);
- складні іменники з компонентом **HEART** (**один** випадок застосування в романі);

- складні прикметники з компонентом **HEART** (*п'ять* випадків застосування в романі);
- словосполучення з компонентом **HEART** (*шість* випадків застосування в романі);
- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано **14** разів в романі);
- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (*дев'ять* випадків застосування в романі).

Отже, проаналізувавши способи вербалізації концепту **HEART** в романі “*Atonement*” («*Спокута*»), стверджуємо, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (**14** випадків) та метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** (*дев'ять* випадків). Тоді як найрідше концепт **HEART** вербалізовано складними іменниками з компонентом **HEART** (*один* випадок) та лексемою **HEART**, яка, як вербалізатор концепту **HEART**, трапляється лише раз в тексті роману.

Під час аналізу визначені найактивніші вербалізатори концепту **HEART**, які трапляються в тексті більше разу: *lighthearted* (використано *тричі* в романі), *heartless* (використано *двічі* в романі), *not have the heart for/to do something* (використано *двічі* в романі), *(to speak/to do something) from the heart* (використано *двічі* в романі), *to know by heart* (використано *двічі* в романі).

У додатку А надано **39** випадків актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*Atonement*” («*Спокута*»).

Під час аналізу всіх розглянутих прикладів уживання **HEART** у романі виділено **18** когнітивних ознак. Подаємо отримані результати та виділяємо найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART**, зважаючи на кількість мовних одиниць, використаних для вербалізації цих когнітивних ознак: центр (осередок) емоцій почуттів та станів – шість вербалізаторів (*a tale*

of the heart, the secrets of all hearts, clutch the heart, put one's hand over one's heart, in the deserts of the heart, just below the thread of one's heart); орган тіла – три вербалізатори (*heart, to the rhythm of his own heart, heart rate*); фізичний орган як центр психоемоційного стану – три вербалізатори (*heart was beating painfully, accelerating heart, feeble heart made a little leap*); почуття кохання, любові – два вербалізатори (*to lose one's heart to someone, sweetheart*); щедрість, доброта – два вербалізатори (*kindly heart, warm heart*). Ці когнітивні ознаки концепту **HEART** вважаємо найактивнішими у романі, оскільки їх вербалізовано найбільшою кількістю мовних засобів.

Проте такі когнітивні ознаки, як: хвилювання (*somebody's heart thuds*); нестача мужності (духу) – *not have the heart to do something*); байдужість (жорстокість) – *heartless*; радість (безтурботність) – *lighthearted*; пам'ять (*by heart*) хоч і не актуалізовані різними мовними засобами, однак також відносимо до активних когнітивних ознак концепту **HEART**, оскільки їх вжито в романі декілька разів.

Такі когнітивні ознаки, як: відсутність інтересу (бажання) – *halfhearted*; залучення, зацікавлення, інтерес (*wholehearted*); справжній характер людини (*at heart*); щирість (*from the heart*); зміна думки, ставлення, погляду на щось (*change of heart*); емоційний тягар (*lay something heavy on one's heart*); невдоволення (*unfulfilled heart*); розпал, пік якоїсь події чи ситуації (*be at the heart of such a good-willed reunion*) відносимо до найменш активних, оскільки кожна з них вербалізовано раз в тексті роману.

Отже, концепт **HEART** у романі “*Atonement*” («*Спокута*») налічує 18 когнітивних ознак: 1) центр (осередок) емоцій почуттів та станів; 2) орган тіла; 3) фізичний орган як центр психоемоційного стану; 4) почуття кохання, любові; 5) щедрість, доброта; 6) хвилювання; 7) нестача мужності (духу); 8) байдужість (жорстокість); 9) радість (безтурботність); 10) пам'ять; 11) відсутність інтересу (бажання); 12) залучення, зацікавлення, інтерес; 13)

справжній характер людини; 14) щирість; 15) зміна думки, ставлення, погляду на щось; 16) емоційний тягар; 18) розпал, пік якоїсь події чи ситуації.

Наступним кроком у дослідженні є вияв особливостей концепту **SOUL**, з урахуванням того, що лексема **SOUL** реалізована в романі 5 разів. Є два випадки вживання лексеми **SOUL** як компонента власне іменникового словосполучення *All Souls College*. Термін *All Souls College* з офіційною назвою *College of the Souls of All the Faithful Departed* є частиною коледжа Оксфордського університету в Англії: “... *evasive brother-in-law Cecil who had fled to the safety of All Souls College, Oxford*” [291, с. 12]; “*Birdlike Uncle Cecil stepped up smartly, no doubt anxious to be done with his duty before hurrying back to the sanctuary of All Souls, Oxford*” [291, с. 274].

Крім того, ще два випадки вживання лексеми **SOUL** як окремої лексеми – “*There was no stitching, no seam, and yet she knew that behind the smooth continuous fabric was the real self – was it her soul? – which took the decision to cease pretending, and gave the final command*” [291, с. 34] та як компонента фразеологічної одиниці **body and soul**: “... *Pour upon you the riches of his grace, sanctify and bless you, that ye may please him both in body and soul, and live together in holy love unto your lives’ end*” [291, с. 275], що представляють концептуальне значення нефізичної частини людини, яка є психічним, емоційним та духовним складником її сутності. Ці приклади розкривають когнітивну ознаку концепту **SOUL**, вербалізовану лексемою **SOUL**, що означає нефізичну частину живої істоти.

Наступним прикладом використання лексеми **SOUL** є словосполучення *the humblest soul*, вжите в уривку “... *the chance of something decent in the civil service, preferring instead to be the humblest soul in a private bank, and living for the weekends and his rowing eight*” [291, с. 59], що стосується людини, яка виявляє глибоке почуття смирення та моральності. Конструкція “*the humblest soul*” вказує на особу, яка є скромною та має сильний характер, волю та яка надає пріоритет моральності та простоті. У цьому випадку лексема **SOUL**

використана в різних словосполученнях для концептуалізації людини як живої істоти з певним характером.

Отже, концепт **SOUL** актуалізовано в романі “*Atonement*” («*Спокута*») **п'ять** разів: один раз як індивідуальна лексема, двічі як компонент власне іменникового словосполучення та двічі як компонент словосполучення, що актуалізує три основні когнітивні ознаки: 1) людина з певним характером; 2) нефізична частина людини; 3) духовність.

Загалом, по-перше, концепт **HEART** актуалізовано в романі частіше, ніж концепт **SOUL**, а по-друге, концепт **HEART** частіше вербалізовано фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** ніж концепт **SOUL** фразеологічними одиницями з компонентом **SOUL**.

На наступному етапі дослідження художніх романів у британському варіанті англійської мови розглянемо роман британської письменниці Джоан Роулінг “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («*Гаррі Поттер і келих вогню*»).

Констатуємо, що в романі Джоан Роулінг “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («*Гаррі Поттер і келих вогню*») концепт **HEART** актуалізовано **43** рази, а його вербалізаторами слугують:

- лексема **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі);
- деривати лексеми **HEART** (загалом **шість** випадків застосування в романі):
- складні іменники з компонентом **HEART** (**два** випадки застосування в романі):
- складні прикметники з компонентом **HEART** (**два** випадки застосування в романі);
- складні прислівники з компонентом **HEART** (**один** випадок застосування в романі);
- словосполучення з компонентом **HEART** (**шість** випадків застосування в романі):

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано 13 разів в романі);
- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (11 випадків застосування в романі).

Отже, проаналізувавши способи вербалізації концепту **HEART** в романі “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню»), стверджуємо, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (13 випадків), метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** (11 випадків), словосполученнями з компонентом **HEART** (шість випадків) та дериватами лексеми **HEART** (шість випадків). Тоді як найрідше концепт **HEART** вербалізовано складними прислівниками з компонентом **HEART** (один випадок), складними іменниками з компонентом **HEART** (два випадки); складними прикметниками з компонентом **HEART** (два випадки) та лексемою **HEART** (два випадки).

Під час аналізу виявлено найактивніші вербалізатори концепту **HEART**, які трапляються в тексті більше разу: *one's heart sinks* (використано п'ять разів); *heartily* (використано чотирьох разів); *heartily* (використано двічі); *one's heart pumps* (використано двічі); *the heart of something*; (використано двічі); *heart hammers* (використано двічі); *to bestow one's heart* (використано двічі).

У додатку Б надано 43 випадки актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню»).

Представляємо отримані результати та виділяємо найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART**, зважаючи на кількість мовних одиниць, використаних для репрезентації цих когнітивних ознак: фізичний орган як центр психоемоційного стану – шість вербалізаторів (*one's heart pumps, one's heart pounds, one's heart thumps, one's heart gives a (huge) leap, heart hammers, heart gave a horrible jolt*); центр, осередок – чотири

вербалізатора (*at heart, in one's heart, in the heart of something, the heart of something*); залучення, зацікавлення, інтерес – чотири вербалізатора (*wholeheartedly, whole-hearted, hearty, heartily*); смуток – три вербалізатора (*heartache, broken-hearted*); неспокій (занепокоєння) – в романі виявлено ФО *someone's heart sinks*, яку використано п'ять разів. Тож ці когнітивні ознаки концепту **HEART** вважаємо найактивнішими у романі.

До менш активних відносимо – орган тіла (*heart rate*); грудна клітина (*heart*); сила, енергія, життя (*new heart*); справжній характер людини (*at heart*); пам'ять (*to know by heart*); щирість (*heart is open*); нестача мужності (духу) – *to lose heart*; зміна думки, ставлення, погляду на щось (*change of heart*); емоційний тягар (*with a heavy heart*); прихильність (*to bestow one's heart*).

Загалом, під час аналізу всіх розглянутих прикладів уживання **HEART** у романі виділено 15 когнітивних ознак: 1) фізичний орган як центр психоемоційного стану; 2) центр, осередок; 3) залучення, зацікавлення, інтерес; 4) смуток; 5) неспокій (занепокоєння); 6) орган тіла; 7) грудна клітина; 8) сила, енергія, життя; 9) справжній характер людини; 10) пам'ять; 11) щирість; 12) нестача мужності (духу); 13) зміна думки, ставлення, погляду на щось; 14) емоційний тягар; 15) прихильність.

Щодо концепту **SOUL**, то дослідження показало, що концепт **SOUL** актуалізовано у романі “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” лише тричі і його вербалізаторами слугують:

1) *soulsucking*, складний прикметник з компонентом **SOUL**, буквально можна перекласти як *той, що висмоктує душу* і вжито в контексті для вербалізації когнітивної ознаки *енергія, життя, сила*: “.....*soulsucking friends who had come to search for Sirius at Hogwarts when he had escaped*” [293, с. 23];

2) *the troubled soul*, словосполучення з компонентом **SOUL**, означає певний психоемоційний стан людини. В контексті “*My inner eye sees past your brave face to the troubled soul within*” [293, с. 199] душа є осередком емоцій та переживань людини;

3) метафоричний вираз *to suck one's soul out* (висмоктати душу) вербалізує концепт **SOUL** як енергію, життя, силу: “*It had sucked his soul out through his mouth*” [293, с. 703].

Отже, концепт **SOUL** використано **тричі** в тексті роману “*Harry Potter and the Goblet of Fire*”, а його вербалізатори репрезентують дві когнітивні ознаки: 1) енергія, життя, сила; 2) осередок психоемоційного стану.

Порівнюючи концепти **HEART** та **SOUL**, вербалізовані в романі “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” можна прийти до висновку, що переживання, емоції, почуття персонажів частіше сприймаються саме серцем, а не душею, що й показує проведене дослідження.

3.5. Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів **HEART** та **SOUL** в англомовній картині світу на матеріалі романів американського варіанту англійської мови

Для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англомовній картині світу на матеріалі американського варіанту англійської мови відібрано два романи авторів, яких вважають культовими для американської культури, а саме романи американського письменника Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») [294] та роман американського письменника Кормака Маккарті (*Cormac McCarthy*) «*The Road*» («Дорога») (2006) [292].

Виклад основних результатів досліджень щодо особливостей мовної репрезентації та когнітивних ознак концептів **HEART** та **SOUL** розглянемо на матеріалі роману Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») [294].

Необхідно відзначити, що відповідно до результатів здійсненого аналізу концепт **HEART** актуалізовано **27** разів, а його вербалізаторами слугують:

- лексема **HEART** (загалом **три** випадки застосування в романі);

- деривати лексеми **HEART** (загалом **чотири** випадки);
- складні іменники з компонентом **HEART** (**один** випадок);
- складні прикметники з компонентом **HEART** (**три** випадки);
- складні прислівники з компонентом **HEART** (**один** випадок);
- словосполучення з компонентом **HEART** (**один** випадок);
- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано **сім** разів в романі)
- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (**сім** випадків застосування в романі).

Отже, проаналізувавши мовну репрезентацію концепту **HEART**, представлену в романі “*The underground railroad*” («Підземна залізниця»), можна стверджувати, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано саме метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** (**сім разів**), фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (**сім разів**) та дериватами лексеми **HEART** (**чотири рази**), а також складними прикметниками з компонентом **HEART** (**три рази**) та лексемою **HEART** (**три рази**). Найрідше концепт **HEART** вербалізовано складними прислівниками з компонентом **HEART** (**один випадок**), складними іменниками з компонентом **HEART** (**один випадок**) та словосполученнями з компонентом **HEART** (**один випадок**).

У додатку В надаємо **27** випадків актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») [294].

Зауважимо, що під час аналізу всіх випадків вербалізації концепту **HEART** у романі виявлено **14** різних когнітивних ознак концепту **HEART**: 1) центр території; 2) емоційний центр; 3) осередок (вмістилище) бажань; 4) сховище (сейф) найпотаємніших почуттів та емоцій; 5) осередок знань та мудрості; 6) страх та хвилювання; 7) ширість; 8) залучення, зацікавлення, інтерес; 9) відсутність зацікавлення та інтересу; 10) щедрість, доброта; 11)

байдужість (жорстокість); 12) енергія та життя; 13) орган тіла; 14) вмістилище радості.

Представляємо отримані результати та виділяємо найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART**, зважаючи на кількість мовних одиниць, використаних для репрезентації цих когнітивних ознак: цент території – три вербалізатори (*in the heart of a plantation, heart of the town, heart*); залучення, зацікавлення, інтерес – три вербалізатори (*heartily, hearty, with all one's heart*); емоційний центр – три вербалізатори (*to move through one's heart, to settle on one's heart, heart was tired*); страх та хвилювання – три вербалізатори (*someone's heart thuds, someone's heart quickens, something hooked someone's heart*); відсутність зацікавлення та інтересу – два вербалізатори (*halfhearted, halfheartedly*).

Наступні когнітивні ознаки відносимо до менш активних в цьому романі, оскільки кожна з них актуалізовано раз в тексті твору: осередок (вмістилище) бажань (*one's heart wants*); сховище (сейф) найпотаємніших почуттів та емоцій (*to keep in one's heart*); осередок знань та мудрості; (*to know deep in their hearts*); щирість (*with sincerity of heart*); щедрість, доброта (*kindhearted*); байдужість (жорстокість) – *coldhearted*; енергія та життя (*heartbeat*); орган тіла (*heart*); вмістилище радості (*hearten*).

Зазначимо, що концепт **SOUL** актуалізовано в тексті роману 21 раз, зокрема 19 разів словосполученнями з компонентом **SOUL** та тричі фразеологічною одиницею *to look into one's soul*.

У додатку Г надано 21 випадок актуалізації концепту **SOUL**, відібраних з роману “*The underground railroad*” («Підземна залізниця»).

Отже, потрібно констатувати, що в 19 із 21 виявлених в романі випадків **SOUL** концептуалізує людину або характеризує людину з певними якостями. **SOUL** вказує або на кількість людей, або вживається разом із прикметниками для опису людини.

Наступні шість прикладів з тексту показують, що лексема **SOUL** використана для позначення людини або кількості людей: *eighty-eight human souls, a dozen souls, one hundred souls, so many souls, all those other souls, the souls*.

Лексему **SOUL** використано також для позначення кожного (*every soul*) або щоб констатувати відсутність людей (*not a soul*).

Крім того, у романі представлено дев'ять прикладів, у яких лексема **SOUL** використана для опису та надання характеристик людям: *august souls, the desperate souls, famous souls, the battered soul, kidnapped souls, odd souls, desperate soul, generous soul, a beautiful soul*.

Виокремлено два випадки вживання лексеми **SOUL** у складі ФО *look in one's soul*. Відповідно до лексикографічних джерел, лексема **SOUL** означає частину людини, яка не є фізичною і яка уособлює її характер, думки та почуття. Отже, ФО *look in one's soul* репрезентує **SOUL** духовну частину людини, яка знає про неї все.

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що концепт **SOUL** в тексті роману має дві основні когнітивні ознаки: 1) людина; 2) духовний та моральний центр людини.

На наступному етапі дослідження художніх романів в американському варіанті англійської мови розглянемо роман американського письменника Кормак Маккарті (*Cormac McCarthy*) "*The Road*" («Дорога»).

Відповідно до результатів здійсненого аналізу в романі виявлено 24 випадки актуалізації концепту **HEART**, а його вербалізаторами слугують:

- лексема **HEART** (загалом чотири випадки застосування в романі);
- складні іменники з компонентом **HEART** (один випадок);
- словосполучення з компонентом **HEART** (три випадки);
- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано дев'ять разів в романі):

- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (*сім випадків застосування в романі*).

Проаналізувавши мовну репрезентацію концепту **HEART**, представлену в романі “*The Road*” («Дорога») можна стверджувати, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (*дев'ять разів*) та метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** (*сім разів*) та складними лексемами від лексеми **HEART** (*4 рази*). Найменш функціональними в романі виявилися складні іменники з компонентом **HEART** (*один випадок*) та словосполучення з компонентом **HEART** (*три випадки*).

У додатку Г надаємо 24 випадки актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*The Road*” («Дорога»).

Під час аналізу всіх випадків вербалізації концепту **HEART** у романі виявлено 12 різних когнітивних ознак концепту **HEART**. Найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART**, зважаючи на кількість мовних одиниць використаних для вербалізації цих когнітивних ознак можна узагальнити так: енергія та життя – три вербалізатори (*heartbeat, one's heart beats, to rip one's heart out of somebody*); центр будь-чого – два вербалізатори (*in the heart of, to one's heart*); почуття страху і хвилювання – два вербалізатори (*one's heart pounds, one's heart hammers*) відносимо до найактивніших когнітивних ознак концепту **HEART**, тоді як менш активними виступають такі ознаки, як: відсутність інтересу (*one's heart isn't in something*); доброта (*to have a heart*); залучення, зацікавлення, інтерес (*with all one's heart*); джерело знання (*to hear one's heart*); байдужість (жорстокість) – *one's heart is a stone*; острах, нерішучість (*faint of heart*); орган тіла (*heart*); втрата сподівання (*to lose heart*); центр негативних рис характеру (*with one's own whorish heart*).

Отже, дослідження когнітивних ознак концепту **HEART**, який актуалізовано в романі 24 рази нарахувало 12 когнітивних ознак концепту

HEART: 1) енергія та життя; 2) центр будь-чого; 3) почуття страху і хвилювання; 4) відсутність інтересу; 5) доброта; 6) залучення, зацікавлення, інтерес; 7) джерело знання; 8) байдужість (жорстокість); 9) острах, нерішучість; 10) орган тіла; 11) втрата сподівання; 12) центр негативних рис характеру.

Концепт **SOUL** вербалізованого в тексті роману “*The Road*” («Дорога») лише двічі в тексті роману. Він репрезентує дві основні когнітивні ознаки концепту **SOUL**: 1) моральність та духовність людини – *Damn you eternally have you a soul? Oh God, he whispered. Oh God* [292, с. 74] та 2) душу як нематеріальну сутність людини – *Hold him in your arms. Just so. The soul is quick. Pull him toward you. Kiss him. Quickly* [292, с. 84].

Отже, обидва концепти **HEART** та **SOUL** вербалізовано в романі “*The Road*” («Дорога») [292], проте більша кількість мовних засобів вербалізації властива концепту **HEART**.

3.6. Когнітивні ознаки та мовна репрезентація концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі романів канадського варіанту англійської мови

Для дослідження концептів **HEART** та **SOUL** в англomовній картині світу на матеріалі канадського варіанту англійської мови відібрано роман канадської письменниці Маргарет Етвуд (*Margaret Atwood*) “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286] та роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290].

Виклад основних результатів досліджень щодо особливостей мовної репрезентації та когнітивних ознак концептів **HEART** та **SOUL** розглянемо на матеріалі роману Маргарет Етвуд (*Margaret Atwood*) “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач»).

Відповідно до результатів здійсненого аналізу в романі виявлено **37** випадків актуалізації концепту **HEART**, а його вербалізаторами **HEART** слугують:

- лексема **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі);
- деривати лексеми **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі);
- складні іменники з компонентом **HEART** (загалом **чотири** випадки застосування в романі);
- складні прикметники з компонентом **HEART** (**п'ять** випадків застосування в романі);
- складні прислівники з компонентом **HEART** (**один** випадок застосування в романі);
- словосполучення з компонентом **HEART** (**десять** випадків застосування в романі);
- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано **дев'ять** разів в романі);
- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (**чотири** випадки застосування в романі).

Отже, проаналізувавши мовну репрезентацію концепту **HEART** представлену в романі “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286] можна стверджувати, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано словосполученнями з компонентом **HEART** (**десять** разів), фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (**дев'ять** разів), складними прикметниками з компонентом **HEART** (**п'ять** випадків застосування в романі). Найактивнішими вербалізаторами концепту **HEART** в романі “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286] вважаємо саме лексеми **heartfelt, heartbeat, sweetheart**, оскільки вони найчастіше функціонують в тексті роману.

Найрідше концепт **HEART** актуалізовано в романі лексемою **HEART** (2 випадки застосування в романі) та дериватом лексеми **HEART** (загалом два випадки застосування в романі).

В додатку Д надано 37 випадків актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286].

Під час аналізу всіх випадків вербалізації концепту **HEART** у романі “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286] виявлено 17 різних його когнітивних ознак. Подаємо результати та виділяємо найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART**, зважаючи на кількість мовних одиниць, використаних для вербалізації цих когнітивних ознак: 1) орган тіла – п’ять вербалізаторів (*heart, open-heart surgery, a heart attack, heart transplants, heart-parts farms*); 2) почуття страху і хвилювання – чотири вербалізatori (*somebody’s heart thumps, somebody heart pounds, somebody heart races, somebody’s heart goes fast*); 3) щедрість, доброта – три вербалізatori (*good-hearted, tender-hearted, to have a good heart*); 4) залучення, зацікавлення, інтерес – два вербалізatori (*wholeheartedly, hearty*); 5) щирість – два вербалізatori (*to have heart-to-heart talks, heartfelt*); 6) центр, серцевина будь-чого – два вербалізatori (*into the heart of, artichoke hearts*); 7) емоційний тягар – два вербалізatori (*something clenches one’s heart, heart seizes*); 8) енергія та життя – один вербалізатор (*heartbeat*); 9) кохання – один вербалізатор (*sweetheart*); 10) неспокій (занепокоєння) – один вербалізатор (*someone’s heart sinks*); 11) пам’ять – один вербалізатор (*to learn by heart*); 12) відсутність зацікавлення та інтересу – один вербалізатор (*somebody’s heart isn’t in it*); 13) байдужість (жорстокість) – один вербалізатор (*to have the heart to do something*); 14) справжній характер людини – один вербалізатор (*at heart*); 15) правдивість та чесність – один вербалізатор (*cross my heart and hope to die*); 16) співчуття – один вербалізатор (*liberal bleeding heart*); 17) аморальність – один вербалізатор (*kak-hearted*).

Отже, дослідження когнітивних ознак концепту **HEART**, який актуалізовано в романі **37** нарахувало **17** когнітивних ознак концепту **HEART**: 1) орган тіла; 2) почуття страху і хвилювання; 3) щедрість, доброта; 4) залучення, зацікавлення, інтерес; 5) щирість; 6) центр, серцевина будь-чого; 7) емоційний тягар; 8) енергія та життя; 9) кохання; 10) неспокій (занепокоєння); 11) пам'ять; 12) відсутність зацікавлення та інтересу; 13) байдужість (жорстокість); 14) справжній характер людини; 15) правдивість та чесність; 16) співчуття; 17) аморальність.

Переходимо до аналізу концепту **SOUL**, вербалізованого в романі “*Oryx and Crake*” («Орикс і Деркач») [286]. Передусім потрібно зазначити, що концепт **SOUL** вербалізовано **вісім** разів у тексті роману, а саме лексемою **SOUL** (*шість* випадків використання), складним прикметником з компонентом **SOUL** (*soul-searching*) (*один* випадок використання) та дериватом лексеми **SOUL** (*soulless*) (*один* випадок використання). У романі налічується **вісім** різних прикладів актуалізації концепту **SOUL**, що дає змогу проаналізувати особливості когнітивних ознак концепту **SOUL**.

Дериват **soulless** утворено від кореня лексеми *soul* за допомогою суфікса *less*, який указує на відсутність або нестачу чогось. Дериват **soulless** використано для опису відсутності чуйності чи благородства людини або відсутності будь-яких гуманістичних якостей. Отже, концепт **SOUL**, вербалізований лексемою **soulless**, репрезентує когнітивну ознаку *жорстокості та бездушності істоти чи людини*: “... forced to experience agonizing pleasures by a trio of **soulless** pixies” [286, с. 68].

Складний іменник **soul-searching**, утворений поєднанням двох основ *soul* і *searching*, означає тривале та ретельне вивчення людських думок і почуттів, щоб прийняти складне моральне рішення або зрозуміти, у чому проблема [277]: “A decision not taken without much **soul-searching** and thought and anguish, but blah. She would always love him very much” [286, с. 44]. Лексема **soul-searching** передбачає, що душа як концептуальне поняття відображає

частину людської істоти, яка не є фізичною і містить її характер, думки та почуття.

Інші **шість** виявлених випадків вербалізації концепту **SOUL** лексемою **SOUL** демонструють концептуальне значення не фізичної, а духовної сутності фізичного людського тіла, що репрезентує певні риси характеру людини як позитивні, представлені в наступному прикладі *“Monuments to the soul’s magnificence, they were called in the game [286, с. 59]”* так і негативні, як у цьому прикладі: *“What right does he have to foist his pustulant, cankered self and soul upon these innocent creatures?” [286, с. 131]*, а також певні почуття, як у наступних двох уривках: *“It must have got tired of the soul’s constant nagging and whining and the anxiety-driven intellectual web-spinning of the mind... [286, с. 64]”*; *“... wouldn’t sell their house, their gated retirement villa, their kids, and their soul to get a second kick at the sexual can?” [286, с. 39]*. Крім того, душу людини вважають духовною частиною людської істоти, яка здатна охоплювати та переживати глибокі почуття та емоції, а також вона може продовжувати своє існування в тій чи тій формі після фізичної смерті тіла: *“But human beings hope they can stick their souls into someone else, some new version of themselves, and live on forever” [286, с. 90]*.

Інший приклад підкреслює, що **SOUL** більше стосується почуттів й емоцій, ніж раціональних розрахунків, оскільки людська природа передбачає поділ на *mind* і *soul*, як у наступному уривку: *“Snowman thinks; after having ditched its old travelling companions, the mind and the soul, for whom it had once been considered a mere corrupt vessel or else a puppet acting out their dramas for them, or else bad company, leading the other two astray” [286, с. 64]*.

Згідно із проведеним аналізом можна підкреслити, що **вісім** досліджених випадків використання лексеми *soul* у тексті роману дають змогу виокремити одне основне концептуальне значення, яке є нефізичною частиною людської сутності, тому що сім із восьми випадків уживання лексеми **SOUL** стосується душі як невидимої частини людини, яка охоплює

різні почуття та емоції. Використання деривату *soulless* є одним із восьми прикладів, який розкриває концептуальне значення жорстокості людини чи істоти, що не має цієї нефізичної сутності, яка відповідає за збереження всіх почуттів.

На наступному етапі дослідження художніх романів у канадському варіанті англійської мови розглянемо роман канадського письменника Янна Мартеля (*Yann Martel*) “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290].

Під час аналізу виявлено **70** випадків актуалізації концепту **HEART**, а його вербалізаторами виступають:

- лексема **HEART** (загалом **11** випадків застосування в романі);
- деривати лексеми **HEART** (загалом **один** випадок застосування в романі);
- складні прикметники з компонентом **HEART** (**п'ять** випадків застосування в романі);
- словосполучення з компонентом **HEART** (**вісім** випадків застосування в романі);
- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (**27** випадків застосування в романі);
- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (**18** випадків застосування в романі).

Проаналізувавши мовну репрезентацію концепту **HEART**, представлену в романі “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290], можна стверджувати, що на загальному рівні концепт **HEART** найчастіше актуалізовано фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** (**27 разів**), метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** (**18 разів**), лексемою **HEART** (**11 разів**).

Найактивнішими вербалізаторами концепту **HEART** в романі “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290] вважаємо такі мовні засоби, оскільки вони найчастіше трапляються в тексті: лексема **HEART** (**11 разів**), *in one's heart* (**10 разів**), *one's heart pounds* (**п'ять разів**), *one's heart sinks* (**чотири рази**), *one's heart beats*

(чотири рази), *one's heart skips a beat* (двічі), *one's heart jumps* (двічі), *at the heart of something* (двічі), *one's heart is with somebody*, *heartfelt* (двічі), *half-hearted* (двічі).

Найрідше концепт **HEART** актуалізовано в романі “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290] дериватом *heartily* (один випадок застосування в романі), лексемою *disheartened* (один випадок застосування в романі) та іншими мовними одиницями, які трапляються лише раз у тексті роману, наприклад, *with a pinching of the heart*, *not lack of heart*, *chill the heart*, *Sacred Heart of Jesus Church*, *by heart*, *take to heart*, *open your heart*.

У додатку Е надаємо 70 випадків актуалізації концепту **HEART**, відібраних з роману “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290].

Під час аналізу всіх випадків вербалізації концепту **HEART** у романі “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290] було виявлено 14 різних когнітивних ознак концепту **HEART**. Подаємо отримані результати, виділяючи найактивніші та менш активні когнітивні ознаки концепту **HEART** та зважаючи на кількість мовних одиниць використаних для вербалізації цих когнітивних ознак: 1) почуття страху і хвилювання – чотири вербалізатори (*one's heart pounds*, *one's heart beats*, *one's heart skips a beat*, *one's heart jumps*); 2) байдужість (жорстокість) – три вербалізатора (*chill the heart*, *disheartened*, *lack of heart*); 3) центр емоцій – два вербалізатори (*at heart*, *in one's heart*); 4) щирість – два вербалізатори (*open your hearts*, *heartfelt*); 5) значущість (цінність) – два вербалізатори (*close to my heart*, *very dear to my heart*); 6) емоційний тягар – два вербалізатори (*your heart is heavy with remorse*, *with a pinching of the heart*); 7) відсутність зацікавленості та інтересу – один вербалізатор (*half-hearted*); 8) неспокій (занепокоєння) – один вербалізатор (*someone's heart sinks*); 9) орган тіла – 1 вербалізатор (*heart*); 10) пам'ять – 1 вербалізатор (*to know by heart*); 11) центр, осередок – один вербалізатор (*at the heart of*); 12) вразливість – один вербалізатор (*taken it to heart*); 13) душа (думки) – один

вербалізатор (*my heart is with you*); 14) святість – один вербалізатор (*Sacred Heart of Jesus Church*).

Дослідження когнітивних ознак концепту **HEART**, який актуалізовано в романі 70 разів, об'єднує 14 когнітивних ознак концепту **HEART**: 1) почуття страху і хвилювання; 2) байдужість (жорстокість); 3) центр емоцій; 4) щирість; 5) значущість (цінність); 6) емоційний тягар; 7) відсутність зацікавлення та інтересу; 8) неспокій (занепокоєння); 9) орган тіла; 10) пам'ять; 11) центр, осередок; 12) вразливість; 13) душа (думки); 14) святість.

Переходимо до аналізу концепту **SOUL**, вербалізованого в “*Life of Pi*” («Життя Пі»). Концепт **SOUL** вербалізовано 19 разів у тексті роману, а саме: лексемою **SOUL** (17 випадків використання), складним прикметником з компонентом **SOUL (soul-destroying)** (один випадок використання) та ФО з компонентом **SOUL (body and soul)** (один випадок використання). Зазначимо, що у романі налічується 19 різних прикладів актуалізації концепту **SOUL**, що дає змогу проаналізувати особливості когнітивних ознак концепту **SOUL**.

В додатку Є надаємо 19 випадків актуалізації концепту **SOUL** відібраних з роману “*Life of Pi*” («Життя Пі») [290].

Отже, згідно з проведеним аналізом можна стверджувати, що концепт **SOUL**, який ужито в романі 19 разів, налічує чотири когнітивні ознаки концепту **SOUL**: 1) особа; 2) нефізична частина людини, 3) моральність; 4) емоційний стан. Найактивнішим вербалізатором концепту **SOUL** виступає саме лексема **SOUL**.

Висновки до розділу 3

З урахуванням результатів дослідження, висновковуємо: концепт **HEART** має значно більше вербалізаторів порівняно з концептом **SOUL** в англомовній картині світу.

Проаналізувавши всі шість романів англомовної картини світу констатуємо, що концепт **HEART** може бути вербалізовано:

– лексемою **HEART** – 9.58%;

- дериватами лексеми **HEART** – 6.67%;
- складними іменниками з компонентом **HEART** – 3.75%;
- складними прикметниками з компонентом **HEART** – 8.33%;
- складними прислівниками з компонентом **HEART** – 1.25%;
- словосполученнями з компонентом **HEART** – 14.17%;
- фразеологічними одиницями з компонентом **HEART** – 32.92%;
- метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART** – 23.33%.

Найчастіше концепт **HEART** у романах актуалізується фразеологічними одиницями та метафоричними мовними виразами з компонентом **HEART**, а найрідше – складними прислівниками. Результати третього розділу дають змогу констатувати, що фразеологічна картина світу англійської мови багата фразеологічними одиницями з іменем-концептом **HEART**, які є найактивнішими актуалізаторами концепту **HEART** в англomовній картині світу.

Підрахувавши загальну кількість випадків вербалізації кожної когнітивної ознаки концепту **HEART** у всіх романах, констатуємо, що найпоширенішими когнітивними ознаками концепту **HEART** в аналізованих романах є: 1) *орган тіла*; 2) *хвилювання*; 3) *байдужість (жорстокість)*; 4) *залучення, зацікавлення, інтерес*; 5) *щирість*, кожна з яких оприявлена 6-5 разів (6.90%) порівняно з усіма виявленими ознаками.

Зазначаємо, що найактивнішими вербалізаторами концепту **HEART** послуговує 21 мовна одиниця, а саме: *one's heart seizes, to have a heart, to be in the heart of, with all one's heart, to lose heart, in one's heart, one's heart sinks, to know by heart, at heart, change of heart, not have the heart for/to do something, one's heart thumps, one's heart pounds, heart rate, one's heart beats, wholeheartedly, wholehearted, halfhearted, heartbeat, heartily, hearty*.

Наголошуємо, що в ході дослідження вдалося виявити унікальний вербалізатор концепту **HEART** – *kak-hearted*, який не зафіксовано в жодному із досліджених лексикографічних словників чи корпусів, що є доказом

постійної та безперервної концептуалізації мовних одиниць та формування у існуючих концептів нових когнітивних ознак.

Ураховуючи той факт, що концепт **SOUL** оприявлений рідше у аналізованих текстах порівняно з концептом **HEART**, то дослідження показало, що найактивнішим вербалізатором концепту **SOUL** послуговує лексема **SOUL**, адже із загальної кількості разів актуалізації у текстах вона найчастіше вербалізує концепт **SOUL**. Серед інших вербалізаторів можна виокремити такі мовні засоби: *body and soul; the mind and the soul; look in one's soul; to have a soul; soulless; soul-searching; soulsucking*.

Серед основних когнітивних ознак концепту **SOUL**, вербалізованих у досліджених текстах виділяємо: 1) людина; 2) духовний та моральний центр людини; 3) нефізична частина людини; 3) духовність; 4) енергія, життя, сила; 5) осередок психоемоційного стану.

Дослідження засвідчує комплексність і різноманітність чинників, що впливають на вживання вербалізаторів концептів **HEART** та **SOUL** в англомовній картині світу. Залишається потреба подальших досліджень для глибокого розуміння цього явища. За результатами аналізу шести романів англомовної картини світу американського, британського і канадського варіантів англійської мови (*"Atonement"* («Спокута») (2001), *"Harry Potter and the Goblet of Fire"* («Гаррі Поттер і келих вогню») (2000), *"The underground railroad"* («Підземна залізниця») (2016), *"The Road"* («Дорога») (2006), *"Oryx and Crake"* («Орикс і Деркач») (2003), *"Life of Pi"* («Життя Пі») (2001) можна висновкувати, що для англійців, американців та канадців як представників англомовної спільноти характерніше сприймати світ через концепт **HEART**, однак це не виключає важливості концепту **SOUL**.

Матеріали розділу висвітлено в 4 наукових публікаціях [102; 226; 139; 140] та апробовано на 4 конференціях [99; 104; 231; 234].

ВИСНОВКИ

Дослідження концептів *HEART* і *SOUL* не втрачає своєї актуальності через їх глибоку вкоріненість у мові, культурі та людському досвіді. Вони відображають фундаментальні аспекти емоційної та духовної сфер життя людини. Аналізуючи ці концепти, можна зрозуміти як люди різних культур і епох виражають свої почуття, описують моральні цінності та духовні переконання через мову.

Концепт *HEART* часто використовують для позначення емоційного центру людини. Серце символізує любов, співчуття, смуток і радість. У багатьох культурах метафори, пов'язані із серцем, використовують для опису внутрішніх станів, переживань та емоцій. Дослідження різних метафоричних мовних виразів дає змогу виявити, як мови і культури структурують і передають емоційний досвід.

Концепт *SOUL* має глибокі духовні та філософські значення. Душу часто асоціюють з моральними та духовними аспектами людського життя, такими як чесність, доброта, внутрішня чистота і духовний розвиток. Вивчення концепту *SOUL* дає змогу зрозуміти, як люди різних культур осмислюють і описують свою духовну сутність.

Студіювання цих концептів є важливим для розвитку когнітивної лінгвістики і міждисциплінарних досліджень, оскільки це сприяє розумінню того, як мова відображає і формує наші думки, почуття і культурні цінності. Вивчення концептів *HEART* і *SOUL* сприяє глибшому розумінню не тільки мови, але й людської психіки та культури, що й пояснює підвищений інтерес до аналізу цих концептів.

Однією з основних задач когнітивної лінгвістики є дослідження того, як люди систематизують і обробляють інформацію. Концепти є фундаментальними одиницями цієї обробки. Вивчення концептів уможливорює осмислення процесів категоризації, абстрагування та інтерпретації, які лежать в основі людського мислення. Це знання критично

необхідне для розробки теорій про сприйняття і оброблення людиною інформації.

Актуальність дослідження концептів і концептуалізації у сучасній науці обумовлена їх ключовою роллю в тлумаченні організації і структурування людиною знань про світ. Концепти є основними одиницями мислення (ментальними одиницями пам'яті), які дають змогу класифікувати, інтерпретувати і взаємодіяти з різноманітними аспектами реальності. Вивчення концептів дозволяє глибше зрозуміти когнітивні процеси, які лежать в основі нашого сприйняття, мови і дії.

Концептуальні дослідження дають змогу виявити особливості концептуалізації світу різними культурами, що уможливорює розуміння культурних відмінностей і подібностей.

Здійснивши дослідження теоретико-методологічної бази, зазначаємо, що важливим поняттям у межах лінгвоконцептології є концептуалізація, яка являє собою процес осмислення та систематизації результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини, а також утворення концептів, концептуальних структур та концептуальної системи в її свідомості. Концептуалізація є одним із ключових процесів пізнавальної діяльності, що сприяє формуванню концептуальної системи.

Концептуалізація сприяє формуванню концептів, інформаційних структур свідомості, різносубстратних за способами формування та подання знань про об'єкти й явища. Важливим аспектом є збереження та трансляція концептосистеми за допомогою вербалізації концептів, що є основою формування семантичного простору мови.

Концептуалізація як процес нарощування інформації про позначуване під час когнітивної діяльності відбувається на етапі інтеріоризації. Цю інформацію систематизують та логічно обробляють, сприяючи формуванню структури знань. Цей процес охоплює створення зв'язків з іншими

концептами, які можуть впливати на вибір мотиваторів у разі їхньої метафоризації.

Концепт – це ментальне уявлення або ідея, яка відображає певний об'єкт або явище. Концептуалізація, з іншого боку, – це процес формування цього концепту в нашому розумінні або формування нових когнітивних ознак концептів способом метафоризації.

Терміни мовна, концептуальна, фразеологічна картини світу є одними із ключових в дисертаційній розвідці. Студіюючи ці поняття та досліджуючи концепти в межах цих картин світу, можна побачити зв'язки між ними: як одна впливає на іншу, чим вони різняться та чим подібні, а значить і зв'язки мови та когнітивної науки.

Мовна картина світу відображає спосіб сприйняття світу через мову, зокрема через слова, фрази, граматику. Фразеологічна картина світу зосереджена на фразеологізмах, тобто виразах зі сталим значенням, які відображають відношення та особливості мови. Концептуальна картина світу є ширшою, охоплюючи не лише мовні елементи, а й концепти, ідеї та способи осмислення світу загалом. Схожість між ними полягає в тому, що всі вони відображають спосіб, через який людина сприймає світ, але вони різняться за своєю специфікою та обсягом.

Концептуальна метафора – це спосіб уявлення або виразу думок, коли один концепт або образ порівнюють з іншим для кращого розуміння. Крім того процес метафоризації послуговує джерелом появи нових концептуальних значень певної мовної одиниці, а отже, метафоризація є одним зі способів концептуалізації.

Проаналізувавши етимологію лексем **HEART** і **SOUL**, констатуємо:

– лексема **HEART** походить від давньоанглійського *heorte*, що означало *порожнистий м'язовий орган, який циркулює кров; груди, душа, дух, воля, бажання; мужність; розум, інтелект*;

– правопис лексеми **HEART** із **-ea-** датується приблизно з 1500 року;

– переносне значення *напам'ять (by heart)* почало функціонувати в мові з кінця XIV ст.;

– значення *внутрішня частина будь-чого* походить від початку XIV ст.;

– використання лексеми **HEART** для позначення традиційної форми серця на ілюстраціях з'явилося наприкінці XV ст., коли лексема **HEART** набула значення *у формі серця*;

– лексема **SOUL** походить від давньонімецького *saiwolò*, що своєю чергою походить від грецького *aiòlos* – *спритний*;

– припускають, що лексема **SOUL** спочатку означала *походити з моря або належати морю*, передбачуваного місця зупинки душі перед народженням або після смерті;

– значення *людина* датується початком XIV ст.

Дослідивши мовні одиниці **HEART** і **SOUL** у мовній картині світу, висновкуємо:

– мовні одиниці **HEART** і **SOUL** відіграють важливу роль в англійській мові та входять до переліку 3000 найуживаніших слів;

– проведене дослідження з використанням корпусного аналізу дає змогу стверджувати, що як лексему **HEART**, так і лексему **SOUL** використовують у всіх трьох варіантах англійської мови (американському, британському, канадському). Утім, порівняння частотності використання цих лексем доводить, що лексема **HEART** значно частіше функціонує в англomовній картині світу порівняно з лексемою **SOUL**;

– в американському варіанті англійської мови (COCA) частотність використання лексеми **HEART** на мільйон слів становить **38,69%**, тоді як у британському (BNC) та канадському (Strathy) – **26,18%** і **35,13%** відповідно;

– лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** найчастіше використовують в американському варіанті, що пояснюємо культурними особливостями американців, адже вони відомі своєю відкритістю і прямолінійністю. Утім, британцям притаманна стриманість (*stiff upper lip*), що

є однією з найяскравіших особливостей нації, вважаємо, що через це лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** рідше використовують в британському варіанті англійської мови, адже стриманість і терплячість, характерна британцям, не потребує такого частого звернення до серця, як в американській культурі. Щодо канадців, відомим є той факт, що багаторічна присутність Великої Британії в Канаді чинила вплив як на людей, так і на мову Канади. Сьогодні британці й канадці все ще мають багато спільного. Утім, на Канаду впливає також її близьке географічне розташування із США. Саме тому вважаємо, що канадці поділяють неформальність та свободу самовираження, проте канадці, як правило, помітно скромніші й зваженіші у висловленні своїх думок, що є спільною рисою з британцями. Отже, вважаємо, що такі культурно-історичні чинники і є однією з причин, чому лексему **HEART** як вербалізатор концепту **HEART** в канадському варіанті вживають рідше ніж в американському, але частіше ніж в британському, адже канадці в чомусь подібніші до американців і є відкритішими за британців, а в чомусь навпаки.

У концептуальній картині світу:

– у результаті вивчення концептуальної метафори концептів **HEART** та **SOUL** встановлено, що **HEART** асоціюється із простором, об'єктом та контейнером, **SOUL** визначається як об'єкт та контейнер;

– основною когнітивною моделлю лексеми **HEART** є CONTAINER (КОНТЕЙНЕР), що має практично універсальний характер – тіло людини – вмістилище серця, яке своєю чергою постає як вмістилище почуттів та емоцій. Релевантними ознаками метафори CONTAINER (КОНТЕЙНЕР) є такі, як *всередині* – *ззовні*, характеристики *повне* – *порожнє* і така ознака, як *глибина*. Просторові відносини активно використовують для моделювання внутрішнього світу людини. Просторова метафора HEART IS SPACE (СЕРЦЕ – ПРОСТІР) відрізняється чіткою організованістю, вона існує як опозиції *велике* – *маленьке*, *близько* – *далеко* і *центр* – *периферія*. Досить активною є і

концептуальна метафора HEART IS AN OBJECT (СЕРДЦЕ – ОБ'ЄКТ), конкретна реалізація якої здійснена за допомогою перенесення характеристик FREGILE OBJECT (КРИХКОГО ОБ'ЄКТУ), TOOL (ІНСТРУМЕНТУ), MEASURE (МІРИЛА), DWELLING (ПРИМІЩЕННЯ). Виявлено також наявність таких концептуальних метафор, як HEART IS FIRE (СЕРДЦЕ – ВОГОНЬ), HEART IS ICE (СЕРДЦЕ – ЛІД).

Загалом, дослідження показало, що концепт **HEART** може сприйматися в англomовній картині світу за допомогою ознак КОНТЕЙНЕРА (ВМІСТИЛИЩА), ПРОСТОРУ, ОБ'ЄКТА (КРИХКИЙ ОБ'ЄКТ, ІНСТРУМЕНТ, МІРИЛО, ПРИМІЩЕННЯ), СТИХІЇ (ВОГНЮ, ВОДИ).

Душа в концептуальній картині світу англійської мови постає в таких метафоричних моделях: ДУША Є КОНТЕЙНЕРОМ (ДУША ЯК ВМІСТИЛИЩЕ СУТНОСТІ, ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ МОРАЛЬНОСТІ, ДУША ВМІСТИЛИЩЕ ЧЕСНОТ (ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ) ТА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ, ДУША – ВМІСТИЛИЩЕ РОЗУМУ), ДУША – ЛЮДИНА, ДУША – ПРЕДМЕТ, ДУША ЯК ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, тобто ТІЛО – ВМІСТИЛИЩЕ ДУШІ.

HEART і **SOUL** у фразеологічній картині світу англійської мови:

– проаналізовано **165** фразеологічних одиниць з компонентом **HEART**, а також **67** ФО з компонентом **SOUL**;

– виявлено **27** когнітивних ознак концепту **HEART** вербалізованого проаналізованими фразеологічними одиницями з компонентом **HEART**: 1) *смуток та розчарування*; 2) *кохання та любов*; 3) *доброта та щедрість*; 4) *щастя та радість*; 5) *жорстокість (байдужість)*; 6) *центр, основна суть чого-небудь*; 7) *повне залучення до чогось*; 8) *відсутність зацікавлення або бажання щось робити*; 9) *спектр таких емоцій, як схвилюваність, хвилювання, захват, захоплення, подив чи страх*; 10) *сильне бажання чи прагнення*; 11) *сміливість, відважність*; 12) *щирість*; 13) *співчуття*; 14) *відвертість*; 15) *пам'ять*; 16) *страх*; 17) *найпотаємніше місце*; 18) *чесність*;

19) значущість когось або чогось; 20) острах, нерішучість; 21) вразливість; 22) справжня сутність характеру людини; 23) схожість інтересів; 24) зміна ставлення, настрою; 25) здоров'я; 26) порожній; 27) прохолодна погода;

– когнітивна ознака *смуток та розчарування* вербалізована **22** фразеологічними одиницями, займає перше місце за кількістю віднайдених ФО з компонентом **HEART**;

– концепту **SOUL** у фразеологічній картині світу характерні **13** когнітивних ознак: 1) душа як утілення моральності та духовності; 2) душа – основна суть чого-небудь; центр, осередок; 3) душа – внутрішній стан людини; 4) єдність думки та поглядів; 5) душа – людина як матеріальна істота; 6) душа – позитивні якості людини; 7) душа – дух; 8) душа – енергія; з повною віддачею, ентузіазмом, енергією; 9) душа – відвертість людини; 10) душа – негативні якості особистості; 11) душа – ментальна структура, пов'язана з релігійною етикою; 12) подив; 13) матеріальне благо;

– когнітивні ознаки концепту **SOUL** *душа як утілення моральності та духовності* і *душа – основна суть чого-небудь* є найбільш актуалізованими, оскільки кожна з них вербалізує десять фразеологічних одиниць з компонентом **SOUL**.

Здійснений лексикографічний аналіз показав, що лексеми **HEART** та **SOUL** є словами-іменами концептів **HEART** та **SOUL**, з кожним з них пов'язано відповідно 14 та 12 когнітивних ознак. На основі словникових дефініцій побудовано фреймові моделі концептів **HEART** і **SOUL**.

Дослідивши лексикографічні джерела для виявлення концептуальних ознак за допомогою значень словникових дефініцій лексеми **HEART** в англійській мові, виявили **14** основних когнітивних ознак репрезентованих лексемою **HEART**: 1) *серце – м'язовий орган кровоносної системи у хребетних*; 2) *серце – функціональний орган структури безхребетних організмів*; 3) *серце – грудна клітина або груди*; 4) *серце – осередок кохання*; 5) *серце – осередок впевненості*; 6) *серце – осередок сміливості*; 7) *серце –*

осередок сподівання; 8) *серце* – осередок характеру; 9) *серце* – центр; 10) *серце* – розпал подій; 11) *серце* – серцевина овочів; 12) *серце* – форма; 13) *серце* – любов; 14) *серце* – гральна карта.

За результатами дослідження лексикографічних джерел для виявлення концептуальних ознак за допомогою значень словникових дефініції лексеми **SOUL** в англійській мові виявлено 12 основних когнітивних ознак репрезентованих лексичною одиницею **SOUL**: 1) *душа* – дух; 2) *душа* – нефізична сутність людини; 3) *душа* – людина як матеріальна істота; 4) *душа* – людина у кількісному вимірі; 5) *душа* – характер людини; 6) *душа* – духовність людини; 7) *душа* – внутрішній емоційно-психічний світ людини; 8) *душа* – основна частина; 9) *душа* – енергія; 10) *душа* – життя; 11) *душа-культура темношкірих афро-американців*; 12) *душа* – музичний жанр.

Методом корпусного аналізу встановлено, що лексеми **HEART** і **SOUL** як вербалізатори відповідних їм концептів найчастіше трапляються в художній літературі в корпусах усіх трьох досліджуваних варіантів англійської мови, що й зумовило розгляд особливостей експлікації цих концептів в англословній картині світу саме на матеріали художньої літератури.

Проаналізувавши дібрані романи на доцільність їх залучення до аналізу концептів **HEART** і **SOUL** з метою виявлення відмінностей або подібностей у частотності застосування їх вербалізаторів в кожному із трьох варіантів англійської мови, а також виявивши когнітивні особливості досліджуваних концептів та способи їх вербалізації загалом в англословній картині світу, констатуємо, що всі відібрані романи британського, американського та канадського варіантів англословної картини світу є цінним джерелом для дослідження концептів **HEART** і **SOUL**, які як універсальні концепти сфокусовані на особистості, тобто людині та людському «я», що є спільним у всіх романах, адже саме людина постає центральною у всіх текстах.

Здійснивши відсотковий розрахунок використання вербілазаторів концептів *HEART* та *SOUL*, стверджуємо, що *HEART* застосовується частіше порівняно з *SOUL* у всіх досліджуваних текстах англомовної картини світу. Такий результат ще раз підтверджує факт того, що в англомовній картині світу загалом та у трьох аналізованих варіантах англійської мови зокрема, концепт *HEART* вербалізований відповідним мовним засобом є домінувальним порівняно з концептом *SOUL*.

Дослідження відібраних романів показує, що концепти *HEART* та *SOUL*, експліковані відповідними вербалізаторами, найменш активні в британському варіанті англійської мови, тоді як *HEART* найактивніше актуалізовано в канадському варіанті, а *SOUL* – в американському варіанті.

Незважаючи на те, що такі результати дещо відрізняються від даних, отриманих методом корпусного аналізу, які показали, що концепти *HEART* і *SOUL* найактивніше оприявлені в американському варіанті, а найрідше – у британському, тоді як канадський варіант в актуалізації обох концептів займає друге місце серед трьох досліджуваних варіантів. Утім, такі незначні відмінності можна пояснити особливостями літературних жанрів, авторським стилем написання, а також культурно-національною приналежністю автора.

Щодо особливостей мовної репрезентації концептів *HEART* і *SOUL* на матеріалі художніх текстів, маємо такі результати:

- концепт *HEART* має значно більше вербалізаторів порівняно з концептом *SOUL* в англомовній картині світу, що ще раз підтверджує, що перший є домінувальним над другим;

- найчастіше концепт *HEART* у досліджених романах актуалізується фразеологічними одиницями (32.92%) та метафоричними мовними виразами з компонентом *HEART* (23.33%), а найрідше – складними прислівниками (1.25%). Такий результат підтверджує постійний процес концептуалізації мовних одиниць, унаслідок якого можуть з'являтися нові когнітивні ознаки концептів або й нові концепти;

– підрахувавши загальну кількість випадків вербалізації кожної когнітивної ознаки концепту **HEART** у всіх романах, констатуємо, що найпоширенішими когнітивними ознаками концепту **HEART** в аналізованих романах є: 1) орган тіла; 2) хвилювання; 3) байдужість (жорстокість); 4) залучення, зацікавлення, інтерес; 5) щирість, кожна з яких оприявлена 6-5 разів (6.90%) порівняно з усіма виявленими ознаками;

– найактивнішими вербалізаторами концепту **HEART** послуговує 21 мовна одиниця, а саме: *one's heart seizes, to have a heart, to be in the heart of, with all one's heart, to lose heart, in one's heart, one's heart sinks, to know by heart, at heart, change of heart, not have the heart for/to do something, one's heart thumps, one's heart pounds, heart rate, one's heart beats, wholeheartedly, wholehearted, halfhearted, heartbeat, heartily, hearty*;

– в ході аналізу вдалося виявити унікальний вербалізатор концепту **HEART** – **kak-hearted**, який не зафіксовано в жодному із досліджених лексикографічних словників чи корпусів, що дає змогу стверджувати про актуальність концептуалізації мовних одиниць та формування у існуючих концептів нових когнітивних ознак;

– найактивнішим вербалізатором концепту **SOUL** послуговує лексема **SOUL**, адже із загальної кількості разів актуалізації у текстах вона найчастіше вербалізує концепт **SOUL**. Серед інших вербалізаторів можна виокремити такі мовні засоби: *body and soul; the mind and the soul; look in one's soul; to have a soul; soulless; soul-searching; soulsucking*;

– основними когнітивними ознаками концепту **SOUL**, оприявленими у досліджених текстах виділяємо: 1) людина; 2) духовний та моральний центр людини; 3) нефізична частина людини; 3) духовність; 4) енергія, життя, сила; 5) осередок психоемоційного стану.

Отже, дослідження засвідчує комплексність та різноманіття чинників, що впливають на вживання вербалізаторів концептів **HEART** і **SOUL** в

англомовній картині світу. Залишається потреба подальших досліджень для глибшого розуміння цього явища.

Подальші дослідження можуть бути як кількісними, так і якісними. Є потреба розглянути особливості концептуалізації мовних одиниць *HEART* і *SOUL*, залучивши тексти різних жанрів з метою виявлення особливостей досліджуваних явищ. Крім того, залучення інших варіантів англомовної картини світу, дасть змогу дослідити національно-культурні особливості концептуалізації мовних одиниць *HEART* і *SOUL*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко М. Ф. Современные проблемы науки о языке. Москва, 2005. 412 с.
2. Анісімова А. І., Репп Л. В. Вживання фразеологічних одиниць з компонентами HEART та SOUL в англійських художніх текстах та особливості їх інтерпретації українською мовою. *Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 29-30 листопада 2018 р.* Дніпро, 2018. С. 132–135.
3. Анісімова А. І., Сафонова Н. А., Добрушина М. Ю. Асоціативне поле концепту МОВНА ПОЛІТИКА. Закарпатські філологічні студії. Вип. 21. Т.1. 2022. С. 102–107
4. Балли Ш. Французская стилистика. Москва. 1961. 394 с.
5. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови. Івано-Франківськ : Лілея, 1997. 176 с.
6. Бацевич Ф. С. Методологічні засади сучасної лінгвістичної прагматики. *Мовознавство*. 2016. № 6. С. 23–28
7. Белєхова Л. І. Словесний поетичний образ в історикотипологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії). Херсон : Айлант, 2002. 368 с.
8. Билиця У. Я. Дихотомічний характер концепту «людина» в мовній картині світу. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття».* м. Львів, 24–25 листопада 2011р. Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. С. 74–76.
9. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: лексика і фразеологія. Київ : Наук. думка, 1973. 439 с.

10. Боднар І. М. Концептосфера ОСВІТА в англійській мові (національно-маркований та індивідуально-авторський аспекти): дис... канд. філ. Наук : 10.02.04. Львів, 2019. 304 с.
11. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов : ТГУ, 2002. 123 с.
12. Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: Навчально-методичний посібник. Житомир : ЖДУ, 2010. 64 с.
13. Брагінець Н. В. Концепти душа і серце в національно-мовних картинах світу (на прикладі української, російської та англійської мов). *Наукові записки НаУКМА : Філологічні науки*. 2004. Т. 34. С. 21–25.
14. Верьовкін В. В. Когнітивна інтерпретація найменувань концепту ВІЙНА у давньогрецькій і латинській мовах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 12. С. 23–30.
15. Вишневська Г. Б. Співвідношення концепту і суміжних понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 9. С. 9–14.
16. Витгенштейн Л. Избранные работы. Пер. с нем. и англ. В. Руднева. Москва, 2005. с. 440.
17. Вільчинська Т. Концептуальний аналіз: проблеми та вирішення. *Освітнянські обрії: реалії та перспективи : зб. наук. праць*. Київ: ІПТО, 2008. №1(4). С. 7–10.
18. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
19. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства / В. М. Манакін. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35–44.

20. Войтків Л. В. Серце як екзистенційна засада духу в українській філософії II половини XIX – I половини XX століття : дис. канд. філос. наук : 09.00.05 «Історія філософії». Дрогобич, 2015. 216 с.

21. Гарасим Т. О., Зубрик А. Р. Канадський варіант англійської мови: етимологічний аспект. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 1 Ч. 2. 2021. С. 55–60.

22. Головенко К. В. Концепти «ДОЛЯ», «ВОЛЯ», «СЕРЦЕ» в українській мовній картині світу та їх віддзеркалення в англомовному світосприйнятті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. С. 189–192.

23. Голубовська І. О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 40–47.

24. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. Київ : Логос, 2004. 284 с.

25. Голубовська І. О. «Матриця душі» у дзеркалі лінгвокультурних концептів (на матеріалі вербалізацій концепту ДУША / СЕРЦЕ в українській, англійській і китайській лінгвокультурах. *Концепты и контрасты: монография*. Одеса : Гельветика, 2017. С. 85–96.

26. Голубовська І. О. Сучасна українська лінгвоконцептологія: стан і перспективи розвитку. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. № 10 (1). Хмельницький, 2016. С. 151–159.

27. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва : ОАО ИГ Прогресс, 2000. 400 с.

28. Гуцол С. Ю. Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості. *Вісник НТУУ КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2007. № 3 (21). Ч. 1. С. 109–116.

29. Давиденко І. Ю. Дух і душа як концепти духовної культури українців. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української*

мови : *Збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Випуск 5. С. 42–45.

30. Давиденко І. Ю. Концепт «серце» в мовній картині слов'ян (на матеріалі української та польської фразеології). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 14. С. 33–39.

31. Давиденко І. Ю. Концептосфера «внутрішній світ людини» в мовній картині світу українців : дис. канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2011. 243 с.

32. Давиденко І. Ю. Особливості переносного вживання концепту «серце» в українській мовній картині світу. *Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 3. С. 92–99.

33. Давиденко В. І., Мельник С. Лінгвістичний аспект фразеологічних одиниць з компонентами – соматизмами в англійській та українській мовах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : зб. наук. статей*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 18. С. 3–7.

34. Даниленко Л. Лінгвістика ХХ-початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство*. 2009. № 5. С. 3–11.

35. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. Випуск 35–36, 2018. С. 61–69.

36. Доманюк О. Б. Особливості канадського варіанту англійської мови. Кафедра міжнародної мовної комунікації романо-германських мов,

Студентські публікації, Конференції. 2013. URL: <https://naub.oa.edu.ua/osoblyvosti-kanadskoho-variantu-anhlijskoji-movy/>_(дата звернення: 15.11.23).

37. Дьячок Н. В. Основи теорії мовленнєвої номінації (на матеріалі номем з домінантою-словосполученням). Дніпро : Ліра, 2023. 226 с.

38. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 94–103.

39. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії*. Вип. 2. Черкаси : Сіяч, 1997. С. 3–11

40. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009 №1.168. С. 254–259.

41. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка: фемовые сети. Мова. *Науково-теоретичний часопис із мовознавства. № 9: Проблеми прикладної лінгвістики*. Одеса : Астропринт, 2004. С. 81–92.

42. Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс. Направление : Филология*. 2013. С. 47–76.

43. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонюк. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

44. Жайворонок В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народов Причерноморья*. 2002. № 32. С. 51–53.

45. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ, 2007. 262 с.

46. Загороднова В. Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: навч. посіб. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. 264 с.

47. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Видання 3-є, перероблене і доповнене. Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса. 2017. 287 с.

48. Іванова Н. Д. Вербалізація концепту «Серце» в українських народних прислів'ях. *Вісник Донецького національного університету. Серія Б: Гуманітарні науки*. Донецьк. 2014. Вип. 1–2. С. 120–124

49. Іванів Р. О. Концепт «Серце» як компонент концептосфери «Людина» та його реалізація у германських і слов'янських мовах (на матеріалі англійської та української фразеології). *Наукові записки. Серія «філологічна»*. Острог. 2012. Вип. 24. С. 94–96.

50. Ільків А. В. Концепт «серце» в інтимних листах українських романтиків. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): збірник наукових праць*. Миколаїв. 2015. № 1 (15). С. 61–65.

51. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс. Москва, 2004. 388 с.

52. Карпенко-Іванова У. Фрейм «вооруженное противостояние» в русской, английской, итальянской, культурно-языковой традиции. Киев. 2006. С. 16–29.

53. Качур І. В. Метонімія у публіцистичному дискурсі: лінгвокогнітивний і дискурсивний аспекти (на матеріалі британської кінокритики) : дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ–Запоріжжя, 2020. 235 с.

54. Кликс Ф. Пробуждающееся мышление. История развития человеческого интеллекта. Київ : Вища школа, 1985. 296 с.

55. Козак С. В. Релевантність теорії фреймів у сучасній лінгвістиці // *Науковий вісник Волинського держ. у-ту ім. Л. Українки. Розділ VIII. Когнітивна лінгвістика*. Луцьк, 2007. № 3. С. 257–260.

56. Ковалюк Ю. В. До питання про фразеологічну картину світу. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Фканка. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*. 2016. Том 1, №5. С. 151–154.

57. Колісниченко Т. В., Коропатніцька Т.П. Концептосистема сучасного англomовного туристичного рекламного дискурсу. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. № 831–832. Чернівці. 2021. С. 114–123.

58. Колісниченко Т., Осовська І. Ключові концепти повоєнної України в колективному когнітивному просторі українців та представників англomовного етнопростору. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці : Рута, 2023. Вип. 843. С. 52–59.

59. Коляденко О. О. Сценарійний підхід до вивчення концепту «страх» у художньому тексті (на прикладі творів М. В. Гоголя) / О. О. Коляденко. 2011. Вип. 8. С. 107–113.

60. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. С. 139–144.

61. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. 247 с.

62. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2010. 464 с.

63. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Концепт, концептуалізація та концептуальна система : логіко-філософський вектор. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т.11. Донецьк : Український культурологічний центр. 2006. 252 с.

64. Крайник О. Фреймова модель мовленнєвих актів заперечення. *Когнітивна лінгвістика*. 2015. № 4. С. 55–60.

65. Крисанова Т. Когнітивна метафора і когнітивна метонімія гніву в англomовному кіно дискурсі. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 109–115.

66. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Б.А. Серебренников, ред. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*. Москва : Наука, 1988. С. 141–172.

67. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование. Москва : Наука, 1965. 78 с.
68. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница, 2007. 264 с.
69. Лисенко Л. О. Фразеологічні одиниці з компонентом серце в українській і англійській мовних картинах світу. *Парадигма пізнання : гуманітарні питання*. № 4 (15). 2016. С. 1–12.
70. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української літературної мови (Семантична структура слова). Харків : Вища школа, 1977. 116 с.
71. Лисиченко, Л. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*, № 5/6, С. 36–41.
72. Любавська Ю. С. Концепт ПРИБУТОК у межах концептосфери БІЗНЕС (на матеріалі радянської і сучасної української публіцистики). *Щорічний наук. зб. Сьомої між нар. наук.-практ. Інтернет-конф. з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ»*. Мюнхен, 2017. Вип. 2016. С. 52–61.
73. Манакін В. М. Внутрішня форма слова в англійській та українській мовах: монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. 150 с.
74. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація Київ: Академія, 2012. 288 с.
75. Маркова Д. С. Компонент серце у фразеологізмах на позначення почуттів людини (на матеріалі української, польської, англійської та німецької мов). *Магістеріум. Мовознавчі студії*. Київ. 2017. Вип. 66. С. 60–64.
76. Маркова Д. С. Фразеологізми з компонентом серце на позначення негативних почуттів (на матеріалі української, польської, англійської та німецької мов). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. Луцьк. 2017. № 3 (352). С. 113–117.

77. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2004. 256 с.
78. Миклаш Л. Т. Особливості американського варіанта англійської мови: історичне тло. *Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.6. С. 298–304.
79. Мирошніченко І. М. Паремійна концептуалізація дружини (на матеріалі польської та української мов). *Слов'янські мови : зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 1 (13). С. 193–202.
80. Мисик О. А. Функціональне навантаження лексеми серце у тропеїчній системі І. Калинця: етнолінгвістичний аспект. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадського. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Сімферополь. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 143–147.
81. Мунтян Л. В. Дефініційний аналіз як початковий етап концептуального аналізу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. №36. Т.1. С. 109–111.
82. Никитин М. В. Лексическое значение слова: Структура и комбинаторика. Москва : Высшая школа, 1983. 127 с.
83. Павиленис Р.Н. Проблемы смысла: Современный логико-философский анализ языка. Москва : Мысль, 1983. 286 с.
84. Панченко О. І. Концепт гроші в англійській та українській мовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. С. 81–84
85. Панченко О. І. Концепт «житло» в англійській сучасній фразеології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71). № 6. Том 1, 2021. С. 169–173
86. Панченко О. І. Концепт СОБАКА в сучасній лінгвокультурі. *Мова*. 2020. (33), С. 24–28
87. Перевезій О. А. Концептуалізація поняття «етнічний бізнес» у сучасній соціогуманітаристиці. *Міжнародний науковий форум: соціологія,*

психологія, педагогіка, менеджмент : збірник наукових праць. Вип. 11. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. С. 48–66

88. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів (посібник). Вінниця : Нова книга, 2001. 176 с.

89. Пиаже Ж. Генетический аспект языка и мышления. *Психолингвистика*. Москва, 1984.

90. Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. №31(14), С. 91–96.

91. Полюжин М. М. Когнітивний підхід до вивчення дискурсу. *Іноземна філологія*, 120, 2008. С. 90–98.

92. Полюжин М. М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. №4. 2015 С. 214–224.

93. Попова З. Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж, 2001. 191 с.

94. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев : Синто, 1993. 192 с.

95. Приходько А. М. Концептологія дискурсу: апелювання концепту до дискурсів. *Англістика та американістика*. №10. 2013. С. 43–50.

96. Приходько А. М. Концептосфера як системно упорядкована сукупність концептів. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2007. С. 245–249.

97. Приходько Г. І. Когнітивні параметри категорії невизначеності. *Львівський філологічний часопис*, 2023(13), С. 159–165.

98. Приходько І. В. Динаміка концепту КАНАДА в поетичній картині світу (на матеріалі канадських англійськомовних віршованих текстів XVIII–XXI століть) : дис. канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Херсон, 2018. 333 с.

99. Репп Л. В. Вживання фразеологічних одиниць з компонентом HEART в англійських художніх текстах та способи їх інтерпретації українською мовою. *Романо-германські мови: загальні тенденції розвитку мовних явищ, контрактивні та ареальні дослідження. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дніпро : РВВ ДНУ, 2020. С. 79–81.

100. Репп Л. Концептуалізація, концепт та лексичні одиниці в лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Гельветика, 2023. Вип. 70. Том 2. С. 216–220.

101. Репп Л. В. Концептуальні значення лексичної одиниці *heart* на матеріалі англійських лексикографічних джерел. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)* : журнал. 2024. № 1(19). 2024. С. 459–472 .

102. Репп Л. В. Концептуалізація лексем HEART та SOUL у романі Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. № 4. С. 24–30.

103. Репп Л. В. Концепт душа в англійських та українських фразеологічних одиницях. *Матеріали VII всеукраїнської науково-практичної Конференції «Лінгвістичні та Лінгвокультурологічні Аспекти Навчання Іноземних Студентів у Зкладах Вищої Освіти України» 27 березня 2020 р.* Дніпро, 2020. С. 72–73.

104. Репп Л. В. Особливості вербалізації концепту ДУША мовними одиницями в англійській мові та способи їх інтерпретації українською мовою (на матеріалі художніх текстів). *Актуальні проблеми філологічної науки та*

педагогічної практики. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 листопада 2020 року. Дніпро, 2020. С. 198–200.

105. Розвод Е. В. Вербалізація концепту SUN: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі американського варіанта англійської мови) : дис. канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Луцьк, 2017. 263 с.

106. Савчук К. Ю. Інтерпретація поняття «фразеологічна картина світу» (на прикладі американського варіанта англійської мови). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ: Етнолінгвістика. Лінгвокультурологія. Крос-культурна комунікація. Взаємодія мов.* 2012. Вип. 6. С. 191–193.

107. Садовей М., Бялик В. Фразеологічна картина світу vs. мовна картина світу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2019. Вип. 175. С. 112–115.

108. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

109. Сібрук А. В., Чухліб Т. М. Концепт душа у романі Ліни Костенко «Берестечко». *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : Зб. наук. праць. Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна".* 2020. Вип. 41. С. 46–51.

110. Скаб М. Динаміка семантики концепту ДУША в українській мові / Українська мова. № 3. 2007. С.80–89.

111. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці : Рута, 2008. 559 с.

112. Скаб М. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. філолог, наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 36 с.

113. Скаб М. Лексема душа як вияв психологізму Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць.* Чернівці:

Чернівецький нац. ун-т, 2004. Вип. 216-217 : Слов'янська філологія. С. 201–205.

114. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наук. думка, 1973. 278 с.

115. Ставчук Н. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. URL:https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12373/1/KONTSEPT_%20YAK_BAZOVE%20PONYATTY_%20KOHNITIVN_YI_LINHVISTYKY.pdf (дата звернення: 20.01.24).

116. Старко В. Ф. Про один метод концептуального аналізу. *Наукові записки*. 2008. С. 105–109.

117. Степаненко, Н. С. Простір з погляду концептуальної й мовної картин світу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 9. С. 43–46.

118. Степанов Ю. С. Константы: словарь культуры. Опыт исследования. Москва, 1997. С. 40–76.

119. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж. 2001. С. 58–65.

120. Сучасна українська літературна мова: Лексика. Фразеологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 439 с.

121. Тараненко О. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 63–99.

122. Таценко Н. В. Концепт як ключове поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник СумДУ. Серія «Філологія»*. 2008 (1). С. 105–110.

123. Таценко Н. В. Лінгвосинергетичний вектор аналізу концепту: динаміка модусів. *Філологічні трактати*. Суми : СумДУ, 2021. Том 13, № 1. С. 111–123.

124. Таценко Н. В. Реалізація емпатії в сучасному англomовному дискурсі: когнітивно-синергетичний аспект : монографія. Суми : СумДУ, 2017. 357 с.

125. Телия В. Н. О специфике отражения мира психики и знания в языке. Москва. 1987. С. 67–75

126. Тищенко Л. В. Ядерні засоби вербалізації концепту СМЕРТЬ в українській мовній картині світу (на матеріалі казкової народної прози і фразеології). *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка (Мовознавство)*. Том 39. Донецьк : Український культурологічний видавничий дім, 2014. С. 304–315.

127. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.

128. Федорюк Л. В. Специфіка української концептосфери: лінгвокультурологічний вимір (на прикладі концепту смерть) : монографія. Вінниця, 2019. 185 с.

129. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту КРАСА в поезії українських шістдесятників : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2004.

130. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва, 2006. 280 с.

131. Черненко Л. О. Гештальтная структура абстрактного имени. *Филологические науки №4*. 1995. С. 73–83.

132. Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 228 с.

133. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Київ : АртЕк, 1998. 335 с.

134. Шуляк С. Концепт душа у мові поезій В. Симоненка. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 32, 2010. С.145–149.

135. Ясіновська О. В. Про межі термінів поняття і концепт у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологія*. 2003. Вип. 30. С. 257–268.

136. A list of 1000 most common English words with English pronunciation. URL: <https://www.1000mostcommonenglishwords.com/> (accessed: 17.12.23).

137. American cultural traits, values and assumptions. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.amyglenn.com/GEOG-REGIONAL/AMERICAN%20CULTURAL%20TRAITS.pdf> (accessed: 21.12.23).

138. American Culture. Overview, Characteristics & Examples. URL: <https://study.com/academy/lesson/american-culture-lifestyle-today-values-characteristics.html> (accessed: 15.12.23).

139. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme HEART in the novel “Harry Potter and the Goblet of Fire” by J. K. Rowling. *Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник*. Дніпро : Ліра, 2022. Вип. 2 С. 16–23

140. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “The underground railroad” by Colson Whitehead. *Ukrainian sense / Український смисл : науковий збірник*. Дніпро : 2023. Вип. 2. С. 5–12.

141. Anisimova A. I. Repp L. V. The concepts heart and soul in the Ukrainian phraseological worldview. *Ukrainian sense / Український смисл : науковий збірник*. Дніпро : Ліра, 2021. Вип. 2. С. 15–21

142. Barcelona A. Metaphor and metonymy at the crossroads. A cognitive perspective. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000. P. 209–315.

143. Beyond British and American: The World of Canadian English. URL: <https://medium.com/transly/beyond-british-and-american-the-world-of-canadian-english-0779d9b3a14a> (accessed: 21.09.23).

144. Black M. More about metaphor. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 19-41.

145. Brandt T., Huppert D. Brain beats heart: a cross-cultural reflection. *Brain*. Volume 144. Issue 6, June. 2021. P. 1617–1620. DOI: <https://doi.org/10.1093/brain/awab080> (accessed: 20.11.23).
146. British terms of endearment: ‘Sweetheart’, ‘love’, ‘darling’... URL: <https://englishlive.ef.com/en/blog/language-lab/sweetheart-love-darling-typical-british-terms-endearment/> (accessed: 18.12.23).
147. Boroditsky L. How language shapes thought. *Scientific American*, 2011. 304(2). P. 62–65.
148. Canada Personality Profile. URL: <https://www.16personalities.com/country-profiles/canada> (accessed: 15.09.23).
149. Canadian Culture. URL: <https://culturalatlas.sbs.com.au/canadian-culture/canadian-culture-core-concepts> (accessed: 15.09.23).
150. Canzhong Jiang, Kun Yang. Concepts and Conceptualization. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. Routledge, 2021. P. 255–267.
151. Clausner T. & Croft W. (1999). Domains and Image Schemas. *Cognitive Linguistics*, 10, P. 1–31.
152. Croft W. Syntactic categories and grammatical relations: The cognitive organization of information. Chicago; L. : U. of Chicago, 1991.
153. Croft W., Cruse D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 166 p.
154. Deutsher G. Through the language glass: why the world looks different in other languages. 1st edition”. New York : United States, Metropolitan Books Henry Holt and Company, LLC, 2010. 314 p.
155. Diachok N., Kuvarova O., Vysotska T., Korotkova S., Khurtak I.. A Word and a Word Combination in Language and Speech. *Studies in Media and Communication Vol. 10, No. 3*; 2022 P. 21–27
156. Diachok N.V. Compressives in student discourse of the Indo-European language environment. *Visnyk Universitetu Imeni Alfreda Nobelya. Seriya : Filologichni Nauki*. Dnipro, 2023. №1, P. 166–176.

157. Evans V. A glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. p. 240.
158. Evans V. The language myth: Why language is not an instinct. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. p. 314.
159. Evans V. The crucible of language: How language and mind create meaning. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. p. 378.
160. Evans V. Cognitive Linguistics: A complete guide. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2019. p. 896.
161. Evens V., Green M. Cognitive Linguistics : An introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 856 p.
162. Fillmore C. J., Baker C. A Frames Approach to Semantic Analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / B. Heine, H. Narrog (Eds.) Oxford : Oxford Un-ty Press, 2010. P. 313–340.
163. Fodor J.A. Connectionism and cognitive architecture // *Cognition*. 1988. №88. P. 3–71.
164. Fodor J.A. Psychosemantics: The problem of meaning in the philosophy of mind. Cambridge, 1987. P. 1-171.
165. Fodor J. A. The Language of Thought. Cambridge, 1980. 214 p.
166. Frank R. M., Dirven R., Ziemke T., Bern á rdez E. Body, language and mind. Vol. II: Sociocultural situatedness. Berlin/New York : Mouton de Gruyter, 2008. P. 1-18.
167. Gibbs R. W., Jr. 1990. Psycholinguistics studies on the conceptual basis of idiomaticity. *Cognitive Linguistics*, № 1–4. 1990. P. 417–462.
168. Granger S., Meunier F. Phraseology: An interdisciplinary perspective. Amsterdam : John Benjamins, 2008. 423 p.
169. Grice P. *Studies in the Way of Words* Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1989. 394 p.
170. Goffman E. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press, 1974. 586 p.

171. Guardian. The 100 best books of the 21th century. 2019. URL: <https://www.theguardian.com/books/2019/sep/21/best-books-of-the-21st-century> (Last accessed: 24.12.23)

172. Hahnemann S. Vergleiche im Vergleich: Zur Syntax und Semantik ausgewählter Vergleichsstrukturen mit «als» und «wie» im Deutschen. Tübingen : Niemeyer, 1999. 252 s.

173. Haspelmath M. Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language*. Linguistic Society of America, 2010. Vol. 86, № 3. P. 663–687.

174. Hassler G. Humboldt's concept of a linguistic worldview and its position in the history of linguistic relativism. *Studies in Philosophy of Literature, Aesthetics, and New Media Theories : Aesthetics and Politics in Wilhelm von Humboldt. Odradek*. 2020. 6(1). P. 21–64.

175. Heuberger R. Overcoming anthropocentrism with anthropomorphic and physiocentric uses of language? *The Routledge Handbook of Ecolinguistics*. New York and London : Routledge. 2018. P. 342–354.

176. Hewitt P. Language and Worldviews. *A Journal of the Performing Arts*. Cambridge : MIT Press, 2016. Vol. 21. Iss. 4. P. 122–130.

177. How did the human heart become associated with love? And how did it turn into the shape we know today? URL: <https://ideas.ted.com/how-did-the-human-heart-become-associated-with-love-and-how-did-it-turn-into-the-shape-we-know-today/115> (accessed: 20.09.23).

178. Humboldt W. On Language, On the Diversity of Human Language Construction and Its Influence on the Mental Development of the Human Species. Edited by Michael Losonsky. Cambridge : England, CUP Publication, 1999. 296 p.

179. Hurko O. V. Intersection of Affirmative Meanings in the Ukrainian Literary language (on the materials of contemporary fiction). *Astra Salvensis, Supplement*. № 1, 2020. P. 605–617.

180. Hurko O. Compiled name as a type of nomination graphic design terminology vocabulary. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2021. №17. P. 1253–1263.

181. Hurko O., Koroliova V., Koliieva I., Kuptsova T. The concept of “China” in the Ukrainian linguistic consciousness: structural organization and peculiarities of modern comprehension. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*. № 11/01-XV. 2021. P. 83–91.

182. Instant Words 1,000 Most Frequently Used Words. URL: <https://www.shabanali.com/upload/1000words.pdf> (accessed: 20.09.23).

183. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge : The MIT Press, 1985. 283 p.

184. Jackendoff R. Sense and Reference in a Psychologically Based Semantics // *Talking minds*. Cambridge, 1984. P. 49–72

185. Jackendoff R. What is a Concept? Frames, Fields, and Contrasts. *Semantics and Lexical Organization*. Hillsdale : Routledge, 1992. P. 191–209.

186. Jodar-Sanchez J.A. Metonymy in human interaction. *Cognitive linguistic Studies*. 2017. Vol. 4, Issue 2. P. 249–272.

187. Johnson-Laird P. N. Mental Model in Cognitive Science. 1980. - V.4. P. 71-115.

188. Johnson-Laird Ph. N. *The Computer and the Mind: an Introduction to Cognitive Science*. Cambridge, 1988. 444 p.

189. Johnson M. *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1981. 361 p.

190. Kolisnichenko T., Osovska I., Tomniuk L. Exploring Concepts of the English-Language Tourism Advertising Discourse in Pre-Pandemic and Pandemic Times. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2022. №9(1). P. 57–75

191. Korhonen J. Probleme der kontrastiven Phraseologie. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Berlin : De Gruyter, 2007. S. 217

192. Kovalyuk Y. Anthroponymic idioms in English: a corpus-based study. *American Journal of Philology*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2017. Vol. 138, Num. 4 (2) (Whole Number 552). P. 1071–1076.
193. Kovecses Z. Language, Mind and Culture: A Practical Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2006. 214 p.
194. Kovecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2010. 375 p.
195. Kovecses Z. Metaphor and metonymy in folk and expert theories of emotion. *Metaphor in Communication, Science and Education*. De Gruyter Mouton, 2017. P. 29–43.
196. Kovecses Z., Radden G. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics* 9. 1998. P. 37–77.
197. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. London: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
198. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 696 p.
199. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago : Chicago University Press, 1990. 631 p.
200. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
201. Lakoff G., Turner M. *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor* Chicago : University of Chicago Press, 1989. 237 p,
202. Langacker R. W. Discourse in Cognitive Grammar. *Cognitive Linguistics*, 2001. Vol. 12. №. 2. P. 143–188.
203. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. Stanford : Stanford University Press, 1987. Vol. 1. 540 p.
204. Langacker R. W. *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 573 p.

205. Langacker R. W. *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford : Oxford University Press, 2013. 250 p.

206. Lee V. S. About the subject of anthropocentric paradigm in modern linguistics. GISAP: Philological Sciences. London: International Academy of Science and Higher Education. 2016. P. 19–20.

207. Makkai A. Idiomacity as a Language Universal. *Universals of Human Language*. Stanford : Stanford University Press, 1978. Vol. 3. P. 401–448.

208. Marín- Arrese J. I. Dirk Geeraerts: Cognitive sociolinguistics and the sociology of Cognitive Linguistics. *Annual Review of Cognitive Linguistics*. 2007. №5 (1). P. 289–305.

209. Margolis E., Laurence S. Concepts and Theoretical Unification. *Behavioral and Brain Sciences*. 2010. P. 219–220.

210. Maxwell R. Bennett. Development of the Concept of Mind. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. Volume 41. Issue 12. 2007. P. 943–956.

211. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge*. New York : McGraw-Hill, 1975. 76 p.

212. Moon R. *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford : Clarendon Press, 1998. 352 p.

213. Moon R. Conventionalized as-similes in English: A problem case. *International Journal of Corpus Linguistics*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2008. Vol. 13, Iss. 1. P. 3–37.

214. 1000 most common English words – frequency vocabulary using the 80/20 principle. URL: <https://strommeninc.com/1000-most-common-words-in-english-strommen-languages/> (accessed: 19.11.23).

215. 1000 Most Common English Words. URL: <https://1000mostcommonwords.com/1000-most-common-english-words/> (accessed: 20.01.24).

216. 1000 most common words in English. <https://www.ef.com/wwen/english-resources/english-vocabulary/top-1000-words/> (accessed: 20.01.24).

217. 1000 Most Common Words In English. URL: <https://www.gonaturalenglish.com/1000-most-common-words-in-the-english-language/> (accessed: 20.01.24).
218. 3000 most common words in English. URL: <https://www.ef.com/wwen/english-resources/english-vocabulary/top-3000-words/> (accessed: 20.01.24).
219. 750+ Most Common English Words Used in Daily Life. URL: <https://www.kanan.co/blog/common-english-words-used-in-daily-life/> (accessed: 20.01.24).
220. Mykhaylenko V. V.. Conceptual analysis: componential analysis. *Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 720: Германська філологія*. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2014. С. 77–87.
221. Mykhalchuk N., Plakhtii A., Panchenko O., Ivashkevych E., Khupavtseva N., & Chebykin O. Concept “ENGLAND” and its Subconcepts in the Consciousness of Ukrainian Students. *PSYCHOLINGUISTICS*, 2023. 34 (2). P. 6–47
222. Naciscione A. Phraseological Units in Discourse: Towards Applied Stylistics. Riga : Latv. Acad. of Culture, 2001. 283 p.
223. Ostanina-Olszewska, J., & Despot, K. S. When soul is lost in translation: Metaphorical conceptions of soul in Dostoyevsky’s original Братья Карамазовы (The Brothers Karamazov) and its translations into Polish, Croatian and English. *Cognitive Studies / Études cognitives*, 2017. P 1–16.
224. Paivio A. Mental Representations. A Dual Coding Approach. New York : Oxford University Press, 1986. 322 p.
225. Radden G. Towards a Theory of Metonymy / G. Radden, Z. Kövecses // *Metonymy in Language and Thought*. J. Benjamins Pub Co, 1999. P. 17–60.
226. Repp L.V. Peculiarities of conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “Atonement” by Ian McEwan. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 31, 2023. С. 73–79.

227. Repp L. V. The concept soul in the English worldview (based on the monolingual lexicographic sources). *Англістика та американістика : зб. наук. праць*. Дніпро : ЛІРА, 2021. Вип. 18. С. 51–58.

228. Repp L. V. The national peculiarities of the concepts HEART and SOUL in the English phraseology: a multilingual aspect. *Англістика та американістика : зб. наук. праць*. Дніпро : ЛІРА, 2020. Вип. 17. С. 55–64.

229. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in modern English. *Актуальні питання розвитку науки та освіти : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 30-31 серпня 2021 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2021. С. 50–51.

230. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme soul in the novel «Theatre» by William Somerset Maugham. *Наука, освіта, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 серпня 2021 р.)*. Полтава : ЦФЕНД, 2021. С. 59–60.

231. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in the novel – Atonement by Ian McEwan. *Романо-германські мови: загальні тенденції розвитку мовних явищ, контрактивні та ареальні дослідження. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дніпро : 2023. С. 135–137.

232. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme HEART in the novel “The catcher in the rye” by J. D. Salinger. *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-25 листопада 2022 року*. Дніпро : ЛІРА, 2022. С. 164–167.

233. Repp L. V. The soul phrases in English and Ukrainian *Філологічні науки. Збірник наукових праць студентів та викладачів факультету*. Дніпро : Акцент ПП, 2020. С. 380–381.

234. Repp L. V. The implementation of heart phrases in modern English literature (on the example of the novel “The girl you left behind” by Jojo Moyes).

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» : Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 419–421.

235. Rosenstock Eugen. Soziologie I: Die Krafte der Gemeinschaft. Berlin-Leipzig : Georg Reimer, 1925. 264 p.

236. Ruiz de Mendoza Ibanez F. J. The role of mappings and domains in understanding metonymy. In: A. Barcelona (ed.). Metaphor and Metonymy at the Crossroads, Berlin/New York : Mouton de Gruyter, 2000. P. 109–132.

237. Sang-suk Oh. A Corpus-Based Study of the Use of HEART and HEAD in English. URL: <https://koreascience.kr/article/JAKO201419540318069.pdf> (accessed: 20.01.24)

238. Schank R. C. Dynamic Memory. Cambridge : Cambridge University Press. 1982. 272 p.

239. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen : Francke, 2008. 289 S.

240. Speak English Fluently Using The 3000 Most Frequently Used Words in English. URL: <https://basicenglishspeaking.com/3000-most-common-words/> (accessed: 20.01.24).

241. Stenning K. Methodical Semanticism Considered as a History of Process in Cognitive Science / / The Making of Cognitive Science: Essay in Honour of G. Miller. Cambridge, 1988. 296 p.

242. Sweetser E. From Etymology to Pragmatics: The Mind-as-Body Metaphor in Semantic Structure and Semantic Change. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 174 p.

243. Tatsenko N., Molhamova L. The concept of DEATH in modern English-speaking discourse: a linguosynergetic perspective. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics. Журнал теоретичної лінгвістики SKASE*. 2021, Vol. 18, №. 2. P. 51–74.

244. Tatsenko N., Molhamova L. Concepts through a linguosynergetic lens (on the example of the concept of DEATH). *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. (online) Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 1 (25) С. 244–259.

245. The Sunday Times 100 21st-Century Novels to Love. URL: https://www.goodreads.com/list/show/134753.The_Sunday_Times_100_21st_Century_Novels_to_Love (accessed: 02.01.23).

246. The top 40 typically British traits, according to research. URL: <https://www.independent.co.uk/life-style/british-traits-pub-drinking-tea-weather-study-a8838661.html> (accessed: 15.08.23).

247. The top 50 key British traits have been revealed. URL: <https://www.idealhome.co.uk/diy-and-decorating/the-top-50-key-british-traits-have-been-revealed-5032> (accessed: 27.08.23).

248. Turner M. Cognitive Dimensions of Social Science: The Way We Think About Politics, Economics, Law, and Society (Psychology). Oxford : Oxford University Press, 2003. 192 p.

249. Turner M. Death is the Mother of Beauty: Mind, Metaphor, Criticism. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 208 p.

250. Turner M., Fauconnier, G. Metaphor, Metonymy and Binding. In: A. Barcelona (Ed.). Metaphor and Metonymy at the Crossroads : A Cognitive Perspective Berlin-New York : Mouton de Gruyter. 2000. P. 133–45

251. Turner M. Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science. Princeton : Princeton University Press, 1991. 318 p.

252. Underhill J. Understanding & Translating the heart & the soul. 2018. URL: <https://normandie-univ.hal.science/hal-02333673> (accessed: 20.09.23).

253. Wen Xu., Taylor John R. Cognitive Semantics. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. New York : Routledge, 2021. P. 19–29.

254. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Berlin, 1991. 502 p.

255. Word Bank of 1200 High Frequency Writing Words. URL: <https://diannecraft.org/wpcontent/uploads/1200-Most-Commonly-Used-Words.pdf> (accessed: 20.09.23).

Список використаних словників, довідників і енциклопедій

256. Англо-український словник компаративної фразеології. / уклад. К. І. Мізін. Кременчук : Щербатих О.В., 2010. 120 с.

257. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ : Знання, КОО, 2005. 1056 с.

258. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : Харківський національний університет імені ВН Каразіна. 2012. 196 с.

259. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

260. American heritage dictionary of idioms / ed. by C. Ammer. New York: Houghton Mifflin, 1997. 729 p.

261. Britannica Concise Encyclopedia. URL: <https://www.britannica.com/> (accessed 20.08.23).

262. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> (accessed: 20.12.23).

263. Cambridge Dictionary of American English. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> (accessed: 25.12.23).

264. Chambers 21st Century Dictionary. URL: <http://www.chambersharrap.co.uk/chambers/features/chref/chref.py/main> (accessed: 20.12.23).

265. Collins English Dictionary URL: <http://www.collinslanguage.com/> (accessed: 20.12.23).

266. Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs / Spears R. A.. McGraw-Hill, 2005. 1080 p.
267. Dictionary.com. URL: <http://dictionary.reference.com/> (accessed: 17.11.23).
268. Longman Dictionary of Contemporary English URL: <http://www.ldoceonline.com/> (accessed: 17.11.23).
269. LookWayUp Dictionary URL: <http://lookwayup.com/free/dictionary.htm> (accessed: 20.09.23).
270. Macmillan English Dictionary 2nd Edition URL: <http://www.macmillandictionaries.com/about/MED2/aboutMED2.htm> (accessed: 15.01.21).
271. Medical dictionar. URL: <http://www.medicaldictionaryweb.com/> (accessed: 09.11.23).
272. Merriam-Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/> (accessed: 03.12.23).
273. Moby Thesaurus II by Grady Ward, 1. URL: <http://www.dict.org/bin/Dict?Form=Dict3&Database=moby-thes> (accessed: 15.12.23).
274. One Look Dictionary. URL: <http://www.onelook.com/?w=&ls=a> (accessed: 20.11.23).
275. Online Etymology Dictionary URL: <http://www.etymonline.com/> (accessed: 20.11.23).
276. Online Oxford Collocation Dictionary. URL: <https://www.freecollocation.com/> (accessed: 20.11.23).
277. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <http://www.oxfordadvancedlearnersdictionary.com/> (accessed: 20.11.23).
278. Oxford Collections Dictionary for Students. UK: Oxford University Press. 930 p.

279. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL: <http://dictionary.reference.com/help/ahd4.html> (accessed: 21.11.23).
280. The Free Dictionary. URL: <http://www.thefreedictionary.com/> (accessed: 19.11.23).
281. The Oxford Dictionary of Idioms URL: <http://www.encyclopedia.com/The+Oxford+Dictionary+of+Idioms/publications.aspx?pageNumber=1> (accessed: 08.12.23).
282. The Wordsmyth English Dictionary-Thesaurus. URL: <http://www.wordsmyth.net/> (accessed: 20.01.23).
283. UltraLingua Online. URL: <https://ultralingua.com/onlinedictionary> (accessed: 20.12.23).
284. Wikipedia the free encyclopedia URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page (accessed: 20.11.23).
285. Your Dictionary. URL: <http://www.yourdictionary.com/> (accessed: 16.11.23).

Перелік джерел фактичного й ілюстративного матеріалу

286. Atwood, M. Oryx and Crake, 2003. 291 p. URL: <https://yes-pdf.com/electronic-book/3446> (accessed: 23.12.23).
287. British National Corpus (BNC) URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (accessed: 20.11.23).
288. Corpus of Canadian English (Strathy) URL: <https://www.english-corpora.org/can/> (accessed: 19.11.23).
289. Corpus of Contemporary American English. URL: <https://corpus.byu.edu/coca/> (accessed: 20.11.23).
290. Martel Yann. Life of Pi. 2001. 181 p. URL: <https://www.ssgopalganj.in/online/E->

[Books/CLASS%20VIII/Life%20of%20Pi%20by%20Yann%20Martel.pdf](#) (accessed: 16.11.23).

291. McEwan Ian. Atonement, 2001. 315 p. URL: <https://d-pdf.com/book/5630/read> (accessed: 24.12.23).

292. McCarthy, Cormac. The Road. 2006. 214 p. URL: <https://d-pdf.com/book/3812/read> (accessed: 21.11.23).

293. Rowling J. K. Harry Potter and the goblet of fire. 2000. 755 p. URL: https://ebookpresssite.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/10/4_harry_potter_and_the_goblet_of_fire.pdf (accessed: 19.10.23).

294. Whitehead Colson. The Underground Railroad. 2016. 253 p. URL: https://www.oasisacademysouthbank.org/uploaded/South_Bank/Curriculum/Student_Learning/Online_Library/KS5/The_Underground_Railroad_by_Colson_Whitehead.pdf (accessed: 20.11.23).

ДОДАТОК АА

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Repp L. V. The national peculiarities of the concepts HEART and SOUL in the English phraseology: a multilingual aspect. *Англістика та американістика: зб. наук. праць* / ред. кол. : А. І. Анісімова (голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 17. С. 55–64. URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/25010.15421/382006>
2. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “Atonement” by Ian McEwan. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 31, 2023. С. 73–79. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.13>
3. Репп Л. В. Концептуалізація, концепт та лексичні одиниці в лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 70. Том 2. С. 216–220. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-31>
4. Репп Л. В. Концептуалізація лексем HEART та SOUL у романі Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. № 4. С. 24–30. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.4>
5. Репп Л. В. Концептуальні значення лексичної одиниці *heart* на матеріалі англійських лексикографічних джерел. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2024. № 1(19). 2024. С. 459–472. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-459-472](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-459-472)

Статті в інших періодичних наукових виданнях

1. Repp L. V. The concept soul in the English worldview (based on the monolingual lexicographic sources) *Англістика та американістика : зб. наук. праць* / ред. кол.: А. І. Анісімова (голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : Ліра, 2021. Вип. 18. С. 51–58
URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/274>

2. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme HEART in the novel “Harry Potter and the Goblet of Fire” by J. K. Rowling. *Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник* / ред І. С. Попова, проф. Дніпро : Ліра, 2022. Вип.2. С. 16–23. DOI 10.15421/462211

3. Anisimova A. I. Repp L. V. Conceptualization of the lexemes heart and soul in the novel “The underground railroad” by Colson Whitehead. *Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник* / ред І. С. Попова, проф. Дніпро : 2023. Вип.2. С. 5–12. DOI 10.15421/462312.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

1. Репп Л. В. Особливості вербалізації концепту ДУША мовними одиницями в англійській мові та способи їх інтерпретації українською мовою (на матеріалі художніх текстів). *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 листопада 2020 року*. Дніпро, 2020. С. 198–200

2. Repp L. V. The implementation of heart phrases in modern English literature (on the example of the novel “The girl you left behind” by Jojo Moyes). *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» : Зб. наук. праць*. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 419–421.

3. Repp L. V. The soul phrases in English and Ukrainian. *Філологічні науки. Збірник наукових праць студентів та викладачів факультету / Упорядник О. І. Панченко*. Дніпро : Акцент ПП, 2020. С. 380–382

4. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in modern English. *Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 30-31 серпня 2021 року*. Львів: Львівський науковий форум, 2021. С. 50–51

5. Repp L. V. Conceptualization of the lexeme soul in the novel «Theatre» by William Somerset Maugham. *Наука, освіта, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 серпня 2021 р.)*. Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 59–60

6. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme HEART in the novel “The catcher in the rye” by J. D. Salinger. *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-25 листопада 2022 року*. Дніпро : ЛІРА, 2022. С. 164–167

7. Repp L. V. Peculiarities of conceptualization of the lexeme soul in the novel — Atonement by Ian McEwan. *Романо-германські мови: загальні тенденції розвитку мовних явищ, контрактивні та ареальні дослідження Текст: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дніпро, 2023. С. 135–137

ДОДАТОК А

Мовна репрезентація концепту **HEART** в романі Ієна Мак'юен *“Atonement”* («Спокута»)

Концепт **HEART** актуалізовано **39** разів в романі Ієна Мак'юен *“Atonement”* («Спокута»), а його вербалізаторами є:

- лексема **HEART**: *“Into your flesh. Into your bloodstream, and get carried to your **heart**. Or your brain”* [291, с. 250].

- деривати лексеми **HEART** (загалом **три** випадки застосування в романі):

heartless (використано **двічі** в романі):

1) *“As she saw the dress make its perfect, clinging fit around her cousin and witnessed her mother’s **heartless** smile...”* [291, с. 18].

2) *“Fiona had her own version of Lambeth Cockney, and with **heartless** exaggeration caught the ignorance of some patients, and their pleading, whining voices”* [291, с. 242].

hearty (використано **раз** в романі): *“She longed to have someone else’s past, to be someone else, like **hearty** Fiona with her unstained life stretching ahead, and her affectionate, sprawling family, whose dogs and cats had Latin names, whose home was a famous venue for artistic Chelsea people”* [291, с. 241].

- складні іменники з компонентом **HEART** (**один** випадок застосування в романі):

sweetheart (використано **раз** в романі): *“IN THE HALF HOUR before lights-out, after cocoa, the girls would be in and out of each other’s rooms, sitting on their beds writing letters home, or to **sweethearts**”* [291, с. 232].

- складні прикметники з компонентом **HEART** (**п’ять** випадків застосування в романі);

lighthearted (використано **тричі** в романі):

1) “The **lighthearted** ironies she might have deployed among her friends deserted her in his presence, and she heard her own voice become thin when she attempted some docile contradiction” [291, c. 42].

2) “Shoulder to shoulder, half standing, half sitting, they faced their childhood home whose architecturally confused medieval references seemed now to be whimsically **lighthearted**...” [291, c. 94].

3) “Instead, she was trying to be **lighthearted** about her landlady’s temper” [c. 174].

halfhearted (використано **раз** в романі): “She had made a **halfhearted** start on a family tree, but on the paternal side, at least until her great-grandfather opened his humble hardware shop, the ancestors were irretrievably sunk in a bog off arm laboring, with suspicious and confusing changes of surnames among the men, and common-law marriages unrecorded in the parish registers” [291, c. 22].

wholehearted (використано **раз** в романі): “His head and face were round, but the effect was not exactly jovial, for his smile for the camera was not **wholehearted** enough to part his lips, and rather than hold the hand of his young bride, he had folded his arms” [291, c. 73].

- **СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ З КОМПОНЕНТОМ HEART (шість випадків застосування в романі):**

to the rhythm of his own heart: “In the poor light the space above her head was pulsing **to the rhythm of his own heart**” [291, c. 216].

one’s heart beats: “Her heart was beating painfully hard and she could not trust herself to speak, even though she knew she had to” [291, c. 54].

heart rate: “Briony felt her **heart rate** rise as she began her unwilling descent” [291, c. 106].

one’s heart thuds: “As she squeezed out of the high chair and walked over to where her cousin stood **her heart thudded** inconveniently and her breath was short” [291, c. 18].

still-thudding heart: “Robbie stood behind his chair, gripping it for support, amazed that no one appeared to hear his **still-thudding heart**” [291, c.110].

with one’s accelerating heart: “She remained in her seat **with her accelerating heart** and sweating palms, and humbly inclined her head” [291, c. 274].

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано 14 разів в романі):

to make someone’s heart thumps with something: “There were moments in the summer dusk after her light was out, when she burrowed in the delicious gloom of her canopy bed, and **made her heart thud with luminous**, yearning fantasies, little playlets in themselves, every one of which featured Leon” [291, c. 9].

to lose one’s heart to someone: “On the face of it, Arabella, whose hair was as dark as Briony’s, was unlikely to be descended from freckled parents, or elope with a foreign freckled count, rent a garret room from a freckled innkeeper, **lose her heart to a freckled prince** and be married by a freckled vicar before a freckled congregation” [291, c. 13].

not have the heart for/to do something (використано **двічі** в романі):

1) “She **no longer had the heart** to invent for her cousins the thrill of the first night” [291, c. 16].

2) “The corporals **had no heart** for a tangle with the Scotsmen, who could no longer be bothered with them” [291, c. 185].

(to speak/to do something) from the heart (використано **двічі** в романі):

1) “Jackson **spoke from the heart of** their concern” [291, c. 53].

2) “Poor darling Briony, the softest little thing, doing her all to entertain her hard-bitten wiry cousins with the play she had written **from her heart**” [291, c. 59].

be at the heart of something: “How delightful to **be at the heart of** such a good-willed reunion” [291, c. 308].

change of heart: “Your **change of heart** won’t be enough” [291, c. 284].

at heart: “Lola had come to the nursery that morning in the guise of the adult she considered herself **at heart** to be” [291, c. 32].

to know by heart (використано **двічі** в романі):

1) “He **knew these last lines by heart** and mouthed them now in the darkness” [291, c. 177].

2) “He **knew by heart** certain passages from her letters, he had revisited their tussle with the vase by the fountain, he remembered the warmth from her arm at the dinner when the twins went missing” [291, c. 192].

to lie something heavy on one’s heart: “Seeing them **laid something heavy on my heart**, and I was trying not to think about it, or feel it now” [291, c. 302].

to have kindly heart: “...only Betty **whose kindly heart** no child would ever discover” [291, c. 62].

to have warm heart: “Broad tolerance and the long view, an inconspicuously **warm heart** and cool judgment...” [291, c. 81].

- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (**дев’ять** випадків застосування в романі):

to tell a tale of the heart: “At some moments chilling, at others desperately sad, the play told **a tale of the heart** whose message, conveyed in a rhyming prologue, was that love which did not build a foundation on good sense was doomed” [291, c. 8].

to clutch the heart: “When he took his place at the dining table, calm, affable, utterly certain, a crisis in the kitchen became no more than a humorous sketch; without him, it was a drama that **clutched the heart**” [291, c. 106].

put her hand over her heart: “She **put her hand over her heart** and took a couple of paces back to where Cecilia and the girls stood watching” [291, c. 134].

unfulfilled heart: “But there was a maniac treading through the night with a dark, **unfulfilled heart** – she had frustrated him once already – and she needed to be earthbound to describe him too” [291, c. 136].

in the deserts of the heart: “*In the deserts of the heart/Let the healing fountain start*” [291, c. 205].

just below the tread of his heart: “*He tried to make her voice say the words, but it was his own he heard, just below the tread of his heart*” [291, c. 222].

stuttering heart: “*Was she really rising now, with weak legs and empty contracting stomach and stuttering heart...*” [291, c. 273].

the secrets of all hearts: “*I require and charge you both, as ye will answer at the dreadful day of judgment when the secrets of all hearts will be disclosed, that if either of you know of any impediment, why ye may not be lawfully joined together in matrimony, ye do now confess it*” [291, c. 274].

somebody’s feeble heart: “*Suddenly, she was right there before me, that busy, priggish, conceited little girl, and she was not dead either, for when people tittered appreciatively at “evanesce” my feeble heart – ridiculous vanity! – made a little leap*” [291, c. 309].

ДОДАТОК Б

В романі Джоан Роулінг “*Harry Potter and the Goblet of Fire*” («Гаррі Поттер і келих вогню») концепт **HEART** актуалізовано **43** рази, а його вербалізаторами слугують:

- лексема **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі);

1) “*Moody’s wand was still pointing directly at Harry’s **heart***” [293, с. 677].

2) “*His revival seemed to give Ireland new **heart***” [293, с. 102].

- деривати лексеми **HEART** (загалом **шість** випадків застосування в романі):

heartly (використано **двічі** в романі):

1) “*Yes, well, he passed the second time,*” said Mrs. Weasley, marching back into the kitchen amid **heartly** sniggers” [293, с. 67].

2) “*Harry could feel his face burning. Snape was pausing at the end of every sentence to allow the Slytherins a **heartly** laugh*” [293, с. 515].

heartily (використано **чотири** рази в романі):

1) “*All of them were looking at something Harry couldn’t see and sniggering **heartily***” [293, с. 511].

2) “*Yeah, said Harry, who was now **heartily** wishing he’d left all three girls tied to the statue*” [293, с. 506].

3) “*Dumbledore! he called **heartily** as he walked up the slope. “How are you, my dear fellow, how are you?”* [293, с. 247]

4) “*Twitchy little ferret, aren’t you, Malfoy?” “said Hermione scathingly, and she, Harry, and Ron went up the marble staircase laughing **heartily***” [293, с. 404].

- складні іменники з компонентом **HEART** (**два** випадки застосування в романі):

heartstring (використано **раз** в романі): “*Yes . . . hornbeam and dragon **heartstring**? he shot at Krum, who nodded*” [293, с. 309].

heartache (використано **раз** в романі): “Harry Potter’s Secret **Heartache** . . . dear, dear, Potter, what’s ailing you now? ‘A boy like no other, perhaps” [293, с. 515].

- складні прикметники з компонентом **HEART** (два випадки застосування в романі);

whole-hearted (використано **раз** в романі): “I know that you will all extend every courtesy to our foreign guests while they are with us, and will give your **whole-hearted** support to the Hogwarts champion when he or she is selected” [293, с. 188].

broken-hearted (використано **раз** в романі): “Me dad was **broken-hearted** when she wen” [293, с. 428].

- складні прислівники з компонентом **HEART** (один випадок застосування в романі);

wholeheartedly: “Please be very sure, therefore, that you are **wholeheartedly** prepared to play before you drop your name into the goblet” [293, с. 256].

- словосполучення з компонентом **HEART** (шість випадків застосування в романі):

one’s heart pumps: (використано **двічі** в романі):

1) “Harry couldn’t take the tension; he left the room and went and sat on the stairs in the hall, his eyes on hi watch and **his heart pumping** fast from excitement and nerves” [293, с. 41].

2) “He felt much more aware of his body than usual; very aware of the way his **heart was pumping fast**, and his fingers tingling with fear . . . yet at the same time, he seemed to be outside himself, seeing the walls of the tent, and hearing the crowd, as though from far away...” [293, с. 352].

one’s heart pounds: “But Harry held up a hand to silence him, his **heart suddenly pounding** as though it would burst” [293, с. 334].

to have a heart attack: “Harry thought he was having a **heart attack**” [293, с. 496].

heart rate: “It’s okay, said Harry, still breathing rather faster than usual, while **his heart rate** returned to normal” [293, c. 407].

one’s heart thumps: “Snape climbed up the stairs quickly and stopped beside Filch. Harry gritted his teeth, convinced **his loudly thumping heart** would give him away at any second” [293, c. 469].

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано 13 разів в романі);

one’s heart sinks: (використано **п’ять** разів в романі):

1) “Harry noticed a dull red flush rising up out of Hagrid’s wild black beard, and **his heart sank**” [293, c. 370].

2) “Harry’s **heart sank**; he had thought this was coming” [293, c. 477].

3) “Harry’s **heart sank**. If Cedric had been outside the time limit, he most certainly had been” [293, c. 506].

4) “**Heart sinking**, he went up to the bar with Ron and Hermione, ordered three butterbeers from Madam Rosmerta, and thought gloomily that he might just as well have stayed behind and listened to the egg wailing after all” [293, c. 444].

5) “Harry’s **heart sank** at the sight of the crates – surely not another skrewt hatching? — but when he got near enough to see inside, he found himself looking at a number of fluffy black creatures with long snouts” [293, c. 542].

change of heart: “There can be **no change of heart** once you have become a champion” [293, c. 256].

at heart: “Ah, I see”, said Moody softly. “Got Potter’s best interests **at heart**, have you?” [293, c. 474].

to know by heart: “You **know it by heart**, we can just ask you” [293, c. 548].

with a heavy heart: “It was **with a heavy heart** that Harry packed his trunk up in the dormitory on the night before his return to Privet Drive” [293, c. 720].

in one’s heart: “But he had hoped the Ravenclaws might have found it **in their hearts** to support him as much as Cedric. He was wrong, however” [293, c. 296].

in the heart of something: “By the time the sounds of the veela and their admirers had faded completely, they were **in the very heart of the wood**” [293, с. 126].

to lose heart: “The books and quills **kept losing heart** halfway across the room and dropping like stones to the floor” [293, с. 345].

one’s heart gives a (huge) leap: “Harry’s **heart gave a huge leap** every time he saw the word “water” on a page, but more often than not it was merely “Take two pints of water, half a pound of shredded mandrake leaves, and a newt...” [293, с. 486].

- **метафоричні мовні вирази з компонентом HEART (11 випадків застосування в романі).**

the heart of something: (використано **двічі** в романі)

1) “What seemed to be a long, black pole began to rise slowly out of **the heart of the whirlpool** . . . and then Harry saw the rigging.... “It’s a mast!” he said to Ron and Hermione” [293, с. 246].

2) “Every so often he hit more dead ends, but the increasing darkness made him feel sure he was getting **near the heart of the maze**” [293, с. 628].

heart lighter: (використано **двічі** в романі):

1) “He flew back over the stands, the noise of the crowd pounding his eardrums, and came in smoothly to land, **his heart lighter than it had been in weeks....** He had got through the first task, he had survived. . . .” [293, с. 356].

2) “He didn’t tell Ron this, of course, **but his heart felt lighter** than air as he turned to leave the enclosure” [293, с. 360].

heart hammers: (використано **двічі** в романі)

1) “Harry felt sick; his **heart was hammering very fast** — “PEEVES”!” [293, с. 468]

2) “He took a left path and hit a dead end, a right, and hit another; forcing himself to stop, **heart hammering**, he performed the Four-Point Spell again, backtracked, and chose a path that would take him northwest” [293, с. 626].

to bestow one's heart: (використано **δβιϗι** в романі):

1) “In the meantime, Harry Potter’s well-wishers must hope that, next time, he **bestows his heart** on a worthier candidate” [293, c. 512].

2) “. . . Harry Potter’s well-wishers must hope that, next time, **he bestows his heart** upon a worthier candidate” [293, c. 515].

heart gave a horrible jolt: “Harry’s **heart gave a horrible jolt**. Moody could see through Invisibility Cloaks . . . he alone could see the full strangeness of the scene: Snape in his nightshirt, Filch clutching the egg, and he, Harry, trapped in the stairs behind them” [293, c. 471].

to take heart from: “Bagman looked nervous as he sat down in the chained chair, but it did not bind him there as it had bound Karkaroff, and Bagman, perhaps **taking heart from this**, glanced around at the watching crowd, waved at a couple of them, and managed a small smile” [293, c. 592].

heart is open: “Differences of habit and language are nothing at all if our aims are identical and our **hearts are open**” [293, c. 723].

ДОДАТОК В

Концепт **HEART** в романі Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця») репрезентовано 27 разів, а його вербалізаторами є:

- лексема **HEART** (загалом **три** випадки застосування в романі);

1) “*Had she ever been sick? How was the condition of her **heart**, her lungs?*” [294, с. 87].

2) “*The **heart** was a broad intersection where ravaged avenues had converged in enterprise, now gone*” [294, с. 176].

3) “*Or even his **heart** was tired of his wickedness,*” “*Cora said. As Sam’s information settled, she asked about Ridgeway*” [294, с.221].

- деривати лексеми **HEART** (загалом **чотири** випадки застосування в романі):

hearty (використано двічі):

1) “*Her indomitability, her perseverance. But there was a plot three yards square and the **hearty** stuff that sprouted from it*” [294, с. 240].

2) “*There was a **hearty** debate in the village over the spirit of the goofer*” [294, с. 39].

heartily: “*Content to leer at his brother’s women, he grazed **heartily** upon the women of his own half*” [294, с. 30].

hearten: “*It **heartened** her to see her friend happy and fat. So many of those who had helped Cora had come to awful fates. She had not got him killed*” [294, с. 221].

- складні іменники з компонентом **HEART** (один випадок застосування в романі):

heartbeat: “*His associate shackled Cora’s ankles, and then ran the chains through a ring in the floor of the wagon. She arranged herself on the bench, her head pulsing in agony with every **heartbeat***” [294, с. 156].

- складні прикметники з компонентом **HEART** (три випадки застосування в романі);

halfhearted: “Homer remained at his side despite Ridgeway’s **halfhearted** attempts to shoo him away” [294, с. 167].

kindhearted: “Slave owners who refused to comply – from sentiment or a quaint notion about property rights – were strung up, as well as **kindhearted** citizens who hid niggers in their attics and cellars and coal bins” [294, с. 139].

coldhearted: “Cold nights for the **coldhearted**” [294, с. 201].

- складні прислівники з компонентом **HEART** (один випадок застосування в романі);

halfheartedly: “So bored was the trader with the display, one he had witnessed countless times before, that he only **halfheartedly** beat the distraught family” [294, с. 46].

- словосполучення з компонентом **HEART** (один випадок застосування в романі): **to make one’s heart thud**: “But the song was a work song Cora knew from the cotton rows, drawing her back to the Randall cruelties and making her **heart thud**” [294, с. 223].

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано сім разів в романі)

with all one’s heart (використано двічі):

1) “And America, too, is a delusion, the grandest one of all. The white race believes – believes **with all its heart** – that it is their right to take the land. To kill Indians” [294, с. 234].

2) “Her mother had protected it **with all her heart**” [294, с. 240].

with sincerity of heart: “Niggers, obey your earthly masters in everything and do it not only when their eye is on you and to win their favor but **with sincerity of heart** and reverence for the Lor” [294, с. 152].

to know deep in their hearts: “They always disappear in the night because deep in their hearts they know they are unworthy. It is too late for them” [294, c. 232].

to be in the heart of: “The ground had been turned and tamped to make a nice yard for the mutt’s house, which sat in the center of her plot like a grand mansion in the heart of a plantation” [294, c. 21].

to keep in one’s heart: “The secret triumph you keep in your heart” [294, c. 248].

the heart of something: “Over the next several months, on nights when it was not too suffocating, she preferred that corner for sleeping. It was as far from the park, the miserable thumping heart of the town, as she could get” [294, c. 134].

- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (сім випадків застосування в романі).

one’s heart seizes: “Jasmine assumed simple duties around the household and took over her mother’s position when Felice’s heart seized and she fell mute and paralyzed” [294, c. 160].

one’s heart wants: “And Homer? She didn’t know what her heart wanted for the strange black boy, who seemed an emissary from a different country” [c. 187].

to hook one’s heart: “Now that she knew her letters, the word murder hooked her heart” [294, c. 110].

one’s heart relents: “Terrance died in New Orleans, in a chamber of a Creole brothel. His heart relented, weakened by months of dissipation” [294, c. 221].

to move through one’s heart: “She could not see it but she felt it, moved through its heart” [294, c. 248].

to settle on one’s heart: “This night the feeling settled on her heart again” [294, c. 33].

to make one’s heart quicken: “The events of that night still made her heart quicken” [294, c. 235].

ДОДАТОК Г

Мовна репрезентація концепту **SOUL** в романі Колсона Уайтхед (*Colson Whitehead*) “*The underground railroad*” («Підземна залізниця»)

“It was hard to say how much they paid for her in Ouidah as she was part of a bulk purchase, eighty-eight **human souls** for sixty crates of rum and gunpowder, the price arrived upon after the standard haggling in Coast English” [294, c. 8].

“By the time a loose shingle undid him, Donald had conveyed **a dozen souls** to the Free States” [294, c. 147].

“Valentine no longer kept count of how many families lived on his land. **One hundred souls** was a sturdy number to stop at – a fantastic figure by any measure – and that didn’t account for the colored farmers who’d purchased adjacent land and got their own operations going” [294, c. 202].

“Up close, it was plain the burden of so **many souls** had exacted its toll” [294, c. 226].

“Who stood with all **those other souls** who took runaways into their homes, fed them, carried them north on their backs, died for them” [294, c. 247].

“At the auction block they tallied **the souls** purchased at each auction, and on the plantations the overseers preserved the names of workers in rows of tight cursive” [294, c. 177].

“When the creatures strained against their leather straps and pawed at the air, their barking made **every soul** in the quarters want to run to their cabins” [294, c. 39].

“He introduced himself as Jamison, though **every soul** in the park was aware of his identity” [294, c. 132].

“Was there anyone left who was loyal to her grandmother? Cora made a canvass of the village: **Not a soul**. They were all dead” [294, c. 17].

“On the second day a band of visitors arrived in a carriage, **august souls** from Atlanta and Savannah” [294, c. 44].

*“The tunnel, the tracks, **the desperate souls** who found salvation in the coordination of its stations and timetables – this was a marvel to be proud of. She wondered if those who had built this thing had received their proper reward” [294, c. 62].*

*“They’d never seen the likes of this, but they’d leave their mark on this new land, as surely as those **famous souls** at Jamestown, making it theirs through unstoppable racial logic” [294, c. 70].*

*“By their reckoning, the music and dancing, the food and punch, all unfolding on the green in the flickering lantern light, were a tonic for **the battered soul**” [294, c. 89].*

*“She was locked in Life on the Slave Ship after the museum had closed, ever between ports and waiting for the wind while hundreds of **kidnapped souls** screamed belowdecks” [294, c. 120].*

*“The engineer would not judge her; their secret enterprise was a fraternity of **odd souls**” [294, c. 122].*

*“One day another **desperate soul** might use that route. To a better outcome, fortune willing” [294, c. 174].*

*“Running away was a transgression so large that the punishment enveloped every **generous soul** on her brief tour of freedom” [294, c. 178].*

*“A **beautiful soul** like Caesar could be anything he wanted here, all of them could be: own a spread, be a schoolteacher, fight for colored rights” [294, c. 223].*

*“He’s going to **look in your soul** and see what you done, sinner, He’s going to **look in your soul** and see what you done” [294, c. 175].*

*“Boseman whimpered. He burbled, ‘He’s going to **look in your soul** and see what you done, sinner...’ [294, c. 187].*

ДОДАТОК І

Концепт **HEART** в романі Кормак Маккарті (Cormac McCarthy) “*The Road*” («Дорога») репрезентовано **24** рази, а його варбалізаторами є:

- лексема **HEART** (загалом **чотири** випадки застосування в романі);

1) “Raw cold daylight fell through from the roof. Gray as his **heart**” [292, с. 20].

2) “They slept huddled together in the rank quilts in the dark and the cold. He held the boy close to him. So thin. **My heart**, he said. **My heart**. But he knew that if he were a goodfather still it might well be as she had said. That the boy was all that stood between him and death” [292, с. 22].

3) “He held him all night, dozing off and waking in terror, feeling for the boy’s **heart**” [292, с. 184].

- складні іменники з компонентом **HEART** (один випадок): “He sat up and felt about for the boy. He held his hand to the thin ribs. Warmth and movement. **Heartbeat**” [292, с. 86].

- словосполучення з компонентом **HEART** (три випадки):

one’s heart beats: “Crouching there pale and naked and translucent, its alabaster bones cast upin shadow on the rocks behind it. Its bowels, its **beating heart**” [292, с. 3].

one’s heart pounds: “They lay in the leaves and the ash with their **hearts pounding**” [292, с. 83].

one’s heart hammers: “He tried to look like any common migratory killer but his **heart was hammering** and he knew he was going to start coughing” [292, с. 138].

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано дев’ять разів в романі):

to have a heart: “Will I see you at the last? Have you a neck by which to throttle you? **Have you a heart?**” [292, с. 9].

one's heart isn't in something: "He tried to keep a rein on this but **his heart was not in it**" [292, c. 40].

with all one's heart: "As for me my only hope is for eternal nothingness and I hope **it with all my heart**" [292, c. 43].

in the heart of: (двічі застосовано в романі):

1) "That he could not enkindle **in the heart of** the child what was ashes in his own" [292, c. 114].

2) "The salt wood burned orange and blue **in the fire's heart** and he sat watching it along time" [292, c. 177].

to lose heart: "He held the boy against him, cold to the bone. **Dont lose heart**, he said. We'll be all right" [292, c. 132].

to know by heart: "He had the names of towns and rivers **by heart** and he measured their progress daily" [292, c.160].

to one's heart: "All things of grace and beauty such that one holds them **to one's heart** have a common provenance in pain" [292, c. 40].

faint of heart: "When they set out again he was very weak and for all his speeches he'd become more **faint of heart** than he had been in years" [292, c. 142].

- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (сім випадків застосування в романі):

within one's crozzled hearts: "Ten thousand dreams ensepulchred **within their crozzled hearts**" [292, c. 203].

to have one's heart: "I know. I'm sorry. You **have my whole heart**. You always did" [292, c. 208].

one's heart is a stone: "Sustained by a breath, trembling and brief. If only my **heart** were stone" [292, c. 9].

to stop one's heart: "He unzipped his parka and let it fall to the graveland the boy stood up and they undressed and walked out in to the water. Ghostly pale and shivering. The boy so thin its **stopped his heart**" [292, c. 29].

with one's own whorish heart: “Because I am done **with my own whorish heart** and I have been for a long time” [292, c. 42].

to rip one's heart out of somebody: “My heart was ripped out of me the night he was born so dont ask for sorrow now” [292, c. 42].

to hear one's heart: “By morning there was several inches of new snow on the ground but the snow had stopped and it was so quiet they could all but hear **their hearts**” [292, c. 25].

ДОДАТОК Д

Мовна репрезентація концепту **HEART** в романі Маргарет Етвуд (Margaret Atwood) *“Oryx and Crake”* («Орикс і Деркач») (2003)

- лексема **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі);

1) *“The **heart** is a muscle. He pictures his heart, shrivelling up until it’s no bigger than a walnut”* [286, с. 114].

2) *“A rapid-maturity gene was spliced in so the pigoon kidneys and livers and **hearts** would be ready sooner, and now they were perfecting a pigoon that could grow five or six kidneys at a time”* [286, с. 16].

- деривати лексеми **HEART** (загалом **два** випадки застосування в романі):

hearty: *“This **hearty** way of talking was getting worse, as if his father were auditioning for the role of Dad, but without much hope”* [286, с. 36].

hearties: *“Aarr, me **hearties**! – and attempted to join the amorous, blue-bottomed tussle?”* [286, с. 131].

- складні іменники з компонентом **HEART** (загалом **чотири** випадки застосування в романі):

heartbeat (використано двічі):

1) *“They must have picked up the **heartbeat**, the surge of energy. After a few neutral questions – “Want a coffee? Need a leak?” – one of them said, “So, who was this killer?”* [286, с. 200].

2) *“Snowman wakes before dawn. He lies unmoving, listening to the tide coming in, wish-wash, wish-wash, the rhythm of **heartbeat**”* [286, с. 3].

sweetheart (використано двічі):

1) *“Don’t pay any attention to them, **sweetheart**, said Ramona”* [286, с. 17].

2) *“So, Jimmy **sweetheart**, how’s it going at school?”* [286, с. 19].

- складні прикметники з компонентом **HEART** (**п’ять** випадків застосування в романі)

heartfelt (використано двічі):

1) “It was a smile with no ill will in it: it contained no resentment, no envy, only the promise of **heartfelt** gratitude” [286, с. 99].

2) “Maybe they’d pick up now, in time for **a heartfelt**, plangent, and action-filled finale” [286, с. 190].

kak-hearted: “But the Compound schools were awash in brilliant genes, none of which he’d inherited from his geeky, **kak-hearted** parents, so his talents shrank by comparison” [286, с. 132].

tenderhearted: “At first Jimmy would rush to their aid: he was **tenderhearted**, he’d been told, and nothing if not chivalrous” [286, с. 145].

good-hearted: “Maybe all will be well, maybe this trio of strangers is **good-hearted**, sane, well-intentioned” [286, с. 280].

- складні прислівники з компонентом **HEART** (один випадок застосування в романі)

wholeheartedly: “After Crake had realized Jimmy was not **wholeheartedly** participating and they’d stopped playing Extinctathon, Thickney as a name had faded away” [286, с. 61].

- словосполучення з компонентом **HEART** (десять випадків застосування в романі):

a heart attack: “... the root canal specialist at the HelthWyzer dental clinic had toppled over with **a heart attack** and his replacement hadn’t arrived....” [286, с. 45].

artichoke hearts (використано двічі):

1) “Mushrooms, **artichoke hearts**, anchovies, no pepperoni. “You want some too?” she said” [286, с. 88].

2) “You don’t understand,” said Oryx. She was still eating the pizza in bed; with that she was having a Coke, and a side of fries. She’d finished with the mushrooms and now she was eating **the artichoke hearts**” [286, с. 89].

open-heart surgery: “They’d watch **open-heart surgery** in live time, or else the Noodie News ....” [286, c. 61].

liberal bleeding hearts: “The Academy had been set up by a clutch of now-dead rich **liberal bleeding hearts** from Old New York as an Arts-and-Humanities college at some time in the last third of the twentieth century, with special emphasis on the Performing Arts – acting, singing, dancing, and so forth” [286, c. 143].

heart transplants: “**Heart transplants**. Polio vaccine. Berlioz. Baudelaire. Bartok. Yeats. Woolf” [286, c. 59].

human heart: “.... to some yawner about the vital arts and their irresistible reserved seat in the big redvelvet amphitheatre of the beating **human heart**” [286, c. 143].

heart-parts farms: “Then some wrinkly, corrupt old patron who’d made a couple of fortunes out of a string of **heart-parts farms** had given her a hefty grant, under the illusion that what she was doing was razor-sharp cutting-edge” [286, c. 188].

one’s heart thumps: “She could feel her heart **thumping**” [286, c. 100].

with one’s heart pounding: “He wakes with his heart **pounding**” [286, c. 212].

- фразеологічні одиниці з компонентом **HEART** (використано дев’ять разів в романі)

to learn by heart: “In the beginning,” prompts a voice. They’re fond of repetition, **they learn things by heart**” [286, c. 76].

to have heart-to-heart talks: “He kept trying **to have these heart-to-heart talks** with me – tell me all about how my father had problems” [286, c. 140].

have a good heart: “You **have a good heart**,” she’d told him, the first time she’d let him inside her defences. Revision: overalls” [286, c. 186].

not to have heart in something: “What she’d really wanted was a quick furtive jab, so he’d done his best and she’d had a fine time, but **his heart wasn’t in it** and that must have been obvious” [286, c. 217].

cross heart and hope to die: “Okay then. **Cross my heart and hope to die.** Happy now?” It didn’t cost him anything, it was all purely theoretical” [286, c. 249].

to have the heart to: “Anyway, how could he **have the heart to** stand there and say: Nothing can save you?” [286, c. 265].

one’s heart sinks: “**Jimmy’s heart sank.** Crake was in love, for the first time ever. It wasn’t just the praise, rare enough. It was the tone of voice” [286, c. 238].

to be in the heart of something: “The car had taken them **into the heart of** what Crake called **the action**, and dropped them off there” [286, c. 219].

at heart: “His mother said that all children were arsonists **at heart**, and if not for the lighter he’d have used matches” [286, c. 10].

- метафоричні мовні вирази з компонентом **HEART** (чотири випадки застосування в романі).

heart races: “His **heart was racing**; he wasn’t being precise” [286, c. 253].

something clenches one’s heart: “Here’s Snowman, thick as a brick, dunderhead, frivol, and dupe, water running down his face, **giant fist clenching his heart**, staring down at his one true love and his best friend in all the world” [286, c. 256].

heart goes very fast: “Snowman’s **heart is going very fast** now, with excitement or fear, or a blend. “Were they carrying anything?” [286, c. 279].

heart seizes: “**The heart seized**, carried away, as if by some large bird of prey” [286, c. 282].

ДОДАТОК Е

Мовна репрезентація концепту **HEART** в романі Янна Мартеля (Yann Martel) *“Life of Pi”* (“Життя Пі”)

- лексема **HEART** (загалом **11** випадків застосування в романі);

1) *“They put most of them to sleep and then applied stethoscopes to **hearts**, examined urine and feces as if horoscopes, drew blood in syringes and analyzed it, fondled humps and bumps, tapped teeth, blinded eyes with flashlights, pinched skins, stroked and pulled hairs”* [290, с. 68].

2) *“Get even closer and you trigger a flight reaction from which the bird will not cease until the three-hundred-yard limit is set again, or until **heart** and lungs fail”* [290, с. 30].

3) *“It is my **heart** that commands me so”* [290, с. 36].

4) *“Everything was screaming: the sea, the wind, my **heart**”* [290, с. 71].

5) *“I was not wounded in any part of my body, but I had never experienced such intense pain, such a ripping of the nerves, such an ache of the **heart**”* [290, с. 71].

6) *“Where that part of me got the **heart**, I don’t know”* [290, с. 72].

7) *“I fancy that he heard our conversation, but that he paid even greater attention to my **heart**”* [290, с. 51].

8) *“Orange Juice’s stirring defence brought a glow to my **heart**”* [290, с. 92].

9) *“A chopped-up mixture of **heart**, lungs, liver, flesh and cleaned-out intestines sprinkled with fish parts, the whole soaked in a yolk-and-serum gravy, made an unsurpassable, finger-licking thali”* [290, с. 145].

10) *“After rinsing them of digestive juices, I ate them. I ate the bird’s **heart**, liver and lungs”* [290, с. 157].

11) *“His **heart** was a struggle—all those tubes that connected it”* [290, с. 219].

- derivati лексеми **HEART** (загалом **один** випадок застосування в романі)

*“I wept **heartily** over this poor little deceased soul”* [290, с. 126].

- складні прикметники з компонентом HEART (п'ять випадків застосування в романі);

heartfelt: (використано двічі в романі)

1) "Martel is a confident, **heartfelt** artist, and his imagination is cared for in a writing style that is both unmistakable and marvelously reserved" [290, с. 1].

2) "To all these people I would like to extend my **heartfelt** thanks" [290, с. 198].

half-hearted: (використано двічі в романі)

1) "But a quiet growl, private and **half-hearted**, it seemed" [290, с. 105].

2) "I turned with the **half-hearted**, half-abandoned hope that I could jump onto the raft before he could jump onto me" [290, с. 125].

disheartened: "After the clerk had stamped the envelope and thrown it into a sorting bin, I sat down, glum and **disheartened**" [290, с. 3].

- словосполучення з компонентом HEART (вісім випадків застосування в романі):

one's heart pounds: (використано п'ять разів в романі)

1) "My heart pounded as I dialed his phone number" [290, с. 5].

2) "My **heart began to pound**" [290, с. 98].

3) "I could feel Mother's hand pressed against **my pounding heart**" [290, с. 27].

4) "My **heart was pounding**" [290, с. 127].

5) "My **heart pounded** with excitement" [290, с. 156].

one's heart beats or stops:

1) "My **heart began to beat** like a merry drum and blood started flowing through my veins like cars from a wedding party honking their way through town" [290, с. 100].

2) "My **heart stopped and then beat triple speed**" [290, с. 105].

3) "There being no immediate threat, my breath slowed down, my **heart stopped** knocking about in my chest, and I began to regain my senses" [290, с. 113].

- **фразеологічні одиниці з компонентом HEART** (27 випадків застосування в романі):

in one's heart: (використано дев'ять разів)

1) "As things emerged in outline and filled with colour, hope increased until it was like a song **in my heart**" [290, с. 85].

2) "Had Orange Juice been a male, had she loomed as large on the scales as she did **in my heart**, it might have been another matter" [290, с. 92].

3) "I would have given up-if a voice hadn't made itself heard **in my heart**".

4) "Defend me, Mother, defend me, I implored in my **heart**" [290, с. 25].

5) "What a thing to acknowledge **in your heart**" [290, с. 103].

6) "The radiant promise it offered during the day was replaced **in my heart** by all the treachery it delivered at night" [290, с. 196].

7) "I will never forget you, that is certain. You will always be with me, **in my heart**" [290, с. 198].

8) "The blackness would stir and eventually go away, and God would remain, a shining point of light **in my heart**" [290, с. 143].

9) "You already are, Piscine-**in your heart**" [290, с. 42].

at heart: "While her men-I fancied myself one already, though I was only sixteen-were in a hurry to get going, were Winnipeggers at **heart** already, she lingered" [290, с. 103].

at the heart of: (використано чотирьох рази)

1) "Getting animals used to the presence of humans is **at the heart of** the art and science of zookeeping" [290, с. 68].

2) "That pain is like an axe that chops **at my heart**" [290, с. 8].

3) "**At the heart of** life is a ruse box" [290, с. 124].

4) "And then it came to light, an unspeakable pearl **at the heart of** a green oyster" [290, с. 194].

one's heart sinks: (використано тричі):

1) "But **my heart sank**" [290, с. 107].

2) “It started rising and falling in a manner that made **my heart sink**” [290, c. 153].

3) “My heart sank” [290, c. 216].

“What I had before my eyes stole into my **heart** and thrilled me” [290, c. 38].

“What can we do, Santosh? He’s taken it to **heart**, and it’s not doing anyone any harm” [290, c. 57].

“I was no longer afraid of it. It wasn’t ten feet away, yet my **heart** didn’t skip a beat” [290, c. 95].

“The only reason I didn’t stand up and beat it off the lifeboat with a stick was lack of strength and stick, not lack of **heart**” [290, c. 75].

“Sit down, open your eyes, open your **hearts** and prepare to be amazed” [290, c. 114].

“I found, as proof of this, many trees on the perimeter of **the heart of the forest** whose bark had been practically shredded” [290, c. 193].

“My heart still skips a beat when I catch sight of the murti, of God Residing, in the inner sanctum of a temple” [290, c. 36].

“Since when I could remember, religion had been very close to my **heart**” [290, c. 216].

“I know a woman here in Toronto who is very dear to my **heart**” [290, c. 21].

“He was a hafiz, one who knows the Qur’an by **heart**, and he sang it in a slow, simple chant” [290, c. 45].

- **метафоричні мовні вирази з компонентом HEART** (18 випадків застосування в романі):

1) “My **heart was chilled to ice**” [290, c. 72].

2) “An animal to pain the eye and **chill the heart**” [290, c. 84].

3) “Save our lives! It was no longer a small alarm bell that was ringing in my head—they were big bells now, like the ones we heard **from Sacred Heart of Jesus Church**, not far from the zoo” [290, c. 25].

4) “But more than the setting, what arrested me was my intuitive understanding that he was there—open, patient—in case someone, anyone, should want to talk to him; a problem of the soul, **a heaviness of the heart**, a darkness of the conscience, he would listen with love” [290, c. 38].

5) “My **heart beat with fear and joy**” [290, c. 46].

6) “When it was clear that all three were converging on us, **my heart jumped** before sinking very low” [290, c. 47].

7) “Yet every time the hyena paused at the stern bench, **my heart jumped**” [290, c. 83].

8) “It **made my heart melt** with love and admiration and fear” [290, c. 91].

9) “Your **heart strains too hard**, while your sphincter relaxes too much” [290, c. 112].

10) “They are nightmares mostly, but nightmares tinged with love. Such is the **strangeness of the human heart**” [290, c. 8].

11) “The main battlefield for good is not the open ground of the public arena but the small **clearing of each heart**” [290, c. 52].

12) “It came as an unmistakable indication to me of how low I had sunk the day I noticed, **with a pinching of the heart**, that I ate like an animal, that this noisy, frantic, unchewing wolfing-down of mine was exactly the way Richard Parker ate” [290, c. 153].

13) “**My heart beat fiercely**, making one last go at pushing some blood through my worn-out system” [290, c. 171].

14) “Brother,” I gasped through his overeager embrace, “**my heart is with you**, but I must urgently suggest we repair to another part of my humble ship” [290, c. 177].

15) “You’re **damn right your heart is with me!** he said” [290, c. 177].

16) “**As my heart exalted Allah**, my mind began to take in information about Allah’s works” [290, c. 181].

17) “My heart grew faint” [290, c. 184].

18) *“Otherwise you are left with words you should have said but never did, and **your heart is heavy with remorse**” [290, c. 198].*

ДОДАТОК Є

Мовна репрезентація концепту **SOUL** в романі Янна Мартеля (Yann Martel) *“Life of Pi”* (“Життя Пі”)

1) *“Would you rather be put up at the Ritz with free room service and unlimited access to a doctor or be homeless without a **soul** to care for you”* [290, c. 15].

2) *“That’s what happened to one poor lost **soul** in a European zoo who got into the elephant house through a window”* [290, c. 29].

3) *“There is Brahman, the world **soul**, the sustaining frame upon which is woven, warp and weft, the cloth of being, with all its decorative elements of space and time”* [290, c. 36].

4) *“The truth of life is that Brahman is no different from atman, the spiritual force within us, what you might call the **soul**”* [290, c. 36].

5) *“The individual **soul** touches upon the world **soul** like a well reaches for the water table”* [290, c. 36].

6) *“But more than the setting, what arrested me was my intuitive understanding that he was there—open, patient—in case someone, anyone, should want to talk to him; a problem of the **soul**, a heaviness of the heart, a darkness of the conscience, he would listen with love”* [290, c. 38].

7) *“The world **soul** cannot die, even in one contained part of it”* [290, c. 40].

8) *“To one born in a religion where the battle for a single **soul** can be a relay race run over many centuries, with innumerable generations passing along the baton, the quick resolution of Christianity has a dizzying effect”* [290, c. 42].

9) *“It’s true that he had all new animals blessed by a priest and there were two small shrines at the zoo, one to Lord Ganesha and one to Hanuman, gods likely to please a zoo director, what with the first having the head of an elephant and the second being a monkey, but Father’s calculation was that this was good for business, not good for his **soul**, a matter of public relations rather than personal salvation”* [290, c. 48].

- 10) *"Lord, avert their eyes from me, I whispered in my **soul**" [290, c. 49].*
- 11) *"The cities are large and memorably crowded in India, but when you leave them you travel through vast stretches of country where hardly a **soul** is to be seen" [290, c. 69].*
- 12) *"I was weak in body and in **soul**" [290, c. 91].*
- 13) *"I wept heartily over this poor little deceased **soul**" [290, c. 126].*
- 14) *"Prostrate body and **soul**" [290, c. 162].*
- 15) *"I pray for his **soul** every day" [290, c. 178].*
- 16) *"I felt even my **soul** had been corroded by salt" [290, c. 187].*
- 17) *"Some poor lost **soul** had arrived on these terrible shores before me" [290, c. 196].*
- 18) *"There is no doubt in my mind that feral giraffes and feral hippos have been living in Tokyo for generations without being seen by a **soul**" [290, c. 207].*
- 19 *"The discovery is something **soul-destroying**, I tell you" [290, c. 3].*